

Adorján Sándor

Halál árnyékában

Magyar rabszolgák Szibériában

Pápa, 1993.

„...Csak az történt meg, aminek a történetét megírták...”
(Gorkij)

Előszó

Soha sem készültem írónak, ma sem tartom annak magam. Csupán „lantos” szeretnék lenni, aki nem engedi feledni azokat, akik névtelenül haltak meg; aki fel szeretné ébresztetni a világ és az emberiség már alvó becsületérzését. Aki rá szeretne mutatni bűntényekre, amiket már a feledés látszólag eltakart, aki meg szeretné mutatni az emberiségnek igazi arcát a - máig oly’ sokat dicsért, magasztalt - „megszállóknak”...

Nem érdemlem meg az író nevet már csak azért sem, mert csak az igazságot írtam le, amit magam, a saját szemeimmel láttam, amit a saját kezeimmel tapintottam. A történelem számára írtam ezeket a sorokat, örök vádnak, ami éget, ami mar és ami örökre vádol... hogy soha, senki se mondhatta, „... én nem hallottam róla... én nem vagyok felelős”... Íme, lásd emberiség, lásd világ egy kis nép, egy maroknyi ember szenvedését és adja Isten, hogy tanulj belőle...”

Ti pedig bajtársak, magyarok, németek... ukránok... lengyelek és számtalan mások, százak... ezrek, milliók, pihenjete békében ott a suhogó szibériai fenyő-szálak tövében. Áldozatok nem lesz elfeledve, mártírhálátok nem volt hiábavaló, egy szebb, egy boldogabb és szababbb világ alapjait rakta le...

Szerző

.....Messzi az Uralon, Aralon túl,
Szibériában a hópihe hull.
Jeltelen sírban egy katona álmodik
Kaposvárrul... Kaposvárrul...

(Magyar rab dal az 1914-es időkből)

Ezek a soraim állítsanak örök emléket mindazoknak, akik egy szebb és szabadabb világ érdekében áldozták életüket.

Szerző

Az őszi köd, mint szemfedő borult Pápa városára, lassú eső szemerkélt. Az utcai lámpák fénye reménytelenül küszködött az elemekkel. A sötétség mindenfelé győzedelmeskedni látszott. De így volt ez jól, mert ez az év amúgy is a sötétségek éve volt. A történelem valamikor majd a gyűlölet évének fogja írni, - az emberi szenvedések évének... Magyar földön a bosszú uralkodott és a gyűlölet naponta véráldozatokat követelt. Emberek ezrei tűntek el nyomtalanul és az itt maradottak még keresni sem merték őket. Félelem ült az emberek arcán és a rettegő, életüket féltő hozzátartozók meggörnyedt háttal surrantak el az utcán az ismerősök mellett. A „megbélyegzettektől” mindenki félt, mert senki sem tudta, kiért fog nyúlni ma vagy holnap a „titokzatos kéz”... Éjszakánként teherautók suhantak át a csendes utcákon, fékek csikorogtak... sikoly hangzott és azután csend... titokzatos, néma csend... Láthatatlan rém trónolt a város felett... egész Magyarország felett...

Ebben a reménytelen, fojtogató ködben és esőben rohant velem is a teherkocsi. Egyedül gubbasztottam a lócán, velem szemben két fegyveres szovjet katona. Nem láttam, de éreztem, hogy már a városban vagyunk és elfásult idegeim még azzal sem törődtek, hova is megyünk. Hirtelen megcsikordultak a fékek - megálltunk. Kintről orosz beszéd hallatszott, majd nyikorogva megnyílt egy kapu és a kocsi begördült a kapuszín alá. Az örök, akár csak én, egykedvűen gubbasztottak. Ők már úgy látszik jól ismerték jeleneteit ennek a nagy komédiának, aminek most én, magam is a szereplőjévé lettem.

Közben a kapu bezárult mögöttünk és a hátsó ponyvát felnyitották. Az örök is megmozdultak. A fiatalabbik rám mordult - „Kifelé”. Elszibbadt tagjaim először nehezen engedelmeskedtek, de azért csak lekászálódtam szerencsésen. A kapu alatt marcona, vörös csillagos katonák mindenhol. Éreztem, hogy tőlük sok jót nem várhatok. A kapualjból lépcső vezetett valahogy az emeletre. Abba az irányba tuszkoltak engem is az örök. - „Felfelé” csattant fel mögöttem megint az ör hangja és egyben, biztatásul - még jól hátba is lökött a géppisztolya csövével. Lassan megindultam felfelé. A folyosó végül is egy irodahelységbe torkollott. Megálltam. Szemben velem a falon, egy nagy, ódivatú falióra éppen 8 órát mutatott. Odakinn is megkondult az öreg katolikus templom órája... bamm... bamm. Majd ismét süket, halotti csend. Az utolsó harangszó még pár másodpercig benn rezgett a levegőben, mint egy segélykiáltás, majd elenyészett, hogy még csak süketebb legyen a csend...

Egy pillanatra gondolkozni próbáltam. Az utolsó pár órában annyi minden történt és oly gyorsan, hogy az agyam nem is fogott fel mindent. Ez nem is volt fontos most, csupán egy volt a kérdés - mi lesz? Tudtam, hogy hol vagyok és éreztem, hogy semmi jóra nem számíthatok. Az elmúlt hetekben több olyanról hallottam, aki nyomtalanul eltűnt, most én is... Félelmet nem éreztem, csupán kíváncsiságot. Mi lesz a következő lépés?

Hirtelen megnyílt a szomszédos ajtó és egy civil ruhás férfi intett, hogy kövessem. Az ör mögöttem ismét megadta a „kezdősebességet” géppisztolya csövével. Beléptem az ajtón és egyben meg is hökkentem. A szoba inkább hasonlított feldíszített templomhoz, mint egy irodához. A falakon mindenhol vörös drapériák, függönyök, zászlók. Igen, valóban templom is volt ez, az új vallás, a hódítók vallásának a temploma. Vezérük ajtónagyságú képe a főfal közepén díszelgett és körülötte mindenhol vörös drapériák... tűz... vér...

Mindezek csupán csak pár másodperc alatt villantak át az agyamon, mert alig hogy beléptünk, egy mormogó hang mindjárt a szomorú valóra ébresztett. A hang tulajdonosa, egy NKVD ezredes a hatalmas kép alatt terpeszkedő íróasztal mögött ült és közel sem barátságosan nézett reám. A tolmács engedelmesen kezdett a fordításhoz: Az „ezredes elvtárs” előbb azt ecsetelte hosszasan, hogy én még fiatal vagyok, s így kár lenne elpusztulnom. Sőt, még a későbbiek

folyamán azt is kijelentette, hogy nekem élnem kell! Evvel kapcsolatosan még ígéretésekbe is bocsátkozott, abban az esetben persze, hogy ha - mint mondta - a „segítségükre leszek”... Ha nem hallottam volna már a múltban is az efféle ígéretekről, talán naív módon „be is dőltem volna” az elvtársnak, így azonban erről már szó sem volt. A bevezető után azonban, mintha csak megbánta volna az előbbeni időpocséklást, vallatom már egy percig sem késlekedett tovább. Kérdést kérdésre halmozott - nevek, időpontok érdekelték legjobban. Kérdései elárulták, hogy az ügyről elég jól tájékoztatva volt. Én kijelentettem, hogy csakis az igazat mondom és ennek alapján mindvégig kitartottam az első állításom mellett.

Válaszaim azonban közel sem tetszettek az „ezredes elvtárs”-nak sőt mindinkább dühbe hozták őt. Végre is nem tudott már tovább magán uralkodni és felugrott dühösen a székéről és elém állva, vérben forgó szemekkel mennydörögte - miközben mutatóujjával mellbe lökdösött, mintegy nyomatékképpen - „Amíg nem beszélsz igazat, itt maradsz bezárva”... Végre nem hazudott, legalább egyszer. Én az első pillanattól fogva sejtettem ezt és éreztem, hogy bármit mondjak is, az a helyzetemen egyáltalán nem változtat.

Kivezetek és a szomszédos irodában egy másik, marcona katona motozott meg. Kiszedett mindent a zsebeimből, sőt még a csizmámból is kihúzta a szíjjal. Talán semminek sem örült meg azonban annyira, mint a cserkész igazolványomnak. Mikor a tolmáctól megtudta, hogy a cserkészlet egy angol intézmény, nagy önelégültséggel állapította meg: „...,Még tagadod, hogy kém vagy fasiszta”...

Miután a motozáson is túlestünk szerencsésen, ismét a már előbből ismert öröm szegődött mellém és megindultunk a lépcsőkön lefelé a pincébe. Itt a hosszú folyosó mindkét oldalán ajtó sor, minden ajtón kémlelő nyílás... Megérkeztem hát „szovjet vendégeskedésem” első állomására, a börtönbe.

*

Az őszi reggel álmos, szürke képpel lesett be cellám apró ablakán. Már magam sem tudtam, hogy hányadik napja hanyódom itt. Lassan már kezdtem elveszíteni az időérzékeimet. Éjjel és nappal között itt nem volt különbség, csak a százas égő vakított bennünket szüntelenül. A csendet csak néha zavarták meg lépések, néha nyögések. Fojtott jajgatás tudatta máskor, hogy az NKVD nem alszik.

Cellatársam, egy kozák lövész, aki eredetileg emberölés vádjával került ide, de ez úgy látszik nem volt elég vádlóinak, mert jelenleg már politikai bűntényekkel is vádolják. Kicsi orosz tudásom segítségével (amiről itt persze senki sem tudott) hamar megértettük egymást. Célunk közös: a szabadság. Elhatároztuk, hogy megpróbáljuk a szökést, még ma éjjel. Cellánk, mely eredetileg békés cselédszobának készült, jó lehetőséget látszott nyújtani arra, hogy célunkat sikeresen elérjük. Az ajtótól balra eső részen egy másik bedeszkázott ajtót találtunk. Később rájöttünk arra is, ez az ajtó valószínűleg ahhoz a csigalépcsőhöz vezet, ami valamikor a „cselédfeljáró” volt az emeletre. Ha tehát mi feljutunk az emeletre, onnan már kijutunk a tetőre... át a másik ház tetejére és az már a szabadság. Tudtuk, meg kell hogy kíséreljük, hiszen való igaz, csak az nyerhet - aki mer is...

Tervünk merész volt, de kivihetőnek tűnt. Az örök velünk nem sokat törődtek az utóbbi időben, úgy látszik, voltak már nálunk érdekesebb, újabb jövevények is a többi cellában. Éjjel utánra terveztük az indulást.

Lehetett úgy este 7 óra körül, mikor váratlanul mozgást észleltünk a folyosón, lépések közeledtek, egyenesen a mi cellánkhoz. Az ajtónknál megálltak, majd kulcscsörgés és az ajtónyílásban megjelent az „új lakó”, a már általam oly’ jól ismert NKVD százados kíséretében. Még nagyon is újonc lehetett, mert meg is volt borotválkozva, nyiratkozva, sőt, még a ruhája

is tisztának látszott. Az őrség azonnal el is vonult és alighogy magunkra maradtunk, a kozák kérdések özönével rohanta le a jövevényt. Ki, mi, honnan jött? Mióta van lefogva? Nikolaj, mikor végül is szóhoz jutott elmondta, zászlósként szolgált a légvédelmi tüzéreknel és kb. két hónappal ezelőtt szökött meg a hadseregből egy leány miatt. A szerencse azonban végül is cserbenhagyta, mert éppen ma délután fogták el - a leány lakásán.

Nekem Nikoláj valahogy az első pillanattól kezdve gyanúsnak tűnt, valami megmagyarázhatatlan belső érzés visszatartott attól, hogy bekapcsolódjak a beszélgetésbe. Később, mikor ez a „vak-gyanúm” tápot is kapott, már a hozzám intézett kérdésekre sem válaszoltam, hivatkozva nagyon is hiányos orosz tudásomra.

A kozák azonban ezzel mit sem törődött és teljesen le is foglalta Nikolájt magának. Boldog volt, hogy hosszas magányosság után végre van alkalma valakivel kibeszélnie magát. Mindent elmondott őszintén Nikolájnak és még késő este is együtt suttogtak. A szökési tervről úgy látszott, már meg is feledkezett. Később azonban félrehívott és közölte, hogy jobb, ha várunk pár napot - esetleg Nikolájnak is lesz kedve velünk jönni. Nekem ez a fordulat sehogy sem tetszett, de beleegyeztem, mivel - sajnos - más választásom nekem sem volt.

Bizalmatlanságom azonban még jobban erősödött másnap, mikor a napi „sétánk”-nál azt kellett látnom, hogy Nikolájjal még az őrség is egy bizonyos fokú megkülönböztetéssel bánik, közel sem olyan durván, mint velünk. Délután az egyik őr csomagot hozott be neki azzal, hogy ezt a felesége hozta „suttyomban”. A két orosz vígan neki is ült a sok finomságnak, én pedig úgy éreztem, hogy „átláttam a szitán...” Bolsevista öröknek ugyanis ritkán esik meg a szíve bárkin is és egyik sem bolond csomagot becsempészni, hiszen ezért őt is lecsukják, vagy legjobb esetben büntető táborba küldik félévtől egy évre. Gyanúm tehát csak erősödött és mindinkább úgy éreztem, hogy itt, ebben a cellában ismét újat tanultam: megismerkedtem a szovjet börtönök újdonságával - a beugrató, „rab-spiclivel”...

A későbbi történések azután igazolták is érzéseimet. Nikolájt - akinek a kozák végül is mindent elmondott, - délután kihallgatásra vitték s nem sokkal utána a kozákra került a sor. Egész éjjel zuhogott, dobogott felettünk az emelet, ahol szegény kozákat vezették be az NKVD „rejtelseibe” és ismertették meg vele a „Szovjetunió sújtó öklét”... Hajnaltájt, félig agyonverve hozták le végre és a nyöszörgő emberroncsról lehúzták még az inget is, így, félmeztelenül lökték be a „hideg kamrába”. Ennek a cellának az volt még a különleges adottsága, hogy itt meg a hideg mellett az állandóan elromlott illemhely vize is a szerencsétlen áldozat nyakába csöpögött.

Ezután egy darabig hallottuk őt ott nyöszörögni, míg végül is a szolgálatos őr megelégedte a dolgot és bement hozzá a cellába. Jó párszor fejbe rúgta majd megparancsolta neki, hogy hallgasson. Erre, a szovjet idomítás ezen elsőrangú alanya el is hallgatott, mintha csak meghalt volna... és ismét csend lett, halálos csend, csak az őr monoton lépései hallatszottak...

*

Az ólomlábú órák azonban vánszorogtak tovább és egy újabb nap pergett le. Nikoláj velem is megpróbált beszédbe elegyedni, de miután látta, hogy semmire sem jut velem végül is szerencsésen „megszabadult”. Egyszer csak jöttek érte és bezárult mögötte a cellaajtó. Egyedül maradtam. Az utcák népe talán soha sem fogja tudni megérteni azt, mit jelent ez a szó - egyedül lenni - a börtöncellában. Kilátástalannak látszott az élet és, ha csak egy módom is lett volna, talán megpróbáltam volna tőle megszabadulni. Erre azonban itt mód sehogy sem látszott. Tudtam, éreztem, hogy most már rövidesen rajtam lesz a sor.

Pár nappal később végül is éjjel vittek kihallgatásra. Most azonban nem a „drapériás szobába” kísért az őr, de itt is a falon virított majd' az egész szovjet panoptikum. A kihallgatást egy

NKVD százados vezette. Ő nem kiabált, sőt még az asztalra sem csapott. Higgadtan, mondhatni hidegen, tárgyilagosan beszélt. Néha úgy tett mintha velem érezne, segíteni szeretne rajtam. Nagyon „sajnálta”, hogy „nem akarom”- szerinte - „az igazságot megmondani”. Véleménye szerint csupán ez volt az egyedüli ok, amiért még ez ideig nem engedhettek szabadon... Megkérdeztem hát tőle a tolmácson keresztül, hogy őszinte mi az „igazság”?

- Mi tudunk mindent - jelentette ki magabiztosan - a szovjet NKVD első a világon, de mi tőled is akarjuk hallani, hogy mi és hogy volt. Hol s milyen alakulatnál szolgáltál, kik voltak veled, ki volt a parancsnokod stb. Személyleírások, nevek, ezek lettek volna azok az „igazságok”, amiket tőlem várlak. Mások bőre árán - talán - elengedtek volna, egy időre, hisz’ mindig a kezükbe maradtam volna...

Erre azonban én nem voltam hajlandó. Tudtam, hogy sorsomat el nem kerülhetem, tehát jobb, ha csak egyedül maradok, így legalább a lelkiismeretem nyugodt lesz...

A százados elvtárs azonban már majdnem udvarolt. Arcvonásaimból praktikusságot, okosságot vélte felfedezni, mintegy zálogát annak, hogy megértettem az Ő segítőkészségét és hajlandó leszek az „együttműködésre” Megnyugtató, hogy nem én leszek az első ilyen „okos - sőt még arról is biztosított, hogy soha, de soha senki sem fogja megtudni, milyen áron szabadultam én meg tőlük... Véleménye szerint - ők nagyon jól tudják, hogy személy szerint nem vagyok „rossz”, engem csak, mint fiatal gyermeket, félrevezettek a „felelőtlen fasiszták”. Ők - mondta - nem engem akarnak felelősségre vonni, csak azt akarják látni, hogy én megértettem őket és valóban a „barátjuk vagyok”... De én éppen erre nem voltam hajlandó. Így hát hajnal felé, mikor az első szürke fények megjelentek, visszakísértek a cellámba. Fáradt megelégedettséggel dőltem le a szalmára - a kísértő első nagy próbáját szerencsésen kiálltam. Áldott legyen érte a Magyarok Istene...

*

Már több mint egy hónapja „vendégeskedtem, de kedves házigazdáim láthatóan úgy belém szerettek, hogy sehogy sem akartak megválni tőlem”. Még pár alkalommal próbálkoztak velem itt, de belátva, hogy így nem boldogulnak, taktikát változtattak. Pár napi hallgatás után, egyik éjjel váratlanul nagy dobogással jöttek értem és a már ismert századosom felszólított, hogy szedjem össze minden cókómókomat és kövessem. Nagyot dobbant a szívem - talán átadnak a magyaroknak - reménykedtem. Ó, én szegény, tapasztalatlan, abban reménykedtem, hogy odakerülök, ahol kegyetlenségben néha még a szovjet tanítóikat is túlhaladták...

Felmentünk az irodába, ahol egy szemüveges, számomra teljesen ismeretlen hadnaggyal találtam magamat szembe. Kutatóan fúródott egymásba a tekintetünk. Nekem az első benyomásom közel sem volt a legjobb.

- Az Ön ügyének további irányítását a hadnagy elvtárs veszi át - magyarázta a tolmács - s majd - ha megtanul igazat beszélni - ő fogja magát hazaengedni - húzta el a „mézesmadzagot” a százados. Hazugságokra épült rendszer, még csak véletlenül sem tudnának igazat mondani. Talán olyan butának gondoltak, hogy bedőlök az efféle mesének?... Tudtam én már, mi az ő céljuk és éreztem, hogy innen már nincs kiút... A formalitások elintézése után, egy örrel a hátam mögött megindultunk kifelé az udvarra. A lejárati előtt állt egy jobb sorsra érdemes Studebaker, amelyre azután mindnyájan felszálltunk. Pár perc múltán a motor felbúgott - elindultunk. Villanásszerűen maradtak el mellettünk erdők, mezők, alvó falvak és városok. Magamban elbúcsúztam szüleimtől, testvéreimtől, búcsúztam a szülői háztól, amiben felnőttem, búcsúztam az egész várostól...

A kérdés most már az, hova megyünk? Megkérdezni az őrtől - reménytelen, hiszen ennek az éjszakai szállításnak az oka nyilván az, hogy ne tudjam, hová is megyünk, és így bizonytalanságban leszek tartva, ami egyben alá is ássa az ellenálló képességemet...

Átrohantunk Veszprémen - a kihalt utcákon egy lélek sem volt látható. Talán Hajmáskér a cél - vetődött fel bennem a gondolat; valamikor még arról suttogtak mifelénk, hogy ott hatalmas szovjet koncentrációs tábor van... Túlrohantunk Hajmáskéren is, de már további találgatásra időm nem maradt, mert egyszer csak, váratlanul egy kis település egyik mellékutcáján megálltunk. Az őr figyelmeztetően meglökött a géppisztoly csövével, és lassan lekecmeregünk a kocsiról. Szinte áthatolhatatlan sötétség vett körül bennünket, csupán távolabb, valami domboldalon világított egy magányos ablak. Megindultunk abba az irányba. Körülbelül tízpercnyi gyaloglás után megérkeztünk egy nagyobb épülettömbhöz. A kidöntött kapu tanúskodott a ház lakóiról. A hadnagy kissé előbbre ment és a bezárt előszobaajtón dörömbölni kezdett, de olyan erővel, hogy a békés szomszédok bizonyosan azt hitték, a végítélet órája érkezett el. Végre is a szertelen dörömbölésnek és ajtórugdosásnak eredménye mutatkozott, mert bentről előbb erőteljes kutyaugatás, majd szertelen orosz káromkodás hallatszott, amit követően végre is megnyílt az ajtó és egy másik, szinten fegyveres katona beengedett bennünket.

Mi ketten az örömmel megálltunk az előszobában, míg a hadnagy és a másik katona eltűntek valamerre. A szempilláim alól körüllestem. Azt rögtön láttam, hogy valami üdülőféle lehetett ez az épület, még a „rég jó világban”, persze most nagyon is magán viselte a bentlakók „nyomát”. Cigarettsutkák, szemét garmadával mindenfelé... A sártól, piszoktól a padló valódi színét nem is lehet látni. A falon azonban hatalmas plakát hivalkodik, amin jót nevetek, ha másképp, más körülmények között kerülök ide. A hivalkodó plakát szerint ugyanis „Tisztaság az egészség záloga”... Közelről az egész megszálló rendszer - szemét, piszok mindenféle - de tisztaság papíron...

Elmélkedéseimnek azonban a hadnagy elvtárs megjelenése vetett véget, aki intett, kövessem. Az alagsorban nekem már megszokott kép fogadott bennünket: ajtósról, kémlelőnyílásokkal. Itthon vagyok. Megmotoztak és belöktek egy üres, jéghideg szobába. A plafonról egy százas égő lövellő acél védőhálója mögül agybontó fényét. Az egyik oldalfal felét hatalmas cserép-kályha alkotja - ami azonban kiábrándítóan hideg... „Itt kívül a hideg, az éhség ott belül”... de jaj, még a versnek sincs igaza, mert még szabad sem vagyok. Nem vagyok az és még ki tudja, meddig nem leszek?

*

Karácsony volt, - fekete karácsony. A természet is szomorkodott. Nem takarta el a bűnös föld szennyét hólepel, nem szállingózott a karácsony esti hó... Szürke és reménytelen volt az egész vidék... az egész világ...

Már majd' két hónapja vagyok rab. Egyetlen megmaradt gombostűmmel csináltam a fal egyik sarkában egy kalendáriumot, innen tudtam meg azt is, hogy elérkezett a „szeretet ünnepe”. A szereteté, megbocsátásé... Ma, mindenhol, az egész világon a szeretet ül diadalt a gonoszság, a halál felett. Ma, mindenhol összeölelkeznek még a boldogtalan emberek is és a gyertyafényben fürdő fenyők tövében könnyes szemekkel éneklük, hogy... „Krisztus ma született, örvendezzünk.” Itt azonban, ahol az Isten neve csak a szitkokban volt ismeretes, nem volt karácsony. Nem volt karácsonyfa, nem hallatszott az angyal csengettyűje, csak a folyosókon fel s alá lépdelő örök monoton lábdobogása. Nincsenek megbékélt emberek, csak szitkozódó, durva pribékek és szomorú, hallgatag, de elszánt rabok; hisz' itt, a kapun belül, egy más ország, egy más rendszer van képviselve - a leigázó ellenség, a Szovjetunió...

Majd' egy hétbe tellett, mire megtudtam, hol is vagyok. A szovjet katonák jól tudnak titkot tartani, megszokták már gyermekkoruk óta. Az ő társadalmukban mindenhol kémek, árulók és reakciósook bujkálnak és „minden titok”. Bármiről beszélne is valaki, akaratlanul is árulóvá válik, s az „árulás” jutalma pedig - halál...

Véletlenül elejtett szavakból azonban végre is kibogoztam, hogy a balatonfüredi, kémelhárító főparancsnokságon vagyok. Lassan, lépésről lépésre jöttem rá sok másra is. Így ismertem meg a munkáját annak a borzalmas, embertelen gépezetnek, amely arra volt rendelve, hogy Szibéria haláltáborait ellássa rabszolgákkal. Ez az elrettentő gépezet akkor az NKVD nevet viselte.

Már lehetett úgy éjjel 11 óra, mikor lépések közeledtek a cellámhoz, majd kitarult az ajtó és a szolgálatos altiszt rám mordult:„Kifelé-előre”... s megindultunk fel a lépcsőn - karácsony, a „béke ünnepének éjjelén” - a kihallgatásra...

Nem egyszer voltam már ebben a szobában, de még talán sohasem tűntek ezek a tisztek ilyen kegyetlennek, ilyen cinikusnak, mint akkor éjjel. Tudták ők, nagyon is jól tudták, hogy minek az ünnepe karácsony. Éppen ezt igyekeztek kihasználni, s míg szerte a világon éjféle misére zúgtak a harangok, míg szerte a földön ezrek és milliók zengtek hozsánnát, dicsérve az eget Urát, - addig engem hárman fogtak körül és három oldalról ordítottak, bögték a fülembe: ...Hazudsz!... hazudsz!... Ez volt a szovjet „felszabadító hadsereg” karácsonyi hozsánnája...

*

...S eljött az 1947-es újesztendő is. Bezzeg most erősen elhanyagoltak bennünket, rabokat. Vagy három napig még egy józan embert is alig lehetett találni az egész épületben. Részeg ordítózás, éktelen káromkodás harsogott mindenfelé, - a szovjet hadsereg köszöntötte az újévet...

Január hóval, faggal jött, üvöltő szélvihar szórta dühösen a járókelők szemébe, szájába a jeges „ajándékot”.

Hej, jó dolog is nézni a zimankós időt belülről, a meleg szobából, de egészen más, sötét, hideg börtöncellából... Felsőbb parancsra az összes melegebb ruhámat elvették tőlem, a fehéreneműm meg már csak cafatokban lógott a testemről. A fogam vacogott, a gyomromat maró éhség szaggatta, a hidegtől meg még leülni sem voltam képes. „Emberszerető őreim leleményesége” azonban nem hogy könnyíteni akarta volna helyzetemet, inkább csak nehezítette azt. Napi kenyérfejadagomat, (300 gramm, amit azért számolnak grammban, mert így többnek hangzik) előbb megáztatták hidegvízben, majd az ablakba téve megfagyasztották, Így megspórolták a mégegyszeri ajtónyitást, mert egyszerre kaptam meg a kenyéremet s vizemet. Mikor azután beleharaptam ebbe a jéggé fagyasztott „mindennapi kenyérbe”, úgy éreztem, hogy nem is kenyéret, de jeget eszem. Még csak jobban rázott a hideg...

A volt nyaraló vékony falát a Balaton felőli szélvihar állandóan döngette úgy, hogy estére már a falat belülről is vastag, hőszerű zúzmara fedte... szünet nélkül vánszorogtam fel és alá cellámban, a hidegtől nem bírtam leülni még egy percre sem. Megmértem a cellám hosszát, szélességét, átlóját, közben pedig a képzeletembe idéztem mindazt, amit csak tudtam: verseket, nótákat... vallásos énekeket... Mindhiába azonban: a versek végül is csak elfogytak - de a hideg maradt, sőt - szinte úgy látszott, hogy percről percre, óráról órára még csak erősebbé vált. Már alig tántorogtam, de nem tudtam megpihenni, szinte úgy éreztem, hogy hideg, jeges víz vesz körül, és ha megállok... menthetetlenül megdermedek... Tehát tovább... tovább...

Már késő este lehetett, mikor látomások kezdtek gyötörni. Úgy éreztem, valahonnan meleg árad be... Örömmel támo lyogtam az öreg kályhához de... jaj... még borzalmasabbá vált a

hideg, mikor a fagyos cserepet megérintettem... tovább hát... tovább... Fáradt lábaim már alig vonszoltak, de hajtottam magam... tovább... csak tovább... Hirtelen azonban mintha egy fagyos kéz megcsavarta volna szívemet... elsötétült körülöttem minden...

Erős pálinkaszag ébresztett a szomorú valóra. A földön feküdtem és - nyilván a megzavart multság miatt dühös képpel - a katonai felcser hajolt fölém. Mögötte a fegyveres őr szeme meredt reám kutatóan.

...Mi a bajod? - faggatott a felcser barátságtalanul.

...Hideg... hideg - ismételtettem bágyadtan.

...Majd megszokod, ettől nem lesz semmi bajod - kelt fel lassan a felcser és már indult is kifelé. Úgy látszik azonban, hogy az emberiség benne is felpisláskolt egy pillanatra, mert pár perc múlva kívülről motoszkálást hallottam - a kályha felől - és egyszer csak meleget éreztem. Először nem mertem hinni, de végül is a melegedő cserép meggyőzött. Áhítatos érzéssel támasztottam a hátamat a kályhának... szinte úgy szívtam magamba a meleget, mint a kiszáradt föld a nedvességet. Lassan mindinkább elbágyadtam és lecsukódtak a szemeim... Otthon voltam ismét. Az egész család vidáman ült együtt a duruzsoló kályha mellett... Majd hirtelen sötétbe borult a szoba... Mindenki poharat emelt... Boldog Újesztendőt...

*

Mint bilincsbe vert rabok, vánszorogtak a napok. Újból jöttek a sötét, álmatlan nappalok s a borzalmas éjszakák. Folyt a küzdelem - vallatóim és közötttem, életre-halálra. Ők talpig fegyverben én - kiszolgáltatva, éhezve - egyedül. A hideg szenvedése váltogatta az éhséget.

...Minden lesz, élelem, ruha, meleg - hangoztatták vallatóim - csak mondja meg az igazat... Igazat? Hát éppen ezt mondtam, de nekik az „Ő igazságuk” kellett csak.

Néha már-már feladtam a küzdelmet. Minek kínoztatod magad - kísértett a Sátán - úgyis hiába, írd alá, amit akarnak, ők az erősebbek. Úgyis úgy lesz, ahogy ők akarják... hiába az ellenkezés... Hála neked Magyarok Istene, hogy ilyenkor sohasem vittek kihallgatásra...

Mostam az előszobát jéghideg vízzel, alig érezve végül vérvörös kezeimet... Udvart sepertem szélviharban... megszégyenítettek számtalanszor. Eggyel azonban mindvégig tisztába voltam, hogy ebben a játékban a tét az életem, - nem engedhettem.

A hadnagy és az ezredes dühöngtek. Már egész Bibliát tettek ki a jegyzőkönyveim, de céljukat nem tudták elérni. Nem volt sem beismerés, sem tanú...

Január utolsó napjaiban azután végső rohamra határozták el magukat. Ez a kihallgatás sem kezdődött másképpen, mint a többi. Kérdések özöne... Megválasztam én ezekre a kérdésekre, - hiszen már vagy tizedszer hallottam őket, - de nem azt, amit ők vártak. Egyszer csak azonban váratlanul kicsapódott az oldalajtó és berobogott rajta az ezredes. Kezében pisztoly, amit reám szegezett...

...Elég volt a hazudozásból... dörrent reám - hiába minden tagadás, mi mindent tudunk...

- Mondja meg már végre az igazat, mert látja, hogy baj van - szinte könyörgött a tolmács. - Látja, csak magának okoz bajt, ha tovább is tagad... Ezek mindent tudnak...

Ó, te mindent elferdítő rendszer... Jól tudtam én már azt, hogy még annyi aranyért sem lőnének agyon, amennyit nyomok, hiszen ha töredékekben is, de megértettem a múlt napi beszélgetést, ami a hadnagy és az ezredes között folyt. Tudtam, hogy az egész cirkusznak csak egy a célja: engem megfélemlíteni, hogy végül is aláírjam azt a jegyzőkönyvet, amit ők állítottak össze. Színházat játszottak - rossz, darabbal és én, aki láthatóan egyik „főszereplője”

voltam ennek a félresikerült drámának, szintén kellett, hogy játsszam a szerepemet. Kitartottam - s ez láthatóan olyan jól sikerült, hogy végül is az ezredes dühösen felhorkant:„Milyen taknyos fiatal és milyen erős fasiszta”... Ezt már nem bírtam megállni és visszavágtam oroszul:„tudod te, hogy mi a fasiszta?”...

Általános elképedést váltottak ki szavaim. A hadnagynak meg szinte a szemei is megmeredtek, mint a sült halnak, a csodálkozástól.

- ...Olyan, mint te - dörrent rám idegesen az ezredes és dühösen vágta pisztolyát vissza a táskájába.

- Olyan, mint te és ti - folytattam elkeseredetten. - Mit mondott vezérek Sztálin? Szabadságot hozunk minden népnek... Hát ez szabadság - a börtön?

- De csak a fasisztáknak - vágott vissza az ezredes megint és döngve csapta be maga után az ajtót. A tolmács szemei kétségbeesve csapongtak a szereplőkön, végre is szinte könyörögve megszólalt:

- Ne feszítse a húrt tovább, mondja meg az igazat végre, hisz' ezek nem akarnak semmi rosszat magának... Így még végül is megjárhatja... A hadnagy elvtárs nagyon mérges... még megveri...

- Védtelen emberrel könnyű elbánni - vágtam rá én. Lesz, ami lesz - határoztam el magamban - csak már ennek az idegfeszültségnek legyen vége. A hadnagyot szinte rázta a düh, de nem ragadtatta el magát, csupán a fogai közül sziszegte:

- Ezt még megbánod... - majd csengetett. Az ör belépett... csupán intett neki, hogy vezessen el. Döngve csapódott be mögöttem ismét a cella ajtaja. Hála legyen Neked, Magyarok Istene...

*

Mikor az ember sorsa váratlanul rosszról jobbra fordul, maga sem akarja hinni, és álmokképpen hatnak reá az események. Velem is csak ez volt a helyzet.

Váratlanul véget értek a kihallgatások, lökdösések, gúnyoldódások, sőt még a fejadagot is feljavították egy „vékony levessel”. Igaz, meg kell azt is hagyni, hogy ebben a levesben az egyik káposztalevél a másikkal csupán telefonon tudott volna beszélni, annyira távol estek egymástól, de mindegy, mégis javulásnak számított. Aki még nem éhezett igazán, az nem is tudja megérteni, hogy még egy ilyen meleg lötyty is mit tud jelenteni a kiéhezett gyomornak...

Az idő homokóráján azonban továbbra is peregtek a percek, órák és napok. A „falínaptáram” már február közepét mutatta, mikor végre is, egyik reggel ismét hívtak. A hadnagy közölte velem, hogy a nyomozást hivatalosan befejezték, az ügyemet lezárták és átadnak a hadbírósnak ítéletre. Mindezek után pedig felolvasta előttem az egész jegyzőkönyvhalmazt, amit kihallgatásaim során vettek fel. Mikor végre befejeztük, ismét következett a régi, általam már oly' jól ismert fogás:

- Még utoljára van módja könnyíteni a lelkiismeretén - fuvolázott a tolmács -, mondja meg végre az igazat. (Szovjet igazság - hány nyomorultat vertek halálra érted...)

- Nem tudok semmi újat - válaszoltam.

- Pedig kár... nagy kár, mert ezt még meg fogja egyszer bánni - csóválták mindketten a fejüket, majd a hadnagy felszólított, hogy írjam alá a befejező jegyzőkönyvet.

Lesz, ami lesz, gondoltam és aláírtam.

*

Két nap múlva, már jó korán reggel figyelmeztettek, hogy készüljek fel az elszállításra. Odakint hordta a havat, süvöltött az északi szél, mintha máris Szibériában lettem volna... Hej, most lesz nemulass - gondoltam magamban.

Indulás előtt még visszakaptam a melegebb ruhadarabjaimat és úgy déli egy óra körül végre elindultunk.

Ketten voltunk csak magyarok, - egy Takács Jóska nevű falusi gyerek, meg én. Meg két szovjet katona-fogoly egészítette ki az együttest. A három fegyveres őr - mint körítés - mögöttünk helyezkedett el a teherkocsiban, míg a hadnagy - szintén fegyveresen - a sofőr mellett kapott helyet.

Az első estét, a már számomra oly' ismerős, pápai kémelhárító parancsnokságon töltöttük. Egy nagyobb szobába tereltek bennünket éjszakára, amit egy kis vaskályha kellett volna, hogy melegítsen. Sajnos a mi kis kályhánk nagyon is rossz hangulatban volt, mert csak füstöt okádott - meleget nem. Ez azonban a mi két ruszinkat közel sem látszott zavarni, rövidesen eldőlt a törekszerű szalmán és már hortyogtak is. Láthatóan otthon érezték magukat. Bezzeg nem éreztük magunkat „jól” mi. Vacogó fogakkal és a füsttől könnyben úszó szemekkel gubbasztottunk együtt sokáig és beszélgettünk. Jóska elmesélte elfogatásának történetét. Nem volt valami különleges, hiszen effélék történtek azokban az időkben ezrével Magyarországon. - Mikor behívták a községházára, neki is azt mondták, hogy csupán egy félóráról van szó. Még a kabátját sem engedték elhozni... hiszen „csak egy félóráról van szó”... már ötödik hónapja ült... Elbeszéléséből megállapítottam, hogy bármilyen ördögi módszerekkel dolgoztak is ellenünk a megszállók, de ezek a módszerek ugyanazon recept alapján készültek. Neki is mindent megígértek, ha „megmondja az igazat”...

- És Te elvállaltál valamit? - faggattam.

- Nem bírtam tovább, végül is aláírtam, hogy felrobbantottam a devecseri vasutat... Átöltöztettek az ő egyenruhájukba és kivittek a helyszínre... Elöttem kérdezték ki a pályaórt... de persze senki sem tudott arról, hogy a vonal bármikor is felrobbant volna...

- No és nem tudtál senkihez sem szólni magyarul?

- Még indulás előtt figyelmeztettek, hogy ezt meg ne próbáljam...

- Szóval, miután belátták, hogy nem történt semmi sem a környéken, csak elhitték, hogy nem vagy bűnös?

- Azt már nem. Az általam mondott helytől kb. 2 kilométernyire, egy viaduktot robbantottak fel a visszavonuló németek. Aha - mondták - még mindig félre akarsz bennünket vezetni. Te valójában a viaduktot robbantottad fel, de csak a vasutat merted bevallani. Hiába bizonygattam nekik, hogy azt a németek csinálták, még egyszer már nem vittek ki...

Íme hát az „igazság”, amit vallatóim hosszú hónapokon keresztül kerestek. Nem, nekik közel sem az igazság kellett, csupán egy ok, amiért az áldozatot Szibériába küldhessék.

*

Háromnapi szenvedésekkel teli út után végre elértük célunkat, Lisinget, Bécs külvárosát. Az éhség és a hóihar, amely egész utunk alatt dühöngött szünet nélkül, nagyon megviselt mindnyájunkat. Nem egyszer elakadt a kocsink a nagy hófúvásokban és néha órákig tartott, mire a két katona és a sofőr ki tudták ásni. A harmadik őr azonban nem mozdulhatott mellőlünk sehova. Mi magunk örömmel mentünk volna segíteni, de ezt a hadnagy nem engedte meg. Ő láthatóan gyönyörködött a szenvedéseinkben.

Végre azután megérkeztünk. Mikor leszállítottak bennünket - vagy félórás „tolláskodás” után - Takács Jóska, aki legvékonyabban volt közöttünk öltözve, már alig bírt megállni a lábán. Az őrség azonban nem vesztegette az idejét, mindjárt „kezelésbe is vettek” bennünket: legelső volt a motozás, mint a szovjet rabkultúra alfája. Nem volt azonban elég, hogy ismét meggyőződtek arról, a zsebeink üresek, hogy nem rejtettünk kést a cipőnk talpa alá és nincs méregkapszula a kabátunk belsejébe varrva, de levagdosták még az utolsó gombot is a nadrágunkról, úgyszintén elvettek minden szíjat, cipőzsinórt. Miután ezen a bevezetőn átestünk, mindnyájan a kezünkkel tartottuk a nadrágunkat a megszokott helyen, ami komikus látvány lehetett volna valakinek, aki a kerítés túlsó oldaláról figyel bennünket. Ezen a látványon különben az őrség is jókat mulatott. Magunk is, mikor végignéztünk egymáson egy pillanatra - nem tudtuk, hogy sírjunk-e vagy ne vessünk...

A motozást, a börtön megszokott rendje szerint követte a fürdő, mint a sokat emlegetett higiénia fontos szükséglete. Az udvar közepén, a süvöltő szélviharban kaptunk egy kis vödör enyhén langyos vizet, amiben egykettőre lemosdottunk - ott „ahol a papok táncolnak”... Ezzel persze a többhónapos piszkot csak kissé jobban szétkentük - de ez úgysem volt fontos... A lényeg hogy a fürdési kötelezettségnek eleget tettünk s most már félig megfagyva, ész nélkül kapkodhattuk magunkra rongyainkat, egyben pedig már szedtük is a lábainkat és rohantunk be a legközelebbi épületbe. A szolgálatos őrmester már az ajtóban várt bennünket, nem lehetett a legjobb kedvében, mert mindnyájunknak egy jót rúgott a hátsó felébe, az utolsóinak meg - aki nem más, mint szegény Jóska volt, akkorát is húzott a hátára, hogy majd az orrán csúszott be az ajtón. Ez az épület volt „új otthonunk”-nak, a börtön pincének a lejárata. Kit az egyik ajtón, kit meg a másikon löktek be és alig pár percen belül már mindenki a „helyén volt”. Én nem voltam valami szerencsés ennél az elosztásnál, mert egyedül, egy szűk, sötét és legfőképpen hideg cellába kerültem. A sarokban a kupac törekre gyúrt szalma tanúskodott arról, hogy nem én vagyok itt az első lakó. Egy tenyérynyi lyukon, amely vagy több méter magasságban törte meg a fal monotonitását, keskeny fénysáv hatolt be. Lekuporodtam szemben ezzel a kis fénypásztával, és csak néztem, néztem kimeredt szemekkel és közben olyan egyedüllét, elhagyatottság vett rajtam erőt, hogy azt még kimondani is nehéz. Kiszabadulok-e innen, ebből a poklok poklából? - Édes jó Istenem. Süt-e még reám egyszer ismét szabadon a Nap - mint valamikor? Meglátom-e még egyszer az én drága jó Anyámat, Apámat?...

Ki tudja meddig ültem ott, elmerengve ezen a kis fénysávon? Végül is már egészen elgémberedett a testem és sikerült erőt venni magamon. Felálltam és lassan elvánszorogtam a szalmakupacig és arccal ráborultam. Fejemre húztam a kiskabátomat. A kabát alatt megrekedt meleg levegő mindjobban elbágyasztott, míg végül is álomba merültem.

*

Ajtócsikorgásra ébredtem. A szolgálatos őrmester dugta be a fejét s intett, hogy kövessem. Pár lépéssel odébb megálltunk, kinyitotta a hatalmas lakatot, majd nyikorogva megnyílt az ajtó is. Az őrs, szó nélkül, a fejével intett csak, beléptem.

Az ajtóban, egy pillanatra meghökkenve megálltam és körülnéztem. Az eléggé kisméretű üregben rajtam kívül még vagy tízen voltak. A híres marxista mondás: „Világ proletárjai egyesüljete” - itt véglegesen győzni látszott. Majd minden üreglakó más nemzetet képviselt.

A „starsi”, vagyis szobaparancsnok egy „kaco” (gruzin) volt, bár többhetes, sűrű fekete szakállával, zsíros, piszkos ingével inkább hasonlított Keresztelő Jánoshoz a pusztában, mint egy „világverő hadsereg” volt tisztjéhez.

A helyettese, valami Asztahov nevű orosz legény volt, aki gyakran dicsekedett azzal, hogy az egész háborút végigharcolta, majd hatszor sebesült, a háború végén német fogságba esett.

Igaz, hogy pár nappal később sikerült megszöknie, mégis hazaárulással vádolták, mondván, nem volt joga megadni magát - harcolnia kellett volna mindhaláláig. Jutalmul most ő is ítéletre várt. Egy Matyuskin nevű ukrán legény csúfolta is ezzel állandóan, mondván: „... Ne félj, Te sem fogsz kevesebbet kapni, mint én, pedig én a németek oldalán harcoltam a háború végéig, míg te meg érettük folyattad a véredet”...

A negyedik lakó egy majd' kétméteres moldován legény volt, aki nyilván annyira jól megtanulta a kommunizmus alapvető elméletét - „ami a tied, az enyém is, de ami az enyém, ahhoz neked semmi közöd” -, hogy már nem tudott különbséget tenni a maga és a szomszédja inge között, természetesen elvitte a szomszédját is. Igaz, - úgy mellékesen - még a raktárból is elvitt „pár apróságot”, de erre a „cella ügyésze”, egy izmos kis tatár - aki egyben az ötödik lakó is volt és már harmadszor ült börtönben - csak legyintett:

- Semmi ez pajtás, ha minden jól megy, megúszod öt évvel. Ennél kevesebbet meg a trojka (hármás bíróság) úgy sem ad. Elejével még én is így kezdtem. - Őt most ötezer rubel el-sikkasztásával vádolták.

A hatodik rab öles léptekkel mérte fel s alá a cellát. Szinte leányos arcú, középtermetű legény volt, akit mindenki csak „Sziberjak”-nak (szibériai) hívott, a származása miatt. Naiv, kék szemeiből az ember ki sem nézte volna, hogy egy gyilkossal van dolga. Nyugatról szabadságra hazatérve, rajtaérte feleségét, hogy egy másik tiszttel csalta. A tűzkaparó vassal ölte meg az asszonyt, majd rádöbbenve tette, repülőbe ült és „nyugatra” akart szökni. A határon azonban az őrző leszállásra kényszerítette és most a gyilkosság vádjára mellé megkapta a hazaárulását is. Ő volt az egyik „főbűnös” a cellában. A másik, az a széles vállú, kissé már öszülő SS legény, aki mint egy törött szárnyú sas gubbasztott mindig a priccs szélén. Neki is megvolt a maga története:

A háború vége felé fogságba esett és Szibériába került. Valahol Novoszibirszk környékén azonban megszökött és hosszas küszködés után hazajutott, Ausztriába. Itt azonban hamarosan megint elcsípték, de sikerült megint megszöknie és átjutott az „amerikai zónába”. Később, mikor már azt gondolta elfelejtették, hazajött, de a feleségét állandó megfigyelés alatt tartották, így hamarosan ismét lakat alatt volt. (Úgy látszik Ő még mindig nem tanulta meg azt, hogy az NKVD soha sem felejt!) Kihallgatás közben azonban a szovjet katonai parancsnokság első emeleti ablakán sikerült kiugrania, de szerencsétlenül ért földet és eltörölt a lábszárcsontja. Még így is azonban eljutott a majd' három kilométernyire fekvő kórházig. Onnan hozták vissza, szuronyok között. Mindez azonban közel sem törte meg az ellenálló képességét, mert még gyarló helyzetében sem volt hajlandó semmi orosz nyelvű jegyzőkönyvet aláírni. A vallatók ki is próbálták rajta mindazt, amit csak tudtak, legnagyobb előszeretettel persze a törött lábát rugdosták, a füleit is félig letépték, de az SS fiú csak hajthatatlan maradt...

Nyolcadik különlegessége cellánknak egy osztrák fogorvos volt, aki még most is csíkos pizsamában pompázott. Őt egyenesen az ágyból lopták ki az NKVD ágensei Bécs amerikai zónájából. Legszívesebben angolul beszélgetett volna, de a németeken kívül más társasága nem akadt, tehát meg kellett, hogy elégedjen a némettel.

Az utolsó, - a kilencedik rab egy magyar fiú volt. Ellene is a vád „gyilkosság” volt, de ez már politikai irányzatú gyilkoságként volt kezelve. Eszerint ő meg a társai szovjet tiszteket gyilkoltak meg, politikai okokból. Őt mindenki csak „bolondnak” titulálta, mert általános benyomás volt, hogy ő nem normális. Hej, ha tudták volna, hogy nem a fiú, de ők a valódi bolondok. Több esze volt ennek az egyszerű magyar parasztfiúnak, mint bármelyikőnknek, mert mindnyájunk közül csupán neki sikerült az NKVD-t félrevezetnie és a szabadságát visszanyernie...

Ez volt hát az az együttes, amelynek tizedik, utolsó tagja lettem én. Nekem is el kellett mesélnem a történetemet, hogy honnan jöttem, merre jártam és mit láttam, végül engem is „bevettek a családba”.

*

Egy újabb hónap pergett le ismét. A régiekből már csak ketten maradtunk - Pista; a „bolond”, és én. A többieket lassanként mind elvitték tárgyalásra és többel egyiket sem láttuk. Ők már másik cellába kerültek az ítélet után s így nem volt alkalmuk beszámolni arról, mi s hogyan történt. Pistával kapcsolatosan olyanféle hírek jártak, hogy mivel „nem normális”, őt végül is elengedik. A megszállók nem szerettek bajlódni betegekkal, tébolyodottakkal; azok - mint mondták - csupán problémát jelentettek nekik. Azt hiszem az efféléket legszívesebben csak lepuffantották volna... Hogy miért nem tették, csak a jó Isten tudná megmondani...

Engem sem szeretetből tartogattak, hanem azért, mert hála a kémelhárító „emberséges bánásmódjának” én még mindig nagyon rossz állapotban voltam fizikailag. Végre azután az. „én időm” is elérkezett: Egyik este - az esti „teának” csúfolt melegvíz után - hívtak. Az őrpáncsnok közölte velem, holnap lesz a tárgyalásom és hivatalosan felszólított, hogyha tudok tanút, aki a segítségemre lenne, azt nevezzem meg. Nekem - a helyzet komolysága ellenére is - szinte nevetnem kellett. A tárgyalás holnap lesz és én este 9-kor nevezzek meg tanút, akinek legalább 120 kilométert kell megtennie ezalatt a pár óra alatt, hogy ideérjen - feltéve, ha az illető még tud is a dologról. Talán egy mesebeli repülőszőnyeg fogja idehozni? Megnyugtattam az őrpáncsnokot, hogy senkire sincsen szükségem.

Másnap reggel, amint azt a többiektől is láttam - igyekeztem rongyos ruhámat egy kissé rendbe szedni, a csizmámat kifényesíteni és izgatottan vártam a hívást. Még nem is láttam életemben bírósági tárgyalást s egy pillanatra még arról is megfeledkeztem, hogy ezen a tárgyaláson az én életemről lesz szó, nem máséről és csak az izgatott, milyen is lesz az egész? Valahogy úgy éreztem, hogy egy pillanatra az én kis semmi életem is a történelem egyik apró darabká-jává válik.

Pistával még előző este megbeszéltük, az ítéletemet követő nap tudatni fogom vele, hogy hány évre ítélték, mégpedig úgy, hogy mikor jövünk vissza a napi sétáról, a cellaajtó előtt súrolni fogok a lábammal és annyit köhögök, ahány évet kaptam. Így - ha kiszabadul - tudja értesíteni a szüleimet.

A percek és a másodpercek ólomlábakon másztak és rajtam egyre jobban valami kábult zsidbadás lett úrrá. Mind tisztábban rajzolódott ki előttem a valóság és rádöbentem arra, itt mások fognak döntení arról: mi lesz velem. Olyanok, akiknek én még talán embernek sem számítok és így megértést, emberiességet nem várhatok tőlük. A tárgyalás még el sem kezdődött, sőt még nem is hívtak, s én máris szerettem volna túl lenni az egészen. Különös fáradtság vett rajtam erőt. Ezekben a pillanatokban egyáltalán nem számított nekem az, hogy mit hoz a jövő...

Végre, úgy 11 óra körül délelőtt kitárult az ajtó és az őrség parancsnoka intett, hogy kövessem. Még egy utolsó búcsúpillantást váltottunk Pistával, azután megindultam felfelé a lépcsőkön. A földszinten egy eléggé tágas teremszerű helyiségbe kísérték, amelynek közepén egy hosszú, zöld posztóval bevont asztal díszelgett. Emögött az asztal mögött ült a „trojka”, a hármas katonai bíróság.

A csoport vezetője egy mérnök-főhadnagy volt, aki állandóan úgy igyekezett tartani a kezét, hogy arany karórája jól látható legyen. Az ő mindkét oldalán egy-egy jól táplált, pufók százados foglalt helyet. Az asztal végénél egy kis száraz, savanyúképu hadnagy kuporgott, a titkár. Ő írta a tárgyalás jegyzőkönyvét.

Látva ezeket a formásokat, akaratlanul is egy régi anekdota jutott az eszembe valamelyik orosz cárról, akit - mikor országjárást tartott - az alantaisi papírmáséból épült falumodellekkel akartak félrevezetni és a nagy építkezésekre való hivatkozással elszámolni azt a sok ellopott pénzt, amit az illetők a maguk zsebébe süllyesztettek. Lám, lám, a megszállók nem változtak sokat, távolról minden nagyon igazságosnak és törvényesnek nézett ki, de közelről mindenhol „kilógott a lóláb”...

Alighogy beléptem, az első kérdés az volt, akarok-e tolmácsot?

- Természetesen - válaszoltam. Nem is kellett sokáig várnom, mert alig pár perc múlva már jött is az ígért tolmács egy fiatal szovjet katona személyében. Ezzel kezdetét is vette a tárgyalás.

A tolmácsom azonban nagyon különleges magyart beszélt - olyat, amelyet én sem értettem meg s ebből azt a konzekvenciát vontam le, hogy ő sem nagyon érti meg azt, amit én mondok. Beszédje hasonlított a magyarra - nagy néha még magyar szavakat is kevert bele, némettel vegyesen. Úgy látszik, németre is tolmácsolt.

- Nem, nagyon szépen köszönöm, de az ilyesféle tolmácsból és tolmácsolásból nem kérek - jelentettem be tört orosszággal.

- Jól van (khoroso) - vágta rá a főhadnagy és további figyelmet nem is fordítva reám, hozzálátott a vádirat felolvasásához. Igaz, hogy én ennek a vádiratnak az egy ötödét sem értettem, de ez itt úgy sem volt lényeges. Ők a formásoknak eleget tettek, nekem csak az ítélet összegének a megértése volt fontos - szerintük. A megszállók „igazsága” nem személy szerinti elbírálás alapján hozza ítéletét, hanem norma szerint. Kinek tízet, kinek tizenötöt, vagy húszat.

A vádirat befejezése után jött - a már általam oly’ jól ismert régi klisé:

....„gondolja meg magát, itt az utolsó alkalom arra, hogy könnyítsen a lelkiismeretén. Mondja meg az igazat... ezzel valóban csak segíthet magán, mert ebből meglátjuk, hogy maga nem ellenség...”

Sajnálatra méltó emberek, vagy talán azt gondolták, hogy három hónap szenvedése nem volt elég arra, hogy kiismerjem őket és az egész mesét. Persze hogy ellenség voltam szerintük, és még akkor is az maradtam volna, ha névsorokkal láttam volna őket el és árulással szennyeztem volna be a becsületemet.

Mikor végre is látták, hogy a csalóka szavaknak nincs foganatja, hirtelen cselt változtatott a főhadnagy:

- Hány nyelven beszél? - kérdezte.

- Csak magyarul - vágtam rá én.

- Németül - angolul -?

- Sajnos nem beszélek.

Váratlanul újabb témacsere következett. Szüleimről, testvéreimről kérdezgettek. Gyanút fogtam... az egész agyam megfeszült...

Azután hirtelen németül szólt hozzám az egyik tiszt... Már-már a nyelvemen volt a válasz, mikor végre kapcsoltam... nem szabad... hiszen nem értek németül. Igyekeztem a lehető legbambábban bámulni... sikerült. A főhadnagy intett az őrnék, kivezettek. Az előszobában kis vaskályha duruzsolt barátságosan. Mellé ültem. Az izgalom összeszorította torkomat. Végtelen erőtlenség, kiszolgáltatottság érzése vett rajtam erőt. Tudtam, minden porcikámmal érez-

tem, hogy odabenn most az én életemről döntenek... Mit hoz a jövő? Villant fel az agyamban a gondolat... Tíz év... Igen, ennyit emlegetett a tatár a cellában... Tíz év... majd egynegyed emberi élet... Nem, talán csak ijesztgettek...

Merengéseimből a váratlanul kitáruló tárgyalóterem ajtaja ébresztett a szomorú valóra.

- „Befe!” - mordult fel mögöttem az ő és egy hideg vasdarab figyelmeztetően meglökött. Beléptem. A teremben semmi sem változott, csupán az egész bíróság állt és nekem is intettek, hogy maradjak állva. A cingár kis hadnagy valami okiratot kezdett olvasni, hangja tompán kongott a nagy csendben, - mintha csak egy koporsó fedelét szegelte volna le... Rajtam teljes nemtörődomség vett erőt... mintegy kábult félálomban csapódtak az agyamhoz a hangfoszlányok... A Szovjet Szocialista Népköztársaság nevében... 58... 6... 9... 15 pontokon keresztül... Kémkedés... szabotázs gyanúja... be nem bizonyított, de feltételezhető... tíz év... deszety let... A többit már nem hallottam... nem is érdekelt... Tíz év... deszety let, csak ez zúgott, harsogott a fülemben.

- Kér kegyelmet? - hallottam a főhadnagy hangját.

- Nem - köszönöm - hallottam szinte messziről a saját hangomat. Nem, nem akartam a kegyelemkérés kockázatát vállalni. Nem egyszer hallottam már, hogy sok esetben a kegyelemkérőnek csak megtoldották a büntetését.

- Írd itt alá - tolt valaki elém egy tiszta fehér lapot, aminek az aljára én, minden gondolkodás nélkül aláírkantottam a nevem. Nem emlékezem, hogy hogyan jöttünk ki a tárgyalóteremből, csak az villan néha még ma is eszembe ezekből a percekből, hogy egyszer csak ismét lefelé baktatunk a pincébe az örrel. Minden lépésnél, a csizmám azt csikordulta a lépcsőn, - a kulcs azt nyikorogta a zárban, hogy... tíz év... deszety let... tíz év...

*

A tárgyalás után már engem is más cellába vittek. Itt azonban már pár korábbi ismerősre is akadtam. Mindjárt, alighogy a küszöböt átléptem, a tatárt pillantottam meg. Elégedetten pislogott - mint egy öreg bagoly - mikor megtudta, hogy a jóslata igaznak bizonyult.

- Semmi barátom - lökött meg biztatóan - nem olyan nagy idő ám a tíz év, csupán... tél... nyár... tél... nyár... Olyan gyorsan el fog múlni, hogy észre sem veszed. Mit szóltál volna, ha húszat kaptál volna, mint én? - S olyan elégedetten legyintett, mintha legalábbis a szíve vágyát teljesítette volna a hadbíró.

A második ismerőst már csak pár perccel később sikerült felfedeznem. Ő az egyik sarokban gubbasztott, lehajtott fejjel, arcát a kezeibe temetve...

- Takács Jóska - hát teveled meg mi van? -

- Hagyjál - nyögött fel a szerencsétlen.

- Mennyit kaptál? Csak nem ítélték halálra - villant fel az agyamban egy másodpercre a riasztó gondolat.

- Tizenöt évet... láncban... (Itt a rabok láncban dolgoztak naphosszat, oroszul kandalla-ban) Nevük törölve s csupán számuk volt. A láncot csak estére vették le róluk, mikor meg a barakkot csukták rájuk... Ez lett hát szegény Jóska „igazmondásának jutalma”... Ide vezetett a „lélekkitárás”, amire engem az NKVD annyira biztatott. Ez volt hát a valódi, hamisítatlan képe a megszállók megbocsátásának... Igen, Takács Jóska példája örök mementó kell, hogy legyen azok számára, akik még ma is tudnak hinni... az NKVD-nek.

*

Még pár hétig maradtunk Lisingben, míg csak össze nem jöttünk vagy huszonöten elítéltek. Ezekben a hetekben végre sikerült megnyugodnom és megalkudnom a sorsommal. Legnagyobb csodálatomra ugyanis rájöttem, hogy én valójában „kisbünteteses” vagyok, a kis szürke tíz évemmel. Rabtársaim zöme tizenöt-húsz esztendő-t kapott... Unalomban és éhségben teltek el a napok aztán, nagyon vártuk már, hogy valami - bármi - történjék velünk.

Vége egyik reggelen szokatlan mozgást észleltünk a folyosón és reggeli után mindnyájunkat kitereltek a cellákból egy nagyobb pincefülkébe és kezdtek bennünket előkészíteni a szállításra. Újból jött a már megszokott motozás, papírok ellenőrzése, majd a főszám - a kötözés. Mindnyájunk kezeit szíjjal, vagy éppen kötéllal hátrakötötték, majd utána meg egyenként fellökdöstek bennünket egy már várakozó teherkocsira, ahol szorosan egymás ölébe ültettek. Mikor végre már mindnyájan a kocsin voltunk, a kocsi hátulsó részét NKVD őrség szállta meg. Megindultunk. Utunk majd' három óráig tartott, vissza, Magyarország felé. Vége megérkeztünk a sopronkőhidai börtönhöz. Itt még az őrség egy kicsit eltereferejt, majd megkezdtek az átadást. Mire ennek is a végére értünk szerencsésen, majd' mindnyájunknak egészen elfeketedett a keze. Csak vagy egy félórai nyomkodás és rázás után tudtam jómagam is az enyémeiket ismét használni. Ez azonban közel sem izgatta az őrséget. Ők már nagyon is hozzá voltak szokva az efféléhez.

A sopronkőhidai megérkezés napja emlékezetes maradt számomra mind' a mai napig. Egy epizód, ami itt zajlott le ismét bemutatta nekem a megszállók valódi, igazi arcát és azt, hogy valójában mennyire érdekelte őket az igazság.

Volt köztünk két öreg osztrák bácsika. Az egyik őr volt a háború végén, valamelyik szovjet hadifogolytábornál és azzal vádolták, hogy egy szökésben lévő szovjet katonát lőtt le.

A másik bácsika állítólag rendőrtiszt volt a németek alatt.

Mikor átvétel közben erre a két öregre sor került kiderült, hogy ők egy szó nem sok, annyit sem tudnak oroszul és tolmácsra van szükség.

Jelentkeztem. Itt már senki sem törődött avval, hogy tudok-e, vagy nem németül vagy akár hottentottául is.

- Hány évet kapott? - fordultam az első öreghez.

- Egyet - nyögte - és semmiért, semmiért... - Neki még egy év is borzalmas hosszúnak tűnt.

- Mit beszél? - horkant rám az átvevő főhadnagy - mit mond - egy év?

- Igen - ő úgy tudja, hogy egy évet kapott, válaszoltam. A főhadnagy azonban kezdett már dühbe gurulni:

- Ne vicceljenek - mondta - mert lezáratom mindkettőjüket...

De a kis öreg csak kitartott az egy éve mellett. Végül a főhadnagy is belátta, hogy mi a helyzet és hozzám fordult:

Mondja meg az öregnek, hogy nem egy éve, de neki tizenöt éve van! - Mikor mindezt lefordítottam a kis öregnek, elhalványodott és azt gondoltam egy pillanatra, hogy ott azon nyomban holtan rogyik össze. Sajnos azonban vele több időt nem vesztegethettem, mert a főhadnagy már a másik öreget nyaggatta. Az éveknél azonban itt is megint hiba volt, mert a bácsika csak kétévi büntetésről tudott - míg a dühöngő főhadnagy jegyzéke meg húsz évről szólt. Mikor végre is a „fasiszta kutyának” lefordítottam a kéjesen vigyorgó pribék szavait, a megtört öreg szemeiben megjelentek a könnyek:

„Mein Gott... hát már soha sem láthatom meg a gyermekeimet... a családomat?...

Megindultan fordultam el. Borzalmas volt tehetetlenül figyelni ezt a tragédiát. A pribékeket azonban közel sem hatotta meg az emberi könny, túl sokat láthattak már belőle s talán megszokták. Durván hátba lökték a két öreget és eltaszigálták őket a cellasor irányába. Még ma is sokszor visszaemlékezem erre az esetre és szinte hallani vélem azt a hörgő, fájdalmas férfisírást, amellyel a két öreg búcsúzkodott szabadságtól, hazától, családtól... mindentől, ami nekik érték volt... még a szabadulás álmától is.

*

Majd' egy teljes hete voltam már a 322-es számú megfigyelő cella lakója. Egyedül voltam csak magyar. Megérkezésünkkor, alighogy belöktek a cellaajtón - még az őslakosokkal megismerkedni sem volt időm -, az udvaron egy, számomra szokatlan kürtjel harsant fel, amit pár perc múlva valami nehéz kocsi dübörgése követett. Kívülről lépések közeledtek az ajtónkhoz. A cellában mindenkinek felvillant a szeme. Az ádámcsutkák megmozdultak... az orrok bele-szimatoltak a levegőbe. Az arcok váratlanul felderültek.

- Jön az ebéd - suttogta valaki nagy áhítatosan.

Akaratlanul is az állatkert jutott az eszembe - etetés idején. Akárcsak ott, a rabok váratlanul megmozdultak, és mindenki szemében ott ült a várakozás...

A dübörgő kocsi - amiről később kiderült, hogy az ebédhordó targonca - mind inkább közelebb és közelebb jött, míg végre is a cellánk elé ért.

- Hányan vagytok? - hallatszott kívülről s ugyanekkor a nagy vasajtn is kicsapódott a kis ablak és egy kutató szempár végigpásztázott rajtunk. Mindnyájan felálltunk.

- Tíz - hallatszott kívülről. Mindez a lehető leghalálosabb csendben történt, szinte még a légy szárnyainak a zizegését is meg lehetett volna hallani a levegőben. Kívülről halk csobbanásokat hallottunk - mindenki lélegzetvisszafojtva figyelt és az „öreges” láthatóan számoltak... Hirtelen megcsikordult a kulcs és kitárult az ajtó. A „szobafőnök” kiszökkent és egy nagy lavórral a kezében tért vissza. Ezzel az ajtó be is zárult, de ez már senkit sem érdekelt. Mindnyájunk érdeklődését a lavór kötötte le. Alighogy a szobafőnök letette a földre a drága terhet, mindenki megmozdult... Egy másodperc alatt mindnyájunk kezében ott volt a fakanál és a következő másodpercben már mindenki a mosdótál körül guggolt. A lobogó, forró zabkását kivörösödve, szürcsölve nyelték, olyan lendülettel, hogy mire én harmadszor akartam az ételért nyúlni, már a lavór üres volt...

Pár perc múlva a szobafőnök megzörgette az ajtót és már vitték is a kanalakat, meg a mosdótálat. Ezzel a nap főszáma - az ebéd véget is ért...

Éhes gyomorral, kedvetlenül gubbasztottam a sarokban és egyelőre még nem tudtam, mit tegyek, de annyit már tisztán láttam, hogy ez így sokáig nem mehet. Enni az embernek muszáj - de azt is tudtam, hogy ezekkel a „távevőkkel” én a versenyt felvenni nem tudom.

Másnap megjelent a börtön orvosa is. Kérdésére, hogy ki beteg - majd' mindenki jelentkezett. Az egyiknek a füle fájt - az kapott piros tablettát; gyomorfájós kapott fehérét - akinek meg a szemével volt baja az kapott feketét. Pár nap alatt azonban rájöttem, hogy a mi orvosunk közel sem szerette a monoton egyformaságot, mert gyakran megcserélte orvosságait... Így a szemfájósnak jutott a piros, a gyomorfájósnak a fekete, a fülfájósnak meg a fehér tableta. Rájöttem hát, hogy nagyon is „komoly specialista a mi orvosunk”, s ettől mindjárt egy jó - szinte életmentő ötletem is támadt:

Legközelebb tehát, midőn ismét felhangzott a „Ki beteg?” felhívás, magam is jelentkeztem;

- Mi fáj? - érdeklődött „életünk oltalmazója”.

- Nekem nem szabad a többiekkel ennem - magyaráztam tört oroszsággal.

- Miért, mi a baja? Szifilisz? - Alig egy másodpercnyi gondolkodás után rávágta az igent. A kis cingár, horgas orrú doktornak valóságos borzadály ült az arcára, miközben már írta is a rendelkezést.

Ettől a naptól kezdve mindaddig, míg csak Sopronköhidán voltam, külön edényből ettem, nyugodtan, komótosan. A többiek már régen a lavórt nyalogatták, mikor én még csak a zabkása elején tartottam. Nemhiába még a megszállók között is igaz az a régi jó magyar közmondás, hogy: ...,„Segíts magadon - az Isten is megsegít”...

*

A „megfigyelési hét” elteltével fürdőbe mentünk. Ez komoly ellenőrzést kívánt, hiszen először volt alkalmunk, - több százunknak - beszélgetni és esetleg terveket megbeszélni. A cellákból először az előtérbe engedtek, majd onnan, az udvaron keresztül egy szomszédos kisebb épületbe tereltek bennünket. Beszélgetés szigorúan meg volt tiltva és ötnapos büntető járt annak, akit rajtakaptak. Ettől függetlenül azonban, alig vártuk a lehetőségét még annak, hogy valaki számunkra ismeretlennel - csak pár szót is válthassunk.

A börtönfürdő hatalmas betonpadlós előtérében mindnyájunknak teljesen pucérra kellett vetköznünk és az összes holminkat vasakasztókra felaggatnunk, ezek azután így azonnal mentek a fertőtlenítőbe. Miután mindezen túlestünk szerencsésen, jött a számunkra már megszokott „rabtevékenység” - a várakozás. Mivel ezt a betonozott hodályt nem fűtötték, a várakozásunk közel sem volt kellemesnek mondható. Már vagy tizenöt perce dideregtünk, mikor végre megnyílt a szomszédos helyiségbe vezető ajtó és kezdtek oda átengedni bennünket. Itt vártak reánk a borbélyok. Szegény borbélyszakma... Itt valóban igaznak bizonyult az a régi, jó magyar közmondás, hogy: ...,„Ki mihez nem ért, csak megölje annak”... Ezt mi, természetesen a saját bőrünkön tapasztalhattuk - a szó legszorosabb értelmében.

Mivel a borbélyok is rabok voltak, számukra csak az olló használata volt megengedve. Mivel ezek az ollók sem voltak a legélesebbek, bizony némelyikönkön még bőr is alig maradt, mire a nyíráson és „borotváláson” átestünk. Innen azután a harmadik terembe jutottunk, ahol a szappanadagunkat kenték a fejünkre. Félreértés ne essen, itt nem az átlagosan ismert szappanok valamelyik válfajáról volt szó, hanem valami fekete színű és eléggé kellemetlen illatú kenőcsről, amit az őrség titulált szappannak. Ez az utóbbi művelet azonban teljesen menet közben történt, úgyhogy alig pár perc alatt már meg is érkeztünk végcélunkhoz - a fürdőbe. Itt a zuhanyokból bőven omlott a víz - hol a fagyasztóan hideg, hol meg a lobogóan forró - de soha sem langyos. A hideg zuhany alatt már-már úgy érezte magát az ember, hogy jégheggyé változik, mikor váratlanul megnyíltak a pokol csatornái és a lobogó forró víz majd' a bőrét vitte le az embernek. Mindez azonban majd' tíz percig tartott csak... szerencsére. De ami ezután jött, az sem volt „kutya”... Ezt „száradás”-nak titulálták rabtartóink. Mindenkit - úgy vizesen, ahogy volt - kitereltek egy másik, hatalmas betonterembe - várakozni. Mivel a ruháink még nem készültek el, azokra vártunk. Senkinél nem maradt még egy zsebkendő sem, tehát törülközésről szó sem lehetett. Kéken, zölden, lilán vártunk hát, a hidegtől „száradtunk”... Az őrséget persze a hideg közel sem zavarta, hiszen ők teljesen felöltözve kellett, hogy strázsáljanak körülöttünk. Jókat nevettek fagyoskodó, groteszk figuráinkon, sőt még néha az ajtót is ránk nyitották pár percre - szellőztetni, ez, természetesen megint csak az „emberiesség” nevében történt. Még a börtönparancsnok is velük nevetett, ha éppen arra járt, mondván, hogy a hideg levegő mindig egészséges...

Bármilyen borzalmas is volt azonban ez a negyed vagy fél óra, mi, rabok mégis nagyon örültünk neki, mert most legalább volt alkalmunk egymással beszélgetni. Persze itt senki se

gondoljon gesztikulálásra vagy arcimimikára, a rab számára ezek luxusok, amit nem engedhet meg magának. Másfelé nézve, alig mozduló szájjal folytak ezek a beszélgetések, de mégis milyen sokat jelentettek mindnyájunk számára...

- „Palavichiny György gróf - mutatkozott be egy magas, torzonborz, de nagyon értelmes arcú férfi.

- Pállfy Géza, gróf - suttogta egy enyhén öszülő sovány alak. Édes Istenem, hát ezek is idejutottak?

- Az ott Sally, a győri kanonok - biccentette meg fejét egy megtört aggastyán irányába a szomszédom. Íme, a megszállók nem tesznek kivételt senkivel sem - gróf, főpap, kupec, napszámos, diák... a sorsuk egy, építeni a megszállók birodalmát.

No, de a „jó világnak” vége lett: Osztják a ruhákat. Forróak, nehéz büzt lehelnek magukból, de mégis boldog, aki minél előbb megkaphatja. Mert az őrség már unatkozik - „gyorsan... gyorsan” (biztra) ordítják és talán legszívesebben, ahogy vagyunk, mezítelenül zavarnának vissza a cellákba mindnyájunkat. Hanem baj van - mintha csak az Isten büntetése lenne - három ember ruha nélkül maradt. Nyilván nem jól akasztották fel a holmijaikat és a ruhák leestek, elégték. Kezdődik is a hadd el hadd. Először is kapnak egypár „atyai” rúgást, lökést, amiért ügyetlenül akasztották fel a ruhájukat, majd pár piszkos ronggyal kielégítik őket. Biztosan még azokról maradt, akiket a hátulsó udvaron végeztek ki nemrég - vélekedik mögöttem valaki oroszul... Idő azonban már nincs további eszmecserére, mert máris indulunk vissza a cellákba. A fürdésnek vége, most már mi - az „újoncok” - is teljes jogú rabok vagyunk, és nem térünk vissza a megfigyelő cellákba. Az elosztás megint eltart vagy egy félóráig, de mi nem sietünk - nekünk van éppen elég időnk... talán túl sok is.

Legelőször persze a rablók, gyilkosok, és más a rendszer számára „használható elemek”, kerülnek elhelyezésre; miránk, politikaiakra, csupán utánuk kerül sor. De ide is eljutottunk végre. Ide kettő, oda három és végül már egyedül maradtam a folyosón. A szolgálatos őrmester egy másodpercig gondolkodva nézett rám, majd sietve nyitotta ki a 8-as zárka ajtaját és intett, hogy lépjek be. Még egy másodperc és becsapódott mögöttem a nagy vasajtó...

*

Új otthonomat két másik rabbal kellett megosztanom. Az egyik - akinek a nevét soha sem tudtam meg, - egy vinicai ukrán volt, aki a háború idején a németeknek segített a szovjetek által lemészárolt 49 ezer lengyel tiszt tömegsírjának feltárásában. A későbbiek folyamán maga is német katona lett. A visszavonulás közben azonban hátramaradt, majd végül is behívták a szovjet hadseregbe. Egyszer - barátok között berúgott és elmondott dolgokat. A mindenhol éberen őrködő spicli szolgálat jelentette... húsz év láncos büntetést kapott.

A másik rabtársam egy fiatal, sűrű szakállú, középmagas orosz fiú volt - valami Iván. Ő meg a háború elején esett német fogságba és végül is német katona lett. 1945-ben, a háború végső óráiban megint visszakerült a szovjet hadsereghez és mint páncélos, olyan vakmerően harcolt, hogy megkapta a „vörös csillag érdemérmét”. Hónapokkal már a háború befejezése után, egy elérzékenyedett pillanatában elmondta az élettörténetét a „legjobb barátjának”, akivel később összeveszett. Az bosszúból mindent elmondott az NKVD-nek. Iván is húsz éves láncos büntetést kapott... Vaslánc... vasgolyóval... a huszadik században. Láncba vert rabszolgák, mint a „szocializmus zászlóvivői”... Férj a feleségre... apa a fiára... barát a barátára árulkodik, áskálódik...” Ragyogó társadalom: ...spiclik, gyilkosok, rablók társadalma...

Körül, a cella falain, ajtóján, mindenfelé nevek... adatok. Ismeretlen mártírok nevei, akik úgy mentek el meghalni, hogy senki sem mondott nekik Isten-hozzádot, senki soha sem fogja megtudni, hogy hol is van a sírjuk... Senki, soha nem fogja megtudni, hogy ki s hol ölte meg őket...

Itt a fal sarka valami Harkányi nevű magyar költő búcsúversét őriz. Vérzik az ember szíve, mikor sorait olvassa. Szinte még a betűk is könnyesek, ahogy ez a meghurcolt magyar búcsúzik fiatal feleségétől, s szőke, kékszemű Zsuzsikájától.

A nagy vasajton is nevek. X. Y. halálra ítélve ekkor, kivégezve ekkor... Egyik-másik mögött pár búcsúszó. Némelyikről megtudom, hogy honvéd volt, vagy éppen csendőr, másoknál csak annyit mondanak a betűk, hogy magyar volt, vagy talán éppen orosz. Mindegy, míg a nevek e végtelen sorát olvasgatom, megjelennek előttem ők, a véres homlokú mártírok. Magyarok... németek... oroszok... ukránok. Jönnek végtelen sorokban, hangtalanul... szemrehányóan... Világ hatalmasai, bár csak ti is időben meglátnátok őket...

*

Vacsora után másik cellába vitt az őrzőparancsnok, - a tíz évesek közé. Itt már egy másik magyarra is találtam. Ács Lacinak hívták, Tapolcán született, vöröshajú, szeplős fiú volt. Pár perc alatt összeemelegedtünk és börtön-szokás szerint ő is elmesélte rövid élettörténetét.

- „A háború végén angol fogságba kerültem és szerencsésen Angliába vittek. Nem, nem voltam katona, csupán levente. Nem volt rossz sorunk, sőt pár hónap múlva már ki is járhattunk a táborból. Volt már munkám, sőt menyasszonyom is. Édesanyám azonban mindig csak hívott haza. Írta, hogy otthon mindenkinek megbocsátanak és hogy a népi demokrácia milyen sok jót ígér... Addig jöttek ezek a levelek, míg már nem bírtam tovább maradni - elhatároztam, hogy hazalátogatok. Még éjjel álmomban is otthon jártam, nappal meg mindig csak az otthonról álmodoztam. Sokan tartóztattak, mondván, hogy elfognak... becsuknak. Engem - miért csuknának - mondtam - hiszen én semmi rosszat nem csináltam? Hazaérkeztem. Már vagy tíz napja voltam itthon, mikor egyszer csak a tanácsházára hívtak - csak tíz percre... A tíz igaz is lett, mert tíz évet kaptam... Hej, szegény jó édesanyám...

Bizony szegény, hiszékeny édesanya, - hazahívtad egyetlen fiadat, hogy támogatód, gyámoltód legyen, de a megszállóknak rabszolgára volt szüksége... Vajon, látod-e még őt valaha is?

Az idő homokóráján monoton egyformaságban pergett le egy újabb hónap. Az egész Kelet-Európára kiterjedő Cseka rendszer azonban szorgalmasan dolgozott és már majd' minden cella tele volt. Mindenfelé ideges készülődés jelei látszottak. Mi, a hermetikusan elzárt rabok is éreztük, tudtuk, hogy nemsokára szállítás lesz. Már a tavasz is elkezdte bontogatni a fák rügyeit odakinn, de mi csak nagyritkán ébredtünk arra, hogy vége már a télnek. Nekünk a világból csak a hatalmas, szürke börtönudvar maradt, az is csak tíz percre naponként. Itt sem nagyon nézegethettünk, mert akit észrevettek az örök, hogy csak egy szót is váltott a szomszédjával, vagy még fel is mert pislantani a földről - annak jobb lett volna a világra sem jönnie. Úgy az őrség, mint a rabok - mindenki idegesen, izgatottan várt - mikor megyünk már?

Végre azután, egy napos délután a falon kopogtatott morze útján hozzánk is megérkezett a fontos hír: ...Holnapután szállítás... Hogy hova - senki sem tudta, egy azonban biztos volt, hogy valahova keletre... valahova a ködös, távoli orosz mezőkre...

Végre elérkezett az utolsó nap is. Már ebéd után járt az idő, mindenki idegesen várt... Senki sem beszélgetett, még az oroszok sem; váratlanul, valahonnan a kerítés irányából énekszó hallatszott. Sokan, nők-férfiak, gyerekek énekeltek egy csodálatos, örökszép melódiát, a magyarok Himnuszát... Mi, magyarok felálltunk és szemeinkből megindultak a könnyek. Látva ezt az oroszok is felálltak. Talán ők is megéreztek, mit jelentett nekünk most, ezekben az

órákban ez az örökszép dal... Igen, a megtépett, sárba gázolt magyar nemzet eljött, hogy elbúcsúztassa fiait, akik, mint a régi gladiátorok elindultak... meghalni. Meghálni a legszebbért, amiért csak halni lehet: a hazáért... Dulce et decorum pro patria mori...

*

Így virradt ránk a szállítás napja. A már számunkra oly megszokott fürdés után jött a motozás. Az őrség ismét tüzetesen átvizsgálta minden rongyunkat, ennek folyamán mindent elvettek, amit még ez ideig meghagytak - valami félreértés folytán. Itt nem az számított, hogy mit szabad megtartani és mit nem, hanem inkább az döntött, hogy megtetszett-e valami az őrnök vagy sem? Most azonban - tekintettel a fontos szállításra - még a megszokottnál is tovább mentek: belelestek a szánkba, fülünkbe... A dupla talpú cipőknek meg legfőképpen nem volt kegyelem. Most nekik még egy ártatlan zsilettpenge is életveszélyes fegyvernek tűnt. Végül is már kezdtek szinte nevetségesek lenni...

Akikkel az őrség végzett, azokat csoportosan terelték a már előre elkészített marhavagonokhoz. Ezek aztán az összes várakozásunkat meghaladták...

Minden kocsí az ajtónyílás vonalában vastag dróthálóval volt elkerítve, amelyen csak alul hagytak egy kb. félméteres ajtónyílást. Minden elkerített rész félmagasságában egy deszkapadozatot csináltak, amelyre felmászni csak teljesen a drótháló mellett lehetett, egy eléggé szűk résen keresztül - egyenként. Ide, ezekre a szűk polcokra zsúfoltak be bennünket - tizenötönként. Mozogni csak négykézláb tudtunk, aludni meg csupán egymáshoz préselődve. Ha valaki meg akart fordulni, arra először feltartott kézzel kellett a virrasztó őrsemtől engedélyt kérnie, ugyanis vele együtt az egész sornak meg kellett fordulni. Erre az őr csak olyankor adta meg az engedélyt, ha - kivételesen - nagyon is jó kedvében volt. Ha azonban nem így állt a helyzet... senki sem mozdulhatott... Emberi szükségleteink elvégzésére naponta egyszer kaptunk engedélyt, egyenként. Amúgy egész nap az őrséggel szembefordulva, hangtalanul ültünk. Az ételmezés kérdése sem jelentett problémát - aki nem eszik sokat, legyengül, nincs kedve a szökéshez - ez volt röviden az ő logikájuk. Napi egy kanál konzervtől, egy kocka cukortól és egy darab közepszerű szárított kenyértől (szuhare) senki sem csapja el a hasát... Ez volt hát a mi fejadagunk. Osztás közben azonban akadtak olyanok is - a gyengébbek - akiknek még ez a fejadag is megrövidült. No, meg hogy szavamat ne feledjem, egy pohár víz is járt mindnyájunknak, ami néha a forró melegekben kiváltképpen sokat jelentett mindenkinek.

Nem tudom, talán sokan csodálkoznak azon, hogy ennyi csekélységen is el tudnak élni emberek. Azoknak csak azt mondhatom, hogy a Szovjetunióban mindenki megtanulhatta, hogy egy ember mindig többet bír ki, mint bármelyik más állat. Nekünk az éhség már eddig úgy életünk része lett, mint a napfelkelte, vagy az esti számolás. Különben is, mi csak betartottuk Lenin elvtárs rendelkezését: ...Aki nem dolgozik, az ne is egyen!... Mi pedig még nem dolgoztunk...

*

Szenvedésekkel teljes utazásunk harmadik napján érkeztünk meg Csapra, a magyar határállomásra. Ezen a hatalmas vasúti állomáson alig akadt hely a mi szerelvényünk számára. Végláthatatlan vagon sorok mindenfelé. Emitt, egy egész sor laposvagon bányacsillékkal megrakva, amott mások óriási gépekkel. Odébb lezárt marhavagonok, de a „mérleg” felirat elárulja a tartalmukat. Távolabb egy hosszú szerelvény tele hízott disznókkal... a másik irányból marhabölgést hoz a szél... Disznók... marhák... emberek, a megálló, mint a vérszopó parazita rátapadnak áldozatukra és szívják annak a véré... Nekik minden jó... minden megfelel... élet... vér... munka... rabszolgák... Itt már a mozdonyok is „másképpen beszélgetnek”, - mint a dunai hajók, úgy bögnék ezek a hatalmas vaskolosszusok...

Az oroszok sokkal vidámabbak - még a rabok is - ők mind jobban közelednek az otthonukhoz, mi magyarok, németek inkább szomorkodunk.

Ők csak a szabadságukat vesztették el, ami úgy sem volt valami nagy - míg mi szabadságot, otthont, mindent. Távol nagy hegyek látszanak ködbe burkolózva - amott meg messze, a magyar róna... Vajon hányan térnek vissza oda közülünk?... „Ki tudna, ki merne hitet mondani rá?”...

Egyheti, fáradsággal, éhezéssel és keserőséggel tarkított út után végre megérkeztünk Lembergbe. Itt, mindjárt bevezetőnek, majd' egy teljes fél napot rostokoltunk, félretolva a hatalmas pályaudvar egyik félreeső részén. A nap forrón tűzött és mi a kocsikban izzadtunk, éheztünk. Ugyanis a napi etetés elmaradt azzal, hogy majd a táborban kapunk mindent. Végre, úgy délután 2-3 óra körül kezdett megelevenedni a környék. Fegyveres őrök sokasága jelent meg, kutyák ugattak... megkezdődött a kirakodás. Egyenként nyitották ki a vagonokat és onnan név szerint, papírok alapján szállítottak ki mindenkit. Akadtak olyanok is, akik már annyira legyöngültek az utóbbi napok viszontagságai között, hogy a lábukon is alig álltak - ezeket csak kilökték a vagonból. Miután a formaságokon átestek, külön csoportba terelték őket. Rájuk egyelőre figyelmet nem fordítottak, hiszen ezeknél az emberi roncsoknál már szökésről szó sem eshetett.

Végre is, vagy három-négy órás ordítózás, számolás és káromkodás után a kirakodás befejeződött. Minket, a fiatalabbját ötös sorokba állítottak, ismét megszámoztak, majd megindultunk, örökkel, kutyákkal körülvéve a központi elosztó börtönbe.

A késő délutáni nap izzó meleget lövellt és a már áthevült kövezet szinte égetett. A forróságtól remegő levegőben a por együtt kavargott a kutyák ugatásával és a pribékek káromkodásával... Mi, szédelegve, meg-megtántorodva bukácsoltunk előre, lihegve, kimeredt szemekkel, dühösen szidva egymást és az utca népét, mintha csak bárki is oka lett volna erőtlenségünknek, kiszolgáltatottságunknak. Az utcák népe megállt s szinte hangtalanul figyelte a felvonulásunkat, sokan láthatóan szánakoztak, de akadtak olyanok is, akik trágár szavakkal szidtak bennünket... Mi meg - mindenki a maga nyelvén - csattogó fogakkal, dühtől, elkeseredéstől karikázó szemekkel válaszoltunk vissza...

Az életben talán az egyik legjobb adottság az, hogy semmi sem tart örökké. Az ember, az öröm perceiben sajnálja ezt, de a meggyaláztatás óráiban hálás érte. Így hát a mi kálváriánk is vége lett egyszer. Megérkeztünk egy hatalmas fallal körülvett épülethez és az őrség megállást parancsolt. Mindnyájan földre rogytunk. Rövidesen megint kezdetét vette az átvétel formasága. Egyenként hívtak, név szerint, mi meg menet közben mondtuk a paragrafusunk számát, éveink számát és esetleges szabadulásunk dátumát. A kapu túlsó oldalára jutva ismét leülhettünk és vártunk a többiekre. A nap már befejezte égi pályafutását és nyugovóra tért, s egyben a sötétség árnyai is megjelentek körülöttünk. Az éhség kegyetlenül marta a gyomrunkat de... tenni nem tehettünk semmit, várnunk kellett.

Végre, mindenki belül került a kapun - az átvétel befejeződött. Az őrség kezdett elosztani bennünket a rácsos ablakú börtön barakkokba. Mindegyikben egy belső folyosóról nyíltak a cellák, akárcsak Sopronkőhidán. Ide húszat, amoda harmincat számoltak be... Benn sötétség, bűz... Nekem már csak éppen az ajtó mellett maradt hely, éppen annyi, hogy lekuporodhattam. Itt-ott azonban gyufa villan...

- Kik vagytok? - érdeklődnek mellettem. Valaki ukránul válaszol.

- Ahá, fasiszták... hörren fel elégedetten egy másik hang. Hirtelen, a sötétség megmozdulni látszik, alakok surrannak... kezek kutatnak... Valahol a sötétségben valaki kiabálni kezd... nem, nem adom, ez az enyém... Segítség!... Durva káromkodás... a kiabálás hörgésbe fullad... tompán csattan valahol egy ütés... dulakodás zöreje mindenfelől... Hörgés, nyöszörgés...

- Húzd le a csizmádat! - sziszegi mellettem is valaki.

- Nem, nem barátom - tiltakozik valaki oroszul.

- ...dög ... az ütések tompán zuhannak. Engem is végigtapogat egy kéz, majd gyufa lobban... sötét, mindenre elszánt pofák. Láthatóan sem a birgerim, sem a terepruhám nem nyerte meg a tetszésüket, mert morogva belém rúgnak és továbbsurrannak a sötétben. Káromkodás, jajgatás, nyöszörgés az egész szoba, de az őrség hallgat, úgy látszik a Szovjetunióban az teljesen magánügy, ha valakit vagy valakiket meggyilkolnak vagy kirabolnak...

*

Végre a hajnal bepislantott a rácsos ablakon és első ördögi éjszakánk színtere láthatóvá vált. Az éjszaka folyamán mindnyájunkat, „újoncokat” kiraboltak, irgalom, kegyelem nélkül, de ők, a tettesek is itt vannak, velünk. Sötét tekintetű, mindenre elszánt, marcona alakok. A testük csupa tetoválás, az ingük alja mindig kieresztve...

- Zsulikok (rablók) - susogja - mintegy extázisban a gyűlölettől a szomszédom. A csizmáját lehúzták, a ruháját elvették, de hogy panasza ne lehessen, a „jólelkű tovarisok” kártalanították az öreget egy koszos katonainggel és egy lyukasfenekű katonanadrággal. Most azután ezekben pompázik az öreg ukrán - mezítláb.

Közben azonban a rablók is ébredezni kezdenek: az egyik zsulik odamegy az ajtóhoz és elkezd dörömbölni. Alig pár másodperc alatt megjelenik az őr, akivel kettesben kedélyes beszélgetésbe kezdenek. Közben azonban feltűnik egy másik szabad szovjet elvtárs is. Most már hárman, élénken gesztikulálva, láthatóan üzleti tárgyalást folytatnak. Végül is az ajtónál tárgyaló rabló int, mire egy másik az ajtóhoz viszi a szomszédom csizmáját és még pár, az éjjel rablott holmit. Mindezeket az őr és társa, gondos, műértő szemmel és kézzel vizsgálat alá veszi, majd pár perces alkudozás után a hóna alá kapja őket és eltűnik. Az őr, nagy sietségében még az ajtót becsukni is elfelejtette. Néhány perc múlva azonban az őr megint megjelenik a színen és két kocka fekete kenyeret hajít be - „a többit majd később” - megjegyzéssel és becsukja a nyitva felejtett ajtót. Mindezt olyan cinikus nyíltsággal hajtja végre, mintha az egész üzlet a világ egyik legmagátólértetődőbb ügylete lett volna és abban senki sem találhatna semmi kivetnivalót sem, hogy az egyik rab azért rabolja ki a másikat, hogy a zsákmányt tizedrész áron eladja a porkolábnak. Talán sehol a régi mondás nem volt oly’ igaz, mint itt - „kéz kezet mos”... Való igaz, hogy itt nem sok különbség van egy gyilkos elítélt és egy „becsületes, szabad polgár” keze között...

*

Így kezdtem magam is lassan megismerkedni annak a különleges államrendnek a belső képével, amelynek dicséretét a baloldali sajtó szünet nélkül zengte, harsogta teli torokkal... rekedésig a világ minden táján. Magam is kezdtem megszokni a törvényeit, beletörödni a rendjébe. Bár minálunk otthon, korántsem számított a rablás foglalkozásnak, sem erénynek, de lassan az ember hozzájuk szokott. A régi „emberi világ” képe lassan ködbeveszett és helyét az erőszak és kegyetlenség világa vette át. Érdekes volt látni, hogy itt, az „egyenlőség házájában” sincs valójában egyenlőség, hanem még a börtönök rabjai is kasztokra tagozódnak. Mi, például - politikai rabok -, örülhetünk, hogy élünk és kitüntetésnek vehetjük, hogy egymáson alszunk, míg a „bandita urak” nyugodtan nyújtózkodnak. Ha meg éppen táncra volna

kedvük, csak reánk ordítanak és elvárják, hogy szó nélkül ülünk egymás nyakába. Ellenkezésről szó sem lehet. Ha valaki mégis megpróbálná, megnézheti, hogy hány foga marad épen, hogy a bordáiról ne is beszéljünk.

Érkezésünk után vagy két nappal a „börtönparancsnok elvtárs” vizitet tartott. Kedélyesen érdeklődött, hogy kinek van panasza, vagy kifogása.

- Rossz és kevés a koszt? - Sajnos, a fejadag... Segíteni ezen nem tudok...

- Rothadt, büdös a hal? - A mai nehéz ellátási viszonyok között még örülnünk kell... - Még az a szerencse, hogy nem azzal vigasztal bennünket, hogy ő is ilyet eszik...

- No és van még valami panasz? - Mit?... Hogy kiraboltak?... Ez már más... Ki volt?... meg tudja mutatni? Mutassa csak meg, majd intézkedem... - A panaszosokat elvitték, majd pár perc múlva vitték a csibészeket is... No, most majd szorultok - gondoltuk nem kis kárörömmel. Még tíz perc sem telt el azonban el, már jöttek is vissza a panaszosok, s alig pár perccel utánuk jöttek a vigyorgó rablók. Úgy látszik, kaptak... dicséretet, de amit azután az „árulkodók” kaptak, az nem volt mindennapos. A nagy dübörgést, jajgatást, nyöszörgést azonban már az őrségnek is muszáj volt meghallania, mert egyszer csak nyílt az ajtó és az őr a verekedés okát akarta tudni. Hallj azonban csudát, mikor megértette, hogy miről is van valójában szó, ő is a banditáknak adott igazat, s még rúgott is párat a közelében vérében fetrengő szerencsétlenek egyikébe. Hogyisne, hiszen az ő üzletüket akarták elrontani... Hát nem szemtelenség, hogy valaki meri követelni a magáét?

Íme tehát a régi forradalmi mondás - gyakorlatban: ...,Először a tiedet, azután mindenki a magáét”...

*

Mint vonuló madarak szürke serege, úgy húztak el felettünk a napok, a hetek. Monoton egyhangúságuk azonban semmi újat sem hozott. Lassan megszoktuk a sétákat is, amelyek az első időkben oly’ nagy szenzációt jelentettek számunkra. Való igaz, nem is volt mindennapos látvány egy nyugat-európai embernek az, amit itt láthatott. Mintha csak a világ népei adtak volna egymásnak itt találkozót: emitt - mint mezei virágok hatalmas bokréája - színes ruhás ukrán lányok sétálnak ötösével, amott meg hímzett báránybőr bekecseikben hegyi ruténok, akiket egyenesen a ködbebújó Kárpátok ormairól ragadott ide az önkény. Az apa a vállán cipeli a legkisebb fiát, míg két másik nagyobbacska a lajbija szélébe kapaszkodva tipeg mellette. Mindnyájan báránybőrben. Itt, magas süvegű moldovánok... ott pirosposzgás ukrán legények... Ha nem járt volna mindenki ötös sorokban... lehajtott fejjel, hátratett kezekkel... ha nem hallatszott volna mindig az őrség ordítóása, az ember valami nemzetközi találkozóznak gondolhatta volna az egészet... Talán... az is volt... a rab népek találkozója, tüntetése...

Mint tiszta égből a villámcsapás jött azonban váratlanul a hír: „Megkezdődnek a szállítások”... Akaratlanul is egymásra néztünk, hiszen ki tudja, nem utoljára látjuk-e egymást? Mindnyájunkon a bizonytalanság érzése vett erőt, hiszen ki tudja mit hoz a következő perc? Ki tudja pár percen belül nem hívnak-e téged vagy engem, s te mész északra, én meg délre s azután...? „Ki tudja merre... merre visz a végzet”... Baráti kezek akaratlanul is találkoztak egy utolsó, férfias kézfogásban... A magyar fiúk közül többen körülfogták Sally bácsit, az öreg meghurcolt, de meg nem tört győri kanonokot. Gyóntak, áldoztak, hiszen talán utoljára volt módjuk erre... Még a vad zsulikok sem zavarták őket, halálos csend uralkodott az egész cellában, szinte a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani... Éreztük, hogy ő - ég és föld, élet és halál ura - is itt van velünk. Itt áll közöttünk és vigyáz arra, hogy senki meg ne zavarja azokat, akik hozzá fordultak erőért... Mindenki hallgatott, magába vonult, hiszen mindenkinek volt mire emlékezni. Láthatóan mindnyájan éreztük, tudtuk, hogy most itt jár

köztünk az örök bíró - a rabtartóink által annyit ócsárolt, de mégis hatalmas, örök Isten... Mindenki szinte kővé meredve ült, s várt. Az öreg főpap pedig ősz hajával mintegy megdicsőülve, fényben úszó arccal s könnyes szemekkel áldotta meg az előtte térdeplőket... Dominus vobiscum... pax vobiscum... Isten legyen veletek... béke legyen veletek...

*

Mint egy megvadult vetítógép képei, peregték egymás után a történetek: Most Palavichiny búcsúzik, csak a szemével intve s tűnik el az ajtó mögött, majd Pálffy megy... Nem sokkal utána a nagykőrösi kubikusok... Mennek s a nyitott ajtó - mint egy mohó óriás torka - nyeli őket egymás után. Végre aztán eljött az én pillanatom is...

Öreg este volt már ekkor. Átkísértek egy másik cellába, ahol már csak az én szállítmányomba tartozók voltak. Sűrű sorokban, egymás hegyén-hátán szorongtunk a kőpadlón, de az ajtó még mindig csak ontotta az újonnan jövőket. Hová megyünk - ki tudja? Kérdezősködött mellettem valaki ukránul. - Szahalin - mormogta másvalaki vissza a választ a sötétben. Megdöbbsenem egy pillanatra, Szahalin... hiszen az majd' a másik felén van a földtekének? Hej, drága jó édesanyám, vajon látlak-e még valaha?...

Éjfél felé járhatott már az idő, mire végleg bezárult a cellaajtó. Odakint minden elcsendesedett. Hozzánk több ember nem fért be. Sokan már aludtak, nyomorúságos helyzetünk ellenére, én is annyit gondoltam haza, hogy már-már elnyomott a buzgóság, mikor váratlanul énekszó ébresztett ismét a szomorú valóra. Valahonnan a szoba belső sarka felől hallatszott; bizonytalanul kezdődött, alig páran énekelhettek, de percről percre jobban erősödött, míg végül zúgott, harsogott, mint amikor a kis csermely végül is gátat szaggató folyamává lesz... Zúgott, akadályt nem tűrően tört fel a „szabad ukránok himnusza”... Benne sírt ebben a dalban a szomorú búcsú a honi tájaktól, a családtól... az édesanyától. Benne villogott a meg nem alkuvás és az elszánt gyűlölet a leigázók ellen... benne érzett egy szebb, egy jobb jövőbe vetett mélységes hit... Messze szállt ez a szomorú dal az éjszakában, elhallott nyilván a városig, s bekopogtatott azoknak az ablakán, akik még hittek a Szabad Ukrajnában... a szabadság eszméjében... Erőt, bátorítást adott nekik a mártírok elszántsága a további harchoz... De megzörgette nyilván - mint a halál csontkeze - azoknak az ablakát is, akik jó pénzért eladták testüket a szovjetnek, lelküket meg az ördögnek...

*

Alig hogy kihajnalodott, máris megkezdődött a motozás. Névsor szerint hívtak mindenkit a számmal ellátott, fehérkabátos motozókhoz. A névlistán mindegyikünk neve mellé bejegyezték a motozó számát, mivel az út tartamára ők voltak személy szerint felelősek azért, hogy egyikőnkénél sem maradjon semmi, amit szökésre vagy szökés előkészítésre fel tudna használni. Szóval - még bennük sem bíztak meg. Ez az általános bizalmatlanság különben mindenhol kísért - az egész rendszer láthatóan bizalmatlanságon alapszik. Mondanom sem kell, hogy a motozók valóban kitettek magukért. Nem maradt egy rongydarab sem ellenőrzés, tapogatás nélkül, a cipők, csizmák talpait meg majd' mind kivétel nélkül lefeszítették. Azokat, akik mindezekben a tortúrákon már szerencsésen átestek, az udvaron gyűjtötték csoportokba, majd az örök a vagonokhoz kísérték őket.

Itt, a már számunkra előkészített vagonoknál vált láthatóvá igazából, hogy nem dilettánsokkal, de valóban specialistákkal van dolgunk, s hogy ők - a megszállók - valóban szakemberek a börtönök, rabok és rabszállítás terén. Minden teherkocsi végén külön állás az őrségnek, minden harmadik, negyedik kocsin fényszóró, minden őrszemnél telefon. Fenn a kocsik tetején őrség, fényszórók, géppuskák. Minden kocsi padlója alatt tüskésdrót-háló s a legutolsó kocsi után meg egy boronaszerű drót-uszályt akasztottak, aminek az a feladata, hogy azokat

kapja el, akik valami isteni csoda által már a sínek közé kerültek. Azzal persze senki sem törődött, hogy ha valaki ebbe a boronába beleakad, az másodpercek alatt szétveri a fejét a talpfákon... A lényeg csak egy volt, hogy senki élve el ne szabadulhasson erről a szerelvényről...

A másik érdekessége ennek az egész borzalmas fortifikációnak még az volt, hogy kikkel végzettették el ezt a munkát? A katonákkal? Nem - hanem velünk, rabokkal, mi magunk építettük a börtönünket és mi magunk erősítettük azt meg, napról napra, tíz deka fekete kenyérért...

Végre azonban ennek a napnak is a végére értünk, s mire besötétedett, a mi szerelvényünk is útra készen állt. Mindenki a maga helyén: rabok a vagonokban, az őrség az állomáshelyén. Még egy utolsó ellenőrzést azonban át kellett szenvednünk. Az ügyeletes altiszt jött kocsiról kocsira s egy nagy fakalapáccsal végigkopogtatta a kocsi oldalát, fenekét - nem bontotta-e már meg valaki? Közben a kocsik „tartalmát” is megszámozták... nehogy valami tévedés csússzon be végül is. Számolás közben néha a fakalapács is használatba került, ha valaki nem elég fürgén ugrott volna parancsot teljesíteni... Végül azonban ennek is a végére értünk közben nem is sejtettük, hogy ez a kalapácsos „testedzés” mindennap meg fog ismétlődni, amíg csak a vagonokban leszünk - naponta kétszer...

Késő este volt már mikor végre lassan, szuszogva megindult velünk a szerelvény. Mögöttünk maradtak az állomás épületei, s mind gyorsabban és gyorsabban haladtunk. Prűszkölve, köhögve rohant velünk az óriási mozdony - mint egy gonosz ördög - az éjszakába. Nyitott szemmel, de hangtalanul kuporogtunk a helyünkön, és azt hiszem mindnyájan egyet gondoltunk - magyarok, ukránok, németek, oroszok: Vajon jön-e vissza közülünk, ha csak egy is - hírmondónak? A válasz azonban nem jött, csupán a nagy, fekete szerelvény dübörgött velünk előre... kelet felé...

*

Már vagy húsz napja voltunk úton, senki sem tudta azonban pontosan, hiszen már belefáradtunk a napok számolgatásába. Régen elhagytuk Kijevet, ragyogó, kupolás tornyaival, sőt már Kurszk is rég ködbe veszett. Moszkva külső pályaudvarán vesztegeltünk pár napig, de elhagyva a „szent várost” váratlanul irányt változtattunk - dél-kelet felé. Hova visznek bennünket? Ez izgatott mindenkit. Azt tudtuk, hogy nem Szahalinra, mert az oroszok már ismerték az odavivő utat.

Feszült figyelemmel lestük a napkeltét-napnyugtát... Azután elértük a Volgát. Haragosan, szürkén hullámozott ez a hatalmas folyam, mikor átdübörögtünk felette... Majd megjelentek a látóhatáron az Ural hegyei... Itt kissé meglassult az iramunk... Cseljabinszkban majd' egy teljes napot ácsorogtunk félrelökve, a pályaudvar egyik sarkában. A tüzesen sütő nap izzóvá tette a vagonok tetejét... a hőség kibírhatatlaná vált... Majd' meztelenül hevertünk a kocsik fenekén... Az éhség mellé most már a forróság is csatlakozott - szenvedéseinknek úgy látszott már nincs határa. No, de a szomjúság sem maradhatott el. A hatalmas embertömeg sok vizet kívánt - errefelé pedig a víz már mind nagyobb és nagyobb érték lett. Közben a kenyérünk is elfogyott, csupán sózott halat kaptunk vagy három napig enni... Kenyerünk, vizünk elfogyhatott azonban, de egy dolog biztosan megvolt mindennap, akár sütött a nap, akár az eső esett - a napi kétszeri ellenőrzés... a vagon-, majd a hát-kopogtatás a nagy fakalapáccsal... De ezt is túléltek.

Végre aztán elértük Európa s Ázsia határát. Csupán egy tábla „Európa” - „Ázsia” ...Búcsú-zunk tőled, kultúra bölcsője, öreg Európa... Szerelvényünk azonban bögre, zakatolva dübörög tovább. Nincs megállás... Szibériában töménytelen a munka, s nekünk meg kell szolgálnunk a már ez ideig elfogyasztott ingyen kenyeret... Előre hát...

*

Ez hát Ázsia... a „népek bölcsője”... Nappalunként minden rés foglalt volt, ismerkedtünk az új földrésszel, hiszen ki tudja meddig kell még itt élnünk, sőt, talán... itt kell meghalnunk is... Fenyves erdők... hatalmas mezők... Karcsú nyárfák... sudár fenyők... Itt, ott szegényes falvak-kák tűnnek fel pár percre, hogy ismét átadják helyüket az erdőknek, mezőknek. Szegényes kis falvak, a nyomor pecsétje minden házon... Hej, de mások vagytok ti, kis fehérre meszelt magyar faluk... Itt nem látni templomtornyot, sem harangszó nem kondul, csend van köröskörül, néma csend. Mintha mindenki meghalt volna...

Nagy néha komolyabb állomásokra futott be szerelvényünk. Az épületek kopottak, piszkosak - az emberek - akár csak az épületek: - rongyosak, koszosak, ritkán látni egy rendesebben öltözött férfit vagy nőt. A szerelvény környékéről káromkodva kergetnek el mindenkit az örök, sokan meg sem próbálkoznak közel jutni hozzánk, csupán a távolból küldenek pár részvételtjes pillantást felénk... Azután megint felordít a mozdonyunk, mint egy sebzett fenevad és rohanunk tovább... Vagy harmadnapra egy tekintélyes állomásra érkeztünk. Itt egy ellenőrző vasutastól sikerült megtudnunk, hogy Nyugat-Szibéria egyik legnagyobb városában, Omszkban vagyunk. Vagy félórai várakozás után az őrség parancsnoka végigzörgette a vagonokat, s kiadta parancsot, hogy készüljünk fel, mert fürdőbe fogunk itt menni. Rövidesen meg is kezdődött a kirakodás.

Az állomás környékét hatalmas, érdeklődő tömeg szállta meg. Innen egy csomag orosz dohány (mahorka) - onnan egy darab fekete kenyér hullott közénk. Az őrség durván lökdöste félre az ácsorgókat - velünk meg - hogy hatalmukat fitogtassák - puskatust használtak. Ha meglátták, hogy valaki valamit is felvett a földről, az illetőt kivezették a sorból és elvették tőle, bármi volt is: dohány, kenyér, nem számított...

- Mi az, éhesek vagytok? - Zúgott a tömeg, de a pribékek nem zavartatták magukat, még csak kegyetlenebbül ütöttek, rúgtak bennünket... Végre kiürült a szerelvény, s leszámoltak ismét bennünket és megindultunk a városon keresztül. Város?... Nehéz lenne ezt a szót arra használni, ami bennünket körülvelt. Pár tisztább, rendesebb utca, azután nyomortelepek, viskók, föld alatti gunyhók váltogatják egymást. Az utca sarában, piszkában együtt játszanak a szurtos gyerekek a nem kevésbé szutykos malacokkal, kutyákkal. Más helyen teljes a „falusi csendélet”... egy-egy beforduló luxusautó egész falka tyúkot riaszt fel, s azok nagy méltatlankodó kotkodácsolással menekülnek... Errefelé úgy látszik, hogy az „útkarbantartást” a magánosok végzik, mert az utca gödrei mindenféle szeméttel, hulladékokkal vannak feltöltve. Köröskörül, amerre csak a szemünk ellátott, nyomor leselkedett ki a szurtos lakókkal a putrik ablakain...

Végre is lihegve, reszkető lábakkal, de megérkeztünk egy hatalmas, európai stílusú épület elé. Falaira bár már ráfért volna egy kis vakolás, de mégis egészen kirítt ez a szép építmény a sok viskó, gunyhó közül. Előtte kis kert, melynek közepét „mindenek atyjá”-nak, Sztálin Józsefnek a szobra díszíti. Felemelt öklével mintha csak az eget fenyegetné...

Később, fürdés közben megtudtuk, hogy ezeket a falakat hozzánk hasonlóan idehurcolt magyar hadifoglyok építették az első világháború idején. Lám... lám... mondogattuk, mekkora hatalmas behemót állam és mégis otromba nagysága ellenére sem képes semmi emberit, érdemeset produkálni. Csak az van nekik, amit mások építettek... amit másoktól oroztak el...

Mikor a fürdés befejezése után megindultunk visszafelé, a vasútállomáson akaratlanul is visszanéztem, tekintetemmel végigsimogattam ezeket a kopott falakat, hisz' ezeket is magyarok kezei építették... Igen, az ő kezük rakott követ köre, az ő válluk emelte fel ezeket a gerendákat, melyek még ma is büszkén uralkodnak a környék viskói felett - az ő kezük... a mi kezünk...

*

...És újra robogott velünk a fekete vonat... Végre is, utazásunk negyedik hetében, arra ébredtünk, hogy a szerelvény megállt. Hiába leskelődtünk azonban kifelé, emberi lakásnak - falnak még a nyomát sem láttuk. Erdő... erdő s megint csak erdő vett körül bennünket. Ez lenne a végállomás - kérdeztük egymástól -, vagy még megyünk tovább? Mindnyájan úgy éreztük, mintha csak a világ végére értünk volna...

Hanem nem kellett sokáig törnünk a fejünket, mert már kopogtatták is a kocsik oldalát - „Felkészülni kiszálláshoz”...

Egymás után ürültek ki a kocsik. A friss levegő, a simogató, meleg napfény jólesett mindnyájunknak - mintha a jövőnket is napsütöttebb színekben láttuk volna...

Végre, hosszas szenvedés után az őrségnek sikerült a megszámlálásunk komoly számtani feladványát megoldani és megindulhattunk tuskókon, kupacba rakott ágakon keresztül... De alighogy elindultunk, csupán pár méter után erőtlen, aléló fáradtság kezdett erőt venni rajtunk, pedig az őrség ugyancsak ordította, hogy „gyorsan... gyorsan”... (biztra)... előre (period)... Ordításuk összevegyült a jól táplált rendőrökutyák ugatásával, kaffogásával. A sorok azonban mindinkább összezilálódtak és amikor végre, - majd tíz pernyi út után - feltűntek az őrtornyok, már ugyancsak puffogott a menet végén a pusкатus. Hiába, bármilyen „finom” is a rothadó hal, azért sok erőt nem ad...

A kapunál megint átestünk a már megszokott, név szerinti átvétel formaságain és máris a falon belül találtuk magunkat. Új otthonunk félig kész épületekből állt, inkább valami veszített csatatérhez lehetett volna hasonlítani. Mindenfelé eszeveszett sietség jelei... A fából készült épületeken csupán a vakon bámuló lyukak jelzik, hogy hol kellene az ajtóknak, ablakoknak lenni... padló nincs. Ki tudja - talán nem is lesz?... Az udvaron ágrakások... Minden jel arra mutat, hogy itt még pár nappal ezelőtt hatalmas fenyők himbálóztak a szélben és ennek a tábornak még híre-pora sem volt...

- Sebaj - nyugtattuk meg egymást - lesz ez még így sem! - s mire a csodálatos szibériai éjszaka fölénk borította csillagokkal pompázó fekete bársonyát, mindenki talált valami vackot magának az Abagur-i „elosztó táborban”.

*

Az ember életének egyik fontos mértéke az idő. Gyakran az örömteli napok szinte repülnek és az órák másodperceknek tűnnek, míg máskor - a nehézségek, fájdalmak közepette - a percek „ólomlábakon járnak” s ilyenkor a napok különösképpen nehezen vánszorogtak tovább. Mindegyik ilyen „nap-évnek” csupán egy - számunkra érdekes pontja maradt - az ételosztás. Ez azonban amilyen érdekesítő, olyan rövid is volt. Utána maradt bőven idő mesélgetésre, beszélgetésre... De miről lehet annyit mesélni - no meg, ki szeret korgó gyomorral beszélgetni? - kérdezhetné valaki. A nemrég hátrahagyott otthon gondolata azonban néha csodákat tesz, azt mindenki elhiheti nekem. Itt ukránok mesélgetnek egymásnak Galíciáról... az asszonyról, gyerekekről. Amott pár ferdeszemű üzbég maga alá szedett lábakkal, lassan szívogatva kis agyagpipájukat. Egész nap talán kettőt sem szólnak egymáshoz, mégis, láthatóan jól megértik egymást s jól érzik magukat, mert holnap megint csak együtt ülnek, ugyanazok... ugyanott... ugyanolyan csendben, mint tegnap... Odébb észtek beszélgetnek, hevesen gesztikulálva, amott meg két magyar fiú éppen annak az eldöntésén készül hajba kapni, hogy melyik is jobb étel: a halas krumpli, vagy a tökök-mákos rétes. Mások receptekkel szórakoztatják egymást és magukat. Nagyokat nyelve gondolatban főznek, vitatkoznak azon, hogyan is jobb a gulyás - sok paprikával, vagy inkább kevésbé ad jobb zamatot?

Majd egyheti efféle pangás után, a tábor parancsnoka végre is kijelentette, hogy vége a lógásnak, megkezdjük a munkát, hivatalosan az elkövetkező hétfőn. Eddig - mondta - nem dolgozhattunk, mert nem volt semmi néven nevezendő szerszám, de hétfőre megígérték neki, hogy küldenek mindent, amire csak szükség van.

Eljött azután a várva várt hétfő napja is és vele együtt megjöttek az ígért szerszámok - négy lapát, öt fejsze meg egy fűrész - hatszázunknak. Az első feladat a tábor területének rendbe hozása volt, amely - mint minden ötéves, hároméves és hasonló állami terv - csőddel végződött. Akinek szerszám nem jutott, annak gallyat, ágat kellett kézbe fognia és azzal piszkálgatni a szemetet egy rakásra. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy az eredmény „lenyűgöző” volt: minden lapát, fejsze végül is törött nyéllel maradt a „csatatéren” - de velük együtt a szemét is - változatlanul. Ezt a „hatalmas akciót” egy újabb, pár napos „szünet” követte.

Közben azonban újabb és újabb szállítmányok érkeztek, úgyhogy már a padlásokon is nehéz volt fekvőhelyet találni. A „levegőben érzett” hogy rövidesen meg kell, hogy kezdjék a szétosztást. Várakozásban teltek a napok és ismét izgatottan várta mindenki a fejleményeket. Végre azután ennek az ideje is eljött. Reggeltől estig szakadatlanul állítottak össze kisebb, nagyobb csoportokat, amik azonnal el is tűntek egymás után az erdők zöld fala mögött. A tábor létszáma rohamosan csökkenni kezdett. Az elszállítás ötödik napján körülbelül - estefelé - engem is szólítottak. Voltunk vagy kétszázan ebben a csoportban, mire mindnyájan összegyűltünk. Megint tüzetesen átvizsgáltak mindenkit, végül még arra is figyelmet fordítottak, hogy kinek milyen ruhadarabja hiányzik; van-e mindenkinek valami lábbeli? Nekem még körülbelül egy héttel ezelőtt ellopták éjjel a csizmámat. Az a pár szabad, aki a környéken lakott, nagyon rosszul állhatott lábbeli dolgában, mert cipő-csizma volt a legkeresettebb cikk ebben a táborban. Szóval - vizsgálat közben - mikor mezítlábasan eléjük álltam, nem nyújthattam a legbiztosabb benyomást, mert az egyik irodista azonnal elrikkantotta magát: „Egy pár kalocsnit”... A következő pillanatban a kezembe is nyomták a mondott „kalocsnit”: két kis gumicsónakot, és ezzel mindjárt be is löktek a „készenállók” sorába. Kalocsnijaim alakra csónak formájúak voltak és a lábam kétszer is belefért volna mindegyikbe, külön-külön. Láthatóan szériában készültek... s a hátulján mindegyiknek egy kis lyuk... Tünődésemből az őr ordítása ébresztett a nem éppen irigylendő valóra.

- Húzd fel gyorsan! - A tölem telhető legnagyobb sebességgel próbáltam a parancsnak eleget tenni. Addig nem is volt semmi hiba, amíg a lábamat kellett a kalocsniba beletenni, de amikor lépni akartam... a lábam emelkedett, de a kalocsni csak maradt makacsul a földön... A sor eleje már megindult, több idő nem jutott a kísérletezésre. Felkaptam tehát a két „szovjet csodamadarat” és a hónom alá csapva megindultam magam is - mezítlábasan.

*

A nap korongja már régen eltűnt az erdők mögött és az este védőn reánk borította sötét köpönyegét, de mi csak törtettünk megállás nélkül előre. Utunk erdőben, folyóparton vezetett... kidúlt fatörzseken keresztül... Más sem hallatszott, mint az örök szünet nélküli ordítása, amely úgy hatott reánk, mint a szíj ostorcsapása: ...gyorsan... gyorsan... felzárkózni... Lihegve, sós izzadságunkban fürödve, botladozva küzdöttük magunkat előre. Körülöttünk a hallgatag, zordon erdő sötéten, érzéketlenül meredt az ég felé. Én már a lábamat alig éreztem a hideg és a sok zúzódás miatt, de - mintegy állati ösztöntől hajtva - csak szédelegtem előre a többiekkel. Nem akartam lemaradni... szinte féltem egyedül lenni ebben a sötét, részvétlen vadonban. Valami súgta belülről, hogy nincs megállás... előre hát...

Az éjszaka azonban mind sötétebbé vált, de a hajsza nem látszott lankadni; soraink megbomlottak s a gyengébbek kezdtek lemaradni. A szökéstől rettegő örök meg akit csak elértek,

zuhogva verték agyba-főbe a puskatussal... Szünet nélkül hangzott az ...előre... gyorsan... majd meg azzal fenyegetőztek, hogy aki lemarad, azt lelövik, mint szökevényt. Már alig maradt nekem is jártányi erőm, s felvetődött bennem egy pillanatra a nagy kérdés - mit tegyek - azaz, hogy mit tehetek? Már azt sem tudtam kivenni tisztán a sötétben, hogy hol vagyok és hogy hol is vannak az örök? ...Most felbuktam egy heverő fatörzsben... majd átbuktam egy másikon... A friss sebek égető fájdalma még csak jobban elkésértett. Körülöttem a többiek sem járhattak másként, mindenhol csak nehéz zuhanások tompa puffanásai és fojtott káromkodások özöne hallatszott... Hirtelen, immár végső erőtartálékaimat is felhasználva a végső elkésérés egy kétségbeesett mentő ötletet sugallt... Megálltam... Mind' ritkábban húzott el mellettem valaki hangosan szuszogva vagy káromkodva... Végül is csend... senki sem jött többé. Hirtelen lépések dobbantak.

- Ki vagy? - rivallt rám valaki a sötétből

- Nem látok - nyöszörögtem. Az őr segítséget kért és pár perc alatt az egész oszlop megállt. Két másik rabot rendelt mellém az őr, akik karonfogva vezettek tovább a szenvedések ösvényén. Megnyugodtam és ez a megnyugvás szinte megkönnyebbítette a további menetelést is. Most is megütöttem a lábamat nem egyszer, de legalább nem estem el minduntalan és nem kellett állandóan attól tartanom, hogy valamelyik pribék - csupán félreértésből - lepuffant.

Még vagy egy félórai törtetés után az őrség parancsnoka is végre belátta, hogy végzetesen eltévedtünk a sötétben és megálltunk, hogy megvárjuk a reggelt. Az emberek állító helyükben estek össze és alig pár percen belül aludtak is. Én is - akár a többiek - lerogytam a harmatos, nedves avarra. A kiskabátomat a fejemre húztam, hogy kissé felmelegedjek és - akaratlanul is - haza gondoltam... Láttam magamat a szép fehér, meleg párnás ágyban... Édesanyám összeszerzi a kezeimet... Imádkozzál édes kis fiam... Én Istenem... jó Istenem... becsukódik már a... szemem...

*

Mikor dideregve felébredtem, még csak éppen szürküllött keleten. Vacogó fogakkal bújtam ki a kiskabátom alól és körülpillantottam. A hidegtől deres avaron szerteszét heverő fogolytársaim szinte egy hullákkal borított csatatér benyomását keltették bennem... Csatatér... hullák... Ki tudja nem leszünk-e mindnyájan hullák, hamarosan... Az örök füstölgő kis tüzeik mellett bóbiskoltak. Hirtelen elhatározással ismét visszabújtam a kabát alá, hogy még egy kicsit szunyókáljak, de még fel sem tudtam melegedni, mikor felhangzott az őrség parancsnokának ébresztője:

- Fel... mindenki fel... gyorsan... Rövidesen indulunk tovább... - Parancsának azonban nem sok foganatja látszott, mert alig páran mozdultak csak meg, nagy unottan, csupán akkor kezdett a nép mozogni, mikor az örök már a csizmájukkal kezdtek nyomatékot adni a parancsnok szavainak. Majd' egy negyedóra múlva azután végül is leszámoltak bennünket, a megszokott módon: ötösével és megindultunk...

Már jó magasan járt a nap az égen, mikor végre valami kis településhez értünk. Lapos képű „burját-mongol”-ok faluja volt. Pizkosság dolgában vetekedett az orosz településekkel, csak hogy itt még hírmondóját sem látta az ember a malacoknak, disznóknak. Annál nagyobb mennyiségben rajzottak azonban körül bennünket a szurtosabbnál szurtosabb gyerekek. A falun átvánszorogva, a túlsó faluvégen végre megkaptuk a napi fejadagunkat is. Nem tartott tizenöt percet és már végeztünk is vele mindnyájan, s azután fel és megint csak előre...

De lassan már az örök is fáradni kezdtek és nagyon érdekelte őket, hogy mikor érjük végre el a célunkat.

- Semmi már - hallottuk az őrparancsnokot - csupán még vagy két-három óra és ott leszünk... - No bizony szép két-három óra lett ebből az ígéretből... Mentünk mi nem két-három órát - de még kerek négy napot... Minden alkalommal azonban már csak pár órai út volt hátra... Mi meg csak vánszorogtunk forró napon, esőben, párától gőzölgő őserdőkön keresztül, patakokat gázolva át és csupán csak az tartotta a lelket bennünk, hogy még... csak egy vagy két óra... és megérkezünk... Megérkezünk... és lerogyhatunk a földre... és alhatunk - ... a végtelenségig...

A lábam már egészen feldagadt... de nincs megállás... előre... hiszen csak egy vagy két kilométer van hátra... egy... vagy két kilométer... Édes jó anyám... miért is szültél erre a nyomorúságos világra?...

Vége azután, mikor már mindnyájan lemondunk arról, hogy valaha is élve elérjük célunkat - megérkeztünk... Már késő délután, a Tom folyó partjától nem is messzire, őrtornyokat pillantottunk meg. Ő - szinte úgy éreztük, hogy - hazaérkeztünk... Összeszedtük minden maradék erőnket és az utolsó fél kilométernyi távolságot majdnem futólépésben tettük meg a kapuig. Mintha csak mindnyájan attól tartottunk volna, hogy ha lassan ballagunk, már nem futja az erőnkől. Alig hogy a kapu elé érve megálltunk, le is rogytunk. Itt az őrség sem vesztegetett sok időt velünk, mert csak éppen leszámoltak bennünket és már belül is voltunk a nagykapun.

A tábor csupán két épületből állt. A nagyobbik - pajtaszerű, padló nélküli épületet a parancsnok „lakóbarakknak” keresztelte el, míg a kisebb - padlózottat - kórháznak. Ez az utóbbi mindjárt megérkezésünk után megtelt. Itt is az egész udvart ágak, faháncs borította... Láthatóan, pár héttel ezelőtt még az őserdő volt az úr... Több ismerkedésre azonban már nem futotta az erőnkől - egymás mellé rogytunk a „lakóbarak”-ban, fejünk alá raktuk az agyagedényünket, amivel az „apaian gondoskodó rendszer” még az elosztóban felszerelt bennünket és... már aludtunk is az „igazak álmát”...

Mert való igaz, hogy akadnak ezen a nyomorult földgolyóbison olyan országok, ahol a bűnözők hotelszerű, összkomfortos börtön-palotákban „szenvednek”, a puha ágyakon álmatlanul, itt azonban, a Szovjetunióban az „igazak álma” csak a földön fetregő rabszolgáknak jutott...

Pár napon belül azt is megtudtuk, hogy új otthonunk neve Sodrovka. Részünkre azonban Sodrovka a szenvedések helye maradt. Pár nappal megérkezésünk után munkához láttunk. Úgy látszik a felsőbb vezetőség azon a véleményen volt, hogy... a „munka nemesít”... no meg amúgy is éppen eleget ettük már az állam kenyerét - ingyen.

Brigádokba osztottak mindenkit, húsz-huszonöt embert egy csoportba. Minden csoport kapott egy vezetőt, lehetőség szerint a lehető legvadabb, legkegyetlenebbet választották ki közülünk erre a célra. A brigád vezetője ugyanis nem dolgozott, de ő volt azért felelős, hogy a munka menjen... Egyszóval ő lett az első számú hajcsár... Ha azonban úgy vették volna észre, hogy még egy kis emberség maradt benne és nem hajt mindenkit a lehető legkegyetlenebbül, őt is közénk vágták és húzhatta ő is az igát... Mindig akadt valaki más, aki nem volt szentimentális...

Az „én brigádom” - azaz hogy, amelyikbe engem osztottak be - a faúsztatásnál kapott munkát. A folyóparton hatalmas rakásokban feküdtek a farönkök összehalmozva. A mi feladatunk volt, hogy ezeket a rönköket a vízbe hengerítsük.

- Sietnünk kell - magyarázta a brigádvezetőnk - mert a szállítás miatt megkéstek és a rönköknek le kell úsznia addig, míg a vízállás elég magas... Rajta hát... gyorsan... bisztra... davaj...

Itt kezdtem megtanulni azt, ami a szovjet rendszer egyik alaptörvénye: lényegtelen jól vagy rosszul végzed is a munkát, - csak gyorsan... Talán nincs még egy olyan szava az orosz szótárnak, amit többször hallottam volna használni a Szovjetunióban, mint azt hogy ...gyorsan... bíztra...

Napi tíz óra a munkaidőnk - magyarul: látástól vakulásig. Reggeltől estéig hengergetjük a hatalmas fatörzseket - magunk faragta otromba fűtykösökkel - a folyóba. Megállás azonban nincs! Fizetség? Első a napi teljesítmény, a „norma”. Aki csak az előírt napi 15 köbmétert hajtotta el - az nem kérhet semmit. (Nem azért mintha itt valaki is kérhetne valamit...) Az, aki már 110 %-ra túlteljesítette a normáját - kaphat (ha jóban van a brigádvezetőjével) tíz deka, azaz, hogy száz gramm fekete kenyeret. Bizony vékonyka kis szelet az a tíz deka... de mennyi verítékbe, vérbe kerül... Ha azonban nincs az előírt mennyiség teljesítve - vége a „jó világnak”... Az „adakozó rabszolgatartók” mindent megtorolnak, még ha 98 %-os is a teljesítmény. Ilyen esetben a 600 grammos fejadagnak csupán a felét adják ki... 300 grammot... Ez azután megindította közöttünk is a harcot az életért, egy nagyobb darab kenyérért... Ebben az élet-halál harcban testvér testvér ellen, apa fia ellen tört... Itt, igen itt, az „élet iskolájában” tanultuk meg azt, hogy mit is jelent az a kis darab fekete kenyér... Izzadságunk, szenvedéseink árán tanultuk meg értékelni... tanultunk meg harcolni... de még imádkozni is érte... Itt, valóban, a szívünk mélyéről jött a fohász... „a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.”...

*

Már vagy két-három hét repült el nehéz munkában, amikor váratlanul - egy számunkra még szokatlan - esemény rázott fel bennünket tespedtségünkből.

Egyik este munka után, alighogy a kapun keresztül bejutottunk, nagy ordítózással kezdtek megint összeterelni bennünket a fegyőrök. Ismét megkezdődött a számolás... leszámoltak egyszer... ötször... Számoltak először hárman, majd később öten, végül már maga a táborparancsnok is számolt... Káromkodtak, vakarták a fejüket - egy ember hiányzott így is, úgy is. Ki hát a hiányzó ember? A brigádvezetők ellenőrizték a csoportjaikat és majd' egy félórán belül már mindenik tudta, hogy egy Kalugin nevű fiatal gyerek hiányzik... nem volt több tizenhat évesnél... Szökés!... Szállt szájról-szájra a hír...

...,„Szökés!”... dühöngött a vezetőség is.

„Fasiszták, majd adok én maguknak...” rázta az öklét tehetetlenül az őrség parancsnoka. Megszeppenve, mint a csínytevő gyerekek, bújtunk össze. Mi lesz most?... Minket büntetnek meg majd ezért is?... Egyesek a szökevényt kárhoztatták, hogy miért is szökött meg? Mások csak lapítottak, gondolták: „hallgatni arany”... Végül is egy szál ukrán legény állott a szökevény pártjára:

- „Mitől vagytok mind annyira begazolva? Talán ti nem próbáltátok volna meg, ha arra módok lett volna? Ha csak egy napig is lehet szabad, akkor is megérte neki”... Meghökkenve hallgattuk. Mennyire igaza van, végtére is lehet-e még rosszabb a mi sorsunk? Csak jobb lehet, hiszen nem valószínű, hogy kivigyenek munkára addig, míg a szökevényt ismét meg nem találták... Egész este azután mindenki Kaluginnal és a szökéssel foglalkozott. Vajon merre járhat már... van-e valami ennivalója?... Később megeredt az eső - mindnyájan arra gondoltunk, hogy van-e szegénynek száraz fekvőhelye, vagy kinn ázik, valamelyik fa tövében?...

- Talán már eddig el is fogták... sóhajtott fel valaki reményvesztetten.

Riadtan meredtünk egymásra, szinte megcsaltnak éreztük magunkat. Nem, az nem lehet, hogy elfogták volna... Mi már úgy gondoltunk erre a tizenhat éves fiúra, mint valami hősre. Hősre, aki olyat mert elkövetni, amit mi, magunk is szívesen megtettünk volna... Ő volt a reményünk

a sötétségben, aki utat mutatott és legyőzte a kilátástalanságot, amiben már hetek óta éltünk... Most váratlanul rá kellett döbbernünk, hogy ő is csak ember... Vele ugyanaz megtörténhetik, amittől mi is féltünk...

- Nem, nem lehet, hogy elfogják - erősítettük egymásnak - Kalugin sokkal ügyesebb annál...

A reggel azután meghozta a választ. Elfogták... futott végig a vészír a táboron. Egyesek nem hitték...

- A kapunál van - erősítették a „jól értesültek”. Lassan, hívás nélkül mindenki a kapu felé indult.

Igen, ott állt csuromvizesen, összeverve, rugdosva, bedagadt szemekkel. A szíjak, melyekkel a kezeit összekötözték mélyen belevágtak a húsába... Ő meg csak állt, lesütött szemekkel - mintegy szégyenkezve - a vigyorgó pribékek között...

- Így jár mindenki, aki megpróbálkozik effélével - szónokolt az őrparancsnok.

- „Kutya”... sziszegte valaki mellettem - „egyszer még te is idejutsz”... s ezzel dühösen megfordult és eltörtetett a barakk irányába. Az ukrán legény volt... Pár perc alatt kiürült a kapu környéke. Benn is csak kevesen beszélgettek, mindenki csak szomorúan, magába vonulva gubbasztott. Úgy éreztük, mintha mi magunk álltunk volna ott - pellengéren... Mintha csak minket ütöttek, rugdostak volna meg személyenként...

Azután ezen is napirendre tértünk. A tábor életében semmi újság sem tart örökké. Kiderült, hogy a faúsztatásnál az úszó rönkök között jutott át az őrláncon... Pár kilométerrel később kimászott a partra... a falusiak fogták el... Hja, itt a „dolgozók paradicsomában” mindenkinek jól jön a „vérdíj”... Száz kiló búza élve... vagy halva... Mint ostorcsapások értek engem ezek a szótöredékek. Hát még a művelt huszadik században is vannak „emberkereskedők”? Még ma is akadnak olyanok, akik a másikat, mint barmot adják-veszik? Emberek ezek vagy éppen ördögök? Emberek... sajnos szegény, szenvedő... éhező emberek... olyanok, mint te, vagy én... csupán nekik a vörös csillag árnyékában kellett felnőniük...

Az első szökést követte a második... a harmadik. Úgy látszott mintha valamiféle ragályos betegség ütötte volna fel közöttünk a fejét. Közben, már az én csoportom is az erdőirtásra járt. Húztuk egész nap a fűrészt, hörgő mellett... verítékben fürödve... egymást... sorsunkat átkozva. Estenként végső kimerüléssel rogytunk az ágakból összetákolt fekvőhelyünkre. Reggel még fáradtabban ébredtünk, fásultan álltunk a járomba megint... A koszt napról napra kevesebb és rosszabb, a munka irama napról-napra vadabbá vált. Mindenhol - evés közben éppen úgy, mint munkában, - éjjel és nappal mögöttünk suhogtatta korbácsát a Kreml torzszülőtte: a Terv... Űzött, hajszolt szünet nélkül bennünket, mi meg lassan, egyre jobban gyengültünk...

Egyik reggelen nagy diadallal hoztak egy hullát, valamelyik szökevényét... Ledobták a kapu elé és mindenkinek meg kellett néznie. Megdöbbenve meredtem rá egy pillanatra, - mintha csak magamat láttam volna ott feküdni... Rongyos ruhájában, szakállas arcával... véres mellével minket, a mindenkinek kiszolgáltatott rabokat látszott szimbolizálni... Arca még halálában is elszánt... tisztán mutatja az elhatározást, ami miatt most itt hever... inkább a halál, mint ez a rabság... Utolsó pillanatában is a szabadulás gondolata lehetett az eszében, talán... még akkor is, amikor a gyilkos golyó leterítette... Az arca még a borostán, a piszkon keresztül is mosolyog... Hiszen ő mégis elérte a célját... ő már szabad! Őt már nem érik utol Moszkva vérebei... nem bilincselhetik meg... vethetik börtönbe... Már szabad és ott... talán valamelyik kicsiny báránnyelről int most éppen búcsút... Isten veled bajtárs... jó utat...

*

A kevés koszt és a túlhajtott munka lassanként kezdték mutatni „eredményeiket”. Itt is, ott is reggelenként hullákat leltünk. Egyik borongós, ködös reggelen az én jobboldali szomszédom - egy kétméteres moldován legény - sem mozgolódott. Mikor azután már a reggeli lötytyért (amit különben reggelinek csúfoltak) kellett indulnunk, végre is rángatni kezdtem...

- Hej - ébredj már fel... nem kapsz balandát (reggeli levest)... ordítottam a fülébe, de mikor felrántottam, a már élettelen test, mint egy fadarab, érzéketlenül hullott vissza a fekvőhelyére - csupán a feje huppant nagyot a földön, miután a sapka lecsúszott róla. Erre hirtelen lerántottam a kabátját is az arcáról... Kisimult arccal, mintegy elgondolkozva feküdt ott - még mintha egy kicsit össze is ráncolta volna a homlokát - szinte hallottam amint kérdi:

„Miért háborgatsz? Én már teljesítettem a tervemet - tíz évre... Én már pihenhetek”...

Meghökkenve egyenesedtem fel. Háborúban, bombázások után láttam már nem egy hullát, de azok... valahogy mások voltak... Hát ennyi csak az élet?... Tegnap még volt... s ma nincs többé?...

Közben azonban a többi környéken alvó szomszédnak a figyelmét is felkeltette a moldován szokatlan viselkedése. Ők azután nem sokat elmélkedtek az élet mulandóságán... Hipp-hopp, egykettőre lerángatták róla minden valamirevaló ruhadarabját, azután nagykabátokkal, rongyokkal takarták le a hullát...

- Neki már odafönn úgysem kell reggeli, már biztosan jól lakott mamaligával (kukorica-kenyér) - bökött cinikusan felfelé egy Orlov nevű orosz csavargó - nekünk meg itt még vagy két-három napig kiadják az ő fejadáját...

Bármilyen megdöbbenő is ez az epizód, de számomra már nem volt újság, hiszen nem a moldován volt az első halott a mi csoportunkból. Tudtam, hogy ez a „normális eljárás”: a hullát rejtegetik pár napig, amíg csak a jelenléte kibírhatatlanná nem válik. Akkor azután kiviszik a kapuhoz... Igen, az életért való harcban még a halottakat is segítségül hívtuk... Borzalmas, embertelen ötlet, de jaj annak, aki itt gyengének mutatkozik, mert az olyan hamar szintén... a nagykabátok alá kerül...

A „temetés” szintén ünnepnek számít, mert a „sírásoknak” is dupla vacsora jár különleges erőfeszítéseikért... A hullának meg már úgyis teljesen mindegy, hogy mikor akasztják a nagy lábaujjára a dögcédulát...

Ez volt hát az élet filozófiája a rabtábornak, ahol az emberek le kellett, hogy vessék az álarcukat. Az éhség, a halál állandó közelsége nem engedte meg, hogy tovább játsszuk szerepeinket, amiket a szabad élet osztott ki számunkra. Itt - mindenki csak a mai napot szeretne volna túlélni - mert holnap... talán... talán megszabadulhat. De aki ma meghal, annak már a holnap hiába jön...

*

Azután egyszer csak eljött az én „megszámoltalásom ideje is”... A napi túlhajtott munka és a kevés élelem engem is ronccsá soványított. Még ma sem tudom, hogy hogyan is nézhettem ki - én csak annyit éreztem, hogy mind fáradtabb és gyengébb vagyok... mindig csak aludni kívántam... Rádöbentem végre is, hogy én is megkaptam a „szovjet betegséget”, a „disztrófiát”... Magyarul mindez röviden annyit jelent, hogy elérkeztem a végső tönkremenés határára, amikor már a szervezet minden tartalékát felélte. Nem volt az én „betegségemnek” bacilusa, sem semmi néven nevezendő kórokozója, egyetlen magyarázata volt csak: az éhezés... Ez bizony megdöbbenő magyarázat - talán inkább vád - a „felvilágosult huszadik században”, amikor már állítólag sehol sincsenek rabszolgák... sem rabszolgatartók... Megdöbbenő vád egy óriási birodalom ellen, amelyik világraszóló kincsei mellett is halálra éheztetett

ezreket... milliókat. S hogy a tervtől egy jöttányit is eltérjen, azt már nem, inkább a koplaltatás - csupa takarékoságból... Amíg a külföldi piacokon ár alatt adták a gabonát, amíg millióknak „ajándékoztak” nyakló nélkül mindent - mert hisz’ a „hatalmas Szovjetuniónak tellett” - addig mi meg a kolhozok lerongyolódott „muzsikjai” éhezünk; tőlük a tervteljesítésbe elvitték az utolsó szem gabonát... az utolsó szem krumplit is... Sztálinnak Kína bolsevizálására kellett minden, mert... hátha még esetleg meggondolták volna magukat...

Kenyeres pajtásommal, Nagy Sanyival, aki szintén olyan „csehül állt” mint én, meghánytuk-vetettük lehetőségeinket:

- „Így druszám, rövidesen mi is alulról fogjuk szagolni az ibolyát” - kezdte Sanyi a tényállás leírását.

- „Tenni kellene valamit... de mit?” - töprengtem hangosan.

- „Vágjuk le mi is az ujjainkat... a bal kezünkről, mint az ukrán a múltkor”... javasolta Sanyi, a nálunk akkor oly’ divatos öncsonkítási módszert. - „Jobb élni ujjak nélkül, mint meggebedni... ujjakkal” - bölcselkedett tovább.

- Hm... ez nem is a legrosszabb ötlet... Ha már annyian megmenekültek ilyen úton az éhhaláltól, szinte érdekelt, izgatott megtudni, hogy milyen érzés az, amikor az embernek nincs többé valamije... amihez már hozzászokott... Különös, irreális gondolkodás volt ez... s egyben maga a borzalom...

...No, de kezeket... azt azért még sem... arra több szükség van, mint a... lábra... Még, megszabadulhatunk... és akkor még a kézre jobban szükségünk lehet...

- Inkább vágjuk a lábunkat... - vetettem fel az ötletet hangosan, - végső fokon, ha túl jól sikerül a vállalkozásunk, még mindig prima műlábakat kaphat az ember... - Végre is megegyeztünk. Levágjuk vagy csak bevágjuk a lábunkat, - ahogy sikerül... Odaadjuk a testünk egy darabját csupán, hogy megszabadulhassunk a hajcsáraink korbácsa alól. Odaadjuk testünk egy darabját... hogy csak a maradék élni tudjon... pár nappal tovább...

A következő nap sem hozott számomra változást. Vártam-vártam, hogy valami csoda megment attól, amire elhatároztuk magunkat. Talán egy kicsit meg is feledkeztem az egyezségünkről...

Este, mikor munka után megérkeztünk a kapu elé - fáradtan, éhesen, azonnal feltűnt, hogy valahogy nincs rendben valami. A kapu előtt a föld csupa vér... az örök idegesek... Amint bejutottunk, azonnal kérdezősködni kezdtem - talán megint meglöttek valakit az örök? Azok, akikkel először találkoztam, nem tudtak semmi újságról sem; végül egy fiatal ukrán gyerektől megtudtam mindent:

- „A te földid... bevágta a lábát a fejszével... talán le is vágta... jól járt”... - Mintha egy kis irigység is kicsengett volna a szavaiból. Azonnal igyekeztem a kórházhoz, ahogy csak az erőmből tellett. A közös szobában, összeszorított ajkakkal, láztól izzó szemekkel hevert Sanyi a deszkákból összerótt priccsen. Ahogy megszorítottam forró kezét, nagyon, de nagyon elszégyelltem magamat. Gyávának, végtelenül gyávának láttam magam... Úgy, ahogy az a katona érezheti magát, aki ütközet közben cserben hagyta a bajtársait... Pár perccel később azonban sziklaszilárd meggyőződéssel fordultam ki a kórház ajtaján. Bármi is történjen, holnap erős leszek és követem Sanyit...

S eljött a másnap is. Égetően tűzött le a nap a mélykék égről és én... szédelegve, émelygő gyomorral bőriztem a hatalmas fatörzseket... üres gyomrom fájdalmasan émelygett... a fejem szédült... Mit is ér már nekem az élet? - vetődött fel bennem a gondolat. Lelki szemeim előtt

megjelentek otthoni barátaim, akik most talán jóllakottan... éppen a strandon fürdenek... Szinte magam előtt láttam a zöldesen hullámzó vizet... egy másodpercre szinte még a levegő is hűvösebb lett körülöttem... De jaj! - még borzasztóbb volt a forróság, midőn a szomorú valóra ébredtem álmodozásaimból... Még fojtóbb volt a levegő, még jobban ömlött rólam a veríték... A kezem meglendült... és... teljes elkeseredésemből csaptam... A fejsze megvillant és a bokámhoz csapódott... Tompa fájdalmat éreztem csak. Villanásszerűen végignyilallott az egész lábszáramon... A fájdalom azonnal kijózanított... Óvatosan próbáltam megmozgatni lábfejemet... mozgott... Erre a vágást kezdtem el vizsgálgatni... A rongyokkal vastagon körütekert lábfejen egy elég széles vágás tátongott... de semmi vér... Ez meghökkentett. Csak nem száradtam már ki annyira, hogy vér is alig akad bennem? - vetődött fel a gondolat... Ennyire még nem lehetek „a tönk szélén”... hiszen, még nálamnál sokkal rosszabb bőrben lévő is tengenek... Majd’ meg rögtön elszégyelltem magam. Biztos félelemből nem vágtam elég erősen... De... közel három centis lehet a vágás a bocskorom roncs „páncélján”... még sincsen vér... Hirtelen a szégyen és harag lettek úrrá rajtam... Majd odacsapok én most... dühödtem neki és már emeltem volna a fejszét... mikor... mikor... valami megcsillant... Ahá - hát mégis csak van vérem - állapítottam meg elégedetten, de amint kissé meghajoltam, hogy jobban lássam a helyzetet... váratlanul megpördült körülöttem a világ... Minden egyben szinte el is távolodott... elmosódott... Így elmosódva is azonban pörgött minden, mintha csak körhintán ültem volna. Az üres gyomrom, mintha csak ki akarna repülni: elsötétült minden s ájultan buktam a gyantától csillogó hánckupacra...

*

Hála a magyar orvosunknak, Jolsvay Gyula bácsinak, a kórházban „húztam ki” egészen az orvosi felülvizsgálatig. Minden három hónapban kellett volna tartani ilyen ellenőrzést, de nálunk - tekintettel arra, hogy mi itt az Isten háta mögött voltunk - csak most volt először. Kérdezhetné mármost valaki - hogy mi volt a célja ennek a felülvizsgálatnak? Itt, a rab-szolgatáborban mi is, akárcsak otthon a vágó állatok, kategóriákba voltunk osztva. Minden kategória különböző munkacsoportot jelentett és mindenkinek a munkaegységet a kategóriája alapján állapították meg.

Az „egyes számú kategória” egyenlő volt a „traktor-munkával” vagyis annyit vártak el az embertől, mint egy traktortól... Itt volt a legnehezebb munka és itt kívánták a legmagasabb munkateljesítményt. Nagyon ritka ilyenfajta ember akadt manapság a táborokban - Sodrovkán ilyenre gondolni sem lehetett.

A „kettesszámú” már könnyebb beosztást kapott - ha volt arra mód, de ahol - mint nálunk is - nem akadt egyes, a kettés kapta meg az egyes munkáját... A „hármasszámú”-oknak még könnyebb lett volna, ha lettek volna egyesek s kettesek, akik a nehezebb munkát elvégzik. Mindettől függetlenül azonban még itt sem panaszkodhatott senki munkanélküliségre...

A „háromnegyedese” voltak a disztrófiások. Nekik nem kellett volna munkára menni - hivatalosan - és nekik, egy szebb jövő reményében - még „javító adag” is járt. Ezt az oroszok csak OP-nek hívták röviden, s ez napi tíz deka kenyeret és tíz deka zabkását jelentett annak a szerencsétlennek, akit ide soroztak. Őrájuk még hajlandó volt az állam valamit áldozni, mert ide legnagyobb részben fiatal gyengék kerültek, akiknél még lehetett arra számítani, hogy feljavulnak és megtérítik az állam által rájuk „pazarolt” élelmet.

Az utolsó kategória volt a „négyes”, vagy ahogy azt másképpen is nevezni szokták - az „invalidusok”. Ezek teljesen munkaképtelenek voltak. Legnagyobb részük öreg, félszemű, félkezű nyomorék volt, de akadtak közöttük fiatalabbak is - gyakran vagy nem normálisok, vagy

gyógyíthatatlan betegek. Mivel ezeknél már arra nem számíhattak, hogy belőlük valamiféle hasznot is húzzanak - itt a fejadagot csökkentették - tíz deka kenyérrel.

Ezután már csak egy kategória volt, de ez már nem volt hivatalos: az OK. Végül - ahogy az oroszok mondták - már csak„a dögcédula jött a nagy lábujjra”... és egy „vizionálás”... Innen már nem volt visszaút...

Felvetődhet most már a kérdés: hogy hogyan, milyen csodálatos orvosi praktika útján volt lehetséges az, hogy a vizitáló bizottság pár óra alatt kategorizálni tudott száz, meg ezer embert? Hallj csodát világ... szó sem volt itt röntgenről, sem semmi néven nevezendő kopogtatásról... szív hallgatásról. Mindenki, mikor a bizottság színe elé járult, leeresztette a nadrágját és megközelítette a szoba közepén trónoló bizottság vezetőjét (aki legnagyobbbrészt egy orvosnő volt). Ő szigorú arccal és szakavatott kezekkel megtapogatta delikvens farcsontját, egyben pedig már mondta is a számot az asztalnál jegyeztető titkárnőjének. És... már jöhetett is a másik... a harmadik... hiszen... rajta... rajta... sietni kell. Nekik is a tervüket teljesíteni kell... sőt... ha lehet, „túl” kell teljesíteni...

Így lettem én egy szép napon „háromnegyedes”... Isten segítségével. Miután a fejsze vágta sebemből felgyógyultam és már tudtam egy kicsit jární, megkértem Gyula bácsit: beszéljen a „szabad orvossal”, aki az ő felettese volt (bár az orvosi tudományhoz nem sokat konyított), hogy adjanak valami „evő-munkát”, hogy ismét felerősödhessenek. Mivel még húszéves kor alatt voltam, számíhattak arra, hogy megtérítem az esetleges fáradozásaikat... Így kerültem egy csomó hozzám hasonló nyomorulttal együtt - a krumpli szedésre... Igaz, különleges helynek számított ez a munka, „protekció” kellett ahhoz, hogy az ember belekerülhessen ebbe a csoportba. Protekció híján azonban fiatal korom is elégnék mutatkozott. Remélhetőnek látszott, hogy még ledolgozom ezt a kis „potya krumplit”...

Új munkahelyemen egész nap főtt a héjas krumpli, mindenki ehetett, amennyi csak belefért - többen közülünk azonban megkísérelték, hogy még annál is többet egyenek... Valóságos „rab-paradicsom”-nak tűnt fel az egész... Brigádunknak több mint a fele moldován volt, nekik azonban a krumpli soha sem volt elég, hanem - mint a sáskák - minden mást is felfaltak, amit csak a mezőn leltek. Nekik egyáltalán nem számított mi is volt az: zöld uborka... tök... vagy éppen még zöldbab...

Ismét munkában peregtek egymás után a napok és lassan az idő változása döbbsentett csak rá arra bennünket, hogy a nyárnak vége s fel kell, hogy készüljünk a szibériai őszre... Az eső mind gyakrabban esett s a levegő napról napra hűvösebb lett. Végül is a nap már véglegesen elbújt a sűrű felhők mögé és napokig, hetekig esett az eső szünet nélkül, vigasztalanul. Volt úgy, hogy reggel még száraz lábbal jutottunk el a munkahelyünkre, estére kelve azonban kis csermelyek folyókká duzzadtak és néhol térdig gázoltunk a vízben hazafelé menet. A felduzzadt hegyi patakok elsodortak hidat... utat... mindent, amivel az ember az útjukat gátolni merte... Napról napra messzebbre és messzebbre kellett gyalogolni, sőt... mintha még a krumplis fazék is megkisebbedett volna...

Állandóan kimerültnék éreztem magamat s végül is elmentem Gyula bácsihoz, hogy talán ő tudna segíteni rajtam? Úgy éreztem, hogy ha továbbra is járnom kell krumplit szedni, elpusztulok... Gyula bácsi azonban nem sok jóval tudott biztatni:

- ...Felsőbb parancsra senkit sem vesznek ki a csoportból... közel a tél, sietni kell a krumpli szedésével... - Végül is azonban a „szabad orvos” mondta ki az utolsó szót:

- „Kibirja”... jelentette ki szárazon, szavaiból érződött, hogy őt az sem izgatja, ha nem bírom ki. Én már úgyis „gyengének” voltam minősítve, értem már őt senki sem vonta felelősségre... (nem mintha bárkiért is felelősségre vonták volna, de a Szovjetunióban sohasem lehet

tudni...). Elhatároztam, hogy nem adom fel simán a harcot s nem mentem ki munkára... Büntetésből a „karcser”-nak nevezett kis börtönbe zártak egyelőre csak egy napra... Hideg, sötét földalatti odú volt ez, tele tetvekkal, férgekkel. Borzalmas volt. Mit tegyek hát? - vetődött fel bennem a kérdés. A kétségbeesett embernek azonban kétségbeesettek a gondolatai is.

.. A krumpliföldeken már nem egyszer találtam egy számomra hazulról ismeretes növényt, a „farkas cseresznyét”... Otthon arra is állandóan figyelmeztettek bennünket, hogy ennek a termése mérges... Fekete bogyoíróról még itt, Szibériában is felismertem... Ez az... ez kell nekem és ezzel megoldom minden problémámat...

Elhatároztam tehát, hogy a legközelebbi munkanapon jól belakmározok a „farkas cseresznye” bogyoíróból... azután majd meglátjuk, mi lesz?...Esetleg elrontom a gyomromat... vagy talán... eh, úgylis mindegy...

Tervemet tett követte... Estélig azonban semmi újság... Hazaérkeztünk... megkaptuk a vacsora levesünket... még mindig semmi... Már a leves végénél jártam... mikor... ejha... mióta forog ez a barakk? Először jobbról balra... azután mind’ gyorsabban... az ellenkező irányba... Az udvaron tértem magamhoz egy kissé... Sanyi, meg a már szintén csak „mozgó csontváz”, Ács Laci cipeltek ki ide, miután elájultam...Végre is átvittek a kórházhoz... Itt már azonban Gyula bácsi vett kezelésbe s valóban megkezdődött a nemulass. Megismerkedtem a gyomormosás talán legrimitívebb, „szibériai” változatával, ami azonban - szerencsére - bevált... Így is, majd’ egy teljes hétig szédelegtem élet és halál között... Hogy mi is mentett meg végre?... Orvosság? Az biztosan nem, mert ilyesmiről minálunk a táborban nem is hallottak... Talán inkább azt lehetne kérdezni, hogy ki volt az, aki megmentett?

A jó Isten mellett, az a szakállas, kissé görnyedt orvos... Igen, lázálmaimból csak őreá tudok visszaemlékezni... Ő terítette rám a subáját, mikor a hideg rázott... Ő tett vizes ruhát a homlokomra mikor már-már úgy éreztem, hogy elégek... Ő virrasztott mellettem éjjel épp’ úgy, mint nappal, odaadta utolsó, rejtett Aszpirinjét, mely hetek óta az egyetlen gyógyszere volt a kórházunknak... Pusztá kézzel, tíz körömmel harcolt a „csont emberrel” értem... egy ismeretlen, magyar gyerekért... Igen, ő volt az igazi orvos, aki az életért harcolt csupán... egy semmiért itt a táborban... harcolt és végül is győzött. A „csontember” megszégyenülve menekült...

Mikor végre is hosszú napok után ismét magamhoz tértem lefogyva, beesett arccal, ő simogatta meg mosolyogva az izzadságtól csapzott fejemet:

- Jól van kisöreg, nincs már semmi baj...

Igen, ő volt az élet első hírnöke... Ő mutatta meg nekem itt, a pusztulás földjén, milyen nagy érték is az életem. Ő tanította meg arra, hogy küzdjek ezért a nyomorúságos életért és tudjak hinni a szabadulásban... Mert könnyű akkor hinni, amikor minden tisztán látható, de jaj nehéz akkor, mikor mindent eltakar a reménytelenség köde... Ő tanította meg engem arra, hogy mit is jelent manapság magyarnak lenni... áldja meg érte őt a Magyarok Istene...

*

Úgy látszik azonban, hogy az „égi nagy könyvben” nem úgy lett előírva, hogy az Altaj vidéken fejezzem be földi pályafutásomat, mert éppen csak kezdtem jobban éreztem magamat, mikor megjött a parancs: a tábort ki kell sürgősen üríteni. A betegeknek, gyengéknek pár napon belül indulniuk kellett az abaguri kórház-táborba, az egészségeseknek pedig - ismét gyalogmenetben - kellett vonulniuk beljebb az őserdőbe. Végre, sok várakozás, reménykedés és újabb csüggedés után elérkezett az elutazásunk napja is. Már késő délután volt, mire iratink szigorú ellenőrzése után - egyenként beszállítottak bennünket abba az uszályba, amely ide élelmet, innen pedig sürgős betegeket szokott szállítani, havonként egyszer. Még egy

utolsó ölelkezés Gyula bácsival... azután már kiáltják is a nevemet... és már az uszályon is vagyok. Elutazás előtt sokat beszélgettünk. Elmagyarázta, mit mondjak, hogy hol fáj, ha kérdezik tőlem a kórházban. Ő tudta, nekem az éhségen kívül más bajom nincs és meggyőződéssel hitte, hogy reám itt csak a pusztulás várhat előbb-utóbb, hiszen arra sem adnak időt, hogy kissé megerősödjek. A kórházban legalább gondomat viselik... azután meg... majd csak megsegít a Magyarok Istene...

„Vigyázz magadra... azután néha gondolj reánk is”... Lassan, nehézkesen húzott el a parttól az uszály... Mind’ jobban távolodott az ismerős vidék... míg végül is egyedül maradtunk a széles folyó hátán. A nap vörösen nyugodott le, s a folyó mintha vérrel lett volna tele: rabszolgák vérével... Csend, némaság vett körül bennünket... hangtalanul siklott a fekete uszály a sűrű folyón és az elsötétülő hegyek némán, közömbösen néztek le reánk...

Szegény, jó Gyula bátyám, nem tudom él-e még valahol a népek tengerének részeseként, de én még mindig gondolok magára és tudom, soha magát elfeledni nem fogom... amíg csak élek ezen a sárteken... de még talán azután sem...

Amíg a kórházban voltam, szőrén-szálán eltűnt a kalocsnim. Ez megszokott volt nálunk a táborban, a kellemetlen része csupán az volt, hogy most mezítláb kellett, hogy kuporogjak az uszály fenekén. Mezítláb búcsúztam Sodrovkától, éppen úgy, mint ahogy hónapokkal ezelőtt ide érkeztem. Sodrovka... a haláltábor... mondogatták gyakran az oroszok. Mennyire igazuk is van... Mennyi szenvedésen, borzalmon kellett hogy átmenjünk itt és hányan... de hányan maradnak örökre itt a susogó fenyők tövében...

Alighogy a nap lebukott a hegyek mögött, rá kellett döbbernünk arra, amit talán előbb egy percre elfeledtünk volna, hogy ősz van, mégpedig szibériai ősz... Vékony, nyári ruhámban dideregve gubbasztottam Ács Laci mellett... Gyorsan sötétedett... megfeneklettünk... majd ismét suhantunk lova... A víz kísérteties sötétséggel árasztotta hideg leheletét... végül a hold is kíváncsian előlesett a hegyek mögül... Ismét megfeneklettünk... Kísérőink káromkodva próbálták eltolni az uszályt a homokos hordalékról, de csak nem ment. Végül is egyikük, majd derékig vízbe merülve, tolni kezdte a vállával... megint megindultunk...

Már későre járt mire megérkeztünk első állomásunkra. A koromsötétben azonban, nem messze a parttól, megint megfeneklettünk és végül is, másképp nem tudtunk a partra vergődni, mint a kiálló sziklák segítségével. Én, mezítláb a már érzéketlenedett lábaimmal, megcsúsztam és belezuhantam a jéghideg vízbe... Dideregve, vacogó fogakkal futottam a többiek után első szállásunkra: egy üres, hideg istállóba...

Benn azonban a levegő már valamivel enyhébb volt és a földet vastagon fedte a szalmával kevert trágya... Gondolkozás nélkül ástam bele magam...

- „Istenem... óh, szabadíts meg ettől a nyomorult élettől”... könyörögtem közbe az Egek Urához. Végül is a hidegtől s éhségtől elgyötörten, kábult álomba szédültem...

Másnap ismét éhesen folytattuk utunkat. Az őrség azt ígérte, hogy majd délben kapunk enni... de csak napnyugta után értünk el valami tábor...

- No, nem baj - mondták - holnap majd kétnapi fejadagot kaptok... - Ketten meghaltak reggelre - ők már nem tudták kivárni az ígért ennivalót... Jól jártak... búcsúztunk sóhajtván tőlük, de a vezetőséget mindez nem látszott izgatni, láthatóan ők azzal sem sokat törődtek volna, ha mi, mindnyájan felfordulunk is...

Napközben többen vánszorogtak hozzánk abból a táborból, amelynek a szélén pihentünk. Toprongyosak... éhesek... akár csak mi. Nők... férfiak vegyesen... Összeszorult a torkom, mikor végignéztam rajtuk... Igen - való igaz, hogy itt a nők elérték az egyenjogúságot a

férfiakkal... Ugyanazt s ugyanannyit kell, hogy dolgozzanak, mint a férfiak, ugyanúgy éheznek... ugyanúgy halhattak meg, mint a férfiak... Ők is rövidre nyírt hajjal, beesett arccal, - mint a beteg állatok - szédelegtek... mint az egyenlőség áldozatai. Az erdőirtás hozzájuk sem volt kegyesebb, mint a férfiakhoz, úgyszintén az éhség sem...

Az egyik nyomorult, egy napi kenyérfejadagért (60 dkg kenyér) eladta nekem a kalocsniját, sőt tíz deka kenyér-ráadásért még pár rongyot is adott. Igaz, nekem alig maradt kenyérem, de ez most sokat nem számított - végre volt valami melegebb a lábamon. Délután ismét útra keltünk...

A következő reggel azonban ismét életet követelt, a rendszernek megint eggyel kevesebb fejadagról kellett gondoskodnia. Rémülten meredtünk egymásra a már megmerevedett holttest mellett... Mintha csak a halál pecsétjét kerestük volna egymás homlokán... Ki lesz a következő?

Éreztük, a „csontember” mindnyájunkat egyformán kezében tart... Napi eledelül pár apró nyers krumplit és pár vékonyka sárgarépát kaptunk... Egyesek, minden gondolkozás nélkül nekiestek és nyersen falták fel az egészet, míg mások főzögetni kezdtek, mire azonban bármi csak félig is megfőtt volna, már mindent elfogyasztottak. Én csak a kenyéremet majszolgattam, a múltban már többször láttam effélét és tudtam, hogy mire számíthat az ember a nyers krumplitól... Másnapra megjött a nyers zöldség eredménye: a vérhas... Némelyek borzalmasan szenvedtek, mások magukba fojtották a fájdalmakat... Pihenésre azonban már alig maradt időnk, a tél már nagyon is a sarkunkban járt. Az eget nehéz, szürke fellegek borították s néha-néha elkezdett pillingérezni a hó...

Hatodnapra érkezünk meg célunkhoz. Hét emberrel kevesebben... Hét ember, aki szintén velünk együtt indult el, reménnyel telve... valahol már ugyancsak a hatalmas fenyők tövében pihent... Hét ember vagy... nem?... talán csak hét rab?...

Majd' négy óra hosszat fagyoskodtunk a tábor nagykapuja előtt, míg az előttünk érkezőket átvették. Közben azonban a hó is elkezdett esni, mind szaporábban és szaporábban... Az északi szél meg csakúgy fújta... vágta az arcunkba... a nyakunkba a havat.

Sötét este lett, mire fedél alá kerültünk. Egy szűk kis helyiségbe tereltek bennünket; még leülni sem nagyon volt hely, de a fáradtság győzedelmeskedett megint felettünk... Egymás hegyén-hátán hevertünk, de még így is ezerszer legyen hála neked hatalmas Isten, mert legalább már fedél alatt voltunk...

*

Másnap azután megkezdődtek a vizsgálatok. Ács Laci jutott be közülünk elsőnek a kórházba, ő már reggel alig élt s hordágyon vitték el, mindjárt kora reggel... Estére azonban már magam is bekerültem. Rongyait elvették, csupán a nagy fakanalamat tarthattam meg. Ruházatképpen egy rövid trikó-inget és nadrágot kaptam csupán. Az udvaron halomba gyűjtött rongyokat azután a vezetőség felgyújtatta, azzal a felkiáltással, hogy... „mikor innen elmentek, mindenki új ruhát kap”... Hej, ha tudtuk volna, hogy milyen kevesen hagyjuk el ezt a táborát élve...

Az orvosi vizsgálatoknak nem volt se szeri, se száma... Hol fáj? Itt?... Ott?... Így ment ez vagy három napig egyvégtében. Én meg csak mondtam azt, amire Gyula bácsi tanított. Nem kellett sokat hazudnom, mert mindenem fáj a szó legszorosabb értelmében. Igaz, a többi elrettentő csontváz között nem voltam kivétel. Bárki elhihette, látva borzalmas állapotomat, hogy nem sokáig fogok már élni...

Ötödnapi után végül is csoportokba oszlottak bennünket. Én véglegesen „invalidus”, azaz hogy „négyes” lettem. Az orvosi bizottság teljesen és véglegesen munkaképtelennek nyilvánított. Megállapították, hogy a szívem és a gyomrom tönkre van, tehát felépülésemre számítani nem lehet. Még nem töltöttem be teljesen tizenkilencedik életévemet...

Minket, munkaképteleneket átteltek egy hatalmas, de eléggé piszkos barakkba. Itt bizony voltunk elég szép számmal magyarok...

- Szabolcs Sándor... volt újságíró... - mutatkozott be egy magas homlokú, intelligens arcú férfi.

- Tolvaj, újságíró - hajolt meg egy másik.

- Gubicza ezredes, - húzta ki magát egy fehér hajú öreg feszesen. Kinn, az udvaron már harmadik napja dühöngött a hóvihar és már vagy félméteres hó borított mindent. Én, aki az ablak melletti priccsen felül kaptam helyet - naphosszat csak ezt az örvénylő, forrongó fehérséget néztem. Láthatóan a vezetőség részéről senki sem törődött velünk, hisz’ mi már minden munkára alkalmatlanok voltunk. Sokan voltak közöttünk nyomorékok, sánták, bénák...

Naphosszat nem volt mit csinálni és lassan ez a nagy semmittevés kezdte felőrölni az idegeinket is. Elejével még csak össze-összejöttünk mi, magyarok s elbeszélgettünk, elmesélgettünk, de lassan mindez abbamaradt. Én is - akárcsak a többiek - egész nap a pokróc alatt álmodtam, próbáltam haza álmodni magamat... Nyitott szemmel feküdtem, lélekben otthon jártam s terveket kovácsoltam, hogy mit is fogok majd csinálni és hogyan, ha... ha majd egyszer ismét hazakerülök... Tudtam, hogy teljesen hiábavaló időtöltés az, amit művelek, de olyan jó volt ismét otthon érezni magamat... Látni a kedves, szeretett arcokat, tájakat...

A koszt kevés volt és romlott: fagyott krumpli, bűzhödő hal, még a víznek is mintha szaga lett volna. A kenyérlopások napirenden voltak, bár - ha valakit tetten értek, azt majd’ halálra verték - de mindegy... Túl nagy volt a csábítás... mindenki élni akart, ha nem tovább, legalább holnapig... Az erősebbek, ha csak tehették még erőszakkal is elvették a kenyerét a gyengébbeknek... Ököljog s erőszak uralkodott s közben a halál bőven aratott... Nap, mint nap újabb és újabb hullák tűnnek fel, letakarva körös-körül... A halál nem kivételezett, neki öreg vagy fiatal nem sokat számított. Esténként a tábor épületeit egy fekete teherkocsi járta körbe... a „csornij voron” (fekete holló). Ez vitte el utolsó útjukra azokat, akik immár megunták a „vendégeskedést”...

...,Egy... kettő”... s már repültek is a pucérra vetkőztetett hullák a kocsira, tompán zuhanva a többiekre. Ilyenkor persze vadabbnál vadabb tréfákkal próbáltuk a halál rémületéből felrázni magunkat. Tréfáltunk a halállal, bár jól tudtuk mindnyájan, hogy a kezében vagyunk... A vérhas és hasmenés váratlanul csapott le áldozataira s még fel sem ocsúdhatott a nyomorult, már vége is volt...

Hajnalonként gyakran felriadtam, hosszan elnyújtott üvöltéseket hallottam, melyek kísértetiesen szivárogtak be a hajnal első fényeivel. Néha mintha ezer és ezer bosszúálló fantom énekelte volna fenyegető dalát a hajnali szürkületben... Végül is nem bírtam tovább a kíváncsisággal és megkérdeztem a mellettem fekvő, szamarkandi üzbeget, mit gondol, honnan jön ez az üvöltés? Kutyák lennének, dehát minek itt ennyi sok kutya, hiszen mi, még ha akarnánk sem tudnánk megszökni...

- Óh... nem kutya ezek... farkasok... Ezek takarítják el a mi halottainkat... Ebben a hidegben csupán a hóba tudják beleásni a hullákat a mi embereink... ők meg jönnek és kiássák s... eltakarítják őket... - Megborzadtam... hát lehetséges volna ez? Miért ne... mi lehetetlen itt, ebben a földi pokolban?

Így jött el végre a kommunisták nagy ünnepe - a „dicsőséges októberi forradalom emlékűnepe”... a koszt valamivel jobb volt és egyesek még azt is tudni vélték, hogy mi, a „hasznavehetetlenek” a mai nappal amnesztiát kaptunk. Senki sem merte hinni, de ott belül... a szívünk mélyén mégis kigyulladt egy kis láng... a remény lángja... Hátha... mégis... ki tudja?...

Az elkövetkező reggel azonban gyász hírral köszöntött be. Csupán pirkadt még, mikor az egyik ukrán ismerősöm - aki a kórháznál dolgozott - rohant be hozzám...

- ...M meghalt a földid... éppen csak pár perccel ezelőtt... - a nevet nem tudta, az már itt mintha nem is számított volna, csupán az volt fontos, hogy... egy ember meghalt... Talán még ez sem volt fontos így, csupán, hogy egy meghalt tiközületek... Pár nap múlva tudtam csak meg, hogy szegény Ács Laci hagyott itt bennünket... Nem láthatta meg többé a szép Tapolcát... s nem ehetett több túrós tésztát, ami - mint mondják - utolsó perceiben is a vágyálma volt... Hiába várja már szegényt haza a jó édesanyja... Isten veled Lacikám...

Alig két napra Laci halála után elment Szabolcs Sándor is, csendesen, panasz nélkül, úgy ahogy élt... Két kiskőrösi kubikus legény követte őt... Tolvaj újságíró halálhírére meg éppen aznap hozták, mikor felolvasták, hogy bennünket, „invalidusokat” el fognak rövidesen szállítani... De hová megyünk s mikor? Ez volt mindnyájunk legnagyobb problémája.

- Amnesztiát kaptak... legyenek megnyugodva... magyarázta cinikusan a kórház főnöke.

Az elkövetkező reggel mínusz negyven fokos hideggel köszöntött reánk s ezen a napon vagonírozta be bennünket. Mindegyikünk kapott pár jobb-rosszabb, használt ruhát és indíts!...

- Maguk úgy sem dolgoznak - ez volt az összes magyarázat. Ekkor már tudtuk, hogy az amnesztia csupán mese volt... Egy a sok közül... Pár órai várakozás után azután megindult a szerelvényünk...

Utazásunk második napján én is megkaptam a hasmenést... Borzalmas szenvedések között fetrengtem a vagon deszkáin és már csak azért könyörögtem, hogy... „Uram, Istenem, szabadíts meg végre...”

Az öreg Vörös bácsi, az egyetlen magyar a vagonunkban, tehetetlenül toporgott mellettem, szegény, talán az életét is szívesen odaadta volna, ha tudott volna vele segíteni.

- Hiszen én már éppen elég öreg vagyok... nem volna kár... - motyogta maga elé.

Negyednapra, félig eszméletlenül szedtek ki a vagonból és azonnal kórházba szállítottak. A főorvosnő megállapította, hogy az utolsó percben kerültem a keze alá - de még így is napokig kérdéses volt, hogy életben tudnak-e tartani...

Végre azonban az élet ismét győzedelmeskedett: „a csontember” megszégyenülve húzódott el ágyam mellől...

*

Egy nappal karácsony előtt kerültem végre ki a kórházból. Nem kellett messzire mennem, mert az „invalidusok barakkja” csak vagy húszméternyi volt a kórháztól - talán azért is, mert innen nagyon gyakran hoztak be betegeket, nem egyszer csak éppen meghalni. Kis, földalatti kunyhó volt ez az úgynevezett „barakk” és mindannak ellenére, hogy kinn majd mínusz negyven fokot mértek, itt nem fűtöttek. Mivel öregek, vakok és hülyék laktak csak, kár lett volna rájuk pazarolni a drága fűtőanyagot. Gyakran eszembe jutott itt nekem is az állandóan emlegetett „aranymondás”: Nálunk a legfőbb érték az ember... Láthatóan azonban csupán addig, amíg munkára képes...

A sok szerencsétlen öreg és nyomorék között csupán páran akadtunk fiatalok, akik nyilván csak rendkívül leromlott fizikai állapotunk miatt kerültünk ide. Nekünk mindössze egy valódi bajunk volt: az éhség...

Az öregeknek volt rissz-rossz szalmazsákjuk, sőt pokrócuk is némelyiknek, de ez az ő saját tulajdonukban állt, mert efféle „luxus” csupán csak a „dolgozóknak” járt. Mi, fiatalabbak, akik még élni szerettünk volna s nem voltunk hajlandók megválni a napi kenyerrüktől pár rossz rongydarabért - csak a kopasz deszkákon dideregtünk. Nekünk takaróul csupán a vattás kiskabátunk maradt, ami bizony a mi körülményeink között nem volt éppen a legkielégítőbb. Senki sem törődött velünk, rólunk láthatóan már mindenki lemondott s csupán egy kísérőnk maradt, ami sohasem hagyott el bennünket: az éhség...

A kórházból való kikerülésemet követő napon azonban az idő váratlanul megjavult. Mintha a hóvihar egyelőre kidühöngte volna magát, s bár az eget még felhők borították, a hideg kissé alábbhagyott. Elhatároztam hát, hogy körülnézek egy kicsit a táborban. Sok érdekességet azonban itt sem találtam - kerítés... örök... legnagyobb részt földalatti barakkok... éhes emberek... Már éppen reményvesztetten és teljesen átfagyva hazafelé irányítottam lépteimet, mikor - váratlanul - egy jól táplált tatár szegődött mellém az egyik barakknál.

- Nem adod el nekem a nadrágodat kölyök? - kérdezte szélesszáru nyári nadrágomra bökve az ujjával - ...adok érte egy öreg vattásat, meg... meg enni... A konyhánál vágok fát... - tette hozzá mintegy magyarázatul. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy szavaira hogyan kezdett velem incselkedni az ördög... Nadrágom is lenne... mégpedig téli... és még enni is kapnék... öreg?... hát nekem nem mindegy?... Magamban az első pillanatban beláttam, hogy az ajánlat megéri, de azért csak ravaszkodtam, hogy hátha így jobb üzletet kötök...

- „Ha a konyhánál dolgozol, úgy szerezhethnél nekem is ott munkát... invalidus vagyok... mindig ráérek”... Erre meg már a tatárom kezdte a füle tövét vakargatni. Hímezett, hámozott, de végül is megegyeztünk: este, vacsora után a konyhához megyek, addigra ő beszél az éjjeles szakáccsal, talán sikerül neki beszervezni engem krumplit pucolni éjjelre. Megkötöttük tehát az alkut, sőt még egy tányér zabkását is kaptam - ráadásnak. Este pedig mentem dolgozni a konyhára. Szergej - mert így hívták a „protektoromat” - be is váltotta a szavát és azonnal „állásba kerültem” - éjjeli krumlipucolóvá léptem elő... Hej, nagyon is irigyelt pozíció volt ez itt az éhség országában... Azt azonban, hogy mit is jelent valójában éjjel krumplit pucolni - Szibériában - arra csak a későbbiek folyamán jöttem rá: a többi, hozzám hasonló szerencsétlennel együtt a konyha mögött szomorkodó, jéghideg bódében hámoztuk, kapartuk a legnagyobbbrészt fagyos gumókat, közben pedig átkoztuk még azt is, aki az első krumplit a földbe ültette. Lobogó forró vízzel öntöztük állandóan a tisztítandó „nyersanyagot”, de alig tíz perc alatt már a víz megint fagyos volt... Mindezzel azonban a szakács nem törődött - dolgoznunk kellett szünet nélkül, egész éjjel, elfagyó ujjakkal... leragadó szemekkel... álmosan, dideregve s jaj... vigyázni kellett állandóan, nehogy a szakácsnak valami ellen a legkisebb kifogása is legyen, mert akkor... oda volt az állásunk és vele együtt a munkadíjunk is, amiért egész éjjel fagyoskodtunk - a tányér zabkása... Lassan azonban eltelt ez az éjszaka is és csak mikor álmosan, lógó fejjel a barakk felé bandukoltam a hajnali szürkületben, döböntem rá: az elmúlt éjszaka, karácsony éjszakája volt s ma... karácsonyt ünnepelnek valahol messze... az emberek... Igen... valahol a távolban... egy ragyogó karácsonyfa alatt az én édesanyám is biztosan gondolt reám... és ejtett pár könnycseppet... értem is... S mintha csak ezeknek az anyai könnycseppeknek a testvérekéi lennének, az én szemeim is hirtelen megnedvesedtek... valamitől... a torkom összeszorult... és ott... belül, ahol az a kis zsarnok, a szív kopácsol, valami kimondhatatlanul fájdalmasan belém nyilallott... Odaadtam volna akár tíz évet is az életemből ezekben a pillanatokban, hogy ha csak egy percre is közöttük teremhettem volna. Ha csak pár

percre is láthattam volna őket... ősz hajú apámat... meg könnyes szemű anyámat... Ki tudja, látjuk-e még egymást az életben? Ki tudja, állunk-e még együtt a csillogó karácsonyfa alatt?...

S eljött az újév is - szürkén, hétköznapiasan és el is tűnt a semmibe, minden nyom nélkül. Az éjjeleket végigdideregtem, átfagyva, reszketve, a nappalokat meg átaludtam, összeguborodva a kopasz deszkákon, s utána szinte fáradtabban ébredtem, mint ahogy a lefekvés előtt éreztem magamat. Százszor, ezerszer megfogadtam már, hogy még csak ma este... és többet nem megyek, mert nem éri meg ez a sok szenvedés, de estére kelve, megint csak az éhség győzött... Így ment ez egészen február közepéig. Közben sikerült találkoznom a tábor magyarjaival is, akik mind a „magyar brigád”-ban dolgoztak, Szűcs Tibor, volt kárpátaljai tanító vezetése alatt. Így ismertem meg például Váncsa bácsit, egy öreg, alföldi kubikust is, akinek az orosz tudása teljesen megfelelő volt egészen addig, míg csak olyasféléről nem esett szó, mint például... „rakja le ezt a kocsit” vagy „dobja már fel ezt a pár zsákot”... Itt azonban, csodálatos módon, minden tudása megfeneklett és egy jó alföldies „nye ponyemaj”-nál (nem értem) többre nem futotta tőle...

A brigád másik törzstagja egy szikszói származású, Bársonyosi nevű vasutas volt, aki nagyon is hithű ember lévén, este-reggel döngette imáival a mennyország kapuit. Mindettől függetlenül azonban nagyon is nehéz lett volna eldönteni, hogy mikor használta az Isten és Szűz Mária nevét többször - az imáiban-e, vagy munka közben?

Varga Árpi egy kerek képű, szemüveges fiú volt, akit éppen akkor cipeltek el hazulról a megszállók, amikor a felesége az első kisbabáját várta. Most azután, immár évek óta minden éjjel maga előtt látta a kis csöppséget, de - egyik éjjel kisfiúnak, a másikon meg kisleánynak... Melyik hát az igazi? Ez volt Árpi életének fő problémája.

Baranyai Pista, egy volt SS katona, volt a brigád „távevésze”. Őröla az a hír járta, hogy az evésen kívül más nem érdekli. Arról is mesélt a fáma, hogy egyszer Pisla egy ültő helyében megevett egy egész vödör „csalánlevest”... (ami még a táborban is szép teljesítménynek számított).

Wiesner Karcsi, mint szabó, mindig csak varrt, foltozott, míg Fékesházy Karcsi, egy okos arcú, gondolkodó fiú meg mindig álmodozott. Nagyon ritkán kezdett csak beszédbe, az meg, hogy meséljen, már szinte csodaszámba ment. Ilyenkor azonban a felelevenedő múlt, mintha őt magát is felmelegítette volna, ő is megélénkült...

Előjött ilyenkor a szó az egyetemi életről... majd, hogy hogyan fogták el... börtönről. Meg-megemlékezett a két jó barátjáról, akik ott haltak meg a kezei között, és akiket elfeledni nem tudott... Majd ezután ő is tíz évet kapott... az éhhalál küszöbén, teljesen legyengülve hozták ide...

- ...Mikor szétengedtek bennünket a tábor falain belül, az éhségtől legeltük a fűvet... igen... a fűvet, mint az állatok...

Mesélt néha a vele jött fiúkról. Egyesek, nem bírva az állandó éhezést, különböző növényeket, hulladékokat főztek össze... megkapták a hasmenést s elmentek oda, ahonnan nincs visszaút. Mások dohányra cserélték el a mindennapi kenyerüket, legyengültek... Őértük is eljött a Kaszás...

- Én meg... még mindig itt vagyok... de miért? - tette fel ilyenkor a kérdést. A fájdalom eltorzította egy percre az arcát, megtörtek a szemei és... napokig megint nem szólt senkihez.

A magyarok mellett még kínaiak, pár német és egy ukrán egészítették ki a brigád létszámát. Néha én látogattam meg őket a „munkásbarakk”-ban, máskor - nagyritkán - öközlük keresett fel engem valamelyik.

Már úgy február vége felé járt az idő, amikor egyik nap arra ébredtem, hogy ugyancsak ráz a hideg, majd utána meg - váratlanul - a forróság öntött el olyannyira, hogy azt hittem, elégek. Később járt már, amikor az ágyszomszédom, egy üzbég pap végre is eltámoogatott a kórházhoz. Itt a sanitec megmérte a lázamat - a hőmérő majd negyven fokot mutatott...

- Mellhártyagyulladás... jelentette ki másnap az orvos. Ezzel ismét megszűnt számomra a külső világ. Újból csak napokszám hevertem és álmodoztam... Odakint a süvöltő szélvihar dühödten szórta a járkálók szemébe a havat. Máskor meg, harminc-negyven fokos fagyok dermesztettek meg mindent... Idebent azonban meleg volt és csend. Igaz, néha feldöbbenem álmodozásaimból egy pillanatra... Mi is lesz velem, ha innen ismét kikerülök? Hogyan is lesz, ha majd nekem is esetleg menni kell reggelenként - hóban, fagyban - dolgozni? De az egész nem tartott tovább egy múló pillanatnál... Mint a gyermek, akit a játékában megzavartak, siettem vissza... siettem mindenről megfélekezni... Siettem vissza... ha csak gondolatban is... haza...

*

Már lehetett úgy április eleje, mire kissé felerősödve, kikerültem vége a kórházból. Az öregek igaz örömmel fogadtak. A tél jó párat elvitt közülük, de azért még maradtak jó néhányan...

A konyhai munkahelyemet már régen betöltötték, így nem volt mit tennem, megint csak lődörögtem. A semmittevés közben azonban sikerült egy újabb magyarral is megismerkednem. Ő külön élt a többiektől, az oroszok csupán, mint „kapitány”-t emlegették. Mint „rettenthetlen tengerész” hajójával két szovjet csatahajót is a Fekete-tenger fenekére küldött, suttogták róla „bizalmasan”... Fékesházy Karcsi meg otthonról ismerte...

- Mit... hogy kapitány?...Esztergályos volt a Weiss Manfréd gyárnál, Pesten... - és csak legyintett.

A másik, újabb ismerősöm Pintér bácsi volt. Magas, fehér hajú, fehér bajszú - igazi Mikulás képű - jóságos bácsika volt ő. Ki sem nézte volna belőle az ember, hogy még a tizennégyes háborúban került a cár fogságába, mint az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tisztje. A forradalom idején azonban - a többiektől eltérően - ő nem ment haza, hanem segített a bolsevistáknak kivívni a „szabadságot”. Jutalmul azután Taskentnek lett a teljhatalmú kormányzója. Az élet megszokott iróniája azonban vele sem tett kivételt, mert miután a rendszer győzött és nem volt szüksége Pintér bácsira, pár év alatt likvidálta őt is. Végül is, a magyar tisztből lett taskenti kormányzó is „lakat alá került”... Hogy mikor volt ez? Már vagy tíz éve ül... Hogy meddig? Ki tudja? Ő, maga sem. Ezt csak Moszkva tudja, mert őt a „különleges bíróság” ítélte el... Ilyeneknél gyakran még a bíróság sem tudja megmondani, hogy mikor fejeződik be az elítélt büntetése...

Közben azonban váratlanul „kitört” a már nagyon várt tavasz. A nap egyik pillanatról a másikra mind melegebben kezdett sütni és a fogcsikorgató, északi szelet meleg, déli szél váltotta fel. A méternél magasabb, hatalmas hórteg hirtelen olvadni kezdett, - tengerré változtatva az egész vidéket, amerre csak a szem ellátott víz, tenger, tó. Víz az utakon, víz a földeken, miközben a meleg szél fűjt szünet nélkül. De ez is csak pár napig tartott. A tengerből és tavakból tócsák lettek, míg végül is az állandóan fújdogáló szél felszárított mindent. A május elsejei ünnepre már úgy eltűnt a hó is, víz is, mintha az egész csak egy rossz álom lett volna...

A május azonban mást is hozott, - az évi orvosi vizsgálatot. Ezen, a parancsnokló orvosnő megállapította, hogy a bizottság, amelyik engem invalidusnak (munkaképtelennek) nyilvánított, tévedett, mert - a farcsontom alapján - ő engem munkaképesnek talált...

*

Váratlan munkaképessé válásom megoldotta azt a problémát, hogy mit is csináljak az időmmel. Pár napra a vizsgálat után már a „magyar brigád” tagjaként rohantam én is reggelente munkába. Ezzel egy időben megkaptam végre azokat a felszerelési tárgyakat is, amik a dolgozóknak jártak csupán: egy jó öreg szalmazsákot, egy pokrócot - melyből láthatóan az előző gazdája már levágott két bokatekerőre valót - mert nagyon rövidnek látszott. Kaptam nyári munkaruhát is, meg egy pár „bakancsot”. Igaz ugyan, hogy az én bakancsom vászonból készült és csak az orra, meg a varrások voltak borítva disznóbőrrel... Az is igaz, hogy a lábam ebben a bakancsban többet volt vizes, mint a gumi kalocsniban, de mindez most lényegtelennek látszott; csupán az volt a fontos, hogy egy huszadik századi lábbeli volt a lábamon...

Eljött az első munkanapom is. Reggel hatkor már kongatták a vasat az őrségen, amit gyors reggeli követett. No attól azért nem kell tartani, hogy valaki is elcsapta a hasát evvel a korai reggelivel... Majd’ egy fél liter meleg vízből állott, amiben pár, vérszegény káposzta „szédelgett”... Reggeli után azután kezdetét vette a rostokolás. Vártuk az újabb jelet - a munkára való felkészülés jelét. A kapunál lógó nagy sındarab volt a mi „harangunk”, a tábor életének minden fontosabb mozzanatát ez a harang jelezte. Végre felhangzott a már várt, de egyben rettegett jel és álmosan, morogva kezdtek az emberek kifelé szédelegni a barakkokból. S ekkor felzendült az induló a kapu külső felén... A mi táborunk zenekara harsogtatta a különböző szovjet csatadalokat. Fűjták is a fiúk, vörös nyakkal... kimeredt szemekkel... rendületlenül. Hiszen ha ők nem fűjják, majd fűjja más és mégiscsak jobb muzsikálni - egy félóráig a kapuban s utána visszaballagni a csendes barakkba s pihenni estig, mint kikutyagolni vagy tizenöt kilométernyire és ott teljesítményben (normában) dolgozni, harcolni a mindennapi kis fekete kenyérért. Ugyanazért a kenyérért, amit így idehaza, ülve megkaphat minden nagyobb megerőltetés nélkül.

Első pár munkahetemben a magtárba jártunk, vetőmagot tisztítani. Itt én is megtanultam a fiúktól, hogy milyen jó íze is van a vízbe áztatott nyers borsónak... Később meg krumpliszárat égetni jártunk, mezőrendezés címe alatt. Itt én is szedtem a többiekkel a tavalyi, fagyott krumplit. Egy része már a meleg napon jól megszáradt, porhanyóssá vált, míg azok, amiket még a krumpliszár vagy a föld takart, sárosak, nyúlósak voltak. Mi azonban alig vártuk, hogy a déli ebédszünet elérkezzen. Nagy tüzet raktunk, majd összegyűrtük az egész masszát, amiből fasírozott formájú lepényeket szaggattunk, majd ezeket lapátokra téve a parázson sütöttük meg. Azt gondolom, mondanom sem kell, hogy munkánk eredményét milyen élvezettel fogyasztottuk. Ha esetleg mindezt egy európai orvos meglátta volna, azt hiszem mindnyájunknál azonnal gyomormosást rendelt volna el. Nekünk azonban semmi bajunk sem lett, csupán azt sajnáltuk, hogy nem találtunk elég nyersanyagot...

Így, munka közben jött el a krumpli ültetésének az ideje is. Az első nap reggele nagyon szépnek ígérkezett, az ég mélykéken mosolygott le ránk és a felkelő nap sugarai minden kis harmatcseppet csillogó briliánssá változtattak. Hosszas és fárasztó gyaloglás után végre megérkeztünk a kijelölt parcellához. Megjöttek vagy egy félórai késéssel a lovak is az ekékkel, majd végre megérkeztek a krumplis szekerek is a „vetőmaggal”. Megindult a munka. Közben azonban észre sem vettük, hogy az eget sötét felhők kezdték elborítani, amelyek mögött a nap elbújt, mintha nem is akarta volna látni azt, hogy mi következik. Régi ismerősünk, az északi szél is mind jobban felerősödött s a levegő rohamosan hűlni kezdett... Az örök mind bizonytalanabban és idegesebben figyelték a fejleményeket, de még az ebédszünetre sem került sor, mikor váratlanul megeredt a hó... Először csak pár pihe pillingérezett körülöttünk játékosan, amit mind több és több követett, végül is kitört az „igazi” szibériai hóvihar. A sűrű hóhullásban az őrség ijedten terelt össze bennünket. Dühösen káromkodva lökdöstek mindenkit sorba s csupán akkor nyugodtak meg egy kissé, mikor látták, hogy mindnyájan megvagyunk hiba nélkül. Az őrpáncsnok kiadta az ukázt a hazavonulásra. A brigádvezetők megpróbáltak

tiltakozni, de ők maguk is tudták, hogy ez teljesen hiábavaló. Így hát megindultunk lassan, a lovakkal az élen a tábor felé. A sűrű hóesésben, csak a jó Isten tudta volna hogyan találtunk „haza”, de végre is megérkeztünk szerencsésen. A vihar szünet nélkül dühöngött egész nap és egész éjjel s mikor másnap reggel ismét ragyogóan felkelt a nap, a földet majd’ 3 centiméteres hó borította... Azt, pedig csak a jó Isten tudná megmondani, hogy hány szekér válogatott krumpli fagyott meg kinn ezen a napon. Úgy látszik azonban, hogy „valakit” - aki ott fenn, a felhők felett irányítja a földet - az elvtársak nem kalkulálták bele az öt éves tervükbe... Ez pedig, láthatóan nagy hiba volt...

*

Így érkeztünk el - pár heti megfeszített munka után - az utolsó „krumplis nap”-hoz is. Már csak vagy kéthektárnyi terület maradt elültetlenül és a „mindenható főnökség” úgy döntött, ezt mindjárt a lovas ekék nyomába fogjuk elültetni. De már a mi népünknek semmi kedve sem volt a munkához. Mindenkit inkább az ekék nyomán kiforgatott fagyott krumpli érdekelt és mindegyikünk csak azt szedegette, hogy legalább összejöjjön az ebédrevaló. Alighogy a déli pihenőre kiadták az örök a parancsot, kezdetét is vette a nagy sütés-főzés. Közben a nap is jó melegen sütött és a megelégedett brigádvezetők el is aludtak végre. Az „ördög azonban soha sem alszik” mondja a jó magyar közmondás, de ez így is van. Alighogy észrevettük, a „főnökeink” alusznak, nekünk sem tetszett többet a fagyott krumpli, hanem inkább az ültetnivalót kezdtük főzni. Az őrség is a maga ebédjével volt elfoglalva s így senki sem zavart bennünket. Nem is lett volna éppen semmi különösebb baj ebből, ha valami váratlan, előre nem látott eset nem következik be...

Ha az ember jól lakik - még ha a rabszolga táborban is van - aludni, pihenni kíván. Annál is inkább így van ez, ha még a nap is kellemesen süt és az átmelegített avar olyan biztatón, melegen hívogatja az embert. Így történt azután meg az, hogy népünk legnagyobb része szépen, mint ki dolgát jól végezte, elszundikált. Csupán páran - a legfalánkabbak - sürgölődtek még a kialvó tüzek körül, közöttük Wiesner Karcsi, nyakig kormosan, no meg Baranyai Pista, aki még mindig nem lakott jól. Már lehetett úgy három óra körül délután, amikor váratlan látogatókat kaptunk. Váratlanul, a bokros hegyoldalon emberi alakok tűntek fel. Wiesner Karcsi vette észre legelőször őket... a körzeti munkavezető őrnagy, a főgazdász és a táborparancsnok főhadnagy jöttek ki, hogy megnézzék, hogyan is halad a munka. No hát, azon volt is mit látni. Karcsi azonnal a brigádérosokhoz rohant és rázni kezdte őket... Sajnos azonban azok nagyon is az „igazak álmát” aludták és csak igen keservesen tértek magukhoz. A végzet azonban nem várt és mire végre sikerült beléjük lelket verni, arra a bizottság is megérkezett a „tethelyre” mint egy vészterhes felhő. Súlyosbította az amúgy is nehéz helyzetet az a tény, hogy úgy a brigádvezetők, mint az örök legnagyobb része aludt a munkaidő kellős közepén.

- Hát így megy a munka, Szűcs? - csattant fel a dühtől vérveres nyakkal a táborfőnök. Bizony, szegény brigádvezetőnknek az efféle „nyitányra” minden híres ékesszólása mellett sem volt mit válaszolnia. Állt hát csak, szerényen mosolyogva, mint a tetten ért gyerek. A körzeti munkavezető azonban nem is várt semminemű választ, hanem - a megszeppenten, egyik lábukról a másikra topogó rabok között - a tüzekhez nyargalt és egymás után felrugdosta a zuppogva forró, gőzölgő „katyelokokat” (fazekakat). Szabadjon itt közbevetnem, hogy ezek a fent említett „katyelokok” voltak a rabgazdaság vezetőségének a leghalálosabb ellenségei. Ugyanis majd’ minden rab csináltatott vagy csinált magának egyet és ahol csak valami kis alkalmi is nyílt, ott megtömte, amivel csak tudta. Lévén pedig egy ilyen „katyelok” vagy 8-10 literes, a rab komoly veszteséget tudott okozni a gazdaságnak, még akkor is, ha hetente csak egyszer jutott a főzéshez. Így tehát természetesen volt, hogy a vezetőség minden lehető megtett ezek ellen a szerencsétlen fazekak ellen. Kutattak utánuk, állandóan elkobozták, sőt

még egyeseket pár napi börtönre is ítélték miattuk, de... az életben maradás vágya túl erős volt s így bármit rendelték is el a vezetők, mindenkinek volt egy „kalyelokja”... Ha elkobozták valakiét, annak a legelső kötelessége volt, hogy vagy maga csináljon egyet, vagy a műhelybeliekkel fuseráltasson magának. Most is hát a szerencsétlen kalyelokok voltak a bűnösök, mert bennük főtt, rotyogott a vetésre szánt krumpli...

- Kik főztek? - dörrent a megszeppent népségre a „nagyfőnök”, mutatóujját tetemre hívó mozdulattal - a szégyenlősen szétguruló krumplikra irányítva... Válasz azonban sehonnan sem jött, csupán csend... néma csend... légy szárnya bent, sem kint nem hallatik. Fejére szól, ki szót emel... Nem szólt hát senki, csak álltunk, meredten, mintha mindnyájan karót nyeltünk volna.

- Senki - bőszerű fel még jobban az őrnagy elvtárs - hol van az a fekete? - Ez a nagyon is megérdemelt jelző természetesen Wiesner Karcsinak szólt, aki nyilván - mint az egyik legkormosabb - legelőször vonta magára a feldühödött főnök figyelmét. A válasz megint csak süket csend volt... Végre is, a táborparancsnok, aki már látta, hogy így nem jut sokra velünk, elindult személyesen, hogy a bűnösöket meglelje. Előtte azonban az egyik tele kalyelokot - mint büntárgyat - az őrnagy elé helyezte, nyilván azzal a célzattal, hogy jól szem előtt legyen. Dühét még az is jobban felfokozta, hogy míg a szétgurult, forró krumplikat összerámolta, vagy háromszor is megégette a kezét. A bűnösök, mivel sajnos a föld alá nem sülyedhettek, hamarosan kézre is kerültek. Amíg azonban az ő felkutatásukkal volt mindenki elfoglalva - hallj csudát - az őrnagy elé állított büntárgy, a gőzölgő kalyelok meg a krumpli eltűnt...

- Hol a krumpli, Szűcs? - acsarkodott most már vérben forgó szemekkel a brigádvezetőnkre a táborfőnök.

- Én nem tudom... Mintha még pár perccel ezelőtt ott lett volna - mutatott bizonytalan mozdulattal az őrnagy felé Szűcs.

- Itt volt... de látod, hogy már nincs itt, - szinte toporzékolt dühében az őrnagy. Nosza, lett is erre futkosás... futás jobbra-balra és alig pár percen belül már egy szem főtt krumpli sem volt található a tüzek környékén... Az edény azonban csak nem került elő...

- Rendben van - szólalt meg végre higgadtan a főgazdász - ügyes tolvajok vagytok, elismerem. Ha a hátralévő munkát még ma befejezitek, nem is lesz senkinek semmi baja, ígérem... Hogy mikorra? Nekem teljesen mindegy. Ha nem, akkor te is Szűcs, meg ezek a „jómadarak” is veled együtt - mutatott a fülig kormos „szakácsainkra” - egy hétig fogtok ülni legalább a hideg cellában, harminc deka kenyéren és vizen. Természetesen, ebben az esetben az őrség sem kerülheti el a büntetést... A többi brigádtagnak meg négy napig büntető fejadag (30 dkg kenyér) jár csak...

Ezzel meg is fordult, a többiek szótlanul követték s el is tűntek pár perc alatt a szemeink elől a domb hajlása mögött - mint egy rossz álom...

Mi, mintegy megigézve, mozdulatlanul álltunk, szinte nem bírtunk mozdulni sem. Néztük csak egymást, de annyit tisztán láttunk mindnyájan, hogy nincs választásunk, ha megszakadunk is, de a hátralévő munkát ma be kell hogy fejezzük. Végre - mintegy felszabadulva a lidércnyomás alól - megmozdultunk és megkezdődött a „valódi nemulass”. Ültettük, dugtuk, temettük a krumplit, először csak minden kétméternyre egyet-egyet, hogy elég legyen, majd a végén meg, mikor már láttuk, hogy nagyon is sok a feleslegünk, egy-egy bokorba egy egész kosárral is került. Akadtak köztünk találékonyabbak is, akik egész gödröt ástak - itt két-három kosárral is eltűnt egyszerre...

A nap már vérében fürödve bukott le nyugaton, mire végre, befejeztük a munkát és az esti szürkületben - szinte futva - megindultunk a tábor felé. Az éjszaka már fekete leplével min-

dent beborított, mire végre, szuszogva, izzadságunkban fürödve megálltunk a nagykapu előtt. A táborfőnök láthatóan ura akart maradni a szavának (ami nagy ritkaság volt még akkoriban is) és az őrszobán várt bennünket.

- No, Szűcs - fordult az élen szuszogó főnökünkhöz - hát befejezték?

- Minden a legnagyobb rendben van - buzgólkodott Szűcs -, csupán majdnem bajba kerültünk a krumplival - alig lett elég - tette hozzá szemérmesen.

*

A rabszolga tábor munkásainak azonban a tavasz és nyár nem tartogat pihenő napokat, s alighogy bevégezik az egyik nagy munkát, máris a másikhoz kell, hogy hozzákezdjenek. Még jól meg sem szusszantunk, máris kezdődött a „gazolás”. Felmerülhet most már a nagy kérdés, mi is hát valójában a „gazolás”? Szinte hihetetlennek hangzik talán a mai kertészet gépesítése mellett, hogy egy több száz holdas rabgazdaság - ami különben kertészettel nem is foglalkozik - kézi erővel próbálja a gazt irtani. Mivel azonban a felsőbb utasításban a gyomirtás is benne foglaltatott, akár tetszett, akár nem - ez volt a feladatunk. Naphosszat bolyongtunk a mezőkön, hogy a normában meghatározott területet bejárjuk, de még csak egy kosárra való gaz nem sok, annyinak a kihúzkodására sem maradt időnk. Mindenütt mögöttünk masírozott... hajtott... kergetett bennünket a terv...

- Ne törődjete semmivel sem... úgysem tudnak bennünket ellenőrizni - nyugtattak meg bennünket a „tapasztalt régiek”...

Így jutottunk azután el végre a nyári munkánk újabb stációjához, a krumpli töltéshez. Egyenként beosztottak bennünket egy-egy lóvontatású ekéhez, amit a töltésnél használtak, azután rajta „mert úgy is le vagyunk már maradva!” Ez utóbbi, különben az egész nyári rabmunkának a jelmondata is volt. A „szakoktatást” tömörítve, egy mondatban adták ki: „mindig csak a sorok között”. Eh, gondoltam én, csak nem ment el valakinek is az esze, hogy a lovat a sorra irányítsa? Hamarosan azonban be kellett, hogy lássam, még csak véletlenül sem jól ítélt meg a helyzetet. Alig hogy a vezetőség - a jól végzett munka tudatában - elvonult, mondhatni csakis a sorokon jártak a lovak. Hogy miért? Elhíheti nekem mindenki, nem szabotázsból, vagy más politikai okokból. Csupán csak azért, mert a nyári kábító hőségben, üres gyomrunkkal, mint beteg legyek szédelegtünk. Sehol semmi ehető, amivel csak egy kicsit is enyhíthettük volna a szenvedéseinket... Az éhség azonban találékonnyá teszi az embert, s rájöttünk, ha az ekével a sorokba vágtunk, itt-ott még egész ép krumplikat fordított ki az a földből. Mi, akiket a jövő évi termés természetszerűen nem érdekelt - örömmel szaggattuk le ezeket a gumókat, s megpucolva amennyire csak lehet, tömtük is őket a szánkba. Csak arra kellett ügyelni, hogy sem a vezetőségből, sem az örök közül senki ezt meg ne lássa. Hogy azután „szó ne érhesse a házunk elejét”, a zöld szárat mindig ügyesen visszapalántáltuk, mintha csak Micsurin mester kalkulálta volna ezt bele a modern szovjet mezőgazdaság technikájába...

Az idő homokórája azonban csak nem akart megállani s elérkezett a „silókaszálás” ideje is. A kaszás brigád kiválasztásánál az a „megtiszteltetés” ért bennünket, hogy reánk esett a tábor parancsnokának választása. Mivel nekem életemben csupán először volt a kezemben kasza, közel sem akarom azt állítani, hogy nem volt minden életveszély nélkül, ha valakinek mellettem kellett dolgoznia...

A normát - legfőképpen az első napokban - duplán is teljesítettem, mert míg „eredményeim” a kaszálás terén eléggé vitathatóak voltak, addig kaszám hegyével olyan „mélyszántást” végeztem, amit bizony a Szovjetunió legelső traktorosa is megirigyelhetett volna. Mindettől függetlenül azonban a „szakemberek” megállapították, hogy „fejlődőképes” vagyok, ami - mondanom sem kell - a lehető legőszintébb öröömre szolgált...

A silózás még jól be sem fejeződött, amikor meg a „szénacsinalás” vette kezdetét. Innen azonban, a magas ég előre nem látott kegyelméből, kimaradtam; ugyanis mint a brigád leggyengébb tagját áttettek a szénagyűjtőkhöz, kocsisnak.

Az új brigád - ahová ideiglenesen kerültem - nagyon is különösnek látszott először. Csupa idősebb emberből állt, egyik sem volt fiatalabb ötvenévesnél és majd' az első pillanattól kezdve engem, mint a saját gyermeküket szerettek. A lovaink, amikkel nap mint nap dolgoztunk, szintén a már idősebb, higgadtabb korosztályhoz tartoztak. Én az első napokban ló nélkül maradtam, ami nem szolgált nagy szomorúságomra, hiszen még életemben nem tartottam gyeplőt a kezemben. Nem telt azonban el még három nap sem, váratlanul változott a „hadihelyzet” és azt kívántam, hogy bárcsak elejétől kezdve kaptam volna egy lovat... bármilyen lovat. Mikor új munkatársamnak „bemutattak” egy csepp híján kirázott a hideg. Pedig gyönyörű szép állat volt a „Csóka”, fekete szőre csillogott s a kis csillag a homlokán szinte világított... A baj csupán az volt, hogy nem tartozott legbarátságosabb tagjai közé a Szovjet Népköztársaságnak. Ha az ember előlről akarta megközelíteni, hátracsapta füleit, a szemeiben gonosz tűz gyúlt ki s úgy kapott az ember felé, mint egy alattomos kutya. Ha azonban valaki arra vetemedett volna, hogy éberségét kijátszva hátulról kerüljön a közelébe, ez a lovagiatlan magatartás láthatóan végleg kihozta a türelméből, mert vad nyihogás közepette olyan toporzékolásba és rugdosásba kezdett a világ minden tája felé, hogy még a leg-híresebb balerinák is messze elmaradtak mögötte... Egy szónak is száz a vége - közel sem lehetett a vele való munkát „életbiztosításnak” mondani. Egy jó pont is volt azonban a sok elrettentő között: Csókának nem volt normája, azaz, hogy amennyit végzett egy munkanap, az mind jó volt...

Mi az, hogy a lónak is volt „normája”? - kérdezhetné valaki, hiszen az állat nem gondolkozik, tehát még arról is nehezen lehet tudomása - ha csak meg nem ütik - hogy mit kívánnak tőle?

A szovjet tervgazdaságban azonban nem így áll a helyzet. Itt mindenkinek és mindennek megvan a normája, amit naponként el kell végeznie a mielőbbi tervteljesítés érdekében. Ettől a norma-teljesítéstől függ ugyanis az illetőnek a harmadnap kenyerere... Ha sikerülne az előírtnál többet elvégeznie, úgy „sztahanovista” nevet érdemel ki magának és jutalmat kap. Ez a jutalom embernél tíz deka fekete kenyeret jelent, sőt - ha több napról van szó - tisztább lakást és... muzsikát a vacsorájához (ami semmibe sem kerül). Ha azonban a fenti, „sztahanovista” nevet egy „öntudatos lónak” sikerült kiérdemelnie, úgy az ajándék zabbá változik a gyakorlatban, naponta egyszer...

Mivel azonban minden éremnek két oldala van, akadnak olyan szerencsétlenek is - úgy az emberek, mint a lovak között - akik még nem öntudatosak annyira, hogy túl teljesítsék a normát, sőt még az előírt száz százalékot sem érik el. Itt azután - magától értetődően - az „adakozó kéznek büntetnie kell”... és az ember csak fél adag kenyeret eszik, míg az „öntudatlan ló” zab nélkül marad, sőt még a széna-porcióját is megrövidítik. Mi következik most már ebből? Úgy az emberek, mint az állatok között akad egypár jó erőben lévő példány, míg a többinek a csontjai menet közben a szovjet himnuszt nyikorogják ki csupán... Ezek csak gyengébbek és gyengébbek lesznek - míg végül is vagy elpusztulnak munka közben (mint azt nem egy lónál magam is láttam) vagy kórházba kerülnek és talán onnan tűnnek el a „nagy semmibe”...

Az én lovammal - mint később megtudtam - tekintettel az erősen „individualista természetére”, még senkinek sem sikerült dolgoznia, így hát mondanom sem kell, hogy „kiváló formában volt”. Az első pár munkanap nem volt éppen irigylendő, de lassan kezdtünk megbékélni egymással. Igaz, hogy akadt nem is egy olyan nap, hogy egy petrence nem sok, de annyi szénát sem húzattunk mi ketten a kazalhoz, de megértettük egymást... Én nem zavartam

őkelmét - ő sem zavart engem. A déli forró napot kiváltképpen nem szerette az én Csókám; megállt hát és szaporán bólogatott a fejével - jelezve, hogy melege van. Tudva, hogy a következő pár órában nem fogunk sokat csinálni, elhasaltam a petrence tövében és magam is bólogattam, de csak félszemmel, a másikat nagyon is nyitva tartottam az esetlegesen megjelenő munkavezető felderítésének érdekében. Egymás megértését végül is - hallj csudát - szabályos barátkozás követte. Az első naptól kezdve elhoztam Csókának a napi cukor fejadagomat, ami rajtam sokat úgysem segített, de nála nagyon is nagy súlyt nyomott a latban... Először persze csak lapáttal nyújtogattam az orra felé ezt az ingyencsodát, amire ő haragosan horkantani kezdett, de később rájött, hogy a lapát nem ütni akar... no, meg talán a cukor értékével is tisztába jött, mert mind több és több érdeklődést mutatott a lapát iránt.

Ettől azután én is felbátorodtam és mire az aratás megkezdődött, mi már egész jó barátok lettünk. Én megsimogathattam... Ő pedig mintha már hallgatott volna rám. A mindennapok szenvedései összehoztak bennünket... a rabszolgát... és a rab lovat... Mivel azonban túlzottan is nagy karakter volt Csóka, elveit csupán velem szemben függesztette fel, mert a „barátkozás” csupán csak velem folyt... Másokkal szemben továbbra is tartotta a „három lépés távolságot”... Nem kétlem, hogy neki is voltak korábbi tapasztalatai... Az aratás kezdetével azonban mi is elszakadtunk egymástól pár napra...

Az aranyló rozstenger zizegve dőlt rakásra a kaszák alatt, mi azonban effélével nem sokat törődtünk, csupán azt vártuk, hogy leülhessünk - ha csak pár percre is - pihenni. Azonban alighogy erre sor került már mindenki „dörzsölte” is meg „szelelte” is az új magot...

Hej világ kommunistái, látnotok kellett volna, hogy milyen szakértelemmel dörzsöltük ki s tisztítottuk meg a pelyvától s... rágtuk a nyers magot. Azt, hogyan loptuk be a táborba - nadragszárban - a munkánk eredményét... Látnotok kellett volna: még a „jómódban élő szabadok” is mint gyűjtötték az elhullott kalászsokat, bár tudták, ha elfogják őket, legkevesebb tíz évet kapnak majd érte... A „muzáj” azonban nagyúr... nagyobb a politikai tisztelnél... nagyobb még az NKVD-nél is...

Pár héten belül azonban megint csak visszakerültem a „szénásokhoz”... A gyűjtés befejezése után Csókával mindkettőnket a kevés kazlakhoz raktak. Az időjárás azonban rohamosan romlott és szeptember elején már megjelent az első dér... A hideg reggelek esős, borult napokkal folytatódtak s megkezdődött a krumpli szedése...

Pár hétig magam is kipróbáltam, hogy milyen „kellemes” napokon keresztül térden csúszkálni a sárban és egy kis fa lapáttal túrni ki minden szem krumplit. Megfeszült inakkal küzdöttük magunkat előre, miközben az őszi eső vigasztalanul szemerkélt egész nap és a hideg esővíz lassan átáztatta a kabátunkat s befolyt a nyakunkba... Könyékig sárosan, átázott ruhában, de megállás nélkül dolgoztunk, mert... hát sietni kell, közeledik erősen már a hideg idő... Enni? Csak nyersen, mert főzni nem szabad! A rabokon azonban csak nehéz kifogni - ha az öröknek szabad főzni és enni, mi nyersen tömtük magunkba a gumókat. Ahol csak a legkisebb lehetősége is mutatkozott, nagy előszeretettel „felejtettünk a jó anya földben” amennyi krumplit csak tudtunk, mert tavasszal - ha még itt leszünk - is kell valamit enni. Igaz fagyott, de nekünk így is jó.

- „Így csinálják ezt a szabadok a kolhozokban szintén” - magyarázta az öreg Dolgov nevű brigádvezető, - „jól tudom, hiszen magam is vagy tizenöt évet húztam le közöttük”...

„Csak a vezetőség meg ne lássa”... ez volt a jelszavunk...

Lassan azonban a krumpliszüretnek is végére értünk és... megint összekerültünk Csókával. A mezőn felhalmozott „burtok”-ból (vermek) ökör és lovasfogatok szállították a termést a pincékhez, ahol meg a brigádok azt farostákon engedték keresztül - egyenesen a pincék feneketlen gyomrába... Itt már - nagy körültekintés mellett - a főzésre is néha sor kerülhetett.

A reggelek azonban már teljesen lehültek, szeptember végére járt... Már az első erősebb fagyok ideje is eljött, mikor - végre - ismét visszakerültem a „magyar brigád”-hoz, csépelni. Huszonnégy órát dolgoztunk egyhuzamban, amit huszonnégy órás pihenő követett. A gépünk, egy öreg, kivénhedett tragacs volt, amit mindig javítani kellett...

- Majd talán jövőre kapunk egy újat... - biztatott bennünket a táborfőnök - még az idén valahogy csak kihúzzuk vele...

- Attól ugyan egy percre sem féljete - tette hozzá Vaszil Vladimirovics, egy öreg táborlakó, miután a főnök elrobogott - így megy ez már évek óta...

Lassan azonban már mi is kezdtük kiismerni a lehetőségeket és igyekeztünk is azokkal élni. Rájöttünk például, hogy elég csak egy vagy két kévét elvágatlanul a dobba eresztetni... és máris pihenhettünk. A gép fájdalmasan bődült ilyenkor és elhallgatott legalább egy fél napra. Ilyenkor azután kezdetét vette a „jóvilág” Főztük és tömtük magunkba kilószámra a tiszta rozsot. Később, mikor már így meguntuk, saját találmányú darálókon daráltuk le, így könnyebben is főtt.

Mondanom sem kell, persze a főnökségnek is a fülébe ment a találmányunk híre s el is koboztatták azonnali hatállyal, de az örömük korai volt, mert még talán be sem értek a táborba az elkobzott példánnyal, máris készen állt a második prototípus...

Ezen a munkahelyen az örök is egész emberségesek voltak, még ettek is velünk, csupán akkor durváskodtak, ha valami „nagy kutya” volt a közelben. Ezt meg mi is megértettük, hiszen tudtuk, hogy nekik szigorúan tilos bennünket emberszámba venni. Közülök is többen voltak már lezárva, így tehát megértettek bennünket és hallgattak.

Így köszöntött be a fagyos, ködös október is. Minden reggel komoly faggyal „kedveskedett”, de a hideg most már nappal is kitartott. Egyszer csak, váratlanul mindent fehérbe öltözve találtunk. Igaz, hogy délre már csak a sár maradt az egészből, de ez egyben figyelmeztetés is volt... „Tél tábornok” már kopogtatott...

A mi táborunk terve az államháztartás javára tejtermelésből és sertés hizlalásból állt. Táborcsoportunk hizlaldáiban több mint ötezer disznó rőfögött, a tehenészetében pedig szintén több mint ötszáz fejőstehen kérődzött. Ezek mind fajtisza, fekete-fehér, „holland” állatok voltak, amik „hadizsákmány”-ként kerültek Németországban rabtartóink kezébe. A mi egész rabgazdaságunk ezeknek az állatoknak az ellátására, nevelésére, hizlalására és elszállítására volt beállítva.

Október végén - ismét Csókával - szállítottuk naponta a krumplit a hizlaldákhoz, ahol „ör-nélküli rabok” dolgoztak s látták el az állatokat. Nagy becsben voltak ezek a szurtos, rőfögő jószágok, mert míg mi egész télen át csak fagyott krumplit kaptunk fejadagban, addig a disznóknak még csak véletlenül sem adhattak, még egy szemet sem...

November vége meghozta az „igazi szibériai” hideget és evvel a cocák jó világa is véget ért - megkezdődtek a disznóvágások...

Mi ketten Csókával csupán szállítottunk. A gyorsan, napról napra növekvő hóban, nap nap után vittük a felpucolt, kővé fagyott sertés tetemeiket a Jurga-i vasútállomásra. Jurga, különben kb. tíz-tizenkét kilométernyire volt a táborunktól. Hohó - gondolhatná valaki, ezután már mi

biztosan jól is éltünk, hiszen ahol disznót ölnek, ha „nem csurran, de cseppen valami”... mindenkinek jut egy kicsivel több. Ez azonban nem teljesen így áll a „terv államban”, ahol minden, még a pucolatlan disznófarok is fel van jegyezve. Rabtartóink leleményessége mindenre gondolt:

Legelőször is, hogy minden néven nevezendő lopást megelőzzenek és felfedezhessenek, a felpucolt, kibelezett tetemeket véres vízzel öntötték le, amitől azok a gusztusos, rózsaszínű színt kaptak. No, azt azért egy percre sem kell gondolni, hogy erre a nagyigényű moszkvai polgár miatt került sor, hanem éppen mi miattunk. Így ugyanis még a legkisebb késvágás is meglátszott rajtuk, pedig késsel még csak egy kis darabot sem tudott az ember levágni belőlük, annyira kővé voltak fagyva. Itt csupán fejsze segített, az meg nálunk nemigen akadt, no, de ha még akadt volna is... az átvételnél úgyis észrevették volna és az efféléért a kocsis felelt... hogy az őrről ne is beszéljek. Pár rabnak a jobb vacsorájáért meg egyik őr sem akarta közbenk csukatni magát...

Mindettől függetlenül, azért bennünket sem kellett félteni, dehát itt csak úgy reménykedhetett az ember egy holnapban, ha sikerült valami módon is túljárnia a rabtartók eszén...

Nem sokkal a szállítások megindulása után egy újonc - odesszai román - került a csoportunkba. Mindjárt az első munkanapján nagyon erős volt a hideg. Szánonként mérték le a mázsánál a szállítmányt, az őrség parancsnokának a jelenlétében, ő írt ugyanis alá és volt felelős a szállítmányért. A mi románunk azonban már alig fért a bőrében. Izgatta a nagymennyiségű hús közelsége... Alig várta hát meg, hogy lemérjék és máris próbálta kihasználni a lehetőséget, hiszen rá senki nem figyelt, mindenkinek a szeme a mázsán függött... Végül is addig meszterkedett, míg sikerült neki a pofaszalonnából egy papír vékonyságú szeletet levágnia. Igen ám, de a rózsaszín állaton a vágás fehér foltja szinte világítva árulkodott a bűntényről... Ráadásul még valami az őrsparancsnoknak sem passzolt, mert szánonként kezdte ellenőrizgetni a rakományt... Bezzeg bajba volt most a mi barátunk... Nem segített semmi simogatás, sem dörzsölés... a folt szinte még csak jobban világított. Pedig már nem maradt sok ideje hátra, mert az ellenőrök lépésről lépésre csak közelebb és közelebb jutottak...

- „Vágd meg hamar a kezed és mázold be vérrel” - sietett váratlanul a segítségére Baranyai Pista s egyben már nyújtotta is neki a „kését”. (Késnek neveztük mi azokat a kikalapált vasdarabokat, melyet - minden szigorú büntetés ellenére is - mindnyájunk zsebében meg lehetett találni.) A mi emberünk meg gondolkozott még vagy pár másodpercig s mikor már alig csak egy szán maradt közötté, meg az ellenőrök között, cselekedett... A saját vérével sikerült az áruló bűnjelet eltüntetnie, de a nagy hidegben a seb megfázott, elmérgedt, amivel később Juon vagy két hétre kórházba is került...

Nemhiába, igaz hát az a régi orosz közmondás: „Ha nem tudsz (mármint lopni) úgy ne kezdj hozzá”...

*

A karácsonyt, no meg az újévet is, ismét sikerült munka nélkül eltöltenem.

Alig pár nappal karácsony előtt fáért mentünk ki ökrökkel. Az elmúlt hetek folyamán már többször is megtettem ezt az utat Csókával. Mi, kocsisok a béreseket amúgy is kezdettől fogva lenéztük a cammogó lassúságukért, meg a csontvázra aszott ökreikért. Mert hát szegény párák szájalmasak is voltak valóban. Talán még nálunk is szájalmasabbak... Egy „dolgozó ökrnek” a rendszer 30 gramm, azaz hogy három deka rozslisztet biztosított, siló körítéssel, naponként. Ennek felét az istállóra felügyelő szabadok és a kezelő rabok ellopták, mivel ők is jól értettek az „önköltség csökkentéshez” - csupán a maradékot kapták meg a „jogos tulajdonosok”. Itt azután, mivel „aki bírja-marja” jelige alapján ment az etetés, az erősebb ette meg

az egészet - míg a gyengébbnek semmi sem maradt... Így azután, a gyengék még csak gyengébbek lettek napról napra...

Fával megrakodva, már éppen hazafelé fordítottuk a rudat, mikor egyszer csak... minden szán megtorpant és az összes épkézláb ember nagy hujjogatással megiramodott a sor eleje felé. Nem tudva, hogy miről is lehet szó, magam is jól kiraktam a lábaimat... Leírni is nehéz azonban a csodálkozásomat, mikor a látható célhoz érve ott csak egy bőgő ökröt láttam, hujjogató, ordító emberektől körülvéve... Mindegyik ott ütötte a szegény állatot, ahol csak érte, ha pedig már nem jutottak a közelébe sem, hát legalább egymás hátán húztak alaposakat...

- Mi az... agyon akarják verni? - fordultam a közelben ácsorgó brigádvezetőhöz - talán nem bírja ki hazáig?...

- Éppen azért kell ütni, mert ha lefekszik, akkor ember többet fel nem állítja - világosított fel, - rakhatjuk azután le a szánokat, hogy haza huzassuk...

A sorsát azonban senki el nem kerülheti - mondja a régi közmondás és ennek az igazságát mutatta ez az epizód is, mert minden ütés, verés ellenére is három szán is ökröt kellett, hogy hozzon haza - fa helyett. A béresek azonban egy percig sem voltak ezen felháborodva, így van ez mindig - mondta az egyik.

Nekünk persze csak a hasznunkra volt az efféle „tervgazdálkodás” mert az elhullott ökrökből nekünk főztek levest, bár szegények mire ide eljutottak, úgy lefogytak, hogy a bőrükön kívül másuk nem maradt, mint inaik és csontjaik... Nekünk azonban még így is megfelelték. Hiába, a szükség nagyon is le tudja szállítani az ember igényeit...

A tél azonban nem csak az ökröknek, lovaknak jelentett nehézséget, néha pedig pusztulást, de mi, a rabszolgák is ki voltunk szolgáltatva kényének-kedvének.

Azon az emlékezetes reggelen, amit talán az életben soha elfeledni nem fogok - a hajnal nagyon is erős faggyal köszöntött be. Az örök szerint úgy mínusz negyven Celsius körül lehetett... Alig hagytuk el pár kilométerrel a táborot, mikor váratlanul éles metsző északi szél kezdett feltámadni. Ez a szél az, amitől minden élőlény reszket, mert ellene a nyílt területen szinte semmi védekezés sincs. Bebújik a kabát alá s elzsibbaszt, elaltat... A felkelő nap korongja éppen csak megjelent a láthatár alján, ilyenkor a legerősebb a hideg... villant az agyamba. Fagy és szél egyenlő a halállal a szibériai hómezőkön...

- Miska - ordítottam az előttem bandukoló oroszra - dörzsöld a füledet... fehér... - De már eddigre hozzám is odaugrott a brigadéros és elkezdte hóval dörzsölni az arcomat, úgy Isten igazában... Mire azonban az egyik felébe visszatért volna az élet, már a másik oldal fehéredett el megint... A nagy dörzsölésben félrecsúszott a sapkám... s a kikandikáló fülem is elfehéredett... sőt már-már jégcsappá vált... A kesztyű nélküli kezem is zsibbadt és fehéredett. De a kegyetlen szél csak fűjt, s lassan álmos nemtörődömség vett erőt rajtam...

Az őrparancsnok azonban tudta, hogy felelős és egy másik, hozzám hasonlóan félig megfagyott némettel együtt - subák alá dugva, visszaküldött bennünket a táborba. Otthon azután az öreg Mihajlovics bátyka, a táborunk fehér orosz orvosa vett kezelésbe bennünket, azonnal, amint hazaértünk. Erősen csóválta a fejét, míg valami saját gyártmányú kenőccsel kenegette a füleimet, meg az elfagyott arcomat... Akinek még nem volt az életében fagyása, az el sem tudja képzelni, hogy mit is jelent az. Mikor komoly, hóval való dörzsölés után végre a meleg szobába engedtek, az elfagyott részek felmelegedtek, végül izzóvá váltak, egyben pedig erősen viszketni is kezdtek. Másnapra úgy a füleim, mint az arcom feldagadt, a füleim legfőképpen úgy megnőttek, hogy szinte húzták a fejemet... Még az volt a szerencse, hogy mindkettő egyformán el volt fagyva, különben nehezemre esett volna a fejemet egyensúlyban

tartanom... Éjjelente, mintha ezer meg ezer tűvel szurkálta volna valaki az állandóan nedvező sebeket... majd meg úgy éreztem, mintha tüzes vassal sütögették volna őket... Még a halálos ellenségemnek sem kívánom ezeket az ünnepeket... Újévre azonban már egy kicsit jobban éreztem magamat, így megvártam az éjfélt, az újév jövetelét, sőt még azután is egyedül elmerengtem a petróleumlámpa imbolygó fényébe bámulva és arra gondoltam, hogy - vajon - mit is tartogat számomra ez az újesztendő? Vajon, hoz-e szabadulást? Akaratlanul is egy közöttünk oly' ismeretes vers sorai jutottak az eszembe... Az írója, egy velünk szenvedő magyar testvérünk, csupán szavakba öntötte azt a „nagy kérdést” amely mindnyájunkban élt, amely hol hitet adott... hol végleg elkésérített bennünket: Mire vársz te gögös nyugat? Ne hagyj bennünk', mártírokat...

*

Panaszra okom nem is lehetett, mert ha változást vártam sorsomban, az újesztendő teljesítette a kívánságomat, és mindjárt meglepetéssel kezdődött. Mindjárt január első napjaiban - minden előzetes figyelmeztetés nélkül - felpakoltak és átszállítottak egy másik táborba. Az még eszünkbe sem juthatott, hogy az után érdeklődjünk, hogy mi miért is történik velünk. Mint igazi, jól betanított rabszolgák tudtuk, hogy az efféle kérdés hiábavaló és csak számunkra káros lehet. Így, hát mentünk, oda ahová küldtek, minden ellenkezés nélkül...

Ez alkalommal, volt szerencsém megismerkedni a szovjet rabszolgarendszer egy újabb „vívmányával”, az úgynevezett „Szteljapin vagon”-nal. Ez nem volt valójában más, mint egy kerekekre szerelt, mozgó börtön. A kocsí egyik oldalát egy folyosó képezte, amiről nyíltak azután a különböző cellák, kétemeletes ágyakkal. Hogy hány személyesek? Erre talán csak az tudna választ adni, akinek az agyában megszületett ez az ördögi jármű. Velünk kapcsolatosan ugyanis annyi személyes volt, amennyiönket az „emberséges őreink” csak egy-egy cellába be tudtak préselni.

- Nem fér már több! - ordított fel rakodás idején az őrpáncsnok, mikor már látta, hogy úgymint egymás hegyén-hátán vagyunk, majd váratlanul megragadta az első, ajtó előtt várakozó rabot s vele, mint egy faltörő kossal - közénk öklelt és az összepréselődés csúcspontját kihasználva, - Fauszti röhejjel - zárta reánk az ajtót. Az ő „találékonyságán múlt”, hogy ez a „nagyszerű találmány” megfeleljen mindig és minden körülmények között a követelményeknek, számunkra pedig nagyon is emlékezetes legyen. Páran közülünk felkapaszkodtak a felső polcokra, de rövidesen majd' úgy szédültek le onnan egyenként - egyrészt a fülledt meleg, másrészt meg a szédítő bűz miatt... Víz alig adtak - naponta csak esetleg egy kis pohár ha jutott fejenként, ha az őrök jókedvében voltak... ha nem? Úgy megfélemlítettek... Panaszkodni? Ugyan ki hallgatna meg egy senkit, egy rabot, ki adna hitelt az ő szavának? Örüljenek, hogy élnek. Szükségre menni? Ugyanúgy, mint a vízzel... Hogy mit kínlódtunk, azt csak a jó Isten tudja elmondani, leírni is lehetetlen...

Az őrök szinte versengtek egymással, hogy ki tud kegyetlenebb, embertelenebb lenni velünk. Később hallottuk, hogy egymást figyelték...

Aki nem volt eléggé kegyetlen, akiben talán még maradt egy csepp kis emberiség, vagy lélek, az nem maradhatott ebben a kiváló beosztásban...

Végre, vagy nyolcórán „bumlizás” után megérkeztünk a rendeltetési helyünkre. Kirakodás után mindjárt beteltek bennünket a „lágérba” (táborba). Itt azután mindjárt kezdetét is vette a válogatás, csoportosítás...

- Mi a foglalkozásod... zoo-technikus? - tette fel nekem is a kérdést egy kopottas kinézésű nacsálnok (parancsnok). Az első pillanatban nem fogtam fel, hogy mit is akar, majd dolgozni kezdett az agyam...

Zoo, az mindenhol állatot jelent... az állatokat pedig mindig szerettem - gondoltam nagy hirtelen.

Technik, az meg technikus, tehát nyilván valamiféle technikust keresnek, akinek az állatokkal kell dolgoznia... Itt egy jó alkalom. Azonnal bólogattam is a fejemmel sebesen. Erre a nacsalnik magával vitt egy másikhoz, aki meg arról kezdett faggatni, hogy hol végeztem az iskoláimat? Előbb egy kicsit meghökkentem, mert még mindig nem értettem, hogy miről is van szó, de azután rávágtam hidegen: Budapest.

- Nagyon jó - örvendezett a főnök - s ez egyben a vizsgáztatás végét is jelentette. Mindjárt utasított is, hogy kövessem. Kifelé menet, nagy elégedetten mutatott meg egy másik főnöknek:

„Külföldi zoo-technikus”. Örömmel konstatáltam, hogy a „külföldi” szó itt ilyen nagy megbecsülést jelent, egyben azonban szorongtam is egy kissé belül, hiszen még mindig nem tudtam, hogy mi is lesz végtére a munkaköröm? Végre azután csak kiértünk a gazdaságba - ami körülvette a tábort - és egy istállóban megállapodtunk.

- Már nem eszik vagy három napja - mutatott a főnök egy erősen felpuffadt tehénre és kérdőleg függesztette rám a tekintetét. Bennem pedig felvillant, hogy valószínűleg ezek állatorvost, vagy legalább is technikust sejtjenek bennem...

...Hm, nem eszik? Sokért nem adtam volna, ha valami jó ötletem támad azzal kapcsolatosan, hogy miért nem? Időm azonban, vesztegetni való nem maradt, cselekednem kellett. Innen már más kiutam nem volt... Így tehát a tölem telhető „legtudományosabb” arcot öltöttem magamra s megtapogattam - nagy szakértelemmel - az állat orrát, majd megnyomogattam a hasát. Közös erővel a száját is kinyitottuk kissé... a körülöttem lebzselők a tudásnak kijáró teljes mértékű tisztelettel figyelték minden ténykedésemet. Végül is, felemelve a farkát a szerencsétlen áldozatnak, bosszúsán ráncoltam össze a homlokomat. Éppen úgy, mint amikor valakinek valami nagyon nem tetszik...

Mindjárt az istállóba érkezésünk idején észrevettem egy közeli sajtárban valami fekete, nagyon is erős szagú masszát. Később megtudtam, hogy ez a nyírfa kérgéből készült párlat, amivel a fekete légy szezon idején a lovaknak a pofáját és lágy részeit kenték be a legyek ellen. Odaléptem hát ehhez a sajtárhoz, és belőle nagy szakértelemmel megkenegtettem az „első paciensem” orrát, hasa alját, sőt még a hátulsó részét is. A rendkívülien erős szag láthatóan még a beteg Riskának sem tetszett, mert egészen megélénkült tőle. A vezetőség azonban - láthatóan - ezt a javulás jelének vette és meg volt elégedve velem. Ez nem is változott az elkövetkező három-négy hónap folyamán sem, amíg ennek a tábornak a lakója voltam. A rólam alkotott kiváló véleményüket még az sem változtatta meg, hogy pacienseim legnagyobb része jobblétre szenderült. Mindenki akceptálta, hogy „későn került a kezem alá”. Mindettől függetlenül akadtak néha nehéz perceim, mikor valami szakkérdéssel kapcsolatosan adtak fel kérdéseket, hála Istennek azonban ilyenkor mindig sikerült kívágnom magamat egy „nem értem”-mel, (nye ponyemaj), amit ott megértéssel vettek, hiszen mindnyájan jól tudták, hogy nem születtem oroszoknak...

Szegény tehénké, cocák és lovak! Ezúton kérek tőletek bocsánatot, mert - igaz - hogy talán az én tudatlanságom miatt kellett eltűnnötök ebből az árnyékvilágból, de... ez nem volt túl rossz nektek sem... Így legalább megszabadulhattatok ti is a fejadagtól, munka teljesítménytől, ütésektől, szóval mindattól, amit akkor sokan nyugaton is „munkás paradicsomnak” neveztek.

*

Valószínűleg a sors iróniája, hogy ha az embernek a rossz sora egy kicsit is megjavul, az soká ne tartson. Ilyenformán az én tábori életem sem számíthatott kivételnek.

Már kezdetét vette a forró, szibériai nyár, mikor a „felsőbb rendeletre” Marinszkba szállítottak egy sereg, hozzám, hasonló szerencsétlennel egyetemben. Itt, a „gyűjtőben” azután már több, régi ismerőssel is összeakadtam, még az első mezőgazdasági tábor magyar brigádjából... Mindnyájan naphosszat azon törtük a fejünket, hogy mi lesz most velünk? Az egész csoport összeállításából, elejétől fogva tisztán látható volt, hogy csupán rólunk, „politikai foglyokról” van szó. Aki ezt a „rab-paradicsomot” nem ismerte meg, az könnyen azt mondhatta volna, hogy rab, az csak rab, sok különbség nem lehet egyik elítélt meg a másik között, legfeljebb csak annyiban, ahány évre ítélte őket a bíróság. A „rabság hazájában” azonban nem így áll helyzet! Itt, mint a szabad embereknek, úgy a raboknak is megvan a maguk külön társadalma. Megvannak az ő külön törvényeik, és ami a legfontosabb, megvannak a külön kasztrendszerű szociális csoportjaik is. Az első, talán legfontosabb választó pont az, hogy „politikai”-e az illető vagy „bandita”? Mármost hogy politikai okok miatt lett az egyén elítélve, vagy rablásért... gyilkolásért...

A politikaiak terén nem sok a különbség, de annál több a banditák terén. Ők egy láthatóan teljesen különálló társadalmat alkotnak még a rabtársadalomban is... Ennek az újszerű gengszertársadalomnak az arisztokráciáját alkotják az úgynevezett „törvényes betörők” (zakonnij vor). Ezt a csoportot azok a valóban „hétpróbások” alkotják, akik be tudják bizonyítani, hogy az apjuk, sőt talán a nagyapjuk is rablásból, lopásból élt, börtönöket járt, vagy éppen ott pusztult el. Hogy miért hívják őket „törvényeseknek”? Csupán azért, mert az életformájuk három, számukra alapvető törvényen alapszik. Ezeket nekik minden körülmények között be kell tartaniok:

Az első ilyen törvény az, hogy dolgozniuk nem szabad, hanem magukat rablásból, lopásból kell fenntartaniok.

A második törvény szerint, nem csak ők maguk nem dolgozhatnak, de másokat sem szabad munkára kényszeríteniök, sem pedig a rendszert semmi módon nem támogathatják. Ez a törvény kizárja, hogy bármiféle munkavezetői, brigádvezetői állást is elvállaljanak.

A harmadik törvény azokra vonatkozik, akik az előbbi megszegették, és egy jobb élet érdekében hajcsárrá lettek, vagy munkavezetői állást vállaltak. Ezek ettől a pillanattól kezdve már nem „törvényes rablók” csak „szukák”, azaz hogy „nőstény kutyák”. A harmadik törvény szerint minden „vor”-nak kötelessége az ilyen árulók ellen fizikailag is harcolni és őket elpusztítani.

A „törvényes rablók” jelvénye a kereszt, de a teljes mértékig össze-vissza tetovált testük is ismertetőjelük. Számtalan gitárral kísért „hőskölteményüket” hallottam, amelyek mind egy-egy híres banditáról szólnak. Többnek leírják a halálát és ezzel állítanak örök emléket azoknak, akik a rendszer ellen küzdve megmaradtak hű „törvényes rabló”-nak. Egy ilyen hősköltemény szereplőjévé válása az álma minden banditának, bármi áron, ha kell, még a halál árán is... Számuk nem hogy csökkenne, de állandóan emelkedik, mert a dalok szinte nemzeti hőssé teszik mindazokat, akik dacolni mernek a vezetőséggel...

A „szukák” csoportja állandó létért való küzdelemben van az előbbiekkal. Nekik is tetovált a testük, az ingüket szintén kieresztve hordják, és egy táborban vagy az egyik, vagy a másik maradhat csupán életben, de egymást meg nem tűrik. Késhadjárataik történetét táborszerte ismerik, azért a mindennapos táborlakó egyik csoportot sem szereti; mert egy-egy ilyen verekedés esetén nemegyszer ölték meg már olyanokat, akiknek sem egyik, sem másik csoporthoz nem volt semmi közük sem...

Rajtuk kívül van még az „urkák” csoportja, amely legfőképp’ idegen gengszterekből áll. Ők is fel vannak késekkel fegyverkezve, de mindig háttérben maradnak a „vor”-okkal szemben.

Felvetődik most már a kérdés, hogy ki vagy mi hozta létre ezeket a csoportokat? Talán a rendszer, hogy ilyen úton ritkítsa azt a jó pár millió banditáját, akikről immár híres a Szovjet-unió? Nehéz lenne erre választ adni, annyi azonban biztos, hogy a kasztosodás ezekkel még közel sem ért véget...

Meg kell ugyanis, hogy emlékezzünk a „piros övesek”-ről, akiknek a zömét a volt világháborút megjárt tisztek alkotják. Ők nem hadakoznak, mert hiszen erősen kisebbségben vannak, de erősen összetartanak, és ha egyet is sérelem ér közülük, mindnyájan segítenek. A verekedéstől nem félnek, de addig nem támadnak, amíg nem provokálják őket...

Az „urkák”-ról már az előbbieken is röviden szóltam. Ez egy újabb, kisebb egység, melynek a tagsága az idegen fajú csibészekből kerül ki. Akadtak közöttük magyarok, németek, franciák, tolvajok, zsebmeteszők, gyilkosok... Egyben azonban megegyeztek - éspedig, hogy büszkéek voltak a „szakmájukra” és arra, hogy ők „nem fasiszták”...

A táborok lakosságának a zöme alkotta azonban az utolsó kategóriát a bűnözésért elítélt csoportnál is. Ezeket közös néven csak „fajjeroknak” nevezték. Ezek az előbbi csoportok által kihasznált, rendszeresen kirabolt munkások voltak. Emiatt a munkás tömeg miatt vált szükségessé a mi elkülönítésünk is, mivel ezek a „bandita pontosok” még használható elemeivé válhattak a szovjet társadalomnak - a vezetőség szerint. Ilyenekből kerültek ki például a második világháború idején Rokoszovszkij marsall „büntető hadosztályai”. Maga a marsall is banditizmusért volt elítélve és a marinszki táborból szállították egyenesen a sztálingrádi csatába. Ezekre az emberekre tehát a rendszer még mindig számított. A politikaiakkal együtt tartva azonban könnyen „megromolhattak”, mert azoknak az elbeszélései könnyen megrendítették bennük a rendszerbe vetett hitet... Ezért hát Moszkva kiadta a parancsot a politikai rabok elkülönítésére... Mivel ebben a rendszerben nincs magyarázkodás, várakozás, a bürokrácia gyorsan, begyakorlottan intézkedett és már utaztunk is. Már robogott is a szerelvény velünk kelet felé...

Vagy egy heti utazás után érkeztünk meg rendeltetési helyünkre. Megint jegyzőkönyvi pontjaink ellenőrzésével raktak ki bennünket a vagonokból, majd mikor már mindenkivel elkészültek, az őrség parancsnoka kiadta a parancsot az indulásra. Alig tízpercenyi, megfeszített gyaloglás után azonban már feltűntek a tábor őrtornyai. Szokatlan csend és némaság ült a környékre, sehol semmi életnek nyoma... Az őrtornyok is üresek. Nem tudtuk megérteni a helyzetet. Igazából azonban csak akkor állt el szemünk, szánk, mikor végre a kapun belül engedtek bennünket. Mindenhol az elhagyatottság, lakatlanság jelei. Itt már vagy egy éve nem tartózkodtak emberek - állapítottuk meg mindnyájan. A barakkok ajtai, ablakai tárva-nyitva és az ablakok legnagyobb része üveg nélkül, vakon meredt a világba. Sem ivóvíz, sem tüzelő semerre. Az őrséget azonban mindez nem nagyon izgatta. Nyugodtan, minden izgalom nélkül foglalták el megszokott őrhelyeiket a tornyokban. Hogy mi mit csinálunk a falakon belül? - ez nem az ő problémájuk volt. Így hát nekiláttunk a „mi problémáink” megoldásához:

Először is tüzelőt kellett hogy szerezzünk. Ez minden nagyobb baj nélkül sikerült is, mert megbontottuk az egyik félreeső barakk fazsindelyes tetejét és a felhasogatott zsindellyel világítottunk egész éjjel. A vízszerezés azonban sokkal komolyabb problémának bizonyult. Végre is, a megérkezésünket követő napon, egy kétkerekű talyigát szerzett valahonnan a tábor parancsnoka és ez a talyiga - egy kis boncos mongol ló segédletével - megkezdte a tábor vízellátását. A baj csak ott volt, hogy mi majd' ezren voltunk, míg a lovacska meg csak egyedül és egy-egy fordulóra csak két hordó vizet hozott, ami nem volt több ötven-hatvan liternél... Mindettől függetlenül, hivatalos szemmel, a vízellátás is működött... A helyzet azonban nem javult, csak napról napra romlott... A vízhiány miatt mindenki a nagykaput leste a táborban. Amint az kinyílt, mintha csak ellentámadásba indult volna az egész tábor, ömlött ki a

barakkokból a sok ember, csuprokkal, köcsögökkel, tányérokkal és neki a kordénak. Még két perc sem telt bele, már üresek is voltak a hordók... Arról szó sem lehetett, hogy valaki is ellenállt volna ennek a rohamnak... Az első két napban még egy kondérra való nem sok, de annyi víz sem jutott el a konyháig. Végre a harmadik napon megtelt a kondér, azt felforralták és délután „teát” (csaja), azaz hogy teának csúfolt meleg vizet osztottak ki a népnek.

A vezetőséget a fejlemények egyáltalán nem látszott, hogy valamennyire is izgatták volna, de egy váratlanul bekövetkezett fordulat véget vetett ennek az általános nyugalomnak, és a vezetőséget cselekvésre kényszerítette:

Volt közöttünk egy jobb sorsra érdemes festőművész is, aki - természetesen - egyáltalán nem volt meghiúsítva az erdőirtó munka előre látható egészségügyi előnyeitől és itt is, mint festőművész szeretett volna működni. Igen ám, de a festéshez ecsetre is szükség van! Az övét meg a szállítás idején elkobozták, mivel efféléket az idevonatkozó törvények nem engedtek meg a rabnak magánál tartani szállítás idején. A mi festő barátunk azonban nemhiába volt már jó pár éve táborban s leleményes embernek is számított, így hát hamar leküzdötte ezt az akadályt is... Miután látta, hogy a táborunk „szemefényének” a kis mongol lónak milyen szép sűrű és selymes a farka, elhatározta, hogy abból „kölcsonöz” pár szálát az ecsetnek.

Így - gondolta - mindketten jól jönnek majd ki - a lovacsának marad még majd éppen elég szőre, amit cipeljen, őneki meg a problémája meg lesz oldva... Sajnos azonban számításába valami kis hiba csúszott be s ebből is tisztán látható, hogy mennyire igaz az a régi szép magyar közmondás, hogy „ember tervez - Isten végez”... Ugyanis a mi művésznünk láthatóan nagyon izgulhatott, mikor a történelmi aktus ideje elérkezett, mert igenis sokat akart levágni a pacink farkából. Olyannyira, hogy az „elevenbe vágott”, amit még a békés „mongolka” sem volt képes sztoikus nyugalommal elviselni, hanem fájdalomának és felháborodásának harsány nyertéssel és vadul rugdosó polkázással adott jelet... A szokatlan jelenség, és a velejáró váratlan csődület felkeltette az őrség érdeklődését is és nekik is azonnal feltűnt a „szürke” megcsontított farka. Az ezt követő nyomozás nem tartott sokáig és eredménye előre látható volt: a „szürké”-t azonnal elvitték az állatorvoshoz, utána pihenőbe a festő barátunkat meg - dutyiba... Mi pedig ismét vízfordó nélkül maradtunk... A tábor vezetősége azonban láthatóan nem akart lemaradni leleményesség dolgában a mi festő barátunktól, mert váratlanul gyorsan döntött ebben az ügyben: tíz embert jelöltek ki, akik - négy ór kíséretében - jártak ettől kezdve vízért... helyettesítve a „szürkét”...

Igaz, hogy a kút majd két kilométernyire esett a tábortól, de így legalább ők nem panaszkodhattak - tele ihatták magukat vízzel, ami az akkori helyzetünkben, nagyon is sokat jelentett.

A víz problémáját még nem is oldottuk meg s máris más oldalról fenyegetett bennünket veszély. Lassan olyanformán alakult az étkezés sora, hogy nem volt mire inni... Megérkezésünk idején naponta kaptunk hatvan deka kenyeret egy darab sózott hallal, meg egy negyed kanál barna cukorral. A cukor azonban hamarosan elfogyott s ez egyszerűsítést jelentett a menünkben. A kenyérnek is a végére értünk Isten kegyelméből s annak helyettesítésére jelent meg a színen a „kétszersült” (szuharé), amely valójában megszáritott fekete kenyér volt. Mire hozzánk eljutott, a szikladarabok puhábbak voltak, mint a mi kétszersültünk. Ebből naponta kaptunk - előbb két szeletet - majd mikor már ez is fogytán volt - napi egy szeletet. Végül, mikor a hal is elfogyott - már csak fél szelet kétszersülnél tartottunk. Mivel azonban ezen a nyomorult sárteken semmi sem tart örökké, a mi készleteink is elfogytak egy szép napon és most következett a „legérdekesebb” része a rabéletnek: a koplalás...

Az első napon még csak dühöngtünk, járkáltunk össze-vissza, vezető azonban nem jött be közénk, tehát csak egymásnak panaszkodhattunk. A második napon azonban már nem nagyon

mozgott a nép, csak gunnyasztott a priccseken és a mind jobban elborult arcok nem sok jót ígértek. Vagy harmadnapra azután villámcsapásként hatott a már nagyon is várt örömhír... kenyeret hoztak. Az egész tábor felbolydult, mint a megzavart méhkas. Senki sem lelte helyét, a várakozás nyugtalansága átragadt mindnyájunkra. Estére azután egy egész napi izgatott várakozás után megkaptuk az első harminc deka kenyerünket. Megint hiba csúszott azonban a parancsnokság számításaiba, mert csak talán a tábor felének jutott kenyér, mivel pár, „ügyesebb” brigád kétszer is vételezett, sőt páran még háromszor is... Talán ez megdöbbenően hat ma azokra, akik egy kielégítő vacsora után olvassák ezeket a sorokat, de ott, akkor ezért senkire megharagudni nem lehetett. Ott, akkor szó sem volt még a holnapról, csupán a ma, ez a pillanat maga számított. A híres szovjet közmondás fejezi ki talán legjobban ezt az érzésvilágot: „...„Amit ma megehetsz, ne halaszd holnapra. Amit holnap megethatsz, meg ne tedd máma”...”

A következő nappal azonban táborunkban megkezdődött az „aranyélet”. Egymás után osztották ki az elmaradt fejadagokat és egyik napról a másikra mindnyájan jobban éreztük magunkat. Igaz, hogy sok esetben a kiosztott kenyér nem volt más, mint egyrészt megsütött, nyers tészta, de mi kiéhezett farkasok ilyen „csekélységre” nem néztünk...

Az éjszaka folyamán két öregebb társunkat vitték bélcसारodással a kórházba.Tele zabálták magukat”... csóválta a fejét a „szabad orvos” mintha a szerencsétlenek egyáltalán tehettek volna a dolgról. A következő hajnalon továbbították őket a vonattal, de az egyik nem jutott túlságosan messze, mert - mint később hallottuk - meghalt még a vonatra jutása előtt. A másíkról sem hallottunk többet, talán kibírta a kórházig...

Már vagy harmadik hete voltunk a lakói az új tábornak, mikor végre elterjedt a híre közöttünk, hogy a táborunk száma 05-ös „speciális kolónia”. Így született meg a szovjet rab-igazgatás jóvoltából a rabok államának egy új kategóriája: a „Speciális kontingens”, vagy ahogy röviden szokták csak nevezni, a „Spec. kontingent”. Ez az úgynevezett „veszélyes politikai foglyok”-nak a csoportja volt és én, mint „különösen szerencsés egyén” a legelsőik között kerültem ide. Akkor még azonban egyikőnk sem tudta ott a 05-ön, hogy hova is kerültünk valójában... de ez jobb is volt így...

*

Körülbelül már egy hónapja lehattunk a 05-ön és töltöttük semmittevéssel a napjainkat, mikor váratlanul megindult innen is a szállítás.

Csoport csoport után tűnt el a nagykapu mögött és mindnyájunkon a már jól ismert bizonytalanság érzése vett rőt. Ki tudja mikor, ki tudja hova?...

Végre azután egyik estefelé reám is sor került. Vagy negyvenünket hívtak és a hivatalos vizsgálatok után kihajtottak a vasútvonal mellé és bevagoníroztak. Egész éjjel, meg a következő napon délig dőcögött velünk a szerelvény. A mellettünk lévő cellájában a rabszállító „szteljapin”-nak női rabokat szállítottak. Az úton ők szórakoztattak bennünket és az öröket orcátlan vicceikkel és történeteikkel. Végre azután elérték az új állomáshelyüket és lerakták őket...

Már délutánba hajlott az idő mire ismét földet ért a lábunk. Mindjárt a vasúti sínek mellett terpeszkedett egy hatalmas tábor - az új „otthonunk” A sínek túlsó felén - nem messze - még egy másik hatalmas faépitmény meredt az ég felé, tetején tíz-tizenkét kémény okádt a füstöt, gözt. Mindjárt a tábor mellett hatalmas földtöltés... Úton, útfélen kőrákások, földtúrások. Mindenhol a már Szibériában megszokott kapkodó munka jelei. Amerre csak a szemünk ellátott, dolgozó rabok. Mireánk sem hederítettek azonban, úgy látszik már hozzászoktak az állandóan érkező s távozó csoportokhoz...

A kapunál minden nagyobb ceremónia nélkül számoltak le bennünket és már mehettünk is befelé...

Az első éjszakát az óriás tábor „kultúrtermében” töltöttük a padlón. Alig hogy ideérkeztünk s leraktuk a cókókunkat, mindjárt indultunk ismerkedni... Nem tellett sok időbe megtudnom, hogy egy „hídépítő tábor”-ba kerültünk. A jövőre hatalmas vasúti hídkolosszus csupán pár száz méternyire a tábortól készült a sebesvízű Angara folyamon keresztül. A továbbiakban azt is megtudtam, hogy az a sín pár, amin mi ide érkeztünk, nem más, mint az új ága a híres „Transzszibériai vasútvonalnak”, amelyet még a háború alatt kezdtek el építeni a „katorzsnyokok” (láncos rabok), de a munka nagy részét mégis japán hadifoglyok végezték el - a második világháború befejezése után. A táborunk, ahová érkeztünk, még ugyan nem „politikai” tábor, de már az itteniek tudtak arról, hogy őket - minden valószínűség szerint - rövidesen átviszik a túlsó partra, mivel innen, a hídtól visszafelé vagy háromszáz kilométeren csak politikaiak lesznek... Ekkor hallottam először az új elnevezést... „Spec. kontingent”...

Másnap azután mi is megkezdtuk a munkát. Itt a munkát az tette egy kissé érdekesebbé, hogy a raboknak pénzt is fizettek... Nem sokat, csupán 2 %-át annak, amit egy „szabad” keresett, de legalább mégis adtak valamit. Igaz, hogy a legújabb rémhírek már arról is tudni véltek, hogy nekünk politikaiaknak nem fizetnek, de ezt senki sem hitte el, legalább is egyelőre nem.

Az első pár napban itt is, ott is takarítottunk, végtére is azután bennünket is befogtak a „hajrá”-ba. Nap, nap után a hatalmas töltésre jártunk földet lerakni a vagonokról. Két szerelvény is hordta ide állandóan a töltést, amiket meg exkavátor rakott, amilyen gyorsan csak tudta. A tervek szerint ugyanis itt lett volna az egyik hídfő és a töltés még nem volt elég magas. A napi munkaidőnk tizenkét óra volt, ami alatt még szusszanni is alig maradt időnk... Az egyetlen lehetőségünk egy kis pihenésre csupán akkor adódott, ha az egyik vagy másik vagon lerakó csoport előbb végzett, mint a többi. Csoportonként, számozva kaptuk a vagonokat, így senki sem mondhatta, hogy vele vagy velük bárki is kivételezik. Őrségnek itt sehol nyomát sem láttuk, később azonban megtudtam, hogy az egész munkahely őrláncolatban van körülvéve, így a különböző csoportokat külön-külön nem ellenőrzik. Este 7 óra körül gőzdudák bűgása jelezte a munkanap végét. Ilyenkor minden csoport a lehető legsebesebben abbahagyta a munkát és igyekezett mielőbb a kapun keresztül a táborba jutni. Úgy fél nyolc körül ismét felbőgtek a dudák, ebből tudták meg az örök, hogy a rabok immár a kapun belül vannak és ők is mehetnek pihenni.

Már vagy három hét telt el így, megerőltető, túlhajtott munkában. Még az étvágyunk is elment, annyira fáradtak voltunk, csak zuhantunk a priccsre, mihelyt egy pillanatnyi szabad időnk volt. De azután ennek is a végére értünk szerencsésen. Egyik napról a másikra váratlanul kihelyezték csoportunkat a 314-es kőbányába. (Mivel a 314-es kilométeren volt.) Ez a munkahely veszélyességben és nehézségben alig különbözött az előbbiektől. Itt a majdnem merőleges, meredek sziklafalból kellett egy polcot kifaragni, vagy 250-300 méterrel a folyó színe felett. Itt ezen a polcon fog majd a vasútvonal haladni. Ez az emberfeletti nehézségeket követelő munka még egészen kezdeti stádiumban volt akkor, mikor mi ide kerültünk és bizony, sokszor elátkoztuk azokat a kényes vasúti utasokat, akik miatt nekünk naponta számtalanszor kellett a halállal szembenéznünk - csupán csak, hogy ők a lenyűgöző panorámában gyönyörködhessenek... Egymás után zuhantak a mélységbe a hatalmas kőkoloncok és így elejével elég jól kijöttünk a „normával” (napi követelmény). A munka azonban csak nehezebb és nehezebb lett, míg másrésről meg a norma állandóan emelkedett.

Közben azonban mind újabb és újabb „politikai szállítmányok” gyarapították a táborunk létszámát, míg a „bandita pontosok”-at meg egyre nagyobb szállítmányokban vitték át az Angara túlsó partjára. Végre azután egy ragyogó, augusztusi napon, mikorra már csak mi, politikaiak

maradtunk a tábor egyedüli lakóiként, megjelent a „speciális őrség” is, és átvette felettünk a parancsnokságot. Ez az új őrség, mely majdnem teljesen közép-ázsiai katonákból állott, még az eddigi őrségeken is túl látszott tenni durvaságban. Kék tányérsapkájukban, a lehető legmodernebb fegyverzettel felszerelve és a végtelenségig kiképezve, mint a lelketlenség légiója vigyáztak reánk. Kétségtelen, hogy náluk megértésre, az emberi érzés legkisebb szikrájára sem számíthattunk. Betanított, kegyetlen ember-gépek voltak ezek, akik a szó legszorosabb értelmében gyűöltek bennünket. Nem volt különbség köztük és a mellettük kaffogó farkaskutyák között. Talán a kutyáktól még nagyobb megértést várhattunk, mint a kísérőinktől... Nekik mi, a rendszer „veszélyes ellenségeinek” számítottunk, akiket talán a legokosabb lenne „csendesen eltenni láb alól”. Éreztük, tudtuk mindnyájan, hogy ha alkalmuk nyílik erre, „emberséges őreink” egy percig sem fognak gondolkodni, hogy éljenek-e a lehetőséggel. Éreztük, hogy most, ezekkel az örökkel még csak jobban kell, hogy vigyázzunk, ha még élve ki akarunk kerülni innen...

Az új őrséggel az egész tábori rend is megváltozott. Reggelenként, ha a körzeten kívüli munkára mentünk, mint például a kőbányába, ötösével, karonfogva kellett a kapun kiügetnünk, majd azonnal törökülésbe leültünk. Mikor már a csoport minden tagja a kapun kívül ült, jött a felállásra szóló parancs. Ezt az őrség parancsnokának szónoklata követte, hiszen ő, személy szerint volt mindnyájunkért felelős. Ez pedig hangzott a következőképpen: Rabok, figyelem! Most az őrség hatásköre alá kerültök és az őrség minden rendeletét kötelesek vagytok teljesíteni, minden újabb figyelmeztetés nélkül. A sorból jobbra, vagy balra való kilépés szökésnek számít és az őrség tüzet nyit minden figyelmeztetés nélkül! Előre kilépés, vagy hátul lemaradás szintén szökésnek számít s az őrség szuronyt használ... - Mindezek után felcsattant az „Őrség harcba!! (Konvoj boju), amit a „Rabok előre!” követett. Ezzel egyben meg is indult a menet, senki sem tudhatta, hogy számára - személy szerint - nem utoljára-e? Hiszen az őrség majdnem teljesen szabadkezet kapott...

A munkahelyén először az őrség helyezkedett el, utána eresztettek csak szét bennünket, előtte azonban, ötösével leszámoltak mindnyájunkat. Délelőtt még egyszer megszámláltak bennünket, úgyszintén délután is, amit az esti, hazamenés előtti számolás követett. A kapunál egy újabb számolással győződtek meg arról, hogy nem szaporodtunk-e meg valamennyivel ez alatt a munkanapon. A biztonság kedvéért azonban vacsora után is megszámláltak mindenkit, amit ezután a takarodó-számolás követett, mielőtt még reánk zárták volna éjszakára a barakk ajtaját. A barakk-zárás szintén az „új szabályzat” újítása volt... Szóval számolásban hiány nem volt nálunk: számolás reggel, számolás délben, számolás este... számolás nappal... sőt még néha éjjelente is. Idegölő várakozások, éjjel-nappal, esőben, hóban (közben fekete legyek, szúnyogok rágtak, ettek bennünket) számtalanszor semmiért, ugyanis csupán azért „hiányzott” valaki, mert őreink nem tanultak meg jól számolni - még ötösével sem. Néha órákig bóbiskoltunk vagy éppen fagyoskodtunk, mert valamelyik őrpapancsnoknak vagy pár ember hiánya, vagy éppen meg tíz-húsz ember többlete volt.

- Hiába - csóváltuk ilyenkor a fejünket - ezeknek a számtan tudása csupán csak addig tart, amennyi ujjuk van a kezeiken, lábaikon. Azon túl azután már megáll a tudomány...

*

Egyik délutánon, váratlanul riasztó lövéseket adtak le az őreink, és sietve kezdtek csoportba terelni mindnyájunkat. A tábori őrség főparancsnoka vágatva érkezett meg alig pár percen belül, de alig hogy habos lováról leugrott, mindjárt a mi őrpapancsnokunkhoz sietett, akivel azonnal izgatottan tárgyalni kezdett. Alig pár perc múlva meg már mi útban is voltunk - a már megszokott számolás után - a tábor felé. Csupán csak a táborba érve tudtuk meg a váratlan riadalom okát: Eszerint az Angara túlsó partján egy egész munkás csoport (20-40 fő)

megszökött. Lefegyverezte az őrsöt és a fegyverekkel bevette magát a tájába (őserdő). Este azután az őrség laktanyájában dolgozóktól azt is megtudtuk, hogy a laktanyából minden nélkülözhető katona - a parancsnokkal az élen - átkelt a folyón, hogy a túlsó partiaknak segítségére legyen a „nagy ember-vadászatban”...

A fáradtság azonban még a legfelcsigázottabb idegeken is győzelmet arat végül s a mi táborunkban sem történt ez másként. Mire az éjszaka mindent eltakaró, sötét leple reánk borult a tábor is lassan elcsendesedett. Váratlanul azonban még koromsötétben géppuska kelepelésre, lövöldözésre riadtunk fel. Pár percig mindnyájan szinte dermedten hevertünk fekvőhelyeinken, nem tudva mire vélni ezt a szokatlan „ébresztőt”. Csupán pár perc múlhatott el így azonban, mikor kintről dobogást hallottunk, majd kivágódott az ajtó és nagy robajjal, káromkodással pár fegyőr rohant be a barakkba. Vad dühvel rángatták le a takarót az emberekről és lökdöstek, tuszkoltak mindenkit az ajtó felé. Aki csak egy kicsit is megkészt, nem kerülhetett el a hátbaverést, vagy jól célzott rúgásokat. Amikor végre mindenki az udvaron didergett, ötösével összeállítva számolni kezdtek bennünket, a viharlámpák bizonytalan fényénél. Alighogy ezt befejezték, mint egy rossz álom már el is rohantak a szomszédos barakk irányába.

- „Senki sem mozdulhat el egy tapodtat sem - hangzott még a parancs - a toronyőrség tüzet nyit a legkisebb mozgólódásra minden további figyelmeztetés nélkül!”...

Elgémberedve dideregtünk az éjszakai hidegben, fogalmunk sem volt arról, hogy mi vagy ki idézhette elő ezt a nagy kavarodást. Rövidesen azonban újabb számolók érkeztek, de azok is izgatottan siettek tovább... Kapkodás, ijedség. A sötétben mindenfelé viharlámpás árnyékok kavarogtak... Mire egy újabb számoló különítmény megérkezett, már a lábaink egészen elgémberedtek, mozogni is alig tudtunk. A szobaparancsnokunk kérését azonban, hogy legalább felöltözni engedjenek be, csupán egy hideg „várjatok”-kal intézték el. Még futtában egyik a fegyőrök közül cinikusan visszaszól: „Ti ráértetek.” Elkeseredetten, reményvesztetten dideregtünk hát tovább, szidva, átkozva kínzóinkat. Így legalább ha csak egy kicsit is felenyhült a lelkünket mardosó kiszolgáltatottság érzése... Egyesek közülünk még idegesen fel is röhögtek, mondván, hogyan is lehetünk annyira naivak, hogy ezektől az emberbőrbe bújó vadállatoktól bármi jót, emberséget is reméljünk...

Végre, a következő számoló csoporttal a táborfőnök őrnagy is hozzánk érkezett és az ő engedélyével azután betámolyoghattunk, hogy felöltözzünk. A dühösen kaffogó fegyőröknek ez nem tetszett és ott is állandóan a nyomunkban voltak, hogy még csak egy percet sem melegdhessünk. Állva bóbiskoltunk hát tovább, hiszen a fáradt emberi test, még a Szovjetunióban is megkívánja a magáét.

Lassan keletről az ég szürkülni kezdett, hajnalodott. Most már vagy hatan érkeztek ismét számolni, csak talán a jó Isten tudná megmondani, hogy hányadszor.

- „Itt mindenki megvan” - állapította meg nagy önelégülten az egyik. Erre azután már mi is megélénkültünk. Nem mutattuk, de mindnyájan minden idegszálunkkal figyeltünk. Mi történhetett? Valami fontos, az már a jelekből látszott. Egyesek szökést gyanítottak, biztosat azonban még senki sem tudott. Lassan azonban teljesen kivilágosodott. Egy újabb csoport fegyőr érkezett és úgy sorban, ahogy voltunk a kapuhoz vezettek bennünket. Itt azután, váratlanul minden érthetővé vált. A vastag kapu roncsokban hevert és az összezúzott deszkák halmozából egy gépfegyver csöve meredt reánk figyelmeztetően. Körül az őrtornyokban szintén gépfegyverek, amott az egyik torony alatt vagy hatvan-hetven ember kuporgott...

- „Ezek közül szöktek” - suttogja valaki a háttérben. Mint egy megvadult mozielőadás képei... rohannak az események, gondolkodni, felfogni jóformán nincs időnk...

- Így jár mindenki - szónokol a táborfőnök - innen senki sem szökhet meg... A többiek is csupán napok kérdése. - Mint mikor szél borzolja a tó vizét, fut végig a kérdés a sorainkon. Hát többen is voltak? Hányan, kik? De ezzel az elrettentés „magasztos cirkuszának” egyben vége is van és mindenki mehet vissza a barakkba. Csoportok alakulnak, mindenki érdeklődik - mi lesz azokkal, akik még mindig a torony alatt ülnek? Hogy és mint történt? Pár perc alatt azután már tisztábban látok magam is:

Tizenegy mandzsuriai orosz (fehérorosz) volt benne a szökésben. Mivel fejenként huszonöt évük volt, láthatóan úgy érezték, hogy nekik nincs sok veszteni valójuk. A szervezés mellett lassan készültek fel, élelmet tartalékoltak, adatokat szereztek. Terveiket siettették a legújabb rémhírek, amelyek szerint, mint „Spec. tábor” még nagyobb szigorításoknak nézhetünk elébe, sőt még a nevünket is el fogjuk veszíteni s csupán egy számot kapunk a helyébe... Megtudták, hogy szombaton későn még egy teherkocsi krumpli érkezik majd a konyhára, elhatározták hát, hogy ezzel a kocsival szerencsét próbálnak. A körülmények csupán nekik látszottak kedvezni, mikor az őrség nagyobb része eltávozott. Kiszöktek hát szerencsésen a barakkjaikból és készenlétben vártak. Miután a lerakódás befejeződött, hatalmukba kerítették a kocsit, a sofőrnek felajánlották, hogy vezesse maga a kocsit, de ő csak nem akart kötélnek állni. Így őt is, meg a kísérőjét (mindketten kisidős rabok voltak) megkötözték és a szájukat betömve, őket egyik sötét sarokban hátrahagyták.

A kocsi, a kapuhoz érve dudaszóval kért kibocsátást, ami rendszerint minden nagyobb ellenőrzés nélkül szokott megtörténni a múltban. Ez volt a tervük sarkalatos pontja. Most azonban - nyilván a túlsó parton történelem hatására - a kapus kijött, hogy az ellenőrzést lefolytassa. Gondolkodásra itt már idő nem maradt, cselekedni kellett, de azonnal. A teherkocsi tehát váratlanul meghátrált, mintegy lendület vételre, majd bűgő motorral nekirohant a nagykapunak. Az öreg kocsik azonban nem faltörő kosznak készültek s így a kocsi hűtője megsérült és a motor azonnal le is állt. A lendület még átvitte őket a kapu roncsain és legurultak pár méternyire a domboldalán. A váratlan roham az őrséget láthatóan meglepte, mert csak akkor nyitottak az őrtornyok tüzet, mikor már a szökevények kezdtek a tehetetlen teherkocsiról leugrálni. A géppisztolyok azonban a sötétben nem tettek kárt senkiben sem, sőt még a saroktorony géppuskája sem...

A táborunktól nem messze, a vasúti töltés túlsó oldalán folyt az Angara és a terveikben megzavart szökevények - elhagyva a teherkocsit - a folyó irányába menekültek. Igen ám, de a töltés túlsó oldalán, a folyó melletti ideiglenes villanytelep mellett egy éjjeles favágó brigád dolgozott, amelynek az őrei a fegyverropogás hallatára felkészülten figyeltek és mikor észrevették a töltésen egyesével átugráló szökevényeket, szintén tüzet nyitottak. Itt lőtték le Miskát is, akinek a hulláját oly’ nagy „diadallal” mutogatták nekünk a kapunál. A későbbiek folyamán még kiderült, hogy szintén itt kapott sebet egy másik szökevény is, akit csak „amerikai”-nak hívtunk egymás között, mivel azt beszélték róla, hogy amerikai születésű. Ő még vagy négy kilométernyire elvonszolta magát és csak késő délután fogták el, a nyomozó kutya segítségével. Páran, akiknek sikerült a folyópartot elérniök, egy kis parton talált lélekvesztőben nekivágtak a habzó, dübörgő folyamnak... Az Angara, az egész világ egyik leggyorsabb, legveszélyesebb folyama. Kiváltképpen ezen a részen, ahol tele van fél-vízesésekkel, ahogy az oroszok nevezik „porog”-okkal (küszöb), melyeket hatalmas sziklák tarkítanak. Körülöttük állandóan tajtékozva örvénylik a habzó víz. Nekivágni ennek a folyónak, pláne még éjjel, valóban Isten kísértés volt, de ha valaki nyerni akar, a kockázatot is vállalnia kell!... A mi menekültjeink vállalták és nyertek. Az üldözésükre küldött katonai motorost az örvénylő folyam egy kimeredő sziklához csapta és a „kéksapkások”-at örökre elnyelte a feneketlen örvény. De a menekülőkről sem hallottunk többé...

A többieket, akik nem mertek nekivágni az Angarának, előbb-utóbb elfogták és visszahozták. A legutolsóknak majd' száz kilométernyire sikerült elvergődniök, mikor is az utolsó őrláncolatnál őket is elkapták. Hiába, aki a szerencsére bízta magát, annak hinnie kell a saját szerencsecsillagában. Lassan feledésbe merült a „nagy szökés”, csupán a rabtáborok mitológiája gazdagodott a történetével. A kapu előtt, innen is, túl is az őrség egy sorompót állított fel, hogy hasonló kitörési kísérletre ismét sor ne kerüljön. Egy újabb tapasztalattal gazdagodtak hát ismét a rabtartóink...

Az idő kereke azonban nem állt meg és a mindenség nagy homokóráján továbbra is szünet nélkül peregtek a semmibe az újabb és újabb homokszemek. Korábbi szenvedéseinket újabbak felejtették el velünk, a halál szinte mindennapos útitársunkká vált. Éreztük, tudtuk, hogy mindig csak egy lépéssel jár mögöttünk, mégis mindnyájan hajlandóak voltunk arra, hogy mindent kockára tegyünk, ha lehetőség megengedi a szabadságért...

*

Mivel a rabszolgák élete sohasem mondható egyhangúnak és a táborban az embernek mindenre készen kell állania mindenkor, a legújabbban elterjedt rémhírek sem tűntek fel már elrettentőnek. Mind többet és többet hallottunk a számokról... Arról, hogy azután már csak szám szerint és nem név szerint fognak bennünket hívni... Először senki sem hitte, hogy effélére valamikor is sor kerüljön, majd mindinkább elkomorodtunk, beláttuk, hogy itt semmi sem lehetetlen.

- Meglátjátok, hogy ezek a disznók, még egy szép napon eltűntetnek mindnyájunkat a föld színéről - vélekedett egy öreg ukrán, valami Navalcsuk nevű - mert ezektől minden kitelik...

Mind kevesebben lettek a hitetlenkedők és nevetők, és mind többen a gondterhelten töprengők. Végre már több hetes találgatás, suttogás után, váratlanul „lehullott a lepel”...

Egyik este, alig hogy munkáról hazaérkeztünk, kutatást rendeltek el, és mindenkit kitereltek az udvarra, még a betegeket is. A „kutatás”, vagy ahogy a mi ruszkiaink nevezték a „smon”, közel sem volt ismeretlen vendég nálunk, mert effélével gyakran szórakoztatta az őrséget az éber vezetőség, csupán máskor az effélet munkaidő alatt ejtették meg. Felsorakoztunk tehát az udvaron és - vagy egy szakaszra való martalóc - szétrajzott a lakó barakkokban az „ellenőrzés” megejtésére. Azt hiszem, azt mondanom sem kell, hogy az efféle ellenőrzés a lehető legjobb alkalom volt az őrség számára, hogy jól kitombolja magát és így általános rombolással is egybe volt kötve. Nekik minden „gyanús” lehetett most és büntetlenül törhettek, zúzhattak. Míg ezek az épületes munkálatok folytak a szobákban, mások - hogy időt ne veszítsenek - velünk, azaz, hogy inkább a mi zsebeink tartalmával kezdtek el foglalkozni. Dehát mit is tartalmazhattak a zsebei egy rabszolgának, itt, ahol mindenkinek a gyomra kongott az ürességtől? Mahorka (dohány szár), egy-két rongydarab, talán egy saját gyártmányú kés, talán egy fából faragott kanál. Nekik mindegy volt, ami megtetszett azt már vitték is.

- „Nincs megengedve!” - (Nye polozseno!) vágta ki a „polgártárs” nagy elégedetten és már el is tűnt a tárgy a zsebében. Most, kivételképpen pénz után kutattak a legerősebben. Ahol még csak a legkisebb gyanús zörejt is hallották, irgalmatlanul feltépték a ruha bélését, sőt még ha kellett a kabát ujját is leszakították. Mások a kabátra tett foltokra koncentráltak, abban a hitben, hogy alattuk majd csak találnak valamit. Mondanom sem kell, hogy nem nagy szerencsével jártak, mert hát közöttünk bizony kevesen voltak olyan szerencsés helyzetben, hogy hazulról csomagot kapjanak, még kevesebbnek voltak a hozzátartozói képesek arra, hogy - ha csak pár rubelt is - pénzt küldjenek...

Végre azután a nagy kutatásnak is a végére értünk, de most - a már bevett szokástól eltérően - nem engedtek bennünket szabadon, hanem mindenkit a saját barakkjába tereltek és reánk

zárták az ajtót. Erre azután kitört a nemulass közöttünk. Mindnyájan azon törtük a fejünket, hogy mi is lesz ennek a vége? Mit akarnak velünk tenni? Az idegfeszültség azonban mindnyájunknál másképp nyilatkozott meg...

- Mi az, hát ma még vacsorát sem kapunk? - érdeklődött melegen Juon, a hatalmas termetű moldovánunk. Őt egyedül csak a vacsora érdekelte. Még meghalni is csak jóllakottan szeretett volna, mondta nem egyszer. No, de az „igyekvő vezetőség” nem hagyott bennünket sokáig kétségek között hánykódni. Lépések közeledtek, csikorgott a zár és az ajtóban megjelent a tábor „mindenható” politikai tisztje pár fegyőr, meg a tábor rab-festőművésze a kíséretében. A festő egy csomó szalagokra vágott fehér rongyot is hozott magával, meg egy kis üvegben tusszerű fekete festéket. A politikai tiszt utasítására azután brigádonként sorba álltunk, majd rendben járultunk egyenként az asztal elé. Mindegyikünknek be kellett mutatkoznia - azaz hogy meg kellett mondania a nevét, ítéletének idejét és a paragrafusának számát vagy számait. Erre azután a polit. tiszt egy nagy listáról pár betűt és számot olvasott fel, amit a festő avatott kézzel rajzolt a fehér szalagra. Mindenki három példányt kapott. Így került végre reám is sor s mikor elmondtam a „mondókámat”, az „oper” (orosz neve a polit. tisztnek) már diktálta is az. „új nevemet”: E-649. Nem tellett két percbe és már a kezemben is volt a legújabb, szovjet rendszerű névjegyem, három példányban.

Mikor azután nagy sokára mindenki megkapta a névjegyet, a polit. tisztünk nagy ünnepélyesen felállt és egy papírlapról olvasni kezdett. Abban azonban, amit felolvasott, nem volt köszönet. Magam is egészen elkábultam a szavaitól, melyeknek mindegyike egy bunkóütesként hatott mindnyájunkra. Minden szó, minden kitétel, mint egy-egy hasító ütés ért bennünket, szinte bele-belerándultunk mindegyikbe... „A legfelső szovjet bíróság elrendelte... minden politikai elítélt a speciális kontingensen belül számot köteles hordani a hálán, a nadrágjának comb-részen, a térd felett, a sapkán a homlok felett... és ezek nélkül a számok nélkül szigorúan büntetés terhe mellett sehol sem mutakozhatnak... Minden aláírásnál, megszólításnál csak ez a szám veendő alapul a mai naptól kezdve”...

Mindnyájan megdöbbenve meredtünk egymásra és szinte észre sem vettük, hogy mikor osontak ki a szobából az új „keresztstülőink”. Így állunk hát? Nincs már nevem, nincs már jogom aláírni a nevemet sem. Ettől az utolsó értékemtől is meg akarnak rabtartóim fosztani... Már csak ZS-654, vagy éppen D-340 lehetek... Nem elég, hogy elvették a szabadságomat, szüleimet, még a nevemtől is megfosztottak, legyenek érte ezerszer átkozottak...

Másnap reggel már mindenkinek a hátán, nadrágján, sapkáján virítottak a számok. Most éreztük csak valójában megint, hogy mennyire kicsik, gyengék és kiszolgáltatottak vagyunk... Egyben azonban rabtartóink tévedtek, amikor azt gondolták, hogy meg tudnak bennünket törni. Megaláztak, kiszolgáltatottak ugyan voltunk, de egy érzés megmaradt, fűtött és táplált minket továbbra is. Ez tette még a legnagyobb nehézségeket is elviselhetővé. „Még jöni fog, mert jönni kell, egy jobb kor”... s akkor, akkor mi a bőrükre fogjuk égetni ezeket az átkozott számokat... Ez, a bosszú érzése maradt meg nekünk. Ez vitt előre mindnyájunkat, és evvel, ennek a tudatával lettünk legyőzhetetlenebbé, még nyomorúságunkban is. Most már tisztán láttuk, hogy mire számíthatunk. Rabtartóink úgy látszik belátták, hogy mi már soha sem fogjuk az ő szekerüket tolni... Éreztük, tudtuk, hogy a kocka immár elvetetett és közöttünk és közöttük örökre meg van húzva a határ. Ez az átkozott szám, mint egy égető pecsét állandóan figyelmeztetett bennünket arra, hogy mi „számosok” halálra ítéltjei vagyunk a rendszernek és velünk szemben - adott esetben - nem lesz pardon...

*

De, mint mondják - „mivel minden csoda csak három napig tart” a számokkal is megbékélünk, végül meg már úgy megszoktuk őket, hogy nélkülük nem éreztük teljesen felöltözöttnek magunkat. Míg azonban mindez így elrendeződött, az idő kereke nem állt meg és szinte egyik napról a másikra arra ébredtünk, hogy ismét beköszöntött a tél... Régi „ismerősünk”, a hideg északi szél vészesen suhogtatta meg ostorát felettünk, de a vezetőség - jó meleg subákba burkolózva - nem látszott tudomást venni róla... Nekik még nem volt tél! A legfelsőbb moszkvai utasítás szerint ugyanis a tél október 15-ével kezdődik csak - jelentette ki magabiztosan a táborfőnök őrnagy, - azelőtt nincs jogomban kiadni a téli ruhákat és szőröcsizmákat!...

Őmiatta ugyan fújhatott az északi burán (szélvihar), vacoghattunk mi a vékony, nyári nadrágban. Ő nem fázott, s az, hogy mi majd megfagyunk: kit izgatott?

Végre azután egy szép reggelen, sziporkázva, minden földi szennyet eltakarva - leesett az első hó. Csöpörgelő orral, vacogó fogakkal értünk ki a kőbányába. Alig azonban, hogy az örök végre szétengedtek bennünket, véget vetettünk a fagyoskodásnak. Pár talicskát percek alatt felaprítottunk és már lobogott is a hatalmas máglya. Egyúttal azt is elhatároztuk, hogy lesz, ami lesz, de addig nem dolgozunk, amíg meleg ruhát, kesztyűket nem kapunk. No, ugyancsak meghökkent a munkavezető „szabad”, mikor mindezt a tudomására hoztuk, de ő is csak ember volt, s be kellett látnia, hogy igazunk van. Így telt el egy félnap, égő talicskák mellett. Délután azután az őrség hazaindított bennünket. Először, a kapunál nem akartak beengedni, mikor meg vége bejutottunk azonnal kezdetét vette a „purgatorium”... Fenygetőzés, ijesztgetés, de kitartottunk s végül is megkaptunk mindent, amire szükségünk volt.

Pár hét múlva azután véglegesen beköszöntött a tél. A táborban újabb hírek szállongtak, miszerint a hídépítést folytatni akarják, s a „keszon”-ba (búvárharang) keresnek munkásokat. Itt valójában nem eredeti búvárharangról volt szó, csupán a hídlábak negatívjáról, amiket belülről sűrített levegővel töltöttek meg és így nyomták ki belőlük a benyomuló vizet. 15-18 méterrel a víz alatt kellett volna dolgozni, de nálunk a „jobb koszt, több kenyér”... nagyon komoly kísértést jelentett, aminek nehéz volt ellenállni. Igaz, hogy az ember kb. három atmoszféra nyomás alatt dolgozik, de ki törődött ilyesfélével nálunk. Itt mindenki kész volt egy darab kenyérért még az egészségét is feláldozni...

Én az elsők között jelentkeztem. Orvosi vizsgán estünk át mindnyájan, ahol a lehető legegészségesebbeket válogatták ki. Én is megfeleltam. Pár napon belül meg is alakult az új brigád, a „keszon brigád”... Azonnali hatállyal a jobb koszt is a kezdetét vette, sőt a munka megkezdése előtt még majd egy hét pihenőt is kaptunk, hogy kissé jobban felerősödjünk. Azután eljött az első munkanap is. Négy órai, szünet nélküli munka után, nyolc órai pihenő, amit másik négy órai küzdelem követett. Mikor első ízben csapódott be mögöttünk a hermetikus csapóajtó, mintha mindnyájunknak egy hatalmas szikladarab zuhant volna a mellére... A tüdőnk zihálva küzdött a levegőért, a fülünk sípolni kezdett, szédelegtünk, mint a legyek ősszel. Végre azután csak letelt a négy óra és leváltottak bennünket. Mikor a szabad levegőre értünk, akkor meg zúgni kezdett a fejünk, mintha mindegyikünk közelében láthatatlan harangok százai zengtek, bongtak volna... A gyakorlat azonban bennünket is meggyógyított lassan, azaz hogy kezdtünk mindenbe belejönni, mint a „kiskutya az ugatásba”...

Már több mint egy hónapja dolgoztunk a víz alatt, mikor - egyik napról a másikra - a vezetőség kijelentette, hogy - bár megvannak a munkánkkal elégedve - de Moszkva nem bízik bennünk (lévén „veszélyes politikai foglyok”) s elrendelte a mielőbbi leváltásunkat, mielőtt még a hídlábak egyikét felrobbantottuk volna s ezáltal nagy kárt okozhattunk volna a „nép államának”. Ezzel egy időben, a moszkvai főmuftik azt is elrendelték, hogy a mi táborunknak az egész hídépítést haladéktalanul át kell adnia a szomszédos „bandita táborok” egyikének. Ez

rövidesen meg is történt és mi munka nélkül maradtunk és az egész tábor végre pihenhetett, amennyit csak akart...

Alig egy hétre rá, hogy utoljára léptem át a No 3-as keszon csapóajtaját, úgy déltájban váratlanul felbőgtek a villanytelep dudái. A környező erdős sziklás hegyek vészjóslóan verték vissza riasztó bőgésüket... Az egyik öreg mandzsúriai szerint... „a halál szaga érzett még a levegőben is”... Csak késő délután terjedt el azután közöttünk a híre, hogy a No 3-as keszon légsűrítője váratlanul felmondta a szolgálatot és a keszont - még mielőtt bármit is tehettek volna - elöntötte a víz. Az odalenn dolgozó nyolc rabmunkás és egy munkavezető az életüket vesztették...

Egy percre arra kellett, hogy gondoljak, hogy vajon ez ugyanígy bekövetkezett volna, ha Moszkva nem úgy rendelkezik, ahogy rendelkezett? Akkor... talán magam is ott pusztultam volna... Istenem, Atyám köszönöm, hogy megtartottad a Te szolgádat...

*

December közepén azután ismét munkát kaptunk Moszkva jóvoltából. Sztálin elrendelte, hogy a Komszomolszkhoz felvezető vasúti mellékágat haladéktalanul be kell fejezni. Mivel pedig a mi hajcsárjaink nagyon is jól tudták, hogy Moszkva ugyan kilométerekben messze van, de Moszkvával packázni nem ajánlatos - mert a „keze messze elér” az előkészületek azonnali hatállyal megindultak. Szerelvény szerelvény után keresztezte a folyót - egyelőre még csak kompon - megtömve hozzánk hasonló rabokkal. Ezek a szerencsétlenek voltak hivatva végrehajtani a moszkvai utasítást, esőben, hóviharakban, ha kell, még az életük árán is. Az ő feladatuk volt a földmunkákat előkészíteni, törtetni előre, még néha derékig érő hóban is, sátorban dideregni, éhezni, de betegen, félholtan is dolgozni, előkészíteni a helyet a fényes sínpároknek. Még akkor is, ha esetleg a saját csontjaikat is alájuk kellett rakni támaszul...

Bár a végleges hó már réges-régen leesett, és a kisebb folyók már mind befagytak, de az óriás Angara még mindig „élt” és dübörögve hömpölygött tova széles medrében, hatalmas jégtáblákat táncoltatva a hátán. De a jégtáblák mindig jobban és jobban szaporodtak s már-már úgy látszott, hogy győzedelmeskednek, mikor ismét megenyhült egy kicsit az idő és a folyóóriás megint kiszabadult jégbilincseiből...

A subákba csomagolt vezetőség izgatottan figyelte az elemek harcát és már alig bírta kivárni, hogy végre-valahára elcsituljon a folyó. Egy hideg, borús reggelen azután ez is eljött. A hatalmas folyamóriás elhallgatott, siváran, holtan hevert partjai között a pár centiméteres jégpáncél alatt. Déltájban már végeláthatatlan vagon sorok érkeztek talpfával megrakva, melyeket egyenesen a meredek partoldalra és a jégre hányatott le a vezetőség. A száz meg ezer talpfa messziről úgy nézett ki, mintha csak valami pajkos gyermek szórt volna ezer meg ezer gyufaszálat a sziklás oldalra... A szerelvények azonban csak jöttek és jöttek... Mindig újabbak és újabbak, az éjszaka is a lezuhogó talpfák dobogásától volt hangos... Igaz azonban az a jó régi közmondás, hogy „Ember tervez - Isten végez” - még láthatóan a Szovjetunióban is, bár itt az Isten „nincs elismerve”. A vezetőség nagy öröme ugyanis váratlanul ürmre változott... Egyik napról a másikra a nap kikukkantott a felhők mögül és az idő felmelegedett. Víz szivárgott a vékony jég tetejére és a talpfák egy részét is elfedte. Az ezt követő éjszaka meg ismét hideget hozott, a jég megszilárdult... sőt még a felszivárgott víz is jéggé vált, jégbe fagyasztva a vezetőség talpfáinak százait... ezreit... A következő napon brigádok egész sora kezdte meg a küzdelmet ezzel a „talpfa-temetővel”, hogy miattuk a főnökséget esetleg baj ne érje. A szegény rab véres veritékével fessegette ki a jégből azokat a talpfákat, amiket az üresfejű vezetőség hanyagsága, a terv rabszolgáinak butasága szóratott oda meggondolatlanul. Persze, azért a politikai foglyot sem kell féltetni, mert csak ott kísérleteztünk, ahol valami eredményre is

volt kilátás. Ahol meg már úgy láttuk, hogy úgyis „kár a gőzért”... gyerünk a fűrésszel... Ha kérdeztek, hogy ki csinálta? Ki tudja? Mi nem. Ez volt az egyedüli, amit megtehettünk, hiszen itt úgy sem volt az „divat”, hogy valaki, valamiért is felelősséget vállalt volna...

Még két napba sem tellett és már az összetorlódott jégtáblák között széles utak kötötték össze a két partot, melyeken haladéktalanul megindultak a lóvontatású kis szánok, megrakva alátéttel, szeggel. Mások meg csak úgy szán nélkül vontattak síneket, kettesével, hármasával. Úgy déltájban azután a már türelmetlen vezetőség útnak indította az első teherkocsit is. Ennek a példáján felbuzdulva, rövidesen már kocsi kocsit ért a jégen. Persze, a túlsó part sem akart a nagy versengésben lemaradni s onnan meg az élelem szállítók jöttek, amik már rég vártak erre az alkalomra. Sajnos azonban, „tél tábornok” csak nem akart közreműködni a szovjet hatóságokkal, mert délutánra az idő megint felmelegedett egy kissé. Emiatt két-három óra körül egy, a túlpartra megrakottan hazatérő teherkocsi alatt megnyílt a jég és az pár perc alatt el is tűnt az örvénylő víz alatt. A kocsi sofőrjének csak a legutolsó pillanatban sikerült kiugrania a biztos halálból... Erre persze mindennemű közlekedés azonnal leállt. Igen ám, de a vezetőség úgyis erősen rágt a körmét a tervtől való lemaradás miatt, így hát másnap - annak ellenére, hogy a hőmérséklet változatlanul enyhe maradt - ismét megindultak az autók, lovak, emberek...

Úgy tíz óra felé délelőtt azután egy újabb katasztrófa megint keresztül húzta a „napi tervteljesítés álmát”. Itt az áldozat egy hatalmas rönkszállító teherkocsi volt, ami vagy tizennégy új sínrel megrakva tűnt el a jég alatt, magával víve a vezetőjét is a hideg, hallgatag halálba. Fejét vakargatva vette körül a léket az egész „nagy vezérkar”. Mit tegyenek hát most már? Nem annyira a kocsit, legkevésbé a sofőrt, mint inkább a síneket sajnálták, mivel ebből az utóbbiból nagy hiány mutatkozott. Végre is, a szállítás vezetője, szívhez szóló káromkodás közepette „megoldotta a gordiuszi csomót”...

- „Még ma kivesszük - ha a kocsit nem is, de a síneket, azokat feltétlenül!” - jelentette ki magabiztosan. A kocsi senkit sem érdekelt, sem a nyomorult vezetője, akire talán négy-öt apró gyermek várt odahaza... Őket csak a sínek érdekelték, nekik csak azok voltak fontosak! Úgy látszik a „világrengető kapacitású szovjet nehézipar” csupán papíron termel oly’ „világrengetően”... hiszen a felhasználásra kerülő síneknek több mint a háromnegyed része régi. Ezek is - akár csak mi, rabok - a világ mindenféle idegen nyelven „beszéltek”... Volt itt magyar sín, román sín, meg német is. Emitt kínai sínek, melyeket még a dicsőséges mandzsuri hadjárat folyamán sikerült a mindent felhasználó szovjet hadseregnek „felszabadítania”. Hogy azonban Anglia, mint az egyik nagy vasútépítő ország se maradjon ki, angol feliratú sínek is szép számmal voltak képviselve...

Végre, úgy látszik „tél tábornok” mégis csak kibékült régi szövetségeseivel, mert pár nap alatt beállott a végleges fagy és ezzel megkezdük az Angarán átvezető vasútvonal lefektetését is. Vastag fatörzseket fagyasztottunk a jég felületére, egymástól kb. egy-két méternyire. Ezekre hosszában vékonyabb szálfákat fektettünk befuragással. Ezekre jöttek azután a talpfák, amelyeket hosszú vasszögekkel rögzítettünk. Az irgalmatlan hidegben ezeket a szögeket is át kellett tüzesítenünk, hogy a fagyott fában elmenjenek. Mindezek után aztán jöhettek a sínek...

A hőmérő higánya azonban, ha már egyszer elkezdte az esést, láthatóan nem is akart többé megállni. Mínusz negyven fok után jött a negyvenöt, később az ötven, de itt sem állapodott meg sokáig, míg végül is mínusz hatvan fokot mutatott... Mint érdekességet, meg kell hogy jegyezzem itt, hogy a Szovjetuniónak van idevonatkozóan egy törvénye, ami szerint mínusz negyven fok alatt nem szabad kinn dolgoztatni senkit sem, mikor azonban ezt szavá tettük a munkavezető ezredesnek, ő fanyarul elmosolyodott és - mintegy magát mentgetve - a következő magyarázattal szolgált:

- Tudjuk, tudjuk, de újévre el kell készülnünk ezzel a darabbal a terv szerint. - Ez a magyarázat mindent megmondott! Egyben azonban az „ezredes elvtárs” azt is megígérte, hogy ha „jól dolgozunk”, ad fejjenként egy fél csomag „mahorkát”...

Hogy mi az a „mahorka”? - kérdezhetné már most valaki. Nem más, mint apróra vágott, zöld dohány szár. Erős, mint a méreg, no meg bűdös is, hogy majd’ elszédül tőle az ember, dehát a Szovjetunióban ez nagyon „divatos”, mert olcsó. Roncsolja a tüdőt, mérgezi a gyomrot, de ez éppen nem baj, mert „jó üzlet” az államnak...

Így néz hát ki az a híres „közegészségügy”, amelynek híres „arany mondását”, milliók ismételtették máig nagy áhítattal szerte a földtekén, mint az emberiség egyik alapfogalmát. Szól pedig ez a következőképpen: „Nálunk a legfőbb érték az ember!” Sajnos, a „hívők” azonban nem ismerik ennek a mondásnak a befejező függelékét, amit mi gyakran utána gondoltunk ott, a táborban: „Nálunk a legfőbb érték az ember... amíg *dolgozni tud!*”

*

A sínfektetés legutolsó napján mínusz hatvankettőt mutatott a hőmérő. Az őrséget csupán csak egy kis „vodka ráadás” ígéretével tudták a kijövetelre rávenni. Az egész környéket sűrű, hideg köd takarta, amelyben az ember még az orra hegyéig is nehezen látott el. A hideg, fagyos levegő minden lélegzetvételnél fojtotta a tüdönket s amint a barakkból kiléptünk, mindnyájunkat fullasztó köhögési roham kezdett fojtogatni. A hideg szinte csípte a bőrünket s úgy éreztük magunkat, mint aki télen, váratlanul a jeges vízbe esik. Alighogy a munkahelyre kiértünk, mindjárt hatalmas tüzeket gyújtottunk előbb az őrségnek, azután magunknak. Néha-néha a folyó majd kétméteres jege ágyúlövésszerű dörrenéssel repedt meg alattunk, amúgy csend, halálos csend volt mindenfelé...

No, de a „munkások államában” a szegény politikai foglyoknak nemigen hagynak időt a tűznél való sütkérezéshez, végtére is neki kellett állni a munkának. Ez persze kezdetben nehezen ment, de azután már mind inkább „belemelegedtünk”. Később már a nagykabátok is lekerültek és már csak úgy kis kabátban, ujjnélküli mellényben húztuk a síneket, vertük a nagy szegeket befelé. Persze az őrségnek közel sem volt ilyen jó lehetősége a megmelegedésre, ők hát mást nem tehettek, mint dideregtek a hatalmas máglyáik mellett. Háromnak is elfagyott aznap a lába...

Jóformán észre sem vettük az idő múlását s mire a korai szibériai est előlopakodott, már el is feledkeztünk a hidegről. Lehetett úgy négy óra körül délután, mire az utolsó szeget is bevertük és végre elkészültünk. A kipróbálásra küldött sínautó már a váltónál várakozott, a három fagyos földdel megpúpozott vagonjával. Először csak maga a sínautó tette meg az utat a két part között, majd nagy óvatosan nekiindult a három vagonnal. Lassan, óvatosan kúszott előbbre és előbbre míg végül is átjutott szerencsésen. Visszafelé már vígan robogott... A váltónál azonban már várta a „kukuska” - ahogy mi szoktuk nevezni - a régi divatú kis gőzmozdonyunkat. Azután ez is rámerészkedett nagy óvatosan a sínekre. Minél beljebb ért azonban, annál jobban rákapcsolt a sebességre... miközben meg a sípja állandóan süvöltött vészt jóslóan, mintha csak segély jeleket akarna adni...

Mi mindnyájan - rabok épp’ úgy, mint rabtartók - kimeredt szemekkel, remegő orrcimpákkal figyeltük az egészet. Vajon sikerül-e? És sikerült! Hurrá! - ordítottuk együtt kirobbanó örömmel. Nekik - a vezetőségnek - volt miért örülniök, hiszen jól tudták, hogy a hajcsármunka díja nem fog elmaradni, de mi - volt miért nekünk örülni? Dehogyan volt, de mi mégis örültünk, tiszta szívből, mert a mi kezünk munkája volt az, ami nem hagyott cserben bennünket. Ember! Csak az tudja ezt megérteni, aki valaha is konstruált, épített valamit is. Bármilyen csekély is volt az és bárkié is volt az, de mikor végre elkészült, örült, boldog volt, mert az ő izzadsága,

verítéke, az ő elgondolása volt az, ami az eredményben kirajzolódott... Ezért voltunk mi - bár igavonó barmok és rabszolgák voltunk - mégis büszkéek... Ó, emberi balgaság...

*

Izzadás és megfeszített munka közben - szinte észrevétlenül - surrant tova a karácsony és ájult, kábult pihenésben követte azt az újév is. Az idő hatalmas óráján a mutató ismét egyet fordult és már 1950-et írtunk. Ismét munka nélkül teltek a napok, a hetek, sőt még a hónapok is. Elmúlt január a hidegjeivel, követte február, megjött végre március is és az idő is kezdett mind' jobbra fordulni... Így köszöntött be április, de ez egyben véget is vetett nyugodt tétlenségünknek. A hónap elejére a „moszkvai főnökség” látogatása volt jelezve, tehát már több mint egy héttel az előirányzott nap előtt kezdetét vette a takarítás, súrolás, padlókaparás, csak úgy zengett, zúgott bele az egész tábor. Váratlanul, pár napra a koszt is megjavult, hogy azután a későbbiek folyamán annál rosszabb legyen...

A jól táplált „grazsdaninok” (polgártársak) meg - átnézve rajtunk, mint az ablaküvegen - szóba nem álltak volna velünk a világ minden kincseért sem. Körbesétáltak a táborban s miután illetéknéppen „jól informálták magukat”, mint kik dolgukat jól végezték, továbbálltak... Már el is feledtük őket, mikor - váratlanul - nagy szenzációra ébredtünk:

Az egyik álmos, várakozással teljes délutánon, hirtelen az egész tábor felbolydult. Futkosó fegyőrök zavartak mindenkit ki az udvarra. A kapunál - idegen örök között - egy szakállas képű, rongyos ruhás rab ácsorgott az összeterelt „érdeklődők” gyűrűjében. Mikor azután már láthatóan mindenki jelen volt, a szakállas - az őrparancsnok intésére - a lábánál heverő zsákba nyúlt és onnan a szőrös emberfejet húzott ki s azt a hajánál fogva felemelte, hogy mindenki jól láthassa, s lassan, fáradt hangon elkezdett beszélni... Színtelen hangja megtört, benne csengett a nagy „minden mindegy”... Elmondta, hogyan szöktek meg együtt a barátjával (a fej gazdájával). Az üldözők elől a járatlan tajgába (őserdő) vették be magukat, ahol rájuk szakadt előbb az ősz, majd a tél... Tavasszal majd továbbmennek, reménykedtek. Csináltak egy földalatti gunyhót és amíg csak az igazi „zimankós tél” be nem köszöntött, csak megvoltak valahogy. A velük hozott, lopott élelem azonban mind veszélyesebben fogyott... Remélték, hogy majd csak sikerül valamit fogniok különböző csapdákkal, de a szerencse láthatóan ellenük szegődött és a csapdáikat mindig üresen találták... Végre is beköszöntöttek az éhezés napjai...

- Már három napja éhezünk, vagy lehet, hogy több volt - folytatta - mikor éjjel váratlanul felriadtam. A maró éhség nem hagyott nyugodni. Mind többször és többször villant az agyamba, hogy Miska - mutatott a fejre - talán meg akar ölni, hogy tőlem megszabaduljon, vagy hogy meg is egyen. Talán egyikőnk úgy ki tudná húzni tavaszig... Miért ne én? - vetődött az agyamban a gondolat... Váratlanul, mintha Miska megmozdult volna, felugrottam... Ő is ébren volt, felugrott... Én a fejszét, ő meg az ásót kapta fel és megindult köztünk a harc életre-halálra... Én gyorsabb voltam...

Mikor látta, hogy a társa halott, előbb megrettent, majd határozott. Ő így is, úgy is halott, legalább én életben maradok, talán csak történik közben valami... Semmi sem történt. Végül is, kijött az erdőből és feladta magát. Vállalni kezdték a barátja felől... Hol látta utoljára, mikor? Mit tud róla? Tagadott, azt állította, hogy Miska más irányba ment. Először el is hitték ezt. Végül is kivitték a helyszínre, hogy meggyőződjenek a szavai igazságáról. Ott találták meg a fejet... Most azután - büntetésből - táborról táborra viszik és mindenhol el kell mondania a történetet... Mikor vége elhallgatott, pár percig talán még a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani a nagy csendben. Akaratlanul is talán mindegyikőnk fejében egy és ugyanazon kérdés vetődött fel: *Mit tettem volna én az ő helyében?* Mindjárt utána a tábor főnöke kezdett beszélni:

- Így jár mindenki... - mondotta - senki sem menekülhet ki a mi kezünkéből...

Gazemberek! Valósággal hencegnek ezzel a szerencsétlennel. A mi elrettentésünkre akarják felhasználni, mert *félnek*. Félnek, hogy egyszer majd csak megunjuk ezt a „kutya életet” és megmozdulunk... S akkor, akkor jaj, ezerszer jaj lesz nekik... Talán tízet, talán százat, vagy talán még többet lefektetnek közülünk a géppuskák, de a többi... Akkor azután majd, rajtuk lesz a sor és akkor, akkor *sem* lesz irgalom”...

*

A tavasz meghozta magával a friss, üde levegőt, a levegő meg ismét felébresztette a szabadságvágyat is... Kétszeresen nehézé vált a rabság... Megint csak megpróbálták páran elérni közülünk a szabadságot...

Egy Olenov nevű orosz volt a szökevények vezetője, egy volgai német, meg két ukrán voltak a társai... Az ő brigádjuk javította a tábor kerítését. Délutáni számolás után elbújtak a kerítés túlsó felén s mikor besötétedett, elindultak a semmibe, a szabadság felé. Hová? Ez őket nem érdekelte, hiszen itt számukra minden ismeretlen volt... Őket csak a szabadság érdekelte és ennek az érzése megrészegette mindnyájukat.

Az esti számolásnál nem vették észre, hogy hiányoznak, mert páran az ismerőseik közül „segítettek”... A reggeli számolásnál azonban már nem lehetett a dolgot tovább titkolni. Nosza, lett is erre futkosás, kapkodás, káromkodás a vezetőség összes vonalain.

Már szürküllött, mikor megint csak mindnyájunkat az udvarra zavartak. A kapun egy teherkocsi gördült be, tele katonákkal. Még csak le sem nyitották a kocsi oldalát, úgy hajították le a két, - majd’ a felismerhetetlenségig összevert, összerugdosott - emberi roncsot. Olenov volt az egyik, a „volgai német” a másik. Mindjárt melléjük meg nagyot huppanva a keményre taposott földön - vágódott le a két másik társuk hullája...

Némán, hangtalanul, de összeszorított fogakkal és öklökkel álltuk körül őket... Az egyik halott mellén hatalmas szuronyseb tátong. A bitangok, nyilván úgy szúrták le közvetlen közélről...

Az inaink megfeszültek, a fogak megcsikordultak... Óh, milyen keservesen éreztük a kiszolgáltatottságunkat...

Igazság Istene! Hát mikor jön el már vége az igazságtétel ideje?

*

Már járhatott úgy június körül az idő, mikor - egyik percről a másikra - váratlanul megváltozott a helyzetünk. Láthatóan, a „mindenható vezetőség”-nek már elege volt a mi pihenésünkéből és elhatározták, hogy feloszlatták a tábort. Váratlanul, minden előzetes rémhír nélkül, megkezdődtek a szállítások. Ide két-háromszázat, amoda százötvenet vittek. Még jól fel sem ocsúdtam a meglepetésemből, már én is útban voltam - vagy kétszázad magammal - egy ismeretlen cél felé... No, de nem kellett, hogy sokat szenvedjünk kétségek között... egy újabb állomás, villanó szuronyok, ugató kutyák, kerítés, őrtornyok és már meg is érkeztünk a 0.3-as Spec. táborba, azaz hogy „kolóniára”. Itt már beszélni sem lehetett „munkanélküliség”-ről. A fő „foglalkozási ág” az erdőirtás volt. A tábor képét közel sem lehetett biztatónak mondani: rossz koszt, az emberek legnagyobb része tönkre menve, a kórház telve...

- Hm - jól nézünk ki - állapítottam meg magamban.

Kezdetnek, én a fatelepre kerültem, ami az itteni körülmények között a „jobb munkahelyek” közé számított, ahogy ezt később megtudtam. A brigádvezetőm, egy idősebb orosz volt, aki mint repülőtiszt szolgált a második világháborúban. A munkásainak majd’ a felét észt rabok

alkották, akiket a táborban majd' minden brigádban szerettek (a brigádvezetők), mert gyakran kaptak hazuról jó csomagokat. Ilyenkor persze ők a brigádvezetőről sem feledkeztek meg... ellenszolgáltatásképpen azonban elvárták, hogy könnyebb munkát kapjanak és mégis legyen a mindennapi „nagy kenyér adagjuk”. Én, aki közel sem számítottam valami „nagy szám”-nak, mivel mindenki tudta rólunk magyarokról, hogy mi *soha* csomagot nem kapunk, csak mint „potyamunkás” jöhettek számításba, aki örülhetett, ha élt és dolgozhatott teljes erejéből, hogy a brigádnak a sok „előmunkása” mellett valami százalékot is szerezzen. Ez ugyanis feltétlenül szükséges volt a „nagy kenyéradaghoz”... Azt hiszem azonban mondanom sem kell, hogy ilyen alapon nem tartott sokáig a békés állapot ebben a brigádban. Alig pár nappal az érkezésem után alaposan összerúgtam a port az egyik nagyon is felvágós „kule”-val (észtül: barát) ami sok „jó vért nem szült”, mert ezzel megindult az áskálódás ellenem, mindaddig, amíg csak át nem helyeztek az egyik - lehető legrosszabb hírű - erdővágó brigádba. Mire azonban eddig eljutottunk, megint csak tovasuhant pár hét és a 0.3-asra beköszöntött az ősz.

Az új brigádom szinte az egyik legnagyobb volt az erdőn s bár több mint a felét olyanok tették ki, akik már alig éltek, mégis nagy teljesítményt várt el tőlük a vezetőség. Borzalmas volt látni naponta ezeket az emberi roncsokat, akiktől még az is sok volt, hogy egyáltalán kivánszorogtak az erdőre, este meg az örök kellett, hogy rugdossák őket szüntelenül hazáig...

Mivel én még elég jól álltam a lábamon, a fadöntökhöz kerültem. De a csonttá aszott nyomorékok látása intő mementóként hatott reám és így elhatároztam, hogy *nem dolgozom!*

Első reggel sokan voltunk újak, és mindenkinek a legnagyobb igyekezete abban merült ki, hogy egy erős, „jó munkás” párt kerítsen magának, aki majd - még helyette is - fogja húzni a fűrészt... Így hát, amint az őrség szétengedett bennünket, mindenki „ész nélkül vetette magát” a szerszámokra.

- Ez az enyém, nem, ez az én fejszém! Hazudsz, én már több mint egy hete ezzel dolgozom! Itt az én jelem! Add ide! S azután piff-puff, adj neki!

Én, a háttérben állva vártam meg míg mindenki elkészült a másikkal és elcsörtetett, hogy a vastag fákat el ne „halásszák az orra elől”... Csak ketten maradtunk a „csatatéren” egy kis vézna, alacsony koreaival, Kan-kju-van-nal. Azt, azt hiszem, mondanom sem kell, hogy a szerszám, amit nekünk hagytak valóban „mesébe illő” volt: egy alig méteres, foghíjas fűrész, meg egy öreg, számtalanszor kicsorbult fejsze...

- Akarsz dolgozni? - vetettem fel a kérdést a kis mandulaszeműnek - mert akkor nem illünk egy párba!

- Nem én ültettem ezt az erdőt, de vágni sem akarom! - jött erre a nagyon is „megfelelő” válasz. Nekem éppen csak ez kellett, felszedtük hát a szerszámainkat és megindultunk szép lassan, komótosan. Mentünk, mendegéltünk, amíg csak egy nagy száraz fához nem értünk. Ezek a „szuhasztoj”-ok a legjobb tüzelői Szibériának. Miután megállapítottuk, hogy egy nagyon is célunknak megfelelő fával van dolgunk, sebesen munkához is láttunk és vagy tizenöt, húsz percen belül már dőlt is lefele...

- Bojsza! - bögtük elégedetten a megszokott erdőirtási figyelmeztetőt, mintegy a saját magunk megnyugtatóására. Olyan lendülettel dolgoztunk, hogy a szegény, foghíjas fűrészünk egészen belemelegedett. No, de ezután úgyis volt alkalma a pihenésre, mert ezzel számunkra a napi munka a véget is ért. Hamarosan leágastuk, ami még a törzsön maradt és már lángolt is a tűzünk, hívogatóan, csábítóan. Le is ültünk, mint akik dolgukat a lehető legjobban végezték és elkezdtünk beszélgetni.

Igaz, hogy Kan nem nagyon látszott kultiválni az orosz nyelvet és nehézségei voltak az én tájszólásom megértése terén, de végül is be kellett látnia, hogy mivel én abszolút semmit sem értek koreaiul, mégis csak jobb, ha törjük „Tolsztoj örökségét”, mert anélkül már csak a néma kézjelek maradnak... A hiányos orosz tudás azonban abban nem gátolt meg bennünket, hogy meg ne egyezzünk, hogy a fűrészelés „nem tesz jót az egészségünknek”. A továbbiakban meg még abban is egyet értettünk, hogy a jövőben is igyekezni fogunk ezt a „sportot” - amennyire csak szerény erőnkéből telik - mind kevesebbet üzni...

A későbbiek folyamán azután az otthon is szóba jött; mesélgettünk egymásnak, ő Koreáról én meg Magyarországról...

A mi érdekfeszítő foglalatosságunk - természetszerűen - nem kerülte el a szomszédaink figyelmét sem és rövidesen újabb érdeklődőkkel szaporodott meg számunk a tűz körül... Az ő „jó példájuk” másoknál is követésre talált, úgy hogy mire beesteledett, már egy szép számú csoportot talált a „lefűjás” tűzünknel...

Nem sokkal munka befejezés előtt a brigádvezetők is megjelent, hogy a napi „termelést” átvegye és ugyancsak nagyot nézett, mikor érdeklődésére, a füstölgő zsarátnokra mutattunk. Mi a normánkat teljesítettük, mert a száraz fánkából csupán csak hamu maradt. További megnyugtatónkra szolgált még - ha éppen lelkiismeret furdalások kezdtek volna gyötörni váratlanul - az a jó öreg közmondás, amit a táborban annyit hallottunk, hogy „Egynapi lógás - egyhónapi élet” (Djeny kantovka - meszjety zszinyij!).

Ezek szerint hát a mai napon *csak mi nyertünk*...

*

Így ment ez változatlanul jó pár napig, míg végül is a brigádvezetők is kezdett a keresztényi béketűréséből kijönni. Előbb, megpróbált „okosan” beszélni velünk, elmagyarázva töviről-hegyire, hogy „be kell, hogy lássuk, hogy itt, a táborban muszáj dolgozni, hiszen mindenki dolgozik, ez az egyedüli életlehetőség”...

Az efféle „lelki fröccs” azonban rajtunk nem sok eredményt mutatott. Én kijelentettem, hogy nem érzem magamat egészségesnek, még ha esetleg annak is látszom és így a nehéz erdei munkán én dolgozni nem tudok... Ezzel kapcsolatosan, - hogy szavamat ne feledjem - meg kell, hogy jegyezzem, attól a pillanattól kezdve, hogy én az erdővágó brigádba kerültem, megkezdtem az orvosi rendelő mindennapos látogatását. Itt pár napig nem sokat törődtek velem, később azonban csak elkezdtek vizsgálgatni. Az eredmény azonban negatív volt, de ez nem látszott reám semmi hatással lenni, mert továbbra is folytattam töretlenül mindennapos „zarándoklataimat”. Mikor pedig végtére azzal „hoztak ki a sodromból” hogy azt állították, hogy nekem a „...munkaundoron kívül nincs semmi bajom sem”... azzal fenyegettem meg a raborvost, hogy a táborparancsnokhoz megyek panaszsra...

Erre persze újabb vizsgálatokra került sor, amik azonban eredményükben változatlanul kitarítottak az első mellett...

Közben a brigádvezető is megunta a dolgot és megkaptam az első „büntető adagot”, ami állott harminc deka kenyérből és egy meleg lötyyből naponta - amit erre mifelénk „levesnek” szoktak titulálni. Én azonban mindezek ellenére sem tágitottam! Az egyik büntető adag követte a másikat, amit még számtalan további követett. Tudtam, hogy most kell, hogy erős legyek és kitartsak. Ha most megingok még csak egy kicsit is, kár volt az egészbe bele is kezdenem... Nem volt tehát megállás és jártam szünet nélkül az orvoshoz. Mivel rohamosan romlottam (a sok büntető adagtól) végtére is az orvos ingott meg s „diétás kosztra” írt... ami a diétát illeti, ebben ez ideig is éppen elég részem volt a büntető adagokon keresztül, de ez a diétás koszt

kiírás mégis nagyon nagy eredménynek számított, hiszen csak még két ember kapta az egész táborban. „Diétásnak” a mai értelemben közel sem lehetett volna mondani - de sokkal más, élvezhetőbb volt a „rendes kosztnál”...

Reám azonban már ez sem volt nagy hatással, csupán megnyugodva éreztem, hogy kitartásom kezdi már megteremni a gyümölcsseit...

- „Mit csináljak hát magával?” - töprengett az orvos, mikor végre is belátta, hogy a diétás kosztól sem hatódtam meg, hanem továbbra is fogyni, mert még az ehető kosztot sem eszem meg. Végére is összedugta a fejét a „szabad orvossal”, aki ugyancsak felcser volt, de mégis a főnök szerepében pompázott és elhatározta, hogy megszabadulnak tőlem és elküldenek a kórházba felülvizsgálatra...

A következő nap hajnalán azután ki is kíséri két ór a hajnali vonathoz párunkat, sajnos azonban a vonaton nem volt hely s így vissza kellett jönnünk... Tudtam, éreztem, hogy ha célt akarok érni, úgy most kell a legjobban vigyáznom. A következő napon ismét kiküldtek dolgozni a tábor legöregebbjeivel, de nem az erdőre, hanem egy közeli építkezéshez. Az aznapi teljesítményem nem haladta meg a harminc százalékot... Harmadnap délutánján meg „gyomorgörcsben fetrengtem” és egy külön ór kísért vissza később a táborba...

Az elkövetkező hajnalon megint a vonathoz mentünk, de a szerencse megint elhagyott bennünket... Vagy két nap múlva azonban ismét megkíséreltük a dolgot és... sikerült! A vörös-keresztes vagon ajtajából boldogan néztem vissza egy pillanatra, hogy búcsút mondjak magamban ennek az elátkozott helynek... Isten veled 0.3-as, remélem soha sem látlak ismét viszont...

*

A kórházban majd egy teljes hónapot töltöttem el „isteni semmittevésben.” Mire ismét „alkalmassá” váltam a munkára, már bizony jól benn jártunk a télben. Alig hogy kiírtak a kórházból és felöltöztem, már szállítottak is bennünket. Igaz, hogy ami most már a „szállítás fogalmát” illeti, jobb lenne, ha inkább úgy helyesbíteném az előbbit, hogy „elszállították velünk magunkat”; ugyanis a magunk lábán baktattunk el, a majd' hét kilométernyire fekvő 0.7-es „invalidus kolóniára”. Itt, - ahogy a neve is már mutatja - csupán öregek, vakok, sánták és hülyék fogyasztgatták szorgalmasan a szovjet, állam kenyerét. Nekem már nem számított újságnak ez a hely, de mégis - az első napokban - egész kellemetlenül éreztem magamat közöttük, de azután lassan beleszoktam, mint „kiskutya az ugatásba”.

Dolgozni, egyelőre nem jártunk, mert alig pár héttel az érkezésünk előtt volt egy szökés és az őrség még mindig nem vett át munkára senkit. Egyetlen elfoglaltságunk volt a konyhának tüzelőfával való ellátása. Erre csupán akkor került sor, ha a tábor területén már nem akadt semmi eltüzelni való, ilyenkor azután kizavartak minden épkézláb embert. Vagy két-három kilométernyiről cipeltük haza a hátunkon a rönköket. „Nincs azonban olyan hosszú kolbász, aminek a végére ne lehetne érni” mondja a jó magyar közmondás, így - hát egy szép napon - mi is a végére értünk a tábor fakészletének. Nem maradt hát más hátra, mint újabb készletről gondoskodni. Ezt a „magasztos feladatot” rótták ki a mi brigádunkra, amelyben még pár épkézláb ember is akadt rajtam kívül.

Nem sokkal karácsony előtt, erős őrség kíséretében s hörögve ugató, kaffogó rendőrökutyák társaságában vonultunk ki tüzelőt készíteni. Karácsony napjára nekem sikerült „megbetegedni” és így megünnepelem ismét a „szeretet ünnepét”. Bár körülöttem a szenvedő világ semmi ünnepit nem mutatott, nekem mégis ünnepies volt a hangulatom. Nálam - ott belül - zúgtak a karácsonyi harangok és... szinte láttam - ha csak pár percre is becsuktam a szemeimet - a gyertyafényben úszó karácsonyfákat... Láttam az éjféli misére ballagó embereket s hallottam -

még a barakk zaján keresztül is - tisztán, amint zúgva éneklik: „Halleluja... örvendjete, a kis Jézus ma született!”... Oh, boldog világ... vajon látlak-e még valaha is? Állhatok-e még én is fénylő szemekkel a csillagszórós karácsonyfa alatt?... Hallhatom-e még ha csak egyszer is a karácsonyi angyal csengettyűjének szavát?...

*

Még csak pár nap és az ó év halotti torán egy újabb év fog megszületni... az ezerkilencszázötvenkettes esztendő...

Akaratlanul is újból meg újból felvetődik mindnyájunk előtt a kérdés, hogy mikor lesz vége a szenvedéseinknek? Vagy az emberi szenvedésnek nincs határa? - Láthatóan nincs, mert bár gyakran úgy látszik, hogy elértük a határt és nincs tovább, de rövidesen még nehezebb megpróbáltatások arra döbentik rá az embert, hogy az előbbi határ semmi sem volt a jelenlegi nyomorhoz, keserűséghez és lám, még mindig élünk és remélünk...

Az újév mindjárt bemutatkozonak rosszat hozott. Január első napjaiban, Ormody Laci, egy Pécsről származó fogolytársunk, beugrott a „tiltott zónába” és az őrség lelötte... Szegénynek már alig pár hete maradt csak a fogságban és kiszabadulhatott volna... Nem bírta tovább... Istenem! Légy velünk és adj erőt...

Majdnem az egész, hideg, zimankós január munka nélkül múlt el, de mindjárt február elején megjött az orvosi ellenőrző bizottság. A felülvizsgálat eredményeképpen - pár nappal később - vagy harmincunkat elszállítottak... erdővágó kolóniára... Túl jó kondícióban voltunk ahhoz, hogy itt, az invalidusok között maradhassunk... Az indulásra egy hideg, zimankós reggelen került sor. Az elmaradhatatlan kutatás után tehergépkocsira raktak mindnyájunkat és elindultunk. Az éles, északi szél már alig tíz perc után teljesen átjárt bennünket és mindnyájan egészen elgémberedve gubbasztottunk egymás ölében (az előírások szerint), de ez - láthatóan - a vezetőséget egyáltalán nem aggasztotta. Mire végre - vagy két órai autózás után - megérkeztünk, már majdnem elfagyott kezünk-lábunk. Számomra azonban, a hideg mellett - még egy kellemetlen meglepetést is tartogatott ez a nap. Ez pedig nem volt más, mint az, hogy megint a 0.3-as kolónián találtam magamat... Hiába, igaz, az hogy „az ember a sorsát ki nem kerülheti”. Megint a fakitermelésre kerültem, de most még csak szót sem emeltem ellene.

- „No - te sem fogsz sokra menni velem” - néztem végig cinikusan a fiatal brigádvezetőmön...

A következő reggelen azután ismét kezdetét vette a már ismert módszerem. Kezdődött előről a tüzelés, beszélgetés s így ment ez majd egy hétig, de a „büntető adag” csak nem akart megérkezni. Pedig minden lehető megtettem annak érdekében, hogy a brigádvezető lássa, hogy én nem akarok dolgozni... Ennek ellenére is csak kaptam a rendes fejadagot. Végére is az én türelmem fogyott el és félrehívtam Vanját, a brigádvezetőt. Kérdésemre minden teketória nélkül kivágta:

...,és nem is írok magának büntető adagot. Majd ha akar dolgozni, dolgozik”... S evvel ott is hagyott. Bárcsak valami durvaságot mondott volna - gondoltam én magamban - így azonban nem maradt más hátra részemre - ha csak nem akartam ingyenélő lenni - mint hogy elkezdtem dolgozni... Többet soha nem csináltam, mint csak a „normát”, de azt megcsináltam becsülettel minden nap. Egyben azután el is kezdtem ostromolni a munkavezetőt is, hogy tegyen engem át mielőbb a „rakodóbrigád”-ba. A válasza először természetesen egy határozott *nyet* (nem) volt, mert hát most is - mint mindig - favágókra nagy szükség volt. De engem sem faragtak olyan fából, hogy belenyugodtam volna csak egyszerűen a sorsomba. S mivel már éppen elég „rabszolga-tapasztalattal” rendelkeztem - cselhez folyamodtam. Ismertem már azt a módszert, ami a rabszolga-hajcsárjainknál biztos eredménnyel kecsegtetett. Így akcióba léptem a lehető legrövidebb időn belül...

Ez a vállalkozás, vitán felül nem volt veszélytelennek mondható, de így legalább nem kellett megkárosítanom hozzám hasonló szerencsétleneket, csupán csak az államot, az meg már úgy is éppen eleget lopott tőlem - tehát veszíthet is...

Naponként - a társammal - ledöntöttünk két-három szép, vastag fát, de ezek együtt a normának még a felét sem adták ki, így hát a már átadott törzsek megjelölt végeinek a lefűrészelésével pótoltuk a hiányt. Így azonban nem száz százalékot termeltünk, de messze túlszárnyaltuk azt és így mindenkit... A tervbe a brigadérosom is be lett avatva, aki ukrán létére, boldogan segített ott, ahol csak a hajcsárjainkon egyet is lehetett ütni. Lassan a rönkvég fűrészelést mi egész művészetté fejlesztettük úgy, hogy szinte már lehetetlenné vált az, hogy ránk tudjanak valamit is bizonyítani. Még a már behavazott törzseknél is olyan élethű nyomokat csináltunk, hogy végül magunk is alig hittük volna el, ha valaki azt merte volna állítani, hogy ezt a rönköt pedig már ő döntötte le, vagy két-három nappal ezelőtt... Igaz, hogy a rönkökről a hó ügyes letakarítása, új fűrészpor hozatala, stb. szintén nagy „szakértelmet és körültekintést” igényelt, de azért csak könnyebb volt, mint az egy és fél méteres hóban faóriásokat döntögetni... „A korsó is - azonban - addig jár a kútra, míg eltörik”... s így a mi „hatalmas termelési előnyünk” is véget kellett hogy érjen egy szép napon. Az „irigység” végül is feljelentett bennünket. Bizonyítani semmit nem tudtak, mert ha éppen ellenőrzésről volt szó, mindig könnyen megcsináltuk a feladatot, de végül is a munkavezető - félve az esetleges köbméter deficitektől - dühöngve, fogcsikorgatva ugyan, de megadta az engedélyt, hogy áttegyenek az erdőről a rakodóbrigádba...

*

Felvetődhetik most már a kérdés, hogy - miféle csoport volt az a rakodóbrigád és kikből állott, hogy ilyen harcot kellett folytatni azért, hogy egy halandó, földi rabszolga oda bekerülhessen? Talán ott nem kellett dolgozni? - Dehogynem - sőt, néha napján talán sokkal többet, mint bármelyik másik csoportban, de itt legalább a mindennapi kenyér biztosítva volt és a közös állandó életveszély egységgé kovácsolta ezt a kis csoportot. Több magyar is dolgozott itt, ami szinte vonzóvá tette számomra ezt a brigádot.

A kis Horvát Ferkó, Nagykanizsáról, bűvészmutatványjaival néha egészen elkápráztatott bennünket. Halász Lajos, akit mi mind „bácsiztunk” pedig alig pár évvel volt idősebb nálunknál... Ő valójában borbély volt, de mivel túl fiatal és egészséges volt arra, hogy a meleg fürdőben dolgozzon, a vezetőség úgy határozott, hogy számára jobb és egészségesebb hely nem is található a széles világon, mint a rakodó csoport. Munka után - esténként - meg még mindig segíthet a fürdőben, hogy az esetleges „szabadnapok”-ról ne is beszéljünk...

A kistermetű Herman Jancsi volt, nemcsak a brigád, de egyben a tábor „távevésze” is. Kropocsev, a mindig jókedvű brigádvezetőnk, csak hüledezett azokon az adagokon, amiket Jancsi képes volt eltüntetni. Végül is Kropocsev elhatározta, hogy végére jár Jancsi „ürméretének” és ezt a szakáccsal is megbeszélte. Jancsit azonban a „levesfolyók” és „kásahegyek” közel sem tudták kilendíteni nyugalmából, lassan de biztosan tányért tányér után ürített ki. Mikor pedig az elé rakott élelemtömegnek ilyenképpen, szerencsésen a végére járt, nagyokat szuszogva ugyan, de hazaballagott és lefeküdt. Még szegény Kropocsev izgult, hogy jaj nem lesz-e valami baja?... Dehogy lett! A bélsavarodást és hasonló „jókat” nem Herman Jancsinak találták ki...

Nyugodtan aludt majd tizenegyig, majd felneszelve, hirtelen felült. Mondanom sem kell, hogy az este ő lévén a közfigyelem tárgya, ez - a nála szokatlan eset - még majd a szót is belénk fojtotta. Ijedten, kissé büntudattal néztünk össze mindnyájan. Talán még sem szabadott volna ezt megtennünk?...

- Hogy vagy - fordult hozzá szorongva Kropocsev - talán nem jól érzed magad? Hívjunk orvost?

- Nem, motyogta Jancsi félig alva - csupán, a kenyeremet keresem. - S megtalálva az esti fejadagját, neki is látott szorgalmasan és nem tellett bele tíz perc, már „be is törölte az egészet”... Minderre még egy jó adag hideg vizet is lehajtott és már „húzta is tovább nyugodtan a lóbórt”... A főnökünk mindezt látva, alig akart hinni a szemének. Majd mikor - végtére is - közelről is meggyőződött arról, hogy Jancsi barátunk nemcsak hogy nem kapott bélcsavarodást, de a lehető legegészségesebben alussza az igazak álmát, hűledezve meredt ránk és egész megdöbbenve motyogta maga elé, a köztünk oly’ jól ismert, itt nagyon is aktuális tábori mondást: No, téged könnyebb eltemetni, mint megetetni...

*

Mindjárt az első nap megtaláltam a helyemet az új csoportban, mintha már évek óta dolgoztam volna ott. A „teherkocsi rakodók”-hoz jártam az első hetekben, Kropocsevvvel, a „nagy főnökkel”. Az általános vélemény szerint, itt és ezekben a hetekben vált el az új emberről, hogy lesz-e rakodó a Kropocsev brigádjában, vagy sem... No, belőlem lett! Négy óriási rönkszállító kocsi járt a mi csoportunkhoz, és rajtunk állt, hogy milyen gyorsan rakjuk meg őket és pihenünk-e utána, vagy lassan kínlódva végzünk velük, és nem marad időnk még egy kicsit szusszanni sem. Voltak olyan napok, hogy semmit sem dolgoztunk, mert valami baj volt - vagy a kocsikkal, vagy a sofőrökkel... Ez utóbbi rendszerint csak fizetés idején fordult elő (majd’ minden alkalommal). Ilyenkor ugyanis ők voltak a falucska leggazdagabb emberei és vagy két-három napig (amíg a pénzből futotta) feléje sem voltak hajlandóak nézni a kocsijaiknak. Ilyenkor „ünnepeztünk” mi. Később azután eljött ennek a „böjtje” is, mert olyankor még az ebéd lötytyöt is menetközben hajtottuk le, szerszámmal a kezünkben. Mindettől függetlenül azonban panaszra okunk különösebben nem lehetett, mert hiszen már csak ilyen a rakodó munka...

A brigád egységekre volt felosztva, hat-hat emberből állt egy egység. Mindehhez jött még a vezető és egy „tartalék”... Felvetődhetik most már a kérdés, hogy nem futballesapatról lévén szó - mire kellett nekünk az a bizonyos „tartalék”?

A mi brigádunknak soha sem volt pihenője - mi éjjel, nappal, hét nap egy héten jártunk dolgozni. Mivel azonban mi is csak húsból, vérből való emberek voltunk - nekünk is szükségünk volt pihenőre, ebben az esetben a „tartalék” helyettesítette a pihenő embert. Ennél fogva érthető, hogy ennek a tartaléknak kellett az egyik legsokoldalúbb embernek lennie, mert öneki mindegyik külön poszton egyformán jól meg kellett állnia a helyét. Amikor én a csoporthoz kerültem, egy Soome nevű izmos észt töltötte be ezt a hivatalt. Sokszor megcsodáltam az erejét és alkalmazkodó képességét...

A tartalék másik feladata sajnos már csak sokkal tragikusabb időkben vált láthatóvá. Mivel mi kézzel és kézi szerszámokkal rakodtunk, ez a munka számított az egyik legveszélyesebbnek az összes erdei rabmunkák között. Nagyon is gyakran követelt áldozatokat és soha, egyikőnk sem tudhatta, hogy mikor kerül őreá a sor, és kerül összeroncsolt tagokkal vagy a kórházba, vagy pedig a fagyos szibériai földbe...

A munka azonban még tragédia esetén sem állhatott meg, s ilyenkor a tartalék feladata volt, hogy a kidőlt munkás szerszámát felvegye...

Így jött el megint a tavasz. A forró napsugarak ostorként sújtottak le a havas földre és csapásaik nyomán egyik napról a másikra eltűnt a hó. A levegő felmelegedett és még az irtások is kizöldültek. A meleggel együtt azonban megérkeztek a mi nem kívánt nyári „vendégeink” - a „maskák” is... Kik vagy mik voltak azok a „maskák” - kérdezhetné most már valaki.

Masa a Mária név becéző változata az oroszban, de nagyon is nehéz lenne megmondani, hogy miért éppen Máriáról nevezték el a tajga egyik „legvérszomjasabb ragadozóját” - a fekete legyet. A maskák újabb megpróbáltatást és szenvedést jelentettek mindnyájunk számára. Ezek az apró kis fekete legyek rendkívül szemtelenek és - még talán a rabtartóinknál is irgalmatlabbak. Sem a tikkasztó forróság sem a gémberítő hideg nincs rájuk komolyabb hatással. Késő ősszel, amikor néha már pár centiméteres hóra ébredünk, a maska még él és éppen hogy csak kipislant a beteges napfény s már a legyek akcióba is léptek...

Ilyenkor - mintha csak a vesztüket éreznék - még sokkal elszántabbak, mint máskor, nyáron. A kánikulai forróságban jobban be kellett, hogy bagyuláljuk magunkat, mint a téli hidegekben, mert a maska bebújt még a nadrág alá is és mart irgalom nélkül. Az egyedüli a szél volt az, amit nem bírtak, de sajnos efféle szelek nagyon ritkán akadtak nyaranként, mert hát amolyan kisebb szellőre fittyet hánytak... A légycsípések által okozott dagadások, sőt a néha jelentkező láz, a vezetőséget is védekezésre ösztönözték és így - pár nappal a szezon kezdete előtt - kiosztották a „moszkítóhálót”. No, azért tévedés ne essék, senki se képzeljen maga elé egy normális szúnyoghálót. Ez túl sokba került volna és annyira közel sem törődtek velünk... A mi „szúnyoghálónk” egy fehér anyagból készült zacskóból állt, aminek az arc részét egy kis darab tülllel pótolták ki, hogy az illető kiláthasson. Ez azt a tévhitet igyekezett támogatni, hogy efféle „szúnyoghálóval” az ember még dolgozni is tud a nyári forróságokban... Sajnos ez közel sem volt igaz, amire pár perces munka után is rájöhetett az ember. Választéka azonban nem sok volt, vagy megfőlt a saját veritékében, vagy ajándékoz kicsit a fekete legyeknek a véréből. A „szabadok” és az őrség persze lószőrből szőtt hálókka pompázott közöttünk. Nekik - láthatóan - sokkal nagyobb szükségük volt ezekre a hűvös hálókra, mert ők nem dolgoztak... Ezekbe a lószőrhálókba nem tudott bejutni a fekete légy, de a mienk legalább tízszer olcsóbb volt és ez volt a döntő pont! Így a „kecske is jól lakott - mert a felső rendelkezésnek is eleget tettek - meg a káposzta is megmaradt” - mert *olcsó* is volt... Igaz ugyan, hogy nem volt megfelelő, de ez nem volt fontos...

Néha esténként, mikor munkáról özőnlött be a nép a kapun, egyeseket alig ismert meg az ember, úgy „meghíztak” napközben... a fekete legyek jóvoltából...

A szúnyoghálónk, bármilyen tökéletlen is volt, de egyben büntető eszközül is szolgált, a legyekkel egyetemben. Ha véletlenül ugyanis valamelyik őr éppen ballábbal kelt fel azon a napon és úgy találta, hogy az egyik rab nem dolgozik elég erősen, az illetőt magához hívta, elvette a szúnyoghálóját és a delikvensét - minden védelem nélkül - kiállította egy tuskóra. Egyben figyelmeztette, hogy „tiltott zónával” van körülvéve és számára minden mozgás tilos. Ha esetleg megfedkezne erről ő, az őr löni fog minden figyelmeztetés nélkül...

Az ilyen szerencsétlen azután néha órákig ki volt szolgáltatva a legyek kényének-kedvének, és azok éltek is az alkalommal s nem kegyelmeztek, akárcsak a mi rabtartóink sem kegyelmeztek senkinek...

A rabtáborokban mindenhol plakátok hirdették a híres szállóigét: „Nálunk a munka a *becsület* dolga”... Lám, lám ezt a becsületet néha még a fekete legyek is kell, hogy „támogassák”...

A rönkrakások közepette kivételesen szerettek bennünket a „maskák”. Számtalanszor még nyomorúságos ebédünket sem tudtuk megenni, mert alig hogy leültünk, máris tömegesen csapongtak körülöttünk s pár percen belül, nemcsak az ember arcát, de még magát az ételt is ellepték. Részünkre a nyár csak addig számított nyárnak, míg a „fekete legyek szezonja” be nem köszöntött. Utána többet szenvedtünk, mint a hideg tél zimankóiban. Nemhiába, tudták rabtartóink, hogy miért is hoztak bennünket ide...

Így értük meg végre a nyár végét is, mikor egyszerre csak ismét egy emberrel kevesebben lettünk... Egy rabszolgával kevesebb fogyasztotta a 0.3-as fekete kenyerét...

Már a munkával, izzadsággal teljes munkanap a végéhez közeledett... Az utolsó teherkocsi várt csak megrakásra s az őrség izgatottan sürgetett bennünket, nekik is már éppen elégük volt a fekete legyekből... A brigádvezető a legvastagabb rönkök rakásához irányította a kocsit. Az itt tárolt hatalmas törzsekkel valóban másodpercek alatt végezhattünk a kocsival. Először ment is minden, mint a karikacsapás, hiszen már mindnyájan tudtuk, hogy mit, hol s hogyan kell lenni. Már csak két törzs volt hátra... már csak egy, amikor - váratlanul - bekövetkezett a tragédia. Az utolsó, végzetes rönk egy majd' 60 centiméteres vörös fenyő volt, amelynek a vastagabb vége majdnem egy méteresre nőtt...

- Póthajtófákat! - rendelkezett a brigádvezető.

- Minek? - okoskodott az őrparancsnok - majd én is segítek...

- Én is segítek - biztatott a sofőr, akinek már szintén nagyon mehetnékje volt. Az általános izgatottság mireánk is átragadt... sietni, kapkodni kezdtünk... Végre azután megindult az utolsó rönk a kocsira - minden biztosítás nélkül. Már vagy félúton jártunk, mikor egy reccsenés s mint egy óriás, bosszúálló ököl, a hatalmas fatörzs a vastagabbik végével lesújtott a földre... Egy borzalmas halálsikoly és Kitagava, egy kis japán rabszolgatársunk már nem volt többé. A hatalmas fatörzs rázuhant... Nosza, lett erre kapkodás, miután az első másodpercek bénasága feloldódott, sajnos azonban minden próbálkozás hiábavalónak nyilvánult... Mire kihúztuk a rönk alól, már nem volt benne élet... Úgy feküdt ott előttünk, mint egy véres felkiáltójel... Egy újabb áldozat, a terv oltárán...

Persze, azt hiszem mondanom sem kell, hogy *senki* sem volt hibás az áldozaton kívül, dehát itt, a „felelőtlenség hazájában” ez mindig is így volt.

Íme hát a sors iróniája - éppen azokért kellett meghalnia a császár volt katonájának, akiket legjobban gyűlölt. De nem baj, Kitagava-san (úr) lélekben velünk maradsz. Egyszer még talán a te halálodat is számon kérik... Banzaj!

*

A rövid szibériai ősz után ismét beköszöntött - immár régi ismerősöm - a „jó öreg télapó”. Meghozta magával a havat, a dermesztő hideget, sőt meghozta üvöltő „buranja”-it is (szibériai szélvihar). De felettem sem jártak el az elmúlt hetek nyomtalanul, mint „szakképzett rakodó”, már „váltóként” dolgoztam magam is. Kitanultam csínját-bínját a rönkrakásnak. Már vagy négy különböző életveszélyes helyzetből menekültem ki ép bőrrel, de - végül is - az „én órámnak” is el kellett érkeznie...

Az első hó esett le azon a napon, szűzi fehérséggel fedve el mindazt, ami szenny és piszok volt a földön. Ez a fehérség azonban nekünk közel sem jelentett örömet, mivel a takarékoskodó vezetőség még mindig nem akarta kiadatni a szőrcsizmákat, s a gumitalpú cipőkben meg csak csetlettünk-botlottunk, ami viszont a mi munkánknál megengedhetetlen. Dehát ki vitatkozhatik a „mindenható táborfőnök”-kel, aki csak egy ideológiát ismer a rabokkal kapcsolatosan - takarékoskodni... Éppen ebédre csengetett már az őrség, mi meg éppen egy kocsit fejeztünk már be. Az utolsó rönköket teljesen a földről kellett feltolnunk a kocsi tetejére s így, valóban mindnyájunk teljes erejére szükség volt. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy még a lábaink szilárdságában sem bízhattunk. Váratlanul a kocsi elejénél megbillent a már-már teljesen fennlévő fatörzs, majd nagy sebességgel megindult visszafelé... Én csak annyit láttam, hogy jön! Rohan, pontosan én felém. Sem időm, sem helyem nem volt a kitérésre, mert még az utolsó pillanatban meg is csúsztam. Csak arra emlékszem, hogy egy borzalmasan fájdalmas

ütést kaptam a hátamra, azután semmi! Hason fekve eszmélkedtem, de az első mozdulatra embertelen fájdalom hasított az oldalamba, hátamba. Képtelen voltam még csak felülni is. A munka azonnal abbamaradt és mindenki rohant rajtam segíteni, mások meg a környékről futottak meglátni, hogy élek-e még. Elsőnek Van-szin-vin, a csoportunk öles kínaija ért hozzám, felölelt a földről és mint egy gyermeket vitt egyenesen az ebédhozó kocsihoz. Még leírni is nehéz a fájdalmakat, amiket éreztem, míg az ebédes szekér döcögött velem majd' két kilométert tuskókon s hepehupás talajon keresztül. Végre azután megérkeztünk a táborba. Egyenesen a kórház-gunyhóhoz vittek és mindjárt az orvos elé kerültem. Ő meghallgatott, meglapogatta a hátamat s mivel mást tenni úgy sem tudott, kiadta az utasítást, hogy mielőbb mosdásnak meg és dugjanak ágyba. Ő, maga sem tudta, hogy mi is lehet a bajom, de a fájdalomról belső zúzóadásra gondolt. Hiába hozták a vacsorámat, sem enni, sem inni nem kívántam semmit. Ez, itt a rabkórházban a biztos jele volt annak, hogy a „beteg” valóban „rossz bőrben van”. Állapotom az elkövetkező napon sem javult, behunyt szemmel, magatehetetlenül csak feküdtem az ágyamon. Egyszerre csak lépések közeledtek... Szemeimet továbbra is zárva tartottam, de a többi érzékeimmel annál élesebben figyeltem.

- Hogy hívják? - kérdezte egy számomra nagyon ismerős hang. A szempilláimon keresztül felpislantottam, hogy utána még erősebben lezárjam őket. A kérdezősködő a táborparancsnok ezredes volt.

- Melyik brigádból? - folytatta a kérdezősködést.

- A nyolcasból - válaszolt az orvos.

- Megmarad? - folytatta az ezredes.

- Úgy hiszem meg, de hosszú ideig nem fog tudni dolgozni. - szinte suttogta az orvos.

- Nem baj - válaszolt az ezredes - nem kell kórházba küldeni, mert onnan soha sem kapunk fiatal munkaerőt vissza... - s a lépések eltávolodtak s ismét egyedül maradtam a gondolataimmal. Így állunk hát? Döbbsentem meg egy pillanatra, hát csak ennyit ér itt a szolga? Inkább szenvedjen, talán pusztuljon el, csak ne kerülhessen máshoz... Ez hát a jó munka jutalma?

Több mint egy hónapja voltam már a kórház lakója, de az egészségi állapotom nem sok javulást mutatott ezen idő alatt. Igaz, hogy közbe azt is megállapították, hogy a jobb térdkalácsom meg van repedve, no meg sejtették, hogy körülbelül két bordám törhetett el, a gerincoszloptól nem nagyon távol. Ennél az utóbbi pontnál azonban az orvosok véleménye különbözött, senki sem tudott semmi biztosat. A magam részéről nem sokat törődtem mindezzel, a nap legnagyobb részét végig feküdtem unalmas egymagamba, mivel a fájdalmaim miatt mozogni nem volt kedvem. Így teltek el napok, hetek.

Egyik nap azonban nagy sürgésre-forgásra ébredtem. Később hallottam csak meg, hogy valami felsőbb orvosi szemlét várnak s azért állítottak mindent a feje tetejére. Rövidesen a raborvosunk is felkeresett és felajánlotta, hogy ...,a saját érdekemben nagyon jó lenne, ha az orvosi ellenőrzés idejére kiköltöznék valamelyik barakkba”...

- Azután - természetesen - visszajönne haladéktalanul ide, a kórházba, de tudja, szóval *kereten felül sok a beteg...*

Különös ország ez, ahol mindenre van „keret” és még ahol az is meg van szabva, hogy „hányan lehetnek betegek egy munkanapon”. Ha mégis többen akadnak lázas betegek (mert hát *csakis* a lázas ember beteg) csupán *érkezési sorrendben kaphatnak szabadnapot...* aki későn érkezik - mikor már a keret betelt - még ha meghal, sem maradhat otthon...

Mivel átláttam a szándékukon, elhatároztam, hogy nem engedek. Csökönyösen megkötöttem magamat.

- Mondja meg őszintén - fordultam az orvoshoz - beteg vagyok-e, vagy csak szimulálok?

- Kétségtől beteg, de tudja, néha tekintettel kell lenni... - motyogta maga elé megszégyenülten.

- Beteg vagyok s maradok! - vágtam rá és egyben a fal felé is fordultam. Rab létére, az orvosunkat nyilván felbosszanthatta a csökönyös álláspontom, de tenni semmit sem tudott, így hát maradtam. Gondolom a szabad orvosnak később nem sok jót referálhatott rólam. Mindketten minden lehetőt megtettek - amikor a nagy nap eljött -, hogy az ellenőröket más irányba elvezessék, ez azonban nem sikerült. Az egész kórházat látni akarták s így végül hozzám is eljutottak, nem lévén az egész épület nagyobb, mint egy felnagyított gunyhó.

Mikor a bizottság vezetője, egy orvos-századosnő megtudta, hogy szerencsétlenséggel kerültem ide, és hogy már mennyi ideje vagyok itt, elrendelte azonnali elszállítástomat...

Másnap hajnalban azután fel is pakoltak egy lovas szekérre egy másik hozzám hasonló szerencsétlennel együtt, és a hajnali szürkületben megindultunk a vasútvonalhoz. Nem volt azonban szerencsénk, még a szekér zötyögése által okozott kínjaimmal sem tudtam a sikeres elutazást megváltani. Harmadnapra ismét útnak indítottak, most már egyedül csak engem, mivel a másik beteg „megtréfálta a vezetőséget” és meghalt. Most a szerencse velem volt, mert nagy alkudozások után, a vöröskeresztes vagon végül is felvett. A hideg ellenére, a veríték csak úgy ömlött az arcomon mire végre elnyúlhattam a betegvagon padlóján. Egyben pedig ünnepélyes fogadást is tettem, hogy ha törik, ha szakad, de ide, ebbe az eleven pokolba többet élve vissza nem kerülök!

*

...Több, mint két hónapot töltöttem el a kórházban. Igaz ugyan, hogy ebből körülbelül csak egy és fél hónapig voltam betegállományban, a többi alatt, mint munkás dolgoztam a kórház munkástelepén.

A kórházszobából kikerülve először „villanyszerelő” lettem. Hogy az igazat megvalljam, soha semmitől úgy nem félttem életemben, mint a villanyáramtól, de nem is értettem sokat hozzá. A legkisebb javításnál is majd’ hideglelést kaptam s így, végül is elhatároztam, hogy egy kevésbé veszélyes munkakör után fogok nézni. Így lett belőlem rövidesen „meszelő”. Pamaccsal a kezemben, karomon egy nagy vödör mésszel - a fülem hegyéig meszesen - jártam ki naponta a kerítésen kívülre, a „szabadokhoz”. Határozottan „elsőrendű beosztás” volt ez az utóbbi munkám. Sehol semmi felelősség, hol itt, hol ott kaptam pár rubelt, amott meg egy vödör krumplit. Igaz az is, hogy volt olyan eset is, amikor meg csak az „állam esett le”, de ez - szerencsére - csak ritkán fordult elő. Kosztos társam egy P. Imre nevű, pécsi fiú volt, akivel itt a kórházban hozott össze a szomorú rabsors. Öles, szélesvállú legény volt ez az Imre. Az élelmiszerraktár rakodójánál dolgozott és soha sem jött üres kézzel haza munkából. Szóval, minden nagyobb baj nélkül teltek a napok, de a „mézeshetek” nem tartottak sokáig. Mivel „minden jónak egyszer vége kell, hogy szakadjon”, nálam is változás köszöntött be váratlanul.

Egyik reggelen az örök nem engedtek ki dolgozni. Később tudtam csak meg, hogy a kórház munkástelepe túl zsúfolttá vált és elrendelték az elszállítástunkat. Nekünk, az „öreg lakók”-nak mennünk kellett! Búcsúzásunkkor még Imrével férfiasan kezet szorítottunk s megegyeztünk, hogy a szabadulás után feltétlenül találkozni fogunk. Hol? Megkeressük egymást bármibe teljen is. Nehéz, nagyon nehéz volt ez a búcsú, de hiába ez a rabszolga sorsa. Mindig csak búcsúzni és soha sem tudni ma, hogy mit is hoz a holnap...

Az „új” tábor, ahova átteltek bennünket, egy újabb invalidus kolónia volt, a 0.32-es, ahová egy fél napi gyaloglás után érkeztünk meg. A mi szállítmányunk legnagyobb része is idősebbekből állt, így megnyugodtam afelől, hogy itt nem igen lesz szó erdőirtásról. Alighogy az őrség átadott bennünket, mindnyájunkat a nagy pajtaszerű „étterem”-be tereltek és az ajtókat fegyőrök szállták meg, hogy senki se hagyhassa el az épületet. Egyenként, névsor szerint kezdtek bennünket egy másik épületbe átkísérni. Mi vagy ki lehet abban az épületben? - ez furdosta mindnyájunk oldalát.

- Biztos valami orvosi vizit - találgatták az „okosok”.

No, de jómagam nem kellett, hogy sokáig várjak, mert hipp-hopp már útban is voltam az ajtó felé. A küszöböt átlépve egy kis szobában két egyenruhás NKVD tiszt várt már rám - egy őrnagy meg egy főhadnagy.

- Hogy hívnak? - szegezték nekem mindjárt az első kérdést, amit gyors egymásutánban mások is követtek,

- Milyen nemzetiségű vagy? - kérdezte az őrnagy, s mikor megmondtam, hogy magyar, felvillant a szeme a főhadnagynak és olyan igaz jó magyarosat káromkodott, hogy a csodálkozástól nem tudtam, hogy mitévő legyek. Elhűlt képem nyilván mutatta, hogy mindenre, de erre nem számítottam, amin ők meg jóízűt nevettek. A főhadnagy azután röviden elmesélte, hogy ő több mint három évet töltött Magyarországon és ott tanult meg ilyen jól káromkodni.

- No, „földi” - fordult azután hozzám tréfásan - „mit akarsz dolgozni?”... „hogy rakodó munkás?”... Ilyenféle munka itt nálunk nincs, itt csak öregek vannak. Az ács, vagy asztalos munkához értesz valamit?...Dolgoztál már ácsként... Rendben van, ács leszel!... - S egyben intett is, hogy mehetek.

Így kerültem én a tábor legnagyobb ács brigádjába, mint ácsmester. A brigádvezető, egy Orlov nevű orosz volt, aki valamikor a szovjet hadseregben kapitányi rangot viselt. Rajtam kívül, ő volt az egyedüli fiatalabb ember a csoportban. Mint „specialistát” ő mindjárt meg is tett egy három emberből álló csoport vezetőjének. Két lettből és egy litvánból állott a csoportom, és nagyon jól megértettük egymást. Igaz, hogy ők mindnyájan szakemberek voltak az ácsszakmában, míg az én foglaim ezen a téren nagyon is ködösek voltak, de ők megértéssel segítettek ott, ahol csak tudtak és ezért nagyon sokat köszönhetek nekik. Ez, hogy tudatlanok vezettek „tudókat”, amúgy is mindenhol így volt a táborokban. Mi legalább tanultunk egymástól - én ácsságot tőlük, ők az itteni élet lehetőségeit tőlem, mivelhogy a három öreg még jóformán az első évét sem töltötte le a rájuk kiszabott huszonötből. Alig múlt el azonban pár hét nyugalomban, mikor újabb szerencse ért és egy még jobb állásom akadt.

A mi brigádunk több más öregekből álló csoporttal együtt egy traktorgyár és egyben javító üzem építésén dolgozott. Ez a munka aránylag nem volt nehéz, mivel majdnem mindent előre elkészített elemekből állítottunk össze. Igaz, hogy ezek az előre elkészített részek (faldarabok, stb.) kapkodó, „norma munka” eredményei voltak, és mint ilyenek sohasem passzoltak az előírt helyükre. Ilyenkor azután egyikből tíz-tizenöt centimétert le kellett fűrészelni, míg a másikhoz öt-tíz centimétert hozzá kellett adni. Még a betonoszlopokat is hozzánk hasonló „szakemberek” csinálták, mert mikor a fazsaluzatot végre lebontották - az oszlopok hetven százalékát el kellett dobni.

Mindezek ellenére is azonban a munka haladt - lassan de biztosan. A rab munkavezető, az én brigádom főnöke volt s így a munkáért a teljes felelősség az ő vállaira nehezedett. Neki a legtöbb gondot a rajzok okozták, mivel senki sem akadt, aki rajta kívül valamit is konyított volna hozzájuk. Pár hét alatt azután rájött, hogy én szívesen foglalkozom velük és járok utánuk s így egyszer csak - egyik napról a másikra - a nyakamba varrta az egészet. Így lett

belőlem „szcsjertozsnyik” azaz hogy rajzoló (bár én a magam részéről soha, semmit sem rajzoltam). Minden reggel a hónom alá kaptam egy fóliánsra való rajzot és egész nap csak azokat ellenőriztem Volodjkával, a brigádérusunkkal. „Arany életem” volt ezekben a hetekben, csak éppen az volt a baj, hogy nem tartott sokáig...

Egyik este, éppen hogy csak beértünk a táborba, mindenkit orvosi vizsgálatra tereltek a fegyőrök s rá három napra már útban is voltam „új állomáshelyemre”. A kísérő őrségtől sikerült megtudnunk, hogy rendeltetési helyünk egy erdőirtó tábor... Azt hiszem mondanom sem kell, hogy ez a hír egyikőnknek sem jelentett örömet... Végre, késő délután megérkeztünk! A tábor egy magas, kopasz hegy oldalán épült és a többiekkel ellentétben, nem oszlopokból összerótt kerítés, de tüskés drótkerítés vette körül, úgyhogy még a barakkból ki sem léphettünk anélkül, hogy arról az őrség azonnal tudomást ne vett volna. Később rájöttünk, hogy mindezek mellett volt egy másik nevezetessége is „új otthonunknak”: ez volt a 0.35-ös kolónia, az összes „spec. táborok” közül a legrosszabb hírű ezekben az időkben...

*

Megérkezésünk után a táborparancsnokság nem vesztegette az időt, de azonnal brigádokba osztottak bennünket, hogy másnap már mehezzünk is munkára. Én - többedmagammal - egy nagy, „kombinált brigád”-ba kerültem. Rab éveim alatt úgy tapasztaltam, hogy a „kombinált” kifejezés nagy kedvence a szovjet rendszernek. Láttam „kombinált bakancsot”, amelynek csupán az orra volt bőrből, a többi része meg vászonból. Ez különben „garantálta a vizes lábat”... Ettem „kombinált kását”, amelyben minden magfajta meg volt található, s inkább egy magtár-takarítás eredményéhez, mint bárminemű ételhez hasonlított. Volt alkalmam találkozni „kombinált munkabeosztással” melyben természetesen abban állt a „kombináció”, hogy mi minél többet dolgozzunk és nekik minél kevesebbet kelljen elszámolni... Megismerkedtem „kombinált normákkal”, amiket inkább egy darab gumihoz lehetett volna hasonlítani, amelynek egyik végén a „teljesítményellenőr”, vagy ahogy mi neveztük „normás” trónol, míg a másikat izzadva húzza a munkás. S most, íme, egy „újabb ismerős”, a „kombinált brigád”. Hamarosan rájöttem, hogy ez sem különbözik a többi „kombináltaktól”...

Az új brigádom termelése „komplett”. Csak a raktárba leszállított, kész faanyagot számolhatja el. Favágók, vontatók, görgetők, mind ehhez az egy brigádhoz tartoznak és ha egyik csoport is lemarad, az összes szenved. Felvetődhetik most már a nagy kérdés, hogy mit fizetnek ezért a vérrel, verítékkal öntözött munkáért? Tíz deka jó fekete kenyeret! Fekete is, ragadós is, de kenyér, ami itt életet jelent. Szépséghibák elkerülése végett, még pár kopekot is adnak néha, de csak papíron, mivel Moszkva rendeletéből, a „speciális kontingens”-nek nem „jogos a pénz használata”... Így, papíron elszámolják a „keresetet”, ami átszállítás esetén mindig nyomtalanul eltűnik. Két-három hónaponként egyszer azután megjelenik a táborban a „bolt”. Ilyenkor a jog nélküli politikai rabnak lehetősége volt megvásárolni mindazt a drága, luxus árut, ami a szabadoknak nem kellett és a boltos nyakán maradt. Megromlóban lévő csirkét, cukorkát, mindent borsos áron. Öltözetét is gyarapíthatja, vehet inganyagot, sőt, még meg is varrathatja, csupán nem viselheti! Mivel szintén Moszkva rendelte el azt, hogy „spec. rabok” csak rabruhában járhatnak. Mindez azonban minket nem izgatott. Megvettük volna még az eleven ördögöt is, ha hozták volna, hiszen mi jól tudtuk, hogy ez a „vásárosdi” csupán egy játék az idegeinkkel és mi soha sem tudhatjuk, hogy mikor unják meg rabtartóink ezt a játékot és vonják meg ismét tőlünk ezt a kis engedményt, amit amúgy is csak 1953 elejétől engedtek meg... Így jött el az első esténk a 0.35-ösön, fekvőhely és takaró nélkül, hogy ágyról, azaz hogy félreértés ne essen, priccsről ne is beszéljek. Pár hitvány szalmazsákot is csupán akkor kaptunk - már késő este - miután káromkodva bejelentettük a brigadérosainknak, hogy a padlón való alvásba és a holnapi munkára menésbe nem vagyunk hajlandóak belenyugodni.

Már éppen a szoba sarkában lefeküdni készültem, mikor - váratlanul - a brigádvezető helyetese ült le mellém és elkezdett érdeklődni arra vonatkozóan, hogy mit szeretnék dolgozni.

- „Szeretni?... Dolgozni csak a bolond szeret!” - vágtam én rá.

- Dehát dolgozni csak kell itt a táborban? - rökönödött meg az én emberem - nálunk jól keresnek a villanyfűrészesek, nem szeretnél hozzájuk menni?

- Én - mértem végig őt sértődötten - nem ültettem - nem is vágom ezeket a fákat... - s nagy nyugalommal kezdtem a vetkőzéshez. Magamban már tisztán felmértem a helyzetet: ebben a brigádban csak tönkre mehet az ember, el hát innen mihamarább...

- A lovagnál is jól lehel keresni, ha valaki dolgozik - ajánlotta kissé megnyúlt képpel a lehetőséget a jóltáplált „szervező”.

- „Hallod - fordultam hozzá - a lónak négy lába van s valaki egyet azokból eltör, tíz évet kap érte. Én magam sem tudom, hogy miért kaptam tíz évet és nem akarok egy másikat meg egy lópataért leülni”...

Ezzel, mintegy a beszélgetés végét jelezve, magamra húztam a kabátomat.

- Jó éjszakát! - búcsúztam el tőle barátságosan. Kissé meghökkenve oldalgott el mellőlem és szinte magamban hallottam, hogy hogyan számol be rólam a brigádvezetőnek.

...Ez nem más, mint egy csibész, munkakerülő, jobb, ha mielőbb igyekezzünk megszabadulni tőle... - Ez utóbbi ellen nekem nem is volt semmi kifogásom...

Másnap reggel mikor reggelizni indultunk, csak odasompolyog ám hozzám egy másik jóltáplált „segéd brigádvezető” és nagy öntudatosan bejelenti, hogy:

- Te nem velünk reggelizel, mert áthelyeztek a tízes számú brigádba...

Lám, úgy látszik nem hiába húztam le jó pár hosszú évet a „szovjet egyetemen”, már annyit megtanultam, hogy - ha egy kicsit is - de tudom irányítani a saját sorsomat...

*

Mindezek után, a következő eléggé fontos, megoldandó kérdés volt, hogy *hol* is van az a bizonyos tízes brigád? Kérdezősködésemre az egyik ásitózva munkára készülő „dolgozó” rámutatott a szomszédos, eléggé ütött, kopott barakkra.

- Ott vannak, a hármashoz. - Végre - gondoltam - legalább helyben vagyok. Belülről a hármashoz barakk sem nézett ki különül, mint a többiek. Egy pici, megszokottan piszkos előtér után a „nagyszoba”, a fal két oldalán húzódnak meg az emeletes priccsek. Az ágyakon, a barakk közepén terpeszkedő asztal mellett, mindenhol reggeliznek. Láthatóan mindenki a lehető legteljesebb odaadással adózik az evés örömének. Alighogy éppen körül pillantottam, nagy robajjal ölel át valaki... Hát, ahogy jobban megnézem, megismertem én is, az egyik ácsom volt, még az invalidus koloniaról. Mindjárt meg is ragadtam az alkalmat az érdeklődésre:

- „Te - nem tudod, hogy a tízes brigád ebben a barakkban van?”

- Miért - meredt rám a litvánom - s mikor kiböktem, hogy engem is abba brigádba osztottak be, azonnal örömmel ajánlotta fel, hogy dolgozzunk párban, mivelhogy ő is a tízesbe került.

- Párban? - hökkentem meg - hát mit csinál ez a brigád?

- Mi vágjuk az őrség számára a vágásokat... („vágásnak” vagy „allee”-nak nevezték azt a körülbelül 30 méter széles zónát, amellyel az erdőn dolgozó rabok munkahelye volt körülvéve). Ezeknek a vágásoknak a szélén ülnek az örök. A vágások teljesen meg voltak tisztítva a

bokroktól, ágaktól és azokra még kilépni sem volt szabad raboknak, mert az őr lőtt minden figyelmeztetés nélkül. Ezeket épp' ezért „tiltott zónáknak”, vagy „halál zónáknak” is nevezték.

No bizony - gondoltam magamban - ezzel az állással sem nagyon dicsekedhetek, de gombház, volt ez már rosszabbul is...

Közben sikerült megtalálnunk a brigád vezetőjét is és „bemutatkoztam” mint a legújabb munkaerő. Erre, természetesen, nem illemtani okból volt szükség, hanem csak azért, hogy később, az ételosztásnál is tudjon rólam és ne zavarjon el. Az új főnököm, mint egy tört szárnyú sas gubbasztott az ágyán. Mindjárt az első pillanatban láttam, hogy fél karja van. Szótlanul mustrált engem végig, majd feltápáskodott és fekvőhelyet keresett a számomra. Ez kimondottan az ő brigádvezetői kötelessége volt. Pár percen belül azután futhattam a holmimér', mert így is éppen csak feldobtam a batyumat a helyemre és már rohanni is kellett munkába, mert megcsendült a sín, ami a kapunál lógott. Ennek a szavára pedig a rabtábor minden épkézláb rabszolgájának ész nélkül kellett munkába igyekeznie (akár tetszett, akár nem), a saját testének épsége érdekében...

Hej, bizony hosszú volt ez a nap, de azért Isten segítségével sikerült ennek is a végét meglátnom. Az esti leves-lötty után, fáradtan dőltem végig a priccsemen és már egy kicsit el is bóbiskoltam, mikor a szomszédom - a litván - hazaérkezett. Szokatlanul beszédes hangulatban volt s így ha félig szunyókálva is figyelemmel kellett hogy kövessem, amit mond.

- Tudod, - kezdte - hogy nem vagyok babonás, de azért egy kicsit hiszek az álmokban. Tegnap is, mikor itt az új helyen először lefeküdtem, megszámloltam a szobasarkokat és el sem képzeled, hogy milyen érdekes álmot láttam... - Őszintén, a szívem legmélyéről magam is azt kívántam, hogy bár csak valami érdekes vagy éppen érdektelen álmot láthatnék most, de a „tábor illeme” megkívánta, hogy továbbra is érdeklődést színleljek és nagyokat hümmögetve figyeljek.

- Mintha éjjel lett volna - folytatta az én Litvánom - és kinn lettünk volna az udvaron mindnyájan. Az égen fényesen ragyogtak a csillagok, de a hold nem volt sehol. Helyette egy nagy, fordított ötös ragyogott az égen. Egyszerre, váratlanul eltűntek a csillagok is, csak a fordított ötös maradt látható s úgy nézett ki, mintha apró kis villanykörtékből lett volna kirakva. Váratlanul hatalmas dörrenés rázkódtatott meg mindent s mi mindnyájan leborultunk... mindenki arról beszélt, hogy itt a világ vége... Az égről pedig eltűnt még a fordított ötös is, sötétség borított el mindent. - Közben többen a szomszédok közül is felfigyeltek és alighogy a szomszédom befejezte a beszédet, kezdetét vette a találgatás. A tábor népe mindig hitt az álmokban és minden álomnak a magyarázatát kereste.

- Érdekes, nagyon érdekes álom - vélekedett valaki valahonnan az alsó priccsről - „fordított ötös”...

- Biztos háború fog kitörni öt éven belül - magyarázott a túlsó szomszéd nagy izgatottan - vagy talán nem is öt év, meglehet, hogy csak öt hónap...

Hirtelen az én agyam is felélénkült s az álom tovareppt a szemeimről. Ki tudja, hátha a szabadulást jelenti ez az égi jel? - vetődött fel akaratlanul is bennem a már rég eltemetett vágy... Háború, hiszen *csak a háború* jelenthet számunkra szabadulást, de hát egyáltalán van szabadulás innen?

A kifáradt test azonban végül is megkövetelte a maga jussát s az álom lassan visszalopózott ismét a szemeimre... Magam sem vettem észre, hogy mikor. Álmomban azután dörögtek a fegyverek. Magam is harcoltam. Emberek haltak meg körülöttem, majd váratlanul hatalmas

repülőgépek szálltak le a tábor mellett, különös egyenruhás katonák vettek körül bennünket. Valaki azt mondta, hogy ezek amerikaiak...

- Önök szabadok! - jelentette ki valami fényesruhás, biztosan tiszt. Szabadok? Nem akartuk hinni. Hiszen az *lehetetlen* hogy mi, az elítélt rabszolgák még egyszer valóban szabadok legyünk... Pedig szabadok vagyunk s már megyünk *haza*...

S ekkor, váratlanul bamm, bamm, bamm, megszólalt a nagy síndarab a kapunál. Felriadva csalódottan néztem körül, sehol sem voltak katonák, sem repülőgépek, sem fegyverek, csak a reggeliért rohanó éhes rabszolgák tolongtak, tülekedtek körülöttem. Nekik már az a szó, hogy szabadság ismeretlen, nem létező fogalom... Úgy éreztem magamat, mint a gyermek, akit becsaptak. Szinte sírni szerettem volna... olyan nagyon, de nagyon reménytelennek látszott a helyzetünk, a helyzetem.

*

Így jött el azután végre a várva várt hétvége. Bizony, nagyon nehezen vártam már. Időközben sikerült megismerkednem a tábor többi magyarjaival is.

Pandur Pistával, az alig tizenkilenc éves magyar óriással, aki mindig szinte szégyenlősen mosolygott. Egyszerű, ízig-vérig romlatlan magyar volt a Pista, szinte élő mintaképe a kis magyar faluk Istent tisztelő nyíltságának. Ő volt az „ételosztója” a tábor egyetlen rakodó brigádjának, a „Pópa-brigádjának”.

Pópa, a brigád vezetője, egy papból pópává változott román ember volt, aki nagyon nehezen beszélt csak magyarul, de azt állandóan törte és büszkén vallotta, hogy a magyar minden népek között az egyik legjobb munkás és az egyik legbecsületesebb a tábor összes népségei között. Magyarok, akik gyakran megtagadjátok a fajotokat egy nagyobb darab kenyérért - szégyelhetitek magatokat! Ez a román ember becsült, tisztelt bennünket és büszke volt arra, hogy benne is folyik egy icipici magyar vér...

A brigád másik „oszlopos tagja” már régi, jó ismerősöm volt, - még a mezőgazdasági táborból - Fékesházy Karcsi. Boldogan öleltük meg egymást. Mikor elmeséltem neki a helyzetemet, mindjárt áthívott a barakkjukba, hiszen én is rakodó vagyok. Igaz, hogy itt nem autókat, hanem csak kis vagonokat kell megrakni, de a munka majdnem ugyanaz... Legyek csak megnyugodva, ő majd beszél Pópával - mondta. Vasárnap azután magam is beszéltem vele. Ő meg nem sokat teketóriázott és addig járt a munkáelosztó irodába, hogy már a következő hétfőn velük mentem dolgozni. Mindjárt a második héten meg éjjelre osztott be, Karcsival együtt. Aki az éjjeli munkát nem ismeri, könnyen azt gondolhatná, hogy hiszen nem lehet túl sok különbség az éjjeli vagy nappali munka között. Semmi sincsen azonban távolabb az igazságtól. Vitán felül áll, hogy egy kivilágított üzemben ez így is van, de az erdőn, ahová csupán vagy négy-öt kilométernyi botorkálás után jut ki az ember és ahol a megvilágítás nem a munkások, de az örök érdekében van - igen, itt a helyzet nagyon is más. Bizony, éppen eleget fagyoskodtunk, bukdácsoltunk a sötétben, mire végre is beleszoktunk mindnyájan, mint a „kiskutya az ugatásba”. Így éjjel könnyebben kiismertük az öröket is és talán ők is minket. Bizony, először nem nagyon bízhattunk meg bennük, de később azután, mi is rá kellett jöjjünk, hogy - bár ők a rendszert szolgálják - mégis akadnak közöttük „emberek”, sőt talán ezt lehetne úgy is megfogalmazni, hogy közöttük is akadnak gazemberek... Persze, a felsőbb vezetőség előtt nekik is durván kellett lökdösődni, ordítani, de itt kinn, a sötét erdőben azonban emberré alakultak megint. Akadtak közöttük olyanok is, akikben még ők maguk sem bíztak meg s ezt mi is észrevettük azonnal és minden késedelem nélkül kooperáltunk. Rabok és rabőrök megértettük egymást, hiszen - láthatóan - ők is rabjai voltak ugyanannak a borzalmas rendszernek, mint mi. Az orosz ember akárcsak a gyermek, úgy szereti a mesét, törté-

neteket. Hosszú téli éjszakákon meséltem nekik és megelevenedtek a ropogó tábornok mellett, a szibériai éjszakában Jókai „Szegény gazdagok”-jának Facia Negrája, hogy Ocskai Lászlóról, Toldi Miklósról ne is beszéljek. Igaz, hogy néha a nevük megváltozott, hogy a hallgatóság jobban megértse, de ezért sem Jókai, sem pedig Ocskai László generális uram nem haragudhattak meg... A szegény, politikával teletömött s minden más kultúrtápláléktól elzárt örök, mint gyermekek, szinte tátott szájjal hallgatták a mesémet. Lassan azonban már minden emlékemre szükségem lett, hogy kielégíthessem őket, mert mindig újabb és újabb mesére volt szükség és bizony néha már magamnak is meg-meg kellett hogy toldjam valamelyik történetet, hogy reggelig kitartson. Így azután velem az örök legnagyobb része egészen össze is barátkozott. Voltak olyanok, akik mikor megtudták, hogy magyar vagyok, arról érdeklődtek, hogy Magyarország „melyik megyéjében van a Szovjetunió”. Ezek azután elcsodálkoztak, mikor elmagyaráztam nekik, hogy Magyarország soha sem tartozott az Unióhoz, hanem mindig egy különálló, szabad állam volt.

- Hát - akkor te, hogy kerülsz ide? - tették fel egymás után, szinte gyerekes naivitással a kérdést.

- Azt magam is szeretném tudni - válaszoltam. Mert igaz is, vajon ki s hol tudna erre a kérdésre megfelelő választ adni? Ki adott el engem, minket és milyen törvény alapján ítélték el bennünket a megszállók? Csupán csak egyedül a hatalom törvénye alapján? Ki is tudna erre a kérdésre egy megfelelő választ adni? Sajnos, sem én, sem senki miközülünk, legfeljebb azok a „Judások”, akiknek annak idején minden mindegy volt, csak a saját bőrüket menthessék. Akik mindent eladtak csupán, hogy ők uralkodhassanak - ha csak pár percig is - azok felett, akiket soha sem észben, sem integritásban felérni nem tudtak. De hiába volt minden árulás, az igazság előbb-utóbb győzedelmeskedik, s jaj, ezerszer jaj lesz nekik, ha majd eljön a számonkérés órája!

S mint vádlók, megjelennek majd az Ács Lacik, a Szabolcs Sándorok s a többi, számtalan magyar mártír. Eljönnek majd mindazok, akik most ott pihennek a szibériai fagyos rögök alatt és álmodnak egy szebb, boldogabb jövőről, Magyarországról, Szabadságról... Jaj, ezerszer jaj lesz nektek akkor Magyarország árulói, mert akkor már nem lesz hova bújnotok! A föld sem fogja bevenni testeteket, sem az ég lelketeket. Gondolatok-e valaha is arra, hogy hová menekültök az igazságos Isten ítélő karja elől?

*

Az éjszakák sötétjében suhant tova a tél és egyszerre csak arra ébredtünk, hogy a tavasz ismét megérkezett! A hóhegyek alatt csermelyek csörgedeztek és egyik napról a másikra az esték is felmelegedtek. A méteres hó egyik nap még diadalmasan lehelte a mindent megölő hideget, alig másnap aztán már megroggyanva, patakokban folytatta könnyeit, mintegy szánva, bánva előbbi bűneit. Harmadnapra meg már hírmondónak is alig maradt belőle valami... A mocsár is - ahonnan a fát szállítottuk ki - ébredezni kezdett. Még éjjelenként ugyan a fagy jégbilincsbe verte a felcsillanó vadvizet, de a nappalok már mind melegebbekké váltak s úton, útfélen mind követelőbben susterogtak a csermelyek, patakok, amíg végül is egész folyókká duzzadtak fel.

A tavasz a munkán is erősen megmutatkozott. Reggel és még kora délelőtt csak cammogtak a szerelvények, de estére már majdnem minden nap „lelépett pár vagon” a sínekről. A talpfák alatt megmozdult a mocsár és fortyogva tiltakozott, mikor egy-egy szerelvény csigalassúsággal átbaktatott felette. Előbb-utóbb azután itt is, ott is ki-kifordult egy-egy vagon, és ezeknek a lerakása, majd később a felrakása adott munkát számunkra.

Egyik este is, amint éppen kimasírozunk a kapun, figyelmeztetik az őrpapácsnokot, hogy a nagy „S-kanyarban” három vagon is vár reánk. Megérkezve a „tethelyre” azonnal láttuk, hogy itt vagy éjfél el vagyunk látva munkával. Nekiláttunk hát azonnal, hogy mielőbb túlessünk rajta. Nehéz eset volt, de még a teljes sötétség beállta előtt szerettük volna befejezni s így még az örök közül is páran segítettek. Már az utolsó rönköknél tartottunk, s még mindig nem volt teljesen sötét. Egyszerre csak, ahogy félrenézek, egy nagy, kutyaszerű állatot pillantok meg a zsombékok között szaglászni. Szerencsére, éppen pár „barátságosabb” őr volt velünk ezen a napon s így mindjárt a legközelebbihez fordultam:

- Farkas, lödd le!

- Csak kutya - intett lemondóan.

- Mindegy, lödd csak le - próbáltam én rábeszélni.

- Rendben van, ha kihozod - fordult hozzám az végül ingerkedve.

- Rendben van, ha kiengedsz, kihozom...

Erre az őr intett az őrség papácsnokának. Ez talán az egyik „legjobb gyerek” volt azok közül, akik velünk jártak éjszaka. Már számtalanszor szenvedtük át a téli éjszakákat együtt és egyszer még azt is elmondta nekem, hogy valahol az ő apja is le van zárva. Meghallva a kérésemet, még közelebb jött, körülnézett nagy óvatosan, hogy nincs-e valaki „idegen” a közelben, azután intett a kezével az őrnak, hogy löhessen. Nosza, az sem kérte magát kétszer, hanem rövid célzás után már el is dörrent a puskája. A farkaszerű kutya a levegőbe szökkent egy pillanatra, majd visszazuhant a zsombékokra. Ott még párat vonaglott, azután elcsendesedett.

Pár perc alatt azután megraktuk az utolsó vagon is. Olyan lendülettel dolgozott mindenki, mintha a szabadulása függött volna ennek a munkának a befejezésén. Végül is, mikor már minden a helyén volt odaszólt hozzám az őr:

- No magyar, mész? Mehetsz!

Kicsit félve léptem ki a „védett zónából”. Többször hallottam már, előfordult, hogy az örök kicsalták a rabot valamilyen ürüggyel a „tiltott zónába”, s ott azután lelőtték. Ők pénzt, karórát és szabadságot kaptak minden lelőtt „szökevényért”... A halott meg már amúgy sem tud beszélni, no meg még ha tudna is, ki hisz egy rabszolgának? Mindezek végigbizseregtek rajtam egy másodperc alatt, de eh, igaz az a mondat, hogy: „Vagy hatot, vagy vakot!” S már a tiltott zónában is voltam. Zsombékról zsombékokra ugrálva sikerült egészen a kinyújtózott állat közelébe férköznöm... Már csak majd fél méter választott el tőle, mikor meg kellett, hogy álljak. Az állat felső teste egy zsombékon feküdt ugyan, de a hátsó része beszakadt a vékony jégen keresztül. Megpróbáltam kinyújtózva elérni és magamhoz húzni, de nem bírtam vele. Közben, az örök is már nyugtalankodni kezdtek, hiszen bármikor jöhetett az ellenőrzés vagy bárki más az úton s akkor jaj nekik! Végre is, más választásom nem maradt, mint összeszorítottam a fogaimat és beleléptem a jéghideg vízbe. Mindjárt vagy térdig le is merültem, de a zsákmány a kezemben volt. Vállamra lódtattam a hatalmas állatot és már lábaltam is kifelé. Mire a munkahelyre megérkeztünk már zörgőre fagyott rajtam a nadrág. Itt azután nem vesztegettünk sok időt, alig pár perc és már ropogva lángolt is tűzünk, s száradhatott a nadrágom teljes gőzerővel. A többiek meg nyúzták, vágták, darabolták s főzték a hatalmas kutyát. Mindenki oda volt az örömtől. Nem túlzok, azt hiszem, ha azt mondom, hogy először életünkben boldogok voltunk itt, a poklok poklában is. Hogy kutya? Ki törődött itt azzal. Hús volt, amiből csak harminc gramm járt volna nekünk naponta - törvény szerint -, ha persze azt a vezetőség el nem lopta volna.

Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy a „nap hőse” voltam. De nem ez volt az, ami igaz örömet jelentett a számomra, hanem az, hogy úgy éreztem, hogy jó munkát végeztem. Teljesítettem a tábor íratlan törvényét, adtam, azaz hogy segítettem adni az éhező rabtársaimnak... Emberek! Tudjátok ti mit jelent *adni*? Kapni? Igen, nagyon jó dolog, de higgyétek el, *adni*, ez jelent valóban örömet és ad megelégedettséget. Minél kevesebb van, annál jobb érzés! Itt, ahol a pusztta életünkön kívül már semmink sem maradt, itt volt valóban boldogság adni... Hogy megbetegedhettem, vagy talán meg is halhattam volna? A tábor íratlan törvénye szerint: „Mindenki egyért - egy mindenkiért!

Négy éjszakán át „ünnepeztünk” s utána minden áruló nyomot gondosan eltüntettünk. Soha, senki sem tudta meg, hogy hová lett a Sejan nevű mozdonyvezető kutyája... Azt is, hogy kié is volt az ünnepi ebédünk, csupán majd egy hét múlva tudtuk csak meg, mikor az éjjeli munkának vége szakadt és vasárnap mentünk ki immár nappali munkára. Sejan újságolta azután nekünk, hogy pár nappal ezelőtt elveszett a vadászkutyája...

- Elment a tajgába - mondta - s biztosan valami nagy szarvasra akadt és azért nem akar hazajönni...

- Egész biztos valami nagyon is nagy szarvasra akadhatott - bólogattam én is nagy magabiztosan. Mikor azonban fiúkra néztem, majd kirobbant belőlem a nevetés. A többieket is mintha csak csiklandozták volna... Hogy *miért*? Hát, már mosolyogni sem szabad?...

*

Már jól bennjártunk a tavaszban, amikor - váratlanul - a tél, mint egy utolsó kísérletképpen, hogy visszaszerezze elvesztett birodalmát - visszatért. Újra süvítve bőgött a „purga” (szibériai szélvihar) egész éjjel, egyre másra tépve ki tövestől a fenyőszálakat... Egyik percről a másikra tél lett megint s jég és hó borított mindent.

Alighogy a fagy ismét megdermesztette a mocsarakat, megint kezdetét vette az éjszakai munka, és így a „tél örömeinek” mi lettünk a „helyszíni élvezői”. A szélvihar televágta a szemünket, a szánkat hóval és a féktelen vihar áldozataiképpen lecsapódó, kicsavart fenyőszálak megriasztó dübörgéssel csapódtak le körülöttünk. Néha a levágódó ágak még a villanyvezetékünket is elszakították, ilyenkor azután az örök tűzének a fénysávjában kellett, hogy kuporogjunk, amíg csak a vonalat meg nem javították és ismét fel nem gyulladtak az égők. A pokoli vihar eltartott egész reggelig és így egy szerelvénnyel nem sok, de annyit sem kellett megraknunk, mivel az ördögök éjszakájába, rajtunk kívül senki sem merészkedett ki. A mi hasznunk a hóviharból csupán az volt, hogy - így legalább egy félórával előbb indulhattunk haza...

Miután a kapunál megtörtént a már megszokott ellenőrzés, éppen csak berohantunk a barakkba, hogy ledobáljuk magunkról az átázott felsőruháinkat és egyből siettünk reggelizni. Már magam is éppen nekiláttam a híg zablevesnek, mikor - váratlanul - a reggelizők zsongását egy éles, szokatlan üvöltés szakította meg... Én is a hang irányába fordultam, de bár ne tettem volna - amit láttam, azt hiszem soha életemben elfelejteni nem fogom...

Még a barakkba való bejövetelünkkel feltűnt nekem, hogy a nagy orosz stílusú „boglyas kemence” (ruszki pecski) mellett egy sötét, teljesen munkára öltözött alak áll, aki láthatóan a hátát melengette. A nagykabátja csupán a hátára volt vetve, amit - orosz szokás szerint - a kezével fogott össze elől (nem volt rajta gomb). Meg is ismertem rögtön az illetőt, hiszen még annak idején együtt érkeztünk ebbe a táborba. Vaszjának hívták és huszonöt évre volt ítélve. Ő maga sem tagadta, hogy a „szabadban” banditizmussal foglalkozott, de hogy közénk hogyan került? Erre talán csak a futószalagon ítéletet osztogató katonai bíróság tudott volna választ adni. Hogy „politikai”-nak számított azonban, arról a hátán, a mellén és más

különböző helyeken felvarrott számai tanúskodtak. Köszöntésekre rosszkedvűen bólintott csupán... Még úgy gondoltam is, hogy mennyire másképp' néz ki, mint amikor ide érkezett...

Most, hogy hirtelen hátrafordultam - Vaszja már a szélső asztal mellett állt. Az arca egészen el volt torzulva, s a szemeiben gonosz láng égett...

- „Elég volt már neked az életből te d...” csattant fel megint a hangja s ugyanakkor már a nagykabátjának a szárnyai is szétcsapódtak és hidegen villant meg a fejsze vasa a levegőben, hogy azután - mint a bosszúálló angyal pallosa - lecsapjon... Tompa reccsenés hallatszott csupán a halálos csendben és a tábor borbélya véres fejjel bukott le az asztal mellé. Ő maga is majd' tizenöt évet húzott már le különböző rabtáborokban s úgy tudtuk, hogy már csak alig pár nap választotta el a szabadulástól... Igaz, azt suttogták róla, hogy a politikai tisztnek spiclikedett...

A lebukó test tompa huppanására azonban az eddig megigézettként meredt tömeg is megmozdult... s mintha csak valami gránát csapott volna közéjük, úgy ugrottak széjjel... Láthatóan mindenkinek csak egy volt a célja: elérni vagy ajtót, vagy ablakot és ki, ki innen! Ez azonban Vaszját közel sem látszott izgatni, közelebb lépett a még vonagló áldozatához és egy gyakorlott csapással elválasztotta a fejet a törzsétől, majd undorral belerúgott a fejbe. Váratlanul újból megvillant kezében a fejsze... Mintegy megigézett, kimeredt szemekkel, kifejezéstelenül nézett körül, majd rekedten megszólalt:

- Így járnak a spiclik mind... a d...ok! Szavai a halálos csendben szinte fenyegető kiáltásnak hangzottak. Ő pedig - kezében a vértől csepegő fejszével - lassan megindult az ajtó felé... Az útirányába esők, krétaszínű arccal, egymást tiporva, húzódtak kifelé előre... A „halál szaga” volt a levegőben. Tudták, érezték, hogy neki már most mindegy, hogy egy vagy talán kettő. Dehát élete, még a rabszolgának is csak egy van és aki ma meghalt, az már nem szabadulhat meg még holnap sem!...

Vaszja pedig ment, ment kicsit meggörnyedve, mintha valami nehéz terhet cipelt volna a vállán... egyenesen a nagykapuhoz az őrházhoz. Ott is minden teljesen kihaltnak látszott, mintha egy élő lélek sem maradt volna a közelben, pedig ők már tudták ekkor, hogy ma egy „veszett farkas” van a táborban... S a következő pillanatban a véres fejsze átrepült a kerítés felett, Vaszja pedig, mint egy álmjáró megfordult és lassan becommogott a börtönbe...

Ezekben a vérállító másodpercekben ő volt a központ! A kerítésen belül épp' úgy, mint valószínűleg a kerítésen kívül is. Ajtókból, ablakokból halovány arccal, kikerekedett szemekkel figyelte őt mindenki, mintha csak a bosszúállás angyala járt volna a táborban, hogy felelőségre vonjon mindenkit, az összes tettéért...

Miután Vaszja alakja eltűnt a börtön (karcser) kerítése mögött, az őrség is megjelent. Pórázon lihegő, hörögve ugató farkaskutyákkal zavartak be mindenkit a barakkjába és sietve zárták ráuk az ajtókat. Mire vagy pár óra múlva kijöhettünk, már minden el volt takarítva, csupán az étterem tisztára súrolt padlóján sötétlett - még hetek múltán is árulkodóan egy folt... Csupán ez az egy folt emlékeztetett arra az emberre, aki majd' tizenöt évet árulkodott keresztül, hogy csak épen szabaduljon meg és éppen a börtön ajtajának küszöbén érte el a sors keze...

A vezetőség pedig igyekezett minden jelét eltüntetni a tragédiának, nehogy egyesek esetleg elkezdjenek gondolkodni... Mert igaz az, hogy a bűn büntetlenül soha sem marad, nagyon is igaz az a régi közmondás, hogy: „Az Isten nem siet - nem is késik, de senkit bottal nem ver!”...

*

Végére is azonban a tavasz győzött az elemek küzdelmében s evvel az éjszakai munkák is beszüntek egy időre. Az egész éjjeles csoport pedig nappali beosztást kapott.

Emlékezem tisztán... Március ötödike volt, ezerkilencszázötvenhárom március öt... Ezt a napot - úgy hiszem - soha, amíg csak élek elfeledni nem fogom!

Már a nap vörösre festette kiömlő vérével nyugaton az eget, mi meg, egy újabb munkanap terhével a vállunkon ballagtunk hazafelé. Mindeddig, ez a nap is csak olyan volt, mint a többi, robot, szenvedés, s a norma ostora csattogott a hátunkon...

Hazafelé menet csendben emlékeztünk Pópával a múlttól. Nekünk, akiknek semmink nem maradt a jelenre, és akik számára még a jövő sem ígért semmi szépet vagy jót, nekünk mindig jól esett emlékeznünk a múltra. Amikor még mi is „valakik” voltunk, s amikor még számunkra is a holnap ígért valamit, különbet, emberibbet, mint csupán megrakott vagonokat, gyantát izzadó fatörzseket, káromkodást, szenvedést...

Emlékezés közben lélekben hazarándultunk, sőt még néha a jövőbe is elkalandoztunk, persze csak úgy, mint amiről úgy is kár beszélni, mert soha sem fog belőle semmi valóra válni... Álmodoztunk a szabadulásról és annak lehetőségeit boncolgattuk. A hat-nyolc kilométeres út alatt volt idő sok mindenre, hiszen így csak gyorsabban telt az idő. Abban mindketten meggyeztünk, hogy innen bennünket csak egy isteni csoda tud kiragadni...

- Hej - sóhajtott fel keserűen Pópa - „meglátod soha sem fogunk mi innen élve kijutni”... Sötétnek, kilátástalannak tűnt fel a jövő mindkettőnknek, lassan kezdtük elveszíteni a hitünket...

A nagy beszélgetésben, kesergésben észre sem vettük, hogy megérkeztünk a már oly jól ismert táborkapu elé. Amint ott a számoló altisztre várunk, egyszerre csak a túlsó oldali szomszédom, Sikorszki, egy mindig reménykedő, éleseszű lengyel lők oldalba:

- Nézd csak, ott, nem látod...a zászló... a parancsnoki épület tetején - susorogta a fülembe nagy izgatottan.

- Elment az eszed... hát csak most látsz először szovjet zászlót? - förmedtem rá.

- Dehogynem, nézd csak, a fekete fölötte...

- Hol? - Ekkorra már azonban Pópa is mozgolódott...

- Nézd, fekete zászló a parancsnoki épület tetején... - A fejek váratlanul összebújtak - mi történhetett? Gyász... azt mindnyájan felfogtuk rögtön, de *kit* gyászolnak?...

- Biztosan valami „nagykutya” - vélte valaki mögöttem.

- Mikor Kalinin (közt. elnöke volt) halt meg, akkor láttam utoljára fekete zászlót - suttogetta valaki a hátam mögött nagy titokzatosan.

- „Talán csak nem elégelte meg Isten a gonoszságait?”

További találgatásra azonban már nem maradt időnk, mert a kapu csikorogva kitárult és az őrség számolni kezdett.

- Egy, kettő, három - mi pedig futólépésben ügettünk be ötösével a táborba. A barakkban azután minden kétely eloszlott.

- „Megdöglött Sztálin” - borult a nyakamba a munka „párom” az alig tizenkilenc éves Kovácsuk. Barakkról-barakkra, oroszul, ukránul, németül, perzsául szállt a nagy örömhír... Táncoltak, ugráltak az örömtől franciák, koreaiak, olaszok, kínaiak... Ez volt valóban az igazi, megmásíthatatlan „gyászszertartása” a huszadik század egyik legrettegettebb emberének...

Olyan, amilyent valójában meg is érdemelt a „dicső nevelőnk”... Moszkva urai! Látnotok kellett volna magatoknak is - talán tanultatok volna belőle...

Az egész tábor - egyik percről a másikra - megváltozott. Mindenfelé csak mosolygó, tréfálkozó embereket lehetett látni... Ez azonban, csak közöttünk, a „számozottak” között volt így. A fegyőrök még vadabbakká, dühösebbekké váltak. Egy félreérthető mosolyért két-három napi hideg zárkát is adtak... Mindez azonban bennünket megváltoztatni már nem tudott. A *remény*, váratlanul, újból felcsillant s ennek birtokában már bennünket megtörni szinte lehetetlen volt...

Így telt el ismét két újabb nap. Harmadnap délutánján mindnyájunkat két órával a rendes munkabefejezés előtt hazahajtott az őrség. Alighogy lerakodtunk - a táborfőnök rendeletére - mindenkinék, aki csak a lábán állni képes volt, az udvaron kellett sorakoznia. Ez alól a rendelet alól még a kórházi betegek is csak olyan esetben voltak kivételek, ha már végleg nem bírtak a lábukon megállni. Mi, az ötösével állított rabszolgák, „végső hódolatunkat” kellett, hogy bemutassuk annak az embernek, aki miatt évek hosszú sora óta szenvedtünk állati sorban, aki miatt bajtársaink ezrei haltak meg éhen és még számolhatnám azokat a „jótetteket”, amiért neki a hálánkat le kellett volna, hogy rójuk.

Majd’ öt percig kellett levett sapkával gyászolnunk a saját hóhérunkat, miközben az állandóan cirkáló fegyőrök árgus szemekkel lestek bennünket, hogy kit is tudnának még csak egy kis ártatlan mosolyon is elkapni... Az általános jókedvet azonban még így sem tudták megtörni. A rab, évek hosszú során megtanulja, kifejleszti önmagában azt a szinte telepátikus erőt, amivel szó nélkül is meg tudja magát értetni egy másik rabbal... A mai nap nekünk az öröm, nekik a gyász ünnepe volt. Nekünk a remény megszületett, míg az övéké talán haldoklott, vagy meg is halt...

Míg ilyen és hasonló gondolatokkal a fejemben gubbasztottam a priccsem végén, mikor hirtelen - mint ahogy a villám fénye szétszakítja az éj sötétjét - világosodott meg az agyamban a fordított ötös története... Íme, a rejtély megfejtődött: November elsejétől éppen öt hónap és öt nap telt el... Tehát az Isten mégsem hagyott el bennünket! Ez az érzés megnyugtató... „Ha Isten velünk - kicsoda ellenünk?”...

Már éppen takarodóra kezdtünk készülni, mikor a szomszédos barakkból, egy nemrég érkezett magyar „újonc”, Viczina Jóska futott át hozzám. Róla azt mesélgették a fiúk, hogy - ha ideje engedi - verseket fabrikál, de a munkájából még mindezidáig egyet sem hallottam. Most örömmel újságolta, hogy:

- „A mai, ‘nagy nap’ tiszteletére írtam olyat, amilyet valóban megérdemelt”... És már olvasta is egy letisztított deszkalapról: „Megdőglött a Kelet hatalmas istene”...

Igazad van Jóska, csak *ezt* érdemelte, vagy talán még *ezt* sem...

*

Lassan azonban a monoton munkanapok egyhangúságában a szép reményeink is elvesztették sokat ígérő hímporukat és a szabadulás megint mind’ távolabbinak és elérhetlenebbnek tűnt. A nagy temetés után minden ment tovább változatlanul, mintha mi sem történt volna... Egszerre azután megjöttek ismét a fekete legyek (maskák). Talán még soha ilyen korán és még soha sem ilyen nagy számban...

Lihegve, izzadságunkba fürödve - a szúnyoghálónak csúfolt zacskó alatt - hajtottuk a rönkóriásokat a vagonokra... A sós veríték csípte a szemünket, befolyt szánkba... Istenem, hát *mikor* lesz már elég?...

Vasárnap volt. A nap, mint egy áttüzesedett acélgolyó öntötte magából a forróságot a védtelen földre. Talán a hosszú, szenvedésekkel teljes „szovjet egyetem” ideje alatt még egyszer sem szenvedtem ennyit, mint éppen ezen a napon. Mire nagy keservesen megérkezett az ebéd, annak ellenére, hogy mindnyájan farkaséhesek voltunk, visszautasítottuk, hiszen úgy is fele csak fekete legyekből állt volna...

- „Majd otthon megkapjuk!” - biztattuk egymást. Igaz, hogy még reggel direkt megkértük a munkavezetőt a táborban, hogy ne küldje ki az ebédünket, de - ha már egyszer kiküldte - visszautasítani... ez már egyenlő a lázadással! S az magától értetődő ugyebár, hogy aki lázadni mer, azt büntetni muszáj! Még a pár perces pihenők alatt sem tudtunk nyugodni, mert hiába bújtunk a farakás alá, vagy ültünk a rakás legtetéjére - ezek a kis vérszívók mindenhol reánk leltek és egy percet sem vesztegették idejüket hiába, már szívták is a vérünket. Végre eljött a már nagyon is várt utolsó vagon és a munkanap befejeződött.... Hála Istennek - mondtuk, hogy - megint eggyel kevesebb a szenvedésekkel teljes napokból... Hangtalanul, összeszorított fogakkal trappoltunk hazafelé. Ó, hogy gyűlöltünk most mindent, mindenkit, még saját magunkat is. Dühvel és utálattal gondoltunk rabtartóinkra a kínokért... gyűlöltük az otthon pihenő rabtársainkat, hogy míg mi itt megfeszített izmokkal, legyektől véresre marva dolgoztunk, ők a hűvös barakk mélyén pihentek, s végül - gyűlöltük saját magunkat, mert... féltünk, féltjük a nyomorult életünket és mindig, újra meg újra megalázkodunk!... Pedig úgy sem szabadulunk ki innen már soha!

Végül is reszkető inakkal és sötét, gomolygó gondolatokkal a szívünkbe álltunk meg a kapu előtt... Azonnal feltűnt, hogy benn a „zónában” ma szokatlanul nagy volt a mozgolódás... Talán már a vacsoraosztás is megkezdődött volna? - néztem akaratlanul is a nap irányába. De az „öreg égi vándor” még mindig jó magasan állt... Hát akkor mi történhetett? - bökdösött a kíváncsiság. Mert hát a rabszolga, ha ételt nem osztanak, vagy a vezetőség valami más „érdekességgel” (mint pl. ruhavizsga) nem zavarja, nem mozdul ki a barakkjából, hanem alszik, mert úgy sem igen akad efféle módja...

Alighogy végre berobogtunk a kapun, mindjárt körülvettek bennünket többen a főúton ténfergők közül.

- Tudjátok-e mi újság? - Mennek haza...

- Megyünk haza! - ugrott a nyakamba a csoportom kis tömzsi németje, Weffer Karcsi.

- Hova? Haza? Elment az eszed? Ki mondta?

Nem! Ez lehetetlen! - tiltakozott belül egy hang - „ezek csupán be akarnak ugratni minket”... Újból előtört erre a keserűség... Persze, jó kedvük van... Őket nem marták a „maskák” egész nap... Gúnyt űznek az ember legbelsőbb, legszentebb érzéséből, a ki nem mondott, eltagadott, de mégis oly’ forrón remélt álmából... De, hátha igaz valami? Hiszen az öreg kínai is azt jósolta a múltkoriban, hogy rövidesen hazamegyek... lehetetlen! Igen, ők is tudják a jóslatot, azért gúnyolnak és ismét fellángolt a gyűlölet bennem.

- Takarodj innen! - sziszegtem Karcsira magamból kikelve. Alighogy az ajtón berobbantam, Pópa rohant meg:

- Menni haza!...

- Ugyan Pap bácsi hagyja már ezt az ostoba viccet! - förmedtem rá.

- Nem hiszed? Nézzed én már mindent leadtam, Karcsi is - replikázott öreg brigádvezetőnk a csupasz priccsekre mutatva. Te is jönni velünk. Menj hamar az irodába leadni, amit kell...

Szédülten támaszkodtam a falhoz. Úgy éreztem, mintha csak a villám vágott volna le melletttem. Hát mégis volnának még csodák? Szinte a szorongástól nyöszörögve fordultam ismét hozzájuk:

- Biztos, biztos, hogy én is megyek? Hallották a nevemet? Biztos? - Belül, az a bizonyos hang monoton konoksággal ismételte... Ne higgy! Éreztem, tudtam, hogyha most mégis az sülné ki, hogy becsaptak, vagy hogy mások mennek, de én maradok, az eszemet veszteném...

- Legyél nyugodt, menjél az irodába! - biztatott az öreg román. Tovább azonban már az én türelmem sem tartott. Mintha nem is dolgoztam volna egész nap, kezdtem rohanni az iroda felé. Valahogy az volt az érzésem, ha nem futok, talán közben betelik a létszám... Hátha mégsem vagyok a listán? Szaggatott megint csak a kérdés. Hátha nem jól hallották a nevemet? Az ajtóban majd' fel nem löktem a táborparancsnokot... Az öreg irodista kérdően pillantott rám a szemüvege felett...

- A szállítással kapcsolatosan... - Az előtte tornyosuló papírhalmazba túrt... Szárazon zizzentek a lapok a keze alatt és a percek ólomlábai szinte koppantak a padozaton... Úgy éreztem, hogy már évek, évtizedek teltek el mióta a küszöböt átléptem, mikor végre is az öreg írnok csak kibökte:

- Aha, igen, itt van... Hamar, hozza a holmijait leadásra, mert még ma éjjel el kell készülnie a listának...

...Istenem! Köszönöm, köszönöm...

*

Ezek után a percek óráknak, az órák napoknak tetszettek. Már két nap pergett le a várakozásban... semmi! Pedig - állítólag - már csak az indulási parancsot vártuk... Már két napja őrlődünk, hogy hirtelen megint vége lesz az álmunknak, és újból kizavarnak dolgozni bennünket. A harmadik nap meghozta ezt is... Vége! - kongtak bennünk a halálharangok - nem megyünk!

- Holnap megint visszakapunk mindent! - jött valaki a legújabb rémhírrrel. De az őrség is tudott már a szállításról.

- Éjszaka visznek benneteket külföldiek - sajnálkozott az egyik őr, akit még az éjszakai mesélésekből ismertem -, tőlünk jönnek majd a kíséritek - árulta el egy másik bizalmasan. Nekünk már teljesen mindegy volt, menni, csak menni kívántunk... Hová? Még a halál torkába is, csak menni... Ha az „ember alatt megmozdul a talaj” már alig képes megmaradni egy helyben... Mindegy hát, északra, délre, mindegy...

A következő napon ismét otthon fogtak bennünket. Már dél is elmúlt, de készülődésnek, mozgásnak jele sem volt sehol... Kétségek között hanyódva, idegesen, szótlanul hevertünk a priccseken...

Már járhatott úgy délután kettő felé az idő, mikor egyszerre csak kivágódott a barakk ajtaja és egy fegyőr teli torokkal elordította:

- Felkészülni! Öt percen belül indulás!...

Mintha láthatatlan rugók löktek volna a levegőbe mindnyájunkat, magyarokat, németeket, románokat. Pár, otthon lézengő más nemzetiségű izgatottan állt körül bennünket... Barátok búcsúztak, ölelkeztek, talán utoljára... Szegény Pandur Pista az egyedüli magyar, aki itt maradt - csak állt közöttünk szótlanul, csupán az arcán látszott, hogy nagyon szenved ott belül... Ő nem jöhet - miért? Azt csak talán Moszkva tudja...

- Isten veled Pista! Tartsál ki!...

- Ne feledkezzetek meg rólam! Írjátok meg haza a sorsomat...

- Megírjuk Pistám, hogyne íránk - de ezt is csak az ajtóból kiáltottuk vissza. Már a kapunál állt az egész társaság. Némelyeknek egy kis zacskó a hátán, másoknak meg a kezében...

Hogy mi van ezekben a kis toldott-foldott tasakokban? Amit nyolc-tíz veritékes éven keresztül egy rabszolga szerezni tudott a „dolgozók államában”... - pár egyszerű rongy. De még ez sem mehet ki a kapun kutatás nélkül. Izgatottan turkálnak az örök. Ami nincs beírva a „nagy könyvbe” - hazamenetel, vagy nem hazamenetel - „jogtalan” magyarázattal már el is kobozzák.

- Szerencsétlenek - legyetek hát boldogok vele! - dühöngünk... Hiába, ők nem változtak meg...

Ötösével, összefogódzva loholunk ki utoljára a nagykapun, semmi sem változott! Most is gondosan ellenőrzi az őrparancsnok hajunkat, van-e olyan hosszú, hogy meg lehet húzni? A számaink a helyükön vannak-e? Ismét feltámadnak bennünk a kétségek... Eh, nem visznek ezek haza bennünket... Igaza volt az örök, oda visznek bennünket, ahol még a madár sem jár...

Közben, ismét halljuk a már oly’ megszokott figyelmeztetést, hogy aki kilép a sorból azt az őrség lelövi... Végre, megindulunk. A veríték szakad mindnyájunkról rövidesen, úgy loholunk. Közben a fekete legyek sem feledkeznek meg rólunk, láthatóan ők is „búcsúzni akarnak”. Végre elérjük a szomszédos tábornak, amely rögtön a vasútvonal mellett terpeszkedik. A kapunál megtorpan a menet...

- Állj! - vezényel az őrparancsnok, de még jóformán meg sem álltunk, máris nyílik a nagykapu és csak úgy ömlik kifelé a sok számozott rabszolga... Még szót sem válthatunk, máris indulunk tovább a töltés irányába.

- Kik vagytok? - érdeklődik az egyik izgatottan az újak közül - oroszul.

- Nagyrészt magyarok - dörmögöm vissza úgy a „bajuszom alatt”, hogy az őrsészre ne vegye.

- Ti is, akkor szüret! - örvendezik a barnára sült képű, széles vállú szomszédom - „Fejes Zsigának hívnak”...

Lassan a sorok megbomlanak, de az örök mintha nem is látnák... Kisebb, nagyobb csoportok alakulnak, régi barátok, ismerősök találkoznak. Végre, megérkezünk mindjárt a sínek mellé...

- Állj! Ül le!...

Az egyik fiú egyszerű saját gyártmányú citerát húz elő a zsákjából, csak az a nagy Isten tudja, hogyan tudta elrejteni az örök elől. S a szibériai tajga szélén felsír az örökszép magyar dal: „Darumadár fenn az égen”... A szemek könnybe lábadnak, szinte hihetetlen, hihetetlen, hogy idáig eljutottunk élve...

Az örök szótlanul, csoportba verődve figyelnek bennünket. Majdnem úgy tűnik, hogy most látnak bennünket először - mint embereket...

A fekete legyeket azonban - a jelek szerint - még az örökszép magyar dallamok sem tudják megatni, mert felhőszerűen keveregnek a fejünk felett... Kis tüzeket gyújtunk, amikre zöld füvet szórunk... Igaz, pár percen belül fuldoklunk a füsttől, de még így is jobb, mert a füstöt a „maskák” sem szeretik s meghátrálnak...

Váratlanul megrezdülnek az acélsínek és a távolban felbőg a mozdony szirénája...

- Felkészülni! - rendelkezik az őrség. Kioptjuk a tüzeket és sorakozunk. Nemsokára a távolban feltűnik a szerelvény, a fényszórók izzó szemei most is kutatóan merednek a szürkületbe...

Még egy perc és az egész acél kolosszus nagy sistergéssel, szuszogással megáll. Egy szempillantás alatt megelevenedik minden. Örök ordítóznak, kutya ugatnak teli torokkal... Fejlap szerint, személyenként vesznek át bennünket és lökdösnek fel a körül tüskésdrótozott rabvagonokba. Benn, a kocsiban sötétség, fullasztó meleg... Nem látom, csupán érzem, hogy többen is vannak a kocsiban, de egyelőre még egy hang sem hallatszik...

Végre, egy bizonytalan hang oroszul megszólal:

- Kik vagytok?

- Magyarok - válaszol valaki mögöttem. A kétség még mindig, szinte fojtogat... Hátha, hátha csak csalás az egész. Hátha mégsem hazafelé vezet ez az út?...

- Hála Istennek! - örvendezik valaki más a sötétben - „már-már azt hittük, hogy ‘ruszkek’ vagytok”. Hej, most van ám öröm... Se vége, se hossza a kérdezősködésnek:

- Nem ismered ezt, vagy amazt?... A huszonötösön voltam vele együtt - örvendezik a másik -, jó fiú volt... Hát X-et nem tudod hol van?... Meghalt Vinicán, szegény... - bizony, szegények, ti akik nem érhattétek meg ezt a rég várt, rég álmodott napot... Ti, akiknek itt kell maradnotok a fagyos Szibéria földjében örökre... Hányotoknak volt az utolsó gondolata a hazamenetel? Hányotokat vár hiába haza egy könnyes szemű anya, testvér, vagy feleség?...

*

Egy hosszú, átbeszélgetett éjszaka után, lassan derengeni kezdett. Most ismertünk csak egymásra igazában. Az egyik sarokból egy öles óriás ragadott nyakon és átölelve úgy megszorongatott, hogy azt hittem, menten kezem, lábam törik a nagy szeretetében.

- Imre! Hát te is itt vagy? - Azzal mindjárt neki is álltunk beszélgetni - emlékezni. Imre elmesélte, hogy a kórházból való elkerülésem után, nemsokára neki is búcsúznia kellett. A harminckettesre került. Szerinte - „nagyon ócska hely volt”...

- „Nem rosszabb, mint a harmincötös” - kontráztam én is rá.

- Mikor megérkeztem - mesélte - mindjárt elhatároztam, hogy itt nem maradok. Azonnali hatállyal tehát járni kezdtem az orvos nyakára és elkezdtem inni a sós, melegvizet... Majd egy hónapi megfeszített kísérletezés után végre az orvos befektetett a gyengélkedőre... Itt azután minden vonalon, amennyire csak tudtak, leellenőriztek, de a hőemelkedésem csak megmaradt. Végül is csak visszaküldtek ismét a kórházba... Most is onnan jövök...

Az egész vagon egy zsengetés-bongás. Mindenfelé kisebb-nagyobb csoportok emlékeznek... beszélgetnek. A két Pintér testvér itt találkozott össze, majd’ tíz év után először a vagonban. A fiatalabbikat még 1944-ben elfogták, míg az idősebbik csak úgy 46 végén került a megszállók kezére... Könnyben úszó szemekkel ölelték át egymást, szavuk sem volt, csak a szemeikből patakzott a könny - meglett ember létükre...

Huszár Lórával is még 1944 decemberében találkoztunk utoljára, később azt hallottam, hogy elesett... S most - láss csodát - „megfogyva bár, de makk egészségesen ugrott a nyakamba”.

- Megnyomott a fa a tízesen - mesélte mosolyogva - s most a kórházból jövök...

...Szegény magyar vér! Mindenhova jutott belőled, a harmincötösre, épp’ úgy, mint a 0.3-as-ra... Kamcsatkára éppen úgy, mint Közép-Ázsiába...

Mintha váratlanul szárnyai nőttek volna minden másodpercre, úgy repült az idő. Alig hogy kireggedlett, már meg is állt a szerelvényünk.

- Kiszállásra felkészülni! - hangzott a már oly' jól ismert parancs és már dőngtek is a vagonajtók... Nemhiába, az alatt a nyolc-tíz esztendő alatt, míg a „szovjet vendégszeretetet élveztük” jól „betanultunk”, mert ment minden - simán - mint a karikacsapás... Pár perc alatt felsorakoztunk és - a kutyák csaholásának ütemére - megindultunk.

Látszólag semmi sem változott... kaffogó kutyák, fegyveres őrök, hátunkon még mindig virítanak a számok... De mégis, mégis mintha valami megváltozott volna... valami... Mintha a nap is melegebben sütné? Mintha még a kék ég azúrja is kékebbé vált volna a mai nap tiszteletére?...

A töltéstől nem messzire tábor... Betereltek a „zónába” mindnyájunkat, érkezési sorrendben, vagonok szerint. Csak magyarból, németből és kevés románból állott az egész szerelvény. Várnunk kellett, míg mindenki a kapukon belül volt s akkor egy NKVD őrnagy kezdett hozzánk beszélni egy üres vízhordó tetejéről.

Legelőször is - hallj csudát - bemutatkozott! Ő lesz - mondta - a mi ideiglenes táborunk parancsnoka. Bizony mindnyájan nagyon elcsodálkoztunk ezen. Majd' nyolcéves rabtábori pályafutásom alatt még egyszer sem fordult elő velem, sem senkivel közlünk, hogy a szabadok közül bárki is bemutatkozott volna nekünk és ezúton próbálta volna a tudomásunkra hozni azt, hogy emberszámba vesz bennünket. De a fenti bevezetőt még érdekesebb újságok is követték:

Kijelentette az új főnökünk, hogy mától kezdve fel vagyunk mentve a számok viselése alól, sőt - ha valakinek van civilruhája, azt is nyugodtan hordhatja. A továbbiakban engedélyt adott hajnövesztésre és bajusz vagy éppen szakáll viselésére is.

...,Ha pedig esetleg valakinek bárminemű követelése lenne bármelyik munkatáborral szemben, azt azonnal jelentse be, mert rövidesen az ügyet felül fogják vizsgálni”...

Mindnyájan, mintegy megigézve álltunk s hallgattuk, de szinte már nem mertünk hinni a füleinknek. Pedig ahogy a későbbiekben kiderült, még a csattanója az egésznek hátra volt. Beszédje végén ugyanis az „őrnagy elvtárs” kijelentette, hogy...

.....,Mindenki, akinek bárhol is, bármiféle pénz is jár, azt a holnapi nappal meg fogja kapni és azt tehet vele, amit akar”...

Befejezésül azt is bejelentette, hogy ebben a táborban körülbelül két hétig maradunk, és innen tovább fogunk utazni... Senkinek sem jutott meg csak az eszébe sem megkérdezni, hogy hova megyünk, tudtuk, hogy ezt csak Moszkva tudja... esetleg. Szavait néma csend fogadta, mindenkinek csupán egy gondolat volt a fejében... Való igaz ez? Lehetséges lenne, hogy innen, a „pokol tornácából” még hazajuthassunk? Pár másodperccel később azonban megmozdult a tömeg, mindenki igyekezett magának priccset foglalni, elrendezkedni... A borbélyok éppen csak lerakodhattak, máris hosszú sorban vártak rájuk a „kliensek”, ma mindenki frizurát akart magának... Igaz, hogy alig akadt közöttünk, akinek még csak két centiméteres haja is lett volna. De most úgy sem a haj volt a fontos, hanem az a tudat, hogy egy fokkal kiemelkedtünk a rabszolga sorból... Mindenki szinte úszott a boldogságban, hát még mikor vagy harmadnapra meghozták a pénzt és nem sokkal utána megérkezett a kázinó is... Cukorka, nyalánkság... Most nekünk semmi sem volt „drága”...

A parancsnoki épületben NKVD tisztok vették fel a panaszokat és erősen ígérték, hogy mindent ki fognak nyomozni. Negyednapra elterjedt a híre, hogy mindnyájan új felső és alsó ruhákat fogunk kapni, mielőtt elhagyjuk ezt a táborot. Pár napon belül már hordták is be a bálázott ruhákat és vagy egy héten belül már mindenki tiszta újból pompázott.

Minden nap valami újat hozott! Mintha csak egy megvadult vetítógép pergette volna örült sebességgel az élet filmjét, s mi csak bámultunk, még csodálkozni is képtelenek voltunk már. Tudtuk, éreztük, hogy a „csodák napjait éljük” és ha életünkben már soha, semmi megrázó, rendkívüli nem is történik velünk, elmondhatjuk, hogy csodát láttunk s nem éltünk hiába...

Megérkezésünk után a második hét elején elrendelték a román nemzetiségűek elszállítását. Könnyes szemmel búcsúztunk Pópától...

- Sok szerencsét fiúk!... Jó utat... - motyogta könnyben úszó szemekkel.

- Isten velük!

Úgy a hét közepe táján, menetkészültséget rendeltek el a németeknél is... Péntek este azután elkezdődtek a szállítások... Tízessel motozták őket, de hol volt ez a motozás az „igazi” - táborbeli motozásokhoz... ez csupán parodizálása volt azoknak...

Seffer Karcsi, meg Haris az „öreg kamerád”, könnyes szemekkel borultak a nyakamba. Karcsival már több táborban is együtt voltunk és szinte az idősebb „bátya” szerepét töltöttem be nála s most el kellett köszönni talán örökre.

- Soldatenglück! Glück auf! - búcsúztak még a teherkocsi tetejéről is s pár másodperc alatt eltűntek ők is a kapu mögött... Kongó szobákat, ürességet hagyva maguk után...

Most már csak mi, magyarok maradtunk egyedül a táborban. Így telt el egy újabb hét ideges várakozásban, és már egyes „jól értesültek” arról véltek tudni, hogy mi már nem is megyünk, mert a hazamenők száma betelt!... Mások arról hallottak, hogy minket csak később fognak vinni, most - elsőnek - a németek mennek...

Az idegesség hulláma mind magasabb és magasabbra emelkedett s már nem álltunk messze a kirobbanástól, mikor váratlanul megjött a már várva várt utazási parancs... Másnap reggelre befutottak a vagonok is és önkéntesek mentek ki, hogy rendbe hozzák, kitakarítsák őket. Végre - harmadnapra - ezzel is elkészültünk és a délután folyamán megkezdődtek a motozások is. Nálunk is ugyanúgy ment minden, mint a németeknél. Igaz, most is fehér motozóköpenybe bújt „szakemberek” zsebeltek bennünket és számozva voltak - mint más alkalmakkor -, de szinte mi választottuk ki magunknak, hogy melyikhez megyünk és az egész motozás magán viselte a szükségszerű kellemetlenség jeleit. Egyedül csak a papírokat (írott vagy íratlan) és az esetleges késeket keresték, nehogy útközben „megszökjünk”... mondogatták. Bolondok! Ki szökött volna meg most közülünk, amikor már mindnyájan szinte a magyar levegő szagát éreztük az orrlyukainkban. Akadt volna csak egy is közülünk, aki a búzatermő Duna-Tisza táját felcserélte volna „kása-országra”?

*

Két héten át robogott velünk a rabvonat, de most már nyugat felé... A túlsúfolt vagonokban most is épp’ elég nehézségen estünk át, de ki törődött ilyen csekélységekkel? Igaz, hogy ekkor is rácsok mögül kandikálhattunk kifelé, de most legalább meg volt engedve, hogy kinézegetsünk... Vizsgálatok is voltak, de nem „működött a fakalapács” azok hátán, akik egy kicsit lassabban mozogtak... Az örök is „tovarisok”-ká (polgártárs) váltak és akinek még akadt pénze, szívesen hoztak annak, amit csak kért. A rendszer mindenáron igyekezett elfeledtetni velünk a keserű múltat, de „jaj - feledni oly’ nehéz”... még jót is, nem hogy rosszat! Ha pillanatnyilag úgy tetszett is, hogy a jelen „jó”-ja legyőzné a múlt keserű tapasztalatait, az első bizonytalanság jelére feltámadt ismét a halottnak vélt múlt, minden keserűségével, megaláztatásával és szörnyűségével egyetemben...

Fújtatva, hörögve rohant át szerelvényünk Krasnojarszkon, Omszkon és... a távolban már felkéklettek az Ural vonulatai. Ha nagy néha megpihent a szerelvényünk egy-egy állomáson, mindenhol a már megszokott kép fogadott bennünket... Mintha semmit nem változott volna ez az ország az utóbbi nyolc év alatt... ugyanúgy, mint egykor - rongyos, kopott tömeg mindenfelé... Az a pár jobban öltözött is a rongyosokkal ropogatja a tökmagot, a napraforgó magot, a „szemecskit” - a „szovjet cukorkát”... Ők azt állítják róla, hogy nagyon tápláló, de nem irigylem tőlük, legyenek boldogok vele...

Még a legkisebb állomáson is külön csap az állomás falán, fölötte dicsekvően hirdeti a felírás, hogy „Ingyenes forralt víz”. Rongyos muzsikok látogatják is gyakran ezt az ingyen csapot, és a szájukba vett cukor darabkán keresztül nyelik, kortyolják a jó, ingyenes melegvizet... Azt kérdezhetné már most valaki, hogy hát ez is élvezet? Élnél csak itt, te kedves „valaki” ezekkel, a kolhozokban meghajtott, mindenéből kifosztott orosz parasztokkal, majd te is rájössz, hogy mennyire „élvezet”-nek számíthat még az a pár korty, ingyenes melegvíz is...

Európa s Ázsia határán éjszaka rohantunk keresztül s másnap Cseljabinszk és Penze hatalmas ipartelepei után, elértük a Volgát.

Simán, békésen hömpölygött tova alattunk ez a folyóóriás, mikor a szerelvényünk átrobogott felette... Hála legyen neked, Magyarok Istene, hogy végre, ezt is megérhettük!... De sokan is mentünk el, s de kevesen jövünk vissza...

A rabvonat azonban csak törtetett tovább... Nappal mind többet szenvedtünk a forróságtól. Mindig csak az esőt lestük, ami egy kis felüdülést jelentett minden alkalommal... Már a búzatermő Ukrajna véráztatta földjén dübörgött velünk a szerelvény... Itt is, ott is, más-más óriás szerelvényekkel találkoztunk, amiken a „Malenkov amnesztia” által kiszabadított 5-6 millió rabszolga igyekezett hazafelé. Boldogan integettünk nekik, de tovább, csak tovább. Szívesen túrtuk a forróságot, de nem szívesen néztük még azt sem, ha a szerelvényünk vízfelvételezésre megállt. Az otthon közeledése mágneses hatással volt mindnyájunkra, szinte húzott, vonzott... Hatalmas gabonátáblák között rohantunk tova, helyente bizony már túlérte az „Isten áldása”, de az aratók még mindig késnek... Sehol egy kombájn... Itt is, ott is, elvértve látunk ugyan kaszálógépeket, de azok is csak olyan lövontatásúak... Legtöbb helyen azonban kézi erővel folyt az aratás... Hol késnek hát a „győzelmes szovjet ipar szemefényei” - a kombájnok? Úgy látszik, könnyebb őket a film vásznán felvonultatni, mint a valóságban...

Végre, elértük Ukrajna szívét és talán legszebb „drágagyöngyét”, a tornyos, kupolás szép Kijevet is. Mindnyájan boldogan és tele szívvel gyűltünk össze az ablakoknál, réseknél, hiszen innen már nincsenek messze a Kárpátok és mögöttük ott a távolban..... „zúg az a négy folyó”... Igaz, hogy közben a „jól értesült vészmadaraink” már megint elkezdtek huhogni, mondván, hogy:„nem erre kellett volna jönnünk, mert Poltavánál eltértünk”, dehát ki figyel ilyenkor órájuk? Itt-ott elvértve akad egy-két renovált templom is... úgy látszik nem régen javíthatlak őket... Lám, lám, csak kell egy kis port hinteni a világ szemébe... Arról persze senki sem beszél, hogy ugyan a templomok megvannak, de oda járni nem tanácsos...

Nem sokat késtünk azonban Kijevben és már megint rohantunk tovább nyugat felé. Így értük el végre Lemberget, de itt valóban egy újabb meglepetésben volt részünk: Alig hogy a kocsik megálltak, látjuk ám, hogy a mozdony húz át a másik vágányra. Ez általában hosszas késésnek volt a jele. Tépelődni azonban nem maradt időnk, mert az őrség már verte is a vagonok oldalát és elrendelték a kirakodást! Mikor a szerelvény parancsnokát kérdeztük, az kitérő választ adott: „Már több hete vagyunk úton, fürödni s tisztálkodni is kell”... Mi azonban éreztük, hogy itt valami másról is szó van. Tenni azonban nem tehattunk egyebet, mint sorakoztunk és indultunk... Az egész állomás környéke üresnek látszott, mintha mindenki meghalt volna a

környéken... Nem mehettünk tovább, mint tíz percig, amikor egy kisebb utcába befordulva, váratlanul egy rabtábor kapuja előtt találtuk magunkat. Az őrtornyok ugyan üresen ásítottak, de benn a kerítésen túl hatalmas tömeg szorongott, ami láthatóan csak miránk várt... Névsor szerint, irataink tüzetes átvizsgálása mellett, egyenként engedtek be bennünket az őrség kisajtaján keresztül. Mi is alig vártuk már, hogy átjussunk, hiszen kiszűrődő szavakból arra következtettünk, hogy a belül tülekedők szintén magyarok... Alighogy bejutottam, engem is embergyűrű vett körül... Igazunk volt, ők is magyarok voltak, akiket minden érdekelt. Pár másodperc alatt az előbbi rend felbomlott, régi ismerősök ölelgették egymást, amott egy öreg bácsika simogatta könnyben úszó szemekkel a fia fejét... Tíz éven keresztül keresték egymást táborokon keresztül, de csupán most tudtak végre egymásra lelteni... Bélának (fiú) közben egy őr ellőtte a lábát és most egy kicsit sántít, de mit számít most?

- „Csak, hogy élsz fiam”... - simogatja a fejét az öreg. Nekem is akadt ismerősöm, „Fekete Péter”, ahogy az oroszok titulálták a hajszíne miatt. A magyarok meg inkább talán a tábori szerencséje miatt hívták így. Igaz, most inkább „Kopasz Péternek” lehetne nevezni, mert a tábor alig hagyott pár szálat mutatóba a régi frizurájából, de „az ész nem tűri a haját”, vigasztalja ő magát... Róla sem tudtam már '44 óta. Hamar magam is fekvőhely után nézek, mert a jelekből az látható, hogy a „fürdés” csupán mese volt a mi félrevezetésünkre s valószínű, hogy itt jó pár hétig fogunk rostokolni. Motyómat lerakva, elindulok tájékozódni. Csak magyarokkal volt tele ez a tábor. Alföldiek, erdélyiek, délvidékiek, dunántúliak... Földművesek, munkások, katonák, értelmiségiek. A Szovjetunió különböző sarkaiból hordta őket össze a szállítás szele... Akadnak itt Vorkutáról és az északi hómezőkről, Dzsizgazgan-ról, Alma Atáról s Kazahsztán forró, déli pusztáiról... Amott egy kis csoport hadifogoly Sztálingrádból, többen közülük még 41-42-ben estek fogságba. Nem engedték haza őket, mert „támogatták a német imperialista törekvéseket” (próbálták volna nem támogatni!). Nagy számmal akadtak „elítelt hadifoglyok” is... Hogy miért voltak elítélve? Páran szökésért... Állítólag a nemzetközi jog szerint, a hadifogolynak joga van szökést megkísérelni, de a nemzetközi jog itt nem irányadó! Nálunk csak egy jog volt - az *ököljog*! Másokat semmiségekért ítélték el, huszonöt évre... Egy Turk nevű, sváb származású fiút például, egy csepp vízért ítélt el a hadbírószék húsz évre. Ő, mint hadifogoly egy asztalos műhelyben dolgozott s egyik alkalommal a vezetőség jelenlétében ivott vizet munkaközben, egy csepp víz ráesett egy bepolitúrozott asztal tetejére... s ezzel már meg is volt az ok, aminek alapján „szabotázs” paragrafussal elítélhették... A fiúk szerint a németekkel még cifrábban bántak el. Ha egy hadosztályt vagy ezredet bele tudtak keverni valami partizán vadászatba, vagy hasonló katonai tevékenységbe, úgy annak a hadosztálynak vagy ezrednek minden tagját a moszkvai Különleges Bírószék (Aszobij Szavicszanvi-ja) huszonöt évre ítélte. Az ítéletet azután minden fogolytáborban felolvasták, s akik az említett egység száma alatt voltak nyilvántartva - még akkor is, ha az illető csak pár napig volt ott beosztva - megkapták a huszonöt évet. Röviddel azután pedig át is szállították őket egy büntető kolóniára. Kérdezhetné most már a naiv olvasó, hogy miért is történt meg efféle kegyetlen illegalitás? A válasz egyszerű -, mert az ingyen rabszolga mindig keresett cikk volt a történelem folyamán. A hadifoglyot végül is haza kell engedni, de az elítélt, arról mindenki elfeledkezik húsz-huszonöt év alatt... Igazság? Manapság csupán akkor érdekes, ha a „hatalmasnak” abból haszna van...

Ahogy az első napon már sejtettük, a fürdés után is ebben a táborban maradtunk. A későbbiek folyamán rájöttünk, hogy itt tartásunknak sokkal fontosabb oka volt, mint sejtettük: Ez a gyűjtő egyben a mi „átnevelésünket” is kellett, hogy szolgálja. A vezetőség itt - akár máshol - soha sem tudott semmit, semmiért felelős nem volt...

Mikor indulunk innen?... Rövidesen!

Pontosan mikor? „Azt csak Moszkva tudja”... Büszke lehetsz „szent város”! Itt minden felelősséget csakis terád hárítanak, vajon egyszer majd tudod mindezt vállalni is?

Íme a sors iróniája: Lemberg a kezdet s Lemberg a vég... De valóban véget ér-e majd itt a vesszőfutásunk? Ezt már nem Moszkva, csupán az Isten tudja...

*

Így morzsolódott le egy újabb hónap, idegeskedések, honvágy és véget nem érő rémhírek közepette. Dolgozni nem kellett járnunk, de a semmittevés testileg, lelkileg látszólag felőrölt bennünket. Az állandó „holnap” ígérete, akár a szivárvány hídja, egyre csak távolodni látszott tőlünk. Amíg valamennyi pénz akadt a táborban, csak megvoltunk valahogy, de már az első hónap végén ismét megjelent - régi ismerősünk - az éhség. Ki tudja - talán nem is annyira az üres gyomrunk kínozta bennünket (hiszen azt már megszokhattuk), mint inkább a semmittevés. Ezt ma nehéz lenne megmondani. Itt a táborokban azonban az ember megszokja, hogy a „betegség” előteremti a saját orvosságát - így volt ez most is. Egyik napról a másikra az egész tábor feléledt, mindenki érdeklődését a „végnélküli futballmeccsek” kötötték le. Reggel - még a nap alig pislantott fel keleten - már „rúgtuk a bőrt” annak eldöntése végett, hogy melyik szoba lakói mossák fel a másiknak a körletét. Ezen „nemzetközi fontosságú kérdés” eldöntése - mivel hogy elég szép számmal voltak szobák a tábor területén - eltartott vagy délig, mert hát vagy egy-két meccsel előnyben is kellett lenni - idő szűke miatt - a következő napra... A délután a „bajnoki meccseké” volt... Az estét megint vagy szobaközi, vagy „táborközi” meccsek töltötték ki. Már javában égtek a lámpák, mikor a napot befejező gólok estek. Így ment ez, napról napra, hétről hétre... Végül már az őrség is megjegyezte: „Nem csoda, hogy ezek nyerik meg az olimpiát, hiszen reggel még napfelkelte előtt kezdik a futballozást, este meg még holdfénynél is hajráznak!... Hát igen, az őrség? Hogyan is esett meg az, hogy nem voltak s egyszerre csak megjelentek (akárcsak a fekete legyek).

Úgy körülbelül az első hónap közepe táján jelentek meg váratlanul. Persze mi azonnal kérdés-áradattal ostromoltuk meg a tábor parancsnokát, annál is inkább, mert a „vészmadarak” már megint huhogni kezdtek...

- „Moszkva parancsára ügyelnünk kell magukra, nehogy megszökjenek!” - tette hozzá nem kis iróniával főnökünk a magyarázatához.

Nevetséges gondolat, hát szeret a madár a kalitkában? Vagy inkább repülne szabadon... Nem őrzi-e meg még északon is az állatkertben a rabul tartott oroszlán emlékezetében a forró sivatag emlékezetét? És nem kívánczik-e oda vissza élete utolsó pillanatáig? - Igen, ők is tudták ezt, éppen ezért kellett nekik az őrség. Ők maguk sem tudták, hogy milyen újabb rendeletet hoz a holnap? De bármit is hoz, ők fel akartak készülni rá. Igaz, hogy nem csukták reánk a barakkokat, de ismét kigyulladtak a fényszórók a tornyokban és ismét három óránként nyomozó kutyák járták körül a „halálzónát”. Szórakoztatásunkra azonban hetente egyszer mozielőadást rendezett a vezetőség. A kolhozok „lélegzetállító haladásától” a „Sztálingrádi csatáig” - „Lenin októberé”-től, „Berlin elesté”-ig levetítették nekünk az összes propaganda-filmet, amit csak meg tudtak szerezni. Mi szó nélkül túrtuk s hallgattunk. Megtanultuk rab-szolga éveink alatt, hogy „ne szólj szám - nem fáj fejem”... ezt igyekeztünk be is tartani.

Már vagy a második leMBERGI hónap vége felé támolyoghattak a napok, mikor - váratlanul - a vezetőség elrendelte, hogy fel kell díszíteni a tábor a „békehónap” tiszteletére. A semmittevéstől űzve mindnyájan munkához láttunk. A kapu két oldalán két kisebb virággruppot csinált Varga bácsi, egy idősebb katonatiszt, akiről azt rebesgették, hogy valamikor képzőművész volt tíz, tizenegy esztendővel ezelőtt... Virágok hiányában azonban a díszítést mozaikszerűen kirakott téglá darabkákkal és üvegszilánkokkal oldotta meg. A tábor közepét egy másik

hatalmas, kör alakú virágágy díszítette - egy nagy, szárnyaló „töltött galambbal” közepén, egy jó szál „babérlevéllel” a csőrében, szimbolizálni akarva azt, hogy a Szovjetunió csakis békés szándékokkal van telve... A bejárat két oldalán lévő csoportok egyike a sarló-kalapács jelvényével, a másik pedig a korona nélküli Kossuth címerrel lett díszítve. Bár a vörös jelvények senkit sem hatottak meg valami nagyon, de be kellett hogy lássuk, hogy a hazajutásunk érdekében el kell, hogy tőrjünk őket...

Hanem, a „kulturális ügyek parancsnokának” valami nagyon nem tetszett, amikor inspekcióra bejött a kapun belül. Gondolkozva állt meg a Kossuth címer előtt, majd egy éppen arra csellengőhöz fordult:

- Mi ez? - mulatott kérdően a címerre.

- Magyarország címere - válaszolt rá a kérdezett minden habozás nélkül.

- Én azt hiszem, hogy maguk tévednek... vetett ellent a „kultúrfőnök” és azonnal az irodájába sietett. Mire azonban, pár perc múlva visszatért, már egy mind inkább növekedő, barátságtalan tömeggel találta magát szembe.

- Ez a mai Magyarország címere! - jelentette ki nagy magabiztosan felmutatva egy újságlapot, amin egyfajta kör alakú, ízléstelenül túlcifrázott, szovjet ízű valami volt látható. Rögtön megállapítottuk, hogy az jobban hasonlít a szovjet felségjelre, mint bármi másra... Hiába díszelgett alatta, hogy „Magyar Népi Demokratikus Köztársaság”... bennünket megingatni nem tudott. Halálos csendben járt kézről kézre, körbe az újságlap... mint egy gyászjelentés... Az ezer éves magyar múlt, a több ezer éves magyar történelem gyászjelentése útját csak félhangos „hazugság”, „nem igaz” felhörkenések jelezték. Betelt a pohár, a hallgatás, a meghunyászkodás pohara a hazajutás érdekében!

De a mi kis parancsnokunk ezt nem látszott észrevenni, mert azonnal intézkedni kezdett:

- Rombolják össze hamar ezt és csinálják meg az újat! - Itt hagyom addig az újságot maguknak!

- Rombold össze te - mozdult meg a tömeg, de a hangjából az is kiért, hogy „ha mered”...

- Ha nem akarják szétrombolni, akkor legalább le kell takarni! - vitatkozott a tiszt.

- Takard le magad! - morajlott fel a tömeg és a mi kis tisztünk - láthatóan - kezdte egyre kellemetlenebbül érezni magát a körülötte mind összébb szoruló embergyűrűben. Végül valósággal könyörgőre fogta a dolgot:

- Értsék meg, én nem engedhetek meg itt egy ilyen... ilyen fasiszta jelvényt... Megértik, nem?

Mi azonban - sajnos - nem tudtuk megérteni! Mi azt éreztük, hogy eláruljuk, megtagadjuk az egész magyar múltat, ha most meghátrálunk. Megtagadjuk mindazt, ami idáig elsegített bennünket, aminek köszönhetjük, hogy nem veszítettük el az eszünket a rabszolgaság poklában.

Közben azonban az őrszobáról is nyilván észrevették, hogy valami nincsen rendjén, mert három fegyőr is közeledett és mögöttük minden bizonnyal már idegesen csörgött a telefon esetleges segítségért. Látva a megerősítés közeledtét, a mi „nacsalnikunk” (parancsnok) is „felkapott a lóra” és mind merészebb lett:

- Nem használnak maguknak az ilyen magaviselettel! - jegyezte meg gúnyosan. Összedugtuk hát ismét a fejünket. Igaz, a kezükben vagyunk még... Csikorgó fogakkal, ökölbe szorított kezekkel döntöttünk: pusztuljon mind a két jelvény! Alig egy másodperc alatt már meg is mozdult a tömeg... Tiportuk, rúgtuk az egész nap munkáját és még egy percbe sem telt, már el is tűntek a jelvények, meg az ágyások is, csupán az összetaposott, rugdosott föld mutatta, hogy

volt itt valami... A tiszt és az őrség meghökkenve figyeltek, de minden szó nélkül vonultak vissza az őrszobára.

Igaz, még szavamat ne feledjem, szintén ehhez a történethez tartozik, hogy több mint egy héten keresztül hurcoltak egyeseket az irodára, a „politikai tiszt”-hez, aki arra volt kíváncsi csupán, hogy kik voltak a „felbújtók” ebben az ügyben... Nem volt szerencséje. Itt már a gyengéket is megerősítette az otthon közelsége, hiszen mindenki jól tudta, érezte, hogy aki még itt is segítené népünk kínzóit, arra ráillenének a vers szavai: „Istennél a bocsánat! S bűnért irgalmazás; Csak egy, mit nem bocsát meg - a *hazaárulás!*”...

Ez pedig még nem is „csak” hazaárulás - de testvérárulás is lett volna...

*

Őszbe fordult lassan az idő, de mi még mindig csak várakoztunk. Táborunkban, a barakkok alatt hatalmas pincék bújtak meg - mintegy kísértő emlékei a múltnak. Az őszi levélhullással azonban eljött ezeknek a pincéknek a használatbavételének ideje is. A „békés időkre való tekintettel” azonban most csak krumpli tárolására szolgáltak ezek. Ismerve azonban rabtartóinkat, egyikőnk sem kételkedett abban egy percig sem, hogy mindenkor készek voltak arra is, hogy ismét szerencsétlenek százait, ezreit zárják beléjük.

A krumpli szállítás megkezdése számunkra is nagy jelentőséggel bírt, mivel élelmezésünk ezekben az időkben már nagyon is éreztette, hogy mi „már terven felüliek vagyunk”... Teherautók, szegényes kolhoztagok hordták be a környékről a „leadást”, amivel minden egyes kollektív gazdaság, sőt minden egyes mezőgazdasági munkás „adósa a munkások államának”. De a „munkások állama” láthatóan nem ismert határt...

- „Már a legutolsót hozzuk” - nyöszörögtek a rongyos, sovány „kolhoznyikok” (kollektív tagok) - „de csak nem elég! Hát mi lesz mivelünk a télen?”... Szánalom volt még csak rájuk is nézni. Hja, ezek nem úgy néztek ki, mint akiket mi láttunk a filmekben. Ezek *valódi* kollektív tagok voltak. Szakállas, munkában meggörnyedt, kérges tenyerű építői és megkoplalt munkásparadicsomnak... Lábukon rongyokból összetekert bocskor, toldott foldott, rongyos öltözetük gyengén takarja kiéhezett, munkában megnyomorított testüket... szomorúan, lehajtott fejjel vonszolják láthatatlan igájukat. Csak akkor csillan fel egy percre a szemük, mikor a múltra emlékeznek. A jövő?

- „Nekünk már minden mindegy”... - legyintenek lemondóan - „de mi lesz ezekből?” - mutatnak a beesett képű, munkában koravén fiaikra, akik - akár csak apáik - már egy-egy fogattal járnak. Alig tíz tizenkét évesek, de már dolgozniuk kell - mégpedig erősen - mert itt a „dolgozók államában” aki enni akar, annak *dolgoznia kell!* - mégpedig sokat.

A krumpli szezonnal reánk is jobb napok köszöntöttek. Még a tábori tapasztalatainkkal tarso-lyunkban - loptuk, főztük a krumplit éjjel, nappal. Hiába volt a vezetőség részéről mindenféle óvó intézkedés, a tábor tespedtségét váratlanul sürgés-forgás váltotta fel. Egyik napról a másikra eltűntek a „honvág-betegek” és mint teljes értékű „szakácsok” tűntek fel ismét a porondon...

Igaz, azért esténként változatlanul összeültek a kis csoportok a „szegnélküli asztalok” körül egy kis asztaltáncoltatásra, de ez egyben érthető is volt, hiszen mindenki szeretett volna tudni valamit hazulról, hogy hát *mit* is csinál az asszony, vár-e még? Vagy már régen „más asszonya” lett? A másik, fontos kérdés természetesen az volt, hogy hát *mikor* is indulunk már végre? Tele gyomorral azonban mindent sokkal rózsásabb színben láttunk, mint azelőtt... A vezetőség azonban szintén „nem aludt”. Bár az idő már erősen lehűlt, fát csak nem akartak

behozni a táborba, mondván, hogy „fa nincs, no meg nem is jár”. Ha ti nem adtok, majd szerzünk mi! - volt a válasz és ezzel egyidőben kezdtek „érdekes dolgok” történni a táborunkban...

Valamelyik reggelre például eltűnt az egyik illemhely bódéja, nyomtalanul, mintha csak a föld nyelte volna el... Más alkalommal meg egész ajtóknak veszett nyoma. Nosza, erre a vezetőség sem volt rest, s letiltottak mindenféle tüzelést a tábor területén „tűzrendészeti szempontból”... Ennek, természetesen egy másik oka is volt. Ők is jól tudták, hogy mi már elszoktunk a nyers krumpli evéstől és így a tűzgyújtási tilalommal a krumpliszüretnek is a végére járnak. Igen ám, de rajtunk kifogni sem volt már könnyű, nyolc-tíz éves „szovjet egyetemmel” a hátunk mögött. Így pár nap alatt minden barakkban villannyal rotyogott a krumpli az ágyak alatt. Mindenki áramkört létesített, vezetéket húzott. Aki meg már ezt sem tehetette, az legalább a krumpligőzt hajtotta ki a nyitott ablakon, vagy éppen őrt állt, hogy esetleges „váratlan és hívatlan vendégek” meg ne lepjenek bennünket. Igaz, volt arra is példa, hogy valamelyik „újdonsült villanszerelőt” az áram úgy megvágott, hogy vagy félóráig csak mutogatott, de legközelebb legalább jobban vigyázott! Efféle kicsiségekre már mi nem nézhettünk...

A nagy „krumplicsata” közepette észre sem vettük, hogy a mi táborunkba is „beosont az ősz”. Az esték s reggelek mind jobban lehültek és többet, mind többet szemerkélt a lassú, őszi eső. Így hát érthető is, hogy rövid időn belül elment mindenkinek a kedve a futballozástól, bokszo-lástól s ismét reményvesztetten, csüggedten gubbasztottunk a barakkok mélyén. Mindenki mogorván, keserűen meredt maga elé s erősen úgy nézett ki, hogy idegeink már nem bírják sokáig ezt a tétlen, reménytelen várakozást.

Velem együtt lakott a szobában Józsi bácsi, egy nagy bajszú, piros pozsgás, igazi magyar. Ha valaki ránézett, hát nem mondta volna, hogy mérnök a foglalkozása, inkább valami kis-gazdának nézett ki a „Tiszahátról”, aki az élete legnagyobb részét kinn, a tanyán töltötte el. Ha azonban valaki is a szemébe nézett, rögtön rájött, hogy a külszín csal és nem egy „mindennapi emberrel” került szembe...

A mi Józsi bácsink gépészmérnök volt a háború idején, sőt még a megszállók is kihasználták tehetségét. Hat-hét találmánya szaladt a Szovjetunióban különböző „elvtárs vezetők” neve alatt. Vele is megpróbáltak mindent, amikor a hazajövetelre sor került. Ígértek fűt-fát, jó állást, biztos jövőt, de Józsi bácsi rendíthetetlen maradt. - A felesége már rég' férjhez ment - mondták - majd ők szereznek neki egy jó feleséget idekinn... Ő azonban nem tört meg s jött velünk!

Józsi bácsi felismerte a szellemi felmorzsolódás jeleit és - váratlanul - „iskolát” nyitott. Itt mesélt nekünk a gépekről, azok összeállításáról, munkájáról. Először csak páran hallgattuk unalomból, de az érdeklődés napról napra magasabbra hágott. Szinte nyeltük minden szavát és ismét - mint egy nagy kaleidoszkóp képe - megváltozott a táborunk. A rostokolást, semmit-tevést felváltotta a tanulás, mert hát Józsi bácsi nemcsak magyarázott, de később már kér-dezett is. Ilyenkor azután senki sem akart „szégyenben maradni” - így hát fel kellett készülni a „leckékre”. A tábor másik szobáiban is alakultak azután kisebb csoportok, itt németet, amott meg éppen gyorsírást tanultak egyesek, papír híján deszkalapokon. Az esték azonban válto-zatlanul megmaradtak az otthonnak. Szobánként gyülekeztek a „lélek idézők”... Hogy kik voltak ezek? Szenvedő lelkű emberek, akik hazakíváncsoztak ugyan, de a bizonytalanság érzése, hogy mit is találnak majd ott, állandó félelemben tartotta őket. Számtalanszor fi-gyelttem a „szeánszaikat”, mert ki tudja? A tábor embere soha sem hitetlen, egyedül a *hit*, ami számunkra megmaradt...

A szellemidézéshez egy tiszta papírlapra volt szükség, amelyet bizony a mi körülményeink között nem volt mindig könnyű megszerezni. Erre a tiszta lapra írták rá félkör alakban az

ABC-t. Középre tettek egy kopekot (orosz pénzegység) amire a „médiüm” és az ellenőr tették rá a mutatóujjukat. Az „ellenőr”-nek azt kellett ügyelnie, hogy a pénz magától mozogjon, ne pedig a „médiüm” ujjá mozgassa azt. A szeánsz letompított fény mellett, ünnepélyes csendben kezdődött. Szinte kísértetiesen hangzott a mély csendben a hívás: Szálasi Ferenc szelleme jelenj meg! Szellem jelenj meg!... Csak olyannak a szellemét lehetett ugyanis hívni, aki már biztosan meghalt. Szellem jelenj meg! - kongtak kísértetiesen, tompán a szavak az éjszakában és mi, negyvenen-ötvenen, kimeredt szemekkel figyeltük, hogy mikor mozdul meg végre a pénzdarab. Végre, gyengén megmozdult. Ez annak a jele, hogy a szellem jelen van és hajlandó segíteni. Most már azután jöhetnek a kérdések: Él-e még az édesanyám?... Vár-e még reám a feleségem?... Hogy vannak a gyerekek?...

A pénzdarab pedig nesztelenül surrant egyik betűről a másikra és adta a válaszokat... Szegény, szerencsétlenek! Tíz, tizenkét éve nem tudtak semmit sem hazulról, számukra az megszűnt, semmivé vált már évekkel ezelőtt... S most, egyszerre, váratlanul kitárult a sír szája és a „halott”-nak meg kellett jelennie... Feltámadott a múlt, tele reményekkel, de egyben gátlásokkal is. Azután megindultak, jöttek, míg végre is elértek idáig, a „poklok kapujáig” s most itt, a küszöb előtt kénytelenek ismét várni, magukat emészteni - Moszkva jóvoltából...

Boldogan újságolták egymásnak a „jó híreket”, amiket a szellemidézésen a túlvilági hatalmak közöltek velük, hogy „várják haza”, ezzel egyben feltámadt a remény is. Boldogan tervezgették a szerencsések, hogy s mint lesz majd otthon, a szabadulás után. Arról döntöttek, hogy melyik parcellába mit is fognak vetni tavasszal... Mások, porig sújtva, lehajtott fejjel támo lyogtak, akiket a szellem arról értesített, hogy valaki meghalt, vagy hogy más valami nincs rendjén otthon.

A hideg azonban napról napra erősödött. Csontig ható szelek gémberítették tagjainkat a távoli Kárpátok felől, mintha csak a halál mindent megfagyasztó lehelete lett volna. Mi pedig mind jobban és jobban zaklattuk a vezetőséget tüzelőért. Elejével csak hagytuk magunkat kifizetni egy „rövidesen úgy is mennek”-kel, de a mind jobban erősödő hidegek bennünket is további támadásra készítettek. Október elején megjöttek az első erősebb fagyok s mi levertük a lakatokat a kályhákról s vittünk mindent, ami csak mozgatható volt a tűzre. Eltűntek a futball kapufák, az utat szegélyező kis kerítések, majd végül is a tábor sarkában álló hatalmas deszkapajtára is sor került. Alighogy az est leszállt, recsegni-ropogni kezdett az egész. A nagy robajra még jó pár fegyőr is berohant, de addigra már csak a váza maradt meg az épületnek, az oldalait képező deszkák azonban eltűntek nyomtalanul. No, de ezzel a vezetőség „pohara is betelt” és hoztattak tüzelőfát. Fát kértünk - fát is kaptunk, panaszra okunk nem lehetett. Igaz, hogy ezeknél a rönk-óriásoknál kétszer melegedtünk - egyszer amíg elvágtuk őket, másodszor meg mikor a kályhában, a tűzön voltak -, de még ezekért is hónapokig kellett harcolnunk, mire végre megkaptuk.

Harmadnapra, hogy az első szállítmány rönköt a táborba hozták érdekes eset történt:

Éppen a szobánk napi adagját fűrészelgettük, mikor - váratlanul - az egyik fűrész csak elkezd ám csikorogni. Hát itt meg mi lehet? Minden munka leállt azonnal és elkezdtük a már levágott darabot óvatosan felhasogatni, hogy meglássuk, hogy mi akasztja meg a fűrész? Végre elértünk a pengéig s látjuk ám, hogy valamiféle vasdarabban akadt meg... Később kisült, hogy ez a vasdarab nem volt más, mint egy fel nem robbant lövedék... Nosza, hívtuk is ám a vezetőséget! Jöttek is azok ész nélkül... Micsoda? Robbanó anyag a foglyok között... még reá-gondolni is borzalom... Azonnal körülfaragták a területet, amíg csak a katonai szakértő meg nem érkezett és el nem vitték a már bombának felnagyított lövedéket... Elefántot csináltak a bolhából, rossz lelkiismeretük nem hagyott egy perc nyugtot sem nekik...

Így jött el október közepe is. A hideg és semmittevés már szinte beteggé tett bennünket. A tábor „divatja” egyik napról a másikra változott, talán még szeszélyesebben, mint a párizsi... Ha valaki ingnyakat varrt az ingére (a rab inggallér nélküli), másnap már mindenki lázasan gallérozta az inget, mintha csak attól tartott volna, lemarad valami fontos versenyen... Pár nap múlva másvalakinek az jutott az eszébe, hogy zsebekkel, övvel díszítse fel a vattás kabátját... Még egy hét sem telt bele, már mindenki átalakított kabátban pompázott... Közben a szakáll-viselés is nagy divattá vált...

Már október végén jártunk, mikor a moszkvai főbíró látogatott meg bennünket. Nem sokat törődünk vele sem, hiszen ígéretekkel már torkig voltunk.

- „Türelem” - biztatott ő is bennünket - „rövidesen el fognak indulni”... „Mikor?... majd Moszkva intézkedik”...

November első napjaiban Tordai Gyszi megbolondult. Ő még valamikor, mint színész-övendék kezdte és akkor is minden vágya ez a pálya volt... Az egyik hideg reggelen anyaszült meztelenül, felmászott a kórház lapos tetejére... alig bírták onnan erővel lerángatni. Később - a délután folyamán - valahogy megint kiszabadult a kórházból s bizony jó ideig hajszolták körben a táborban, mire végre ismét el tudták őt fogni... Ütötték, verték, majd később megkötözve vitték el a bolondok házába... Megdöbbenve, hangtalanul néztük... Istenem, hát mikor lesz végre elég? Vagy számunkra is csak Tordai Gyszi sorsa marad csupán?...

*

Végre azután eljött a már várva várt nap is! Az egész tábor zajos méhkassá változott egyik percről a másikra. Az események villámgyorsan követték egymást és az első parancs elhangzása után már szinte megállni sem maradt időnk.

November tizenkilencedikén folytatták le a „búcsú-motozásokat”. A motozókat most is csupán papírok - írott vagy íratlan -, no meg a pénz érdekelték.

Ez utóbbinál azonban nem volt szerencsénk, mert pénzmagnak már a hírmondója sem maradt nálunk a hosszas koplalások jóvoltából. A motozások befejezése után, csoportonként szállítottak bennünket a vasútállomásra a vagonokba... Mennyire más is volt ez, mint amikor idejöttünk... A kutyákat, fényszórókat, ordítózó, talpig fegyveres őrséget mintha csak elfújta volna a Kárpátok szele...

A vagonajtókat sem kellett már bezárni, sőt még a piros-fehér-zöld szent színeit is lobogtathatta vidáman az őszi szél. Igaz, itt-ott, egy-egy csenevész vörös szalagocskának is fel kellett tűnnie, dehát ezt mindnyájan megértettük... Minden harmadik kocsí végén ült csupán egy subás fegyőr - fegyver nélkül -, akinek csupán az volt a feladata, hogy arra vigyázzon, hogy valaki véletlenül le ne maradjon a megállóknál...

Még felbőg utoljára a hatalmas mozdony és megmozdul a szerelvényünk... A gyéren megvilágított állomás, az őrség, a táborparancsnok, lassan mind eltűnnek a távolban és valahol a szerelvényünk közepe felé felzendül - a halál arcába nevető - magyar honvédnóta:

„Horthy Miklós táborában... két szál majoránna”...

A nóta, mintha csak valami ragályos betegség volna, harapózik tovább s tovább, míg végül is zeng-zúg az egész szerelvény az orosz éjszakában, zeng-zúg a magyar lélek...

A fegyőröket nem zavarja a nóta sőt - bemásznak közénk és mosolyogva figyelnek. Nyugodtak, látják, hogy nekik nincs mitől tartaniuk. Azután... megáll a szerelvény pár percre, egyesek lemerészkednek, de senki sem szól érte egy szót sem... Többen ugranak már le... Először

idegesen néznek körül, hiszen nyolc-tíz-tizenkét év után először tesznek lépést egyet-kettőt, egyedül örök nélkül...

De a mozdony megint felbőg és megyünk tovább nyugat felé, már alig várjuk a következő megállót. Itt magam is leugrok, kicsit távolabb óvakodunk a kocsisortól... Lassan, lépésről lépésre szinte olvad le rólunk a félelem... Futkosunk, sétálunk. Leírhatatlan érzés lesz úrrá rajtam is, mikor végre rádöbbenek, hogy oda mehetek, ahová én akarok... menni, menni, menni: ez csak a vágyam...

Mint ahogy a kisgyermek csak az új játékaival akar játszani, amíg azt meg nem szokja, én is, mi is csupán menni akartunk... minden cél nélkül örök nélkül, szabadon. A szabadság, új, szokatlan lázzal töltött el mindnyájunkat, szinte megittasodtunk tőle...

Reggelre már Ungváron voltunk. A kora hajnali ködbe burkolózott Kárpátoktól valahogy avval az érzéssel búcsúztunk, hogy még egyszer látni fogjuk ismét őket... Egyszer, amikor majd ezek az égbe szökő hegyóriások is újra szabadok lesznek...

Ungváron a vasútállomás magyarokkal volt tele. Étellel, itallal kínálgattak bennünket... Majdnem húsz percig vesztegelt itt a szerelvényünk. A sok magyar, ruszin között apró, szurtos kisgyerekek is feltűntek a vagonjaink közelében, akik kenyeret koldultak... *Kenyeret!* Az úr 1953-ik esztendejében a „hatalmas és megelégedett Szovjetunióban”... Nagy volt az örömünk, de egyben a megdöbbenésünk is, mikor a kis nyomorultak között pár magyart is találtunk. Majd’ szétszedték a fiúk őket... Talán sokan az otthonhagyott sajátjukat látták a kis árvákban.

- „Ide gyere kisöreg, itt van egy fél kenyér!”...

- „Itt van egy ing, ebből az öreg nadrágból még anyád tud csinálni neked valamit”... - Mindenki adni, csak adni akart. Adni ezeknek a nyomorban élő szegény magyaroknak. Akaratlanul is Gyóni Gézának - az ugyancsak Szibériában örök álmát alvó költőnek - sorai jutottak eszembe: „...S hitetlen gögijében, akit sosem ismert, hogy hívná a Krisztust... hogy hívná az Istent; Magyar vérem ellen soha-soha többet... Csak egy éjszakára küldjétek el őket”...

Déltájban érkeztünk meg a határállomásra, Csapra. Talán életünkben még soha sem voltunk és nem is leszünk olyan boldogok, mint ezen út alatt. Zengett, zúgott a szép magyar nóta... Lengtek, lobogtak a magyar színek... Csapnál azonban váratlanul mindez véget ért. Ránk zárták a vagonokat és őrség vett bennünket körül megint.

- Jól kezdődik - dugtuk össze a fejünket. Az állomás és környéke semmi változást nem mutat, mintha csak nyolc-tíz évvel ezelőtt látnánk... A sín párok - mint évekkel ezelőtt - most is tömve vannak. Szerelvényünk egyik szomszédján gépek hosszú sora - „Nem mozgatni!” (Nye kantovaty!) ékeskedik oroszul a hatalmas ládákon, de a „Diósgyőr” felirat megoldja a rejtélyt, hogy *honnan* megy *hová* a szállítmány.

- Úgy látszik már jól megtanultak idehaza is oroszul - mutat a ledeszkázott gépekre Józsi bácsi.

- „No nézd csak” - mutat Abonyi Pista egy távolabbi szerelvényre - „úgy tűnik, hogy bennünket kövér disznókra cserélnék be a ruszlik”...

Bizony igaz, szinte vég nélküli szerelvény rostokol ott, szuszogó kövér cocákkal megrakva.

- „A szovjet-magyar barátság jegyében!” - szólal meg mögöttem valaki gúnyosan. Lépések közelegnek, elhallgatunk és a réseken keresztül próbáljuk meglátni a jövevény kilétét... Végre, egy tányérsapkás orosz vasutas bandukol a szerelvényünk mellett... Valaki megszólítja magyarul s ugyancsak elcsodálkozunk, mikor a mi „oroszunk” jó magyar tájszólással válaszol. Seb-
tében elmondta, hogy errefelé mind magyarok laknak.

- Jómagam is szívesen magukkal tartanék - mondta - mert itt éppen hogy csak éhen nem veszik az ember... - Tőle tudtuk meg az továbbiak folyamán, hogy a magyar Átvételi Bizottság is itt van és a szomszédos sín párok egyikén már vár bennünket a magyar személyvonat-szerelvény... *Személykocsik!*... Alig akarjuk elhinni... Mintha valami büszkeségféle duzzasztaná a szívünket ott belül... Hej, könnyen felejt az ember! Pedig jól emlékezem, a táborban mesélte egy volt hadifogoly, hogy egyszer, még '48-ban, ők is megérkeztek ide, de a magyar hatóságok nem vették át őket mondván, hogy „Rákosi elvtárs szerint már minden magyar hadifogoly hazatért, tehát több már nem érkezhetsz!” Nosza, a mi „jó Szergej”-einket sem kellett biztatni, hamar összepakolták őket és visszavitték mindnyájukat Sztálingrádba... Végére is, ha a magyaroknak nem volt szüksége munkaerőre, a szovjet „ötéves terv”-nek volt...

Bennünket azonban fogadnak. Már jön is a bizottság, civilruhások... Név szerint szállítanak át bennünket a magyar kocsikba, de amint egy kocsi megtelik, sietve ismét reánk zárják az ajtót... Minden kocsiba kerül azonban egy a „bizottságból”...

- „Sajnos a határon mindent le kell zárjunk” - sajnálkoznak, de nem is vesztegetik evvel az időt, már kezdenek is mesélni: Száll az ige szájról-szájra... száll a mese szájról-szájra... Összebújva hallgatjuk őket, szinte nyeljük minden szavukat... Szerintük - valódi Kánaán ma Magyarország...

- Nem fognak az országra ismerni - hajtogatták minduntalan.

- Mindenki szabad, azt csinál, amit akar, ott dolgozik, ahol akar... - hiszen magának dolgozik! A munkásságé a föld, a gyár... *Magyarországon mindenkinek joga van dolgozni!*...

Némelyek azt sem tudják, hogy mit csináljanak a boldogságtól... „Szép reményünk hajnal csillagánál, a jövő tündérkert gyanánt áll... csak midőn a tömkelegbe lépünk... vesszük észre gyászos tévedésünk”...

De, már itt a határ! A híd innenső vége még szovjet... vörös zászlót lenget a szél... bundásapkás ruszki áll marconán a vártán - ott igen, ott a híd másik végén azonban... piros-fehérvörös lenget a szellő... Ez már Magyarország!... Könnyes szemmel nézzük ezt a kígyózó, csapkodó lobogót... Mintha integetne... mintha ölelni készülné... Ölelj, ölelj Magyarország, hazatértek a fiaid!... Hazatértek... „megfogyva bár, de törve nem!”...

*

Koradélutáni szürkületben állt meg végre a szerelvényünk. A kocsikat sorban kinyitották és lekaszálódtunk. Először léptünk, hosszú évek után ismét magyar földre. Mindnyájan boldogan, szabadon, a hazatértek meglegedettségével szedelőztünk. Kicsit feltűnt ugyan mindnyájunknak, hogy egy lélek nem sok, de annyit sem láttunk a közelben, de ki törődött volna most ilyen kicsiségekkel... Hiszen, itthon voltunk, itthon, magyar földön... ennyi év után! Páran alighogy leugrottak a kocsiból, könnyes szemmel csókolták meg az első magyar röögőket, hiszen „Ez a föld, melyhez minden szent nevet, egy ezredév csatolt”...

- Összeállni! Sorakozó! - hangzott el a parancs és kis batyuinkat a hátunkra kapva megindultunk előre - az ismeretlen cél felé...

Már vagy húsz perce gyalogolhattunk, mikor váratlanul egy nagyobb épületcsoport bukkant eléünk, festői környezetben, egy kis tó partján az őszi erdő pompájával körülvéve... Pár percen belül meg is érkeztünk de még mielőtt bárki, bárhova is elkalandozhatott volna, az egyik, jöltáplált „bizottsági tag” felkapaszkodott egy kerti asztal tetejére és beszélni kezdett. Elmondta, hogy ő a kormány által fogadásunkra küldött bizottság vezetője és üdvözölt bennünket a Magyar Népköztársaság Kormányának nevében. A továbbiakban előbb azt ecsetelte,

hogyan Magyarország milyen nehéz helyzetben maradt a háború után. Ezt - mint később kiderült - csupán azért tette, hogy annál jobban kidomboríthassa a jelen kormányzat „hatalmas érdemeit” és kiemelhesse a „...mi hatalmas pártfogónk és szövetségesünk, a Szovjetunió támogatását”.

Mint mondta... „A Szovjetunió emelt fel bennünket elesettségünkből és csak az ő segítségének köszönhetjük, hogy hazánk ma egy tejjel mézzel folyó Kánaán”... biztosított azután bennünket arról, hogy mi csupán... „egy fájdalmas félreértésből kifolyólag voltunk ily’ hosszú ideig ‘hadifogságban’ de legyünk megnyugodva, mert kárpótolva leszünk ezekért... A bűnösökre pedig, akik miatt mi nem jöhettünk haza - Beria és társai - le fog sújtani a népi demokrácia vasökle!”... Émelygő gyomorral és rogyadozó térdekkel hallgattuk ezt a szemtelen talpnyalást. Még volt a képükön bőr nekünk mesélni a Szovjetunióról és az ott uralkodó „igazság”-ról... Nekünk, akik éppen hogy csak onnan érkeztünk meg és akik nyolc-tíz évet töltöttünk el ott a „rendszer tanulmányozásával”...

- No, jól nézünk mi ki, ha „kásaország” ezeknek a mintaképe - dörmögte Herman Jancsi mögöttem. További elmélkedésre azonban időnk nem maradt, mert közben már el is kezdődött a szállítmány szobánkénti szétosztása. Én, vagy századmagammal egy nagy csarnokba kerültem.... Szalma a földön, a kályhák vörösek, álmosító meleg... Alig hogy lerakodtunk, már fel is csendült a hangszórókban a cigányzene s már hívták is az első csoportokat vacsorára... Lám, lám úgy látszik az itthoniak is megtanulták, hogyan kell az ember szemébe port hinteni...

Az ebédlőben szemünket-szánkat eltátottuk annak a bőségnek a láttán, ami az asztalokon bennünket fogadott... Igaz, hogy úgy félszeggel azért azt is észrevettük, hogy lakóépületeinket fegyveres katonai kordon veszi körül s még azt is, hogy a fák között felvillantak a fényszórók, de az örömmámor legyőzött, elsöpört minden kételkedést, minden félelmet, hiszen - *itthon vagyunk*... Nyolc-tíz év után ismét itthon...

*

S elmúlt az első nap is Magyarországon. Lassan kezdtünk felocsúdni az öröm mámorából. Az őrég, amelyik körülött bennünket első este, nappalra is a helyén maradt. Az állandóan közöttünk settenkedő „elvtársak” pedig szünet nélkül arra figyelmeztettek bennünket, hogy ne közelítsük meg őket... Elejével magunk sem tudtuk, hogy miféle fajta katonák is lehetnek ezek, akikből az őrég állt. A ruhájukból láttuk, hogy nem oroszok, bár egyenruha dolgában nem volt sok különbség a kettő között. Végül is, amikor valamelyikőnk nagyon is közel merészkedett az egyikhez, ráförmedt az őr, cifra jó magyarsággal. Ebből tudtuk azután meg, hogy az őrök is magyarok - a „magyar janicsár hadsereg” katonái...

Akad azonban más érdekesség is számunkra itt az „új Magyarországon”: Már első este észrevettük, hogy sem a pincérek, sem senki a személyzetből nem hajlandó válaszolni a feladott kérdéseinkre, úgy néztek át rajtunk, mintha mindnyájan megsüketültek volna. Mikor azonban a későbbiek folyamán láttuk, hogy egymással szépen beszélgetnek, rájöttünk, hogy *csak részünkre süketek!*... Erre azután megrohantuk az „elvtársakat” és tudni akartuk, hogy miért van ez így? Azok persze minden mellébeszéléssel próbálták a figyelmünket másra fordítani. Mi ebből - a „szovjet egyetem” tanulságai alapján - megértettük, hogy nem akarnak, vagy pedig nekik sem szabad erről beszélniük...

Váratlanul régi ismerősünk, a félelem és tartózkodás megjelentek ismét közöttünk...

A második nap végére már émelygett a gyomrunk az „elvtársak” szünet nélküli szovjet imádatától és csupán csak az nyugtatott meg bennünket, hogy még megérkezésünkkel megígérték, hogy három napon belül mindenki otthon lesz s eszerint már csak egy napi várakozás volt hátra. A második napon azonban baj történt! Az átvételi orvosi vizsgálatok során trachomás

szembeteget találtak közöttünk. Nosza - megbolydult erre a tábor... Mi lesz? „Maglehet, hogy még két hét múlva is itt leszünk”... jöttek megint az „okosok”. Mások szerint meg repülővel várt a vezetőség valami professzort Budapestről. Ő fogja majd eldönteni, hogy mi lesz velünk...

Harmadnap reggelre csakugyan megérkezett egy professzornő és azonnal elkezdte a vizsgálatokat. Késő délután lett mire az utolsóval is végeztek a szállítmányunkból. Az izgalom ekkor már a tetőfokára hágott. Senki sem törődött már az „elvtársak” csacsogásával, mindenkit csak az egyedüli kérdés érdekelt: *Mi lesz most?* Kétségek között vártunk, de a bizottság nem mozdult... Így esteledett be és már a vacsorán is túlestünk. Még beszélgetni sem volt kedvünk, mindenki idegesen várta a fejleményeket. Egyszer csak mindenkit az udvarra rendeltek. Ismét, megismétlődött az első nap képe... A bizottság vezetője az asztal tetejéről adta a tudunkra, hogy - bár előre nem látott nehézségek merültek fel - betartják ígéretüket és két csoportban útnak indítanak bennünket hazafelé... Az első csoport még ma este indul, míg a másik csak holnap reggel... Megkönnyebbülve zúgott fel a tömeg, de azért ott belül, mindnyájunkat kínozott az újabb nagy kérdés. *Mikor?* Ma vagy csak holnap? Lenni, vagy nem lenni? Mindnyájan, kivétel nélkül menni, menekülni akartunk! El, csak el innen, mert úgy éreztük, hogy csalódtunk a rendszerben... Ezek sem jobbak, mint előző rabtartóink voltak, csupán amit azoknál el tudtunk nézni, mivel idegenek voltak, az itt fájó sebet ejtett, mert itthon a saját fajunkkal álltunk szemben... A rabszolgatáborban a vérünkbe rögződött a holnap bizonytalansága... Igen, ami ma megvan, az van csak meg valójában... Kit tudja, *mit* hoz a holnap?

De már olvassák is a névsort... sőt, már több mint a felén túlhaladtak... Engem még mindig nem hívtak... Lemaradok?... Már alig maradt pár név hátra, végre, igaz lenne? Hallom a nevemet. Először nem mertem hinni a füleimnek, azután sietségemben majd fellöktem az „elvtársakat” is... Három asztal mellett kell elhaladnunk, mielőtt elérjük a teherkocsit, amelyik majd a Nyíregyházi állomásra fog bevenni bennünket... Az elsőnél az ideiglenes igazolványt adták, amivel három napon belül jelentkezni kellett az otthoni rendőrségen. A másodiknál az orvosi igazolványt és a szabadjegyet nyomták a kezünkbe, míg a harmadiknál a végkielégítésünket kaptuk meg harminc kerek forint képében... Hej, milyen boldogan simogattuk meg ezeket a zöldhasú bankókat, hiszen hosszú évek óta ezek voltak az első magyar bankjegyek, amik a kezünkbe kerültek... Még pár perc... pár búcsúszó a teherautóról a hátramaradóknak és már robogunk is a város felé... És felzúgott megint a szép magyar nóta boldogan, felszabadultan... Még énekelhettünk, hiszen velünk még nem közölték a Magyarországon betiltott dalok listáját...

A pályaudvaron azután szétrajzottunk - ki a büfébe, ki a restibe, hiszen *volt pénzünk*... Igaz, hogy soknak közülünk pár percen belül csak *volt* pénze, mert egy-két féldeci és már el is tűntek a zöldhasú bankók... Minket meg, akik a várószobában leülve vártuk a vonat érkezését, alig pár perc alatt szoros embergyűrű vett körül... Kik vagyunk?... Honnan jöttünk?... Nem ismertük-e ezt vagy amazt? Alig tudtunk válaszolni a kérdések özönére. Diákok, vasutasok, katonák. Mindnyájan meséltek, magyaráztak, tanítottak... Csak akkor halkultak le egy percre, ha pár bundássapkás tisztfele húzott el mellettünk...

- „Psz!... ÁVO-sok!” - figyelmeztettek.

- „Hát azok meg kik?” - tettem fel a naiv kérdést.

- „Titkosrendőrök” - magyarázta egy vasutas - „ezekre kell vigyázni, meg a spiclikre... sok van belőlük... Azok jelentenek mindent ezeknek. Halálra verik azután az embert, de hiszen, jön még kutyára dér!”... Ejha, hát úgy látszik, hogy „csöbörből-vödörbe” kerültünk mi is.

Csak csupán a hely változott, de a rendszer maradt... Vég nélküli hazugságok, titkosrendőrség, kínzások, kegyetlenkedések...

Váratlanul azonban meglevenedett a váróterem és mindenki a kijáró felé tódult. Éles fütty-szóval, nagy sisteregve bedübörgött a budapesti szerelvény... Isten veletek bajtársak... sok szerencsét!...

*

Reggel korán érkeztünk meg Budapestre, és ahogy a vonat ablakán kinéztem a szürke ködbe burkolózott városra, akaratlanul - bár nem vagyok pesti - valami meleg érzés öntött el belül. Hát ezt is megérhettem, amit még a legmerészebb álmaimban sem mertem volna remélni... Vagy talán mindez csak egy álom? De nem, mégsem...

Szerelvényünk nagy dübörgéssel, gőzt okádva futott be a „Keleti” hatalmas üvegcsarnoka alá... Kiszállás!... A kijáratnál azután megint csak kezdetét vette a búcsúzkodás... „Isten veled Zsiga!... Írjál majd Zoli... Majd meglátod... Szervusz!...”

Egymás után tűntek el a fiúk a tömegben, míg végül is csak ketten maradtunk Sanyival, a „földimmel”.

- Mi hova megyünk? - nyugat felé még csak órák múlva indul vonat - fordult hozzám Sanyi.

- El kell mennünk egypár helyre - tudod, akiknek megígértük... - motyogtam kedvetlenül. Szívesen én is felszálltam volna a legközelebbi vonalra, de megígértük... megígértem nem egy megtörő szemű haldoklónak, hogy ha az Isten életben hazasegít, elmegyek s megmondom a hírt...

„Bajposta” ez volt a régi időkben a neve a mi kötelezettségünknek, fájdalmas, szomorú feladat, ...de megígértük... El kell, hogy menjünk vagy nyolc helyre itt Pesten, hogy megvigyük a hírét annak, hogy akit várnak - a fiút, a testvért, az apát - ne várják tovább, mert már testben soha sem fog hazatérni... Ott pihen valahol a távoli, ködben úszó keleten, messze Szibériában. Ott alussza örök álmát a suhogó lucfenyők alatt és a végtelen tajga millió faóriása susog altató dalt neki, nekik. El kellett, hogy vigyük a halál pusztító leheletét magunkkal, mert megígértük, még valamikor ott a távoli, reménytelen rabszolgatáborban, egy üvegesedő szemű haldoklónak...

Idegenként szédelegtünk a széles utcákon. A zaj, a villamos csilingelése, a rohanás szinte megfélemlített, kifárasztott bennünket. Végre - megtudtuk, hogyan is juthatunk el az első címre... a Kapitány utca 1-be... Felszálltunk a villamosra és kezdtünk lelkiileg felkészülni arra, hogy s mit is mondhatunk majd... Vajon megtaláljuk-e azt, akit keresünk?

- „Jegyeket, a jegyeket kérem”... bukkant egyszerre csak elő a zsúfoltan szorongó utasok közül egy kis, fekete egyenruhás, ruszki tányérsapkás leány... Kutatóan futott végig rajtunk a szeme bizalmatlanul.

- „Orosz foglyok vagyunk” - fordultam hozzá - „most érkeztünk csak haza, ma reggel”... Egy percre, mintha szánalom csillant volna meg a szemében, azután... nyilván mást gondolt, mert szárazon, hivatalosan folytatta:

- „Sajnálom...”

- „Kérem” - szólalt meg mögöttem egy idősebb hölgy - „kérek a részükre két átszállót”..... Köszönöm”... - és hozzánk fordulva, a kezembe nyomta a két semmitmondó kis papírszeletet... A szemében könny s halkan, szinte csak magának susogta: „Szegények”... és elfordult. Lám, még a kiszolgáltatottság és nyomor közepette is akadnak emberek, akik éreznek... Páran

a közelünkből halkan, minden feltűnés nélkül érdeklődni kezdtek, majd mikor megtudták, hogy hova megyünk, igyekeztek a segítségünkre lenni, elmagyarázni az utat.

Végre a mi leszállónk következett.

- Innen még két kis utcával feljebb - magyarázott egy idősebb úr. Megindultunk. Az utcánál újabb érdeklődés, végre az ajtónál álltunk. Már-már felemeltem a kezemet a csengőhöz, majd visszarántottam, mintha megégettem volna... Nem! Mégsem... Mivel is kezdjem? Valami összeszorította a torkomat, míg végül is, megszólalt egy hang belül... talán a lelkiismeret: „Megígérted szegény Dömi bácsinak... előre!” A csengetésre egy fiatalos, szelídarcú hölgy nyitott ajtót.

- „Hamutov Ödönnét keresem” - fordultam hozzá.

- „Tessék, én vagyok” - válaszolt és a szeme kutatóan fűródott az enyémbe.

- „Tessék, inkább beljebb” - nyitotta előzékenyen az ajtót. Egyszerű, de ízléses szobában egy fehérhajú idős hölgy fogadott bennünket.

- „Édesanyám” - mutatta be Hamutovné. Mindnyájan leültünk. Egy percre ideges csend szakadt közénk. Szerettem volna hozzákezdeni a mondanivalómhoz, de mindig csak visszahökkenek... Végre kinyögtem, hogy a Szovjetunióból érkeztünk, pár nappal ezelőtt...

- „Dömitől hozott hírt?” - szegezték egyszerre mindketten nekem a kérdést. Nem, nincs erőm megmondani!

- „Él?” - könyörgött szinte a kisasszony. Szótlanul hajlítottam le a fejemet, szólni nem volt erőm. Valahogy úgy éreztem, hogy nincs jogom becsapni őket, de az igazságot szóval megmondani is képtelen voltam...

- „Meghalt?” - kérdezte és a szavak mint egy halódó utolsó lehelete szivárogtak ki az ajkai közül... Bólintottam, s ő zokogva borult az édesanyja nyakába. Én pedig - mintegy álomból ébredve - kezdtem el beszélni. Elmondtam, hogyan szenvedett Hamutov Dömötör, volt cári lovas százados - emigrált orosz ember - a saját hazájában. Elsoroltam, hogyan rombolta lassan a szervezetét a kór és elmondtam utolsó kérélmét, melyet halála előtt vagy egy félórával mondott el nekem a központi kórház betegágyán 1950-ben... Úgy éreztem, hogy már nem is én, de ő - Hamutov Ödön cári lovastiszt beszél az én számmal:

..., „Mondd meg a feleségemnek, hogy születtem ugyan orosznak, de meghaltam, mint magyar és tekintsenek halálom után magyarnak!”...

Magyarok! Akik oly' gyakran tagadjátok meg szenvedő, kirabolt Hazátokat. Kik olyan könnyen feledtek el apátok, anyátok sírját, tagadjátok meg testvéreiteket, figyeljete!

„De nemsokára kondul az óra,
A vétkekért mindenki felel!
Égig harsan a végítélet -
Ki áruló: halált érdemel!”

*

És ismét vonaton vagyunk... Egy hosszú, szenvedésekkel teljes vándorút közeledik a utolsó pillanatához. A végállomás, a szerető otthon már mind közelebb és közelebb... Körülöttem a fiúk vígan trécselnek, most csupán mindenkit az érdekel, hogy milyen lesz majd az otthon? Hogy s mint vannak a hazaiak, és vár-e valaki is reánk a vasútállomáson?

- „Hogyan várnának?” - vitatkozik Sanyi - „honnan tudnák azt, hogy mi most érkezünk?”

- „Ez ideig már biztosan értesítették őket” - állítja „Gibic”. A kocsink másik oldalán meg „Fekete Péter” tart szabadelőadást Szibériáról pár csinos kis diákleánynak...

...A vonatunk pedig csak döcögött lassan, de biztosan célja felé... A távolság percről percre fogyott... Lázasan doboló agyamban - egész akaratlanul - egy régen tanult és régen el is felejtett Petőfi vers sorai ötlöttek fel:„Mit mondok majd először is kedvest, szépet neki? Midőn, mely bölcsőm ringatá, a kart terjeszti ki”... Nekem is... „jutott eszembe számtalan szebbnél-szebb gondolat, míg állni látszék az idő, bár a szekér haladt.”...

A kora reggel álmos arccal meredt be reánk a kocsi ablakain, de mi kipirult arccal, reménnyel teljesen néztünk szembe vele...

- „A következő megálló... Pápa” - jelentette mosolygó arccal a kalauz. Mindnyájan egy emberként ugrottunk talpra. Íme... itt a régi vasútállomás... Semmi sem változott... Kapkodás, törtetés s egymás után ugráltunk le a kocsinkból. Másodpercek alatt a fiúkat körülvették a síró, de boldog szülők, rokonok, barátok... Egyedül törtettem csak a kijárat felé. S ekkor... ekkor láttam meg Őt... Kitárt karokkal... sírva-nevető szemekkel... És nekem földbe gyökereztek a lábaim és... lassan... előntötték a könnyek szemeimet...

....„Anyukám!”... „Kisfiam!”... „Édes jó anyukám!”...

Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy Hazában,
Hiszek egy isteni, örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.

Ámen

Adorján Sándor, a könyv írója 1928-ban született.

Gyermek és ifjúkorát Pápán töltötte boldog családi körben három leánytestvérével. Édesanyja Kluge Alice a kékfestő Kluge família leszármazottja, édesapja dr. Adorján Gyula ügyvéd volt.

Középiskolai tanulmányait a pápai református gimnáziumban végezte.

A háború végén önként jelentkezett Budapest védelmére az Antibolsevista Ifjúsági Tábor tagjaként, de nem került bevetésre.

Pápára visszatérve az ejtőernyős zászlóaljhoz jelentkezett frontszolgálatra. Mint a páncélromboló szakasz tagja vett részt a harcokban, de a nyugati határon úgy döntött, hogy nem megy külföldre, hanem megpróbál hazajutni.

Többszöri elfogás és szökés után ismét elfogták és már betegen a nagykanizsai internáló táborba vitték. Itt először hastífusszal került kórházba, majd mellhártyagyulladást kapott. Ezután visszaesett a tifuszba, mint internált azonban semmilyen gyógyszeres ellátásban nem részesült.

Végül a kórház értesítette a róla semmit sem tudó szüleit, hogy halálán van és gondoskodjanak elszállításáról.

Édesanyja ment érte és a vitt orvosságok hatására állapota javulni kezdett, mígnem 1945 őszén szabadlábra helyezték.

Egy év sem telt el, a magyar és szovjet elhárítás letartóztatta. Hosszas, eredménytelen vallatások után a Szovjet Katonai Hadbíróság bizonyíték nélkül tíz évre ítélte. 1953-ban tért haza a Szovjetunióból. 1956 után politikai menekültként Kanadába került.

Ezt követően a torontói egyetemen antropológiai és szociológiai diplomát szerzett. A későbbiek során Ontario Állam tanárképzőjét is elvégezve mint középiskolai tanár helyezkedett el.